ŞEYTAN'IN TRAJEDİSİ VE KURTULUŞU

...

SUFİ PSİKOLOJİSİNDE İBLİS

Yazan: PETER J. AWN

Hazırlayan

İsmail Hakkı ALTUNTAŞ

2021

İçindekiler

MİTİK BİYOGRAFİ 5
A. Kökenler ve Yaşam Tarihi 5
1. İblis: Kuran Ve İslam Öncesi Kaynaklar 5
2. İblis: Melek, Cin, Zühd 12
3. İblis: Âdem İle Yüzleşme 24
3. İblis: Reddetmenin Sonuçları 30
3. İblis: Âdem Ve Havva'nın Baştan Çıkarılması 36
B. Hadis Perspektifi 43
1. Kaynaklar 43
1. İblis/Eş-Şeytan: insan tabiattır ve psişik hayattır 46
2. İblis/Eş-Şeytan: Namaz Hayatı, Yeme, İçme Ve Ritüel Saflık 52
4. İblis/Eş-Şeytan: Gece, Yüksek Güç Zamanı 55
4. İblis-Şeytan: Allah'ın düşmana karşı yaptığı yardım 57
İKİNCİ BÖLÜM 61
İBLİS: TEK GÖZLÜ 61
A. Veli İblis 61
1. İblis: Sufi özümseme ve biyografik verilerin çoğaltılması 61
1. İblis: Hadis Temalarına Dayalı Manevi Ve Psikolojik Teori 66
3. İblis: Dünya Ve Diğer Hileler 79
4. İblis: Taşlanmış Şeytan'dan Sığınmak 89
B. Kibirli İblis 111
1. İblis: “Ben”in Günahı 111

4 Şeytan'ın Trajedisi Ve Kurtuluşu

2. İblis: Zorlamanın Savunusu 121

3. İblis: Allah'ın İrade Ve Emr'i 129

4. İblis: Kutsal Adamların Elindeki Hüsran 144

5. İblis: Trajik Ama Kötü 158

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 163

İblis: Mistik Adamın Modeli 163

A. Zıtlıkların Bilimi 163

1. İblis: Vaiz, Tevhid ve Şehit 163

2. Sina Dağı'nda İblis ve Musa 174

3. İblis: İlâhî Gücün Kara Nuru, İlâhî Allah'ın Maşası, Sevgilinin Yanağında Kıvrılan 183

4. İblis: ayrılık yoluyla yerine getirme paradoksu 194

4. İblis: Önceden Belirlenmiş Ama Özgür 202

B. Kınamadan Rehabilitasyona 209

1. İblis: temel konuların tekrarı — I 209

2. İsa Ve Kaya 217

3. İblis: temel konuların tekrarı — II 226

4. İblis: Şehitliğin Kurtarıcı Gücü 234

5. İblis: Bir'e Dönüş 255

ÖZET VE SONUÇ 263

1. Özet 263

2. Sonuç 272

EK 281

MİTİK BİYOGRAFİ

A. Kökenler ve Yaşam Tarihi

1. İblis: Kuran Ve İslam Öncesi Kaynaklar

İslam inancı, Tanrı'nın ilahi olarak vahyedilen Sözü olan Kuran'a dayanır; Burada, tüm Müslüman dindarlığının kaynağında, mümin, belki de ilk kez, İslam şeytanı İblis figürüyle karşılaşır. O, çoğunlukla iki mitik olaya değinen bağlamlarda dokuz özel durumda zikredilmiştir: İblis'in yeni yaratılmış Âdem ile karşılaşması ve bunun sonucunda İblis'in kınanması ve baştan çıkarma yoluyla insanlıktan Âdem ve Havva'dan intikam alması.

Kuran'ın çeşitli bölümlerinde kısmen veya tamamen göründükleri için bu mitlerin birleşik bir taslağı aşağıdaki unsurları içerecektir. Allah, Âdem'i çamurdan yaratır ve ona Kendi ruhundan üfler; bunun üzerine meleklere bu eşsiz yaratılışın önünde eğilmelerini emreder. Ateşli özünün, kendisini çamurdan bir yaratık olan insanın çok üstüne çıkardığına inanan İblis dışında herkes itaat eder. Bunun üzerine İblis Allah tarafından lanetlenir ve göklerden kovulmuştur. Bundan sonra korku ve alay konusu olacak, **"Taşlanmış Şeytan"** olacaktır. Yine de İblis öyle kolay kovulmamalıdır. İnsanların ayartıcısı olabilmesi için cezasından kurtulması için Tanrı'ya yalvarır ve onları gerçekten Tanrı'nın sadık kulları olduğunu keşfetmeleri için imtihan eder. İblis'in

isteği, doğru erkeği veya kadını günaha zorlayamayacağı anlayışıyla kabul edilir; üzerlerine davet etme yetkisine sahiptir, zorlamaya değil.

İblis'in hilelerine ilk kurban giden Âdem ve Havva'dır. Yaratılmalarından sonra Allah onları bol bol rızıklandırdığı cennete yerleştirir. Onları yalnızca belirli bir ağacın ürününü reddediyor. Ama İblis şeytani "fısıltıları" (vesvese) ile gelir ve Âdem ve Havva'nın melek statüsünü, hatta yemeleri halinde sonsuz yaşamı vaat eder; böylece onları yoldan (azallahüme) "kaydırır". Yasak ağaçtan yediklerinde cinsel organları açığa çıkar ve utanç içinde ağaç yapraklarını giysi olarak dikmek için acele ederler. Âdem ve Havva, yanlarında insan saldırganlığının tohumlarını taşıyarak Cennetten yeryüzüne sürülürler. İnsanlar birbirine düşman olacak, İblis de herkese apaçık düşman olacaktır.

Kur'an'da İblis'e yapılan atıflar öncelikle bu iki dini mit ile ilgilenirken, bu pasajların İslami bir şeytan figürüne yapılan tek Kur'ânî referansları oluşturduğu varsayılmamalıdır. Bilakis, Şeytan ismi, Kur'an metninde elli defadan fazla geçmektedir. Yukarıda açıklanan iki mit içinde, İblis adı insanın yaratılışı ve Şeytan'ın düşüşü bağlamında kullanılırken, Eş-Şeytan unvanı Âdem ve Havva'nın ayartılması için ayrılmıştır.

Eş-Şeytan'ın diğer örnekleri, belirli bir mitsel yapıyla ilgilenmez. Aksine, vakaların çoğu Şeytan'ın insanın ruhsal yaşamına katılımının bir yönüne, onun düşüşü mitinde önceden bildirilen ve ilk kez Âdem ile Havva'nın aldatmasında somutlaştırılan bir katılıma değinir. Bazı

özel şeytani beceriler, Kuran metninde belirli bir sıklıkta geçmektedir. Örneğin, Eş-Şeytan, insanların işlerini süslemede ustadır, onlara kendi güçlerine sahte bir güven verir. Bu ve diğer amaçları, zorlama ile değil, ince telkinler ve imalarla (nazgh, vesvese) veya müminin zihninde bir unutkanlık yaratması ile elde edilir. Eş-Şeytan boş hayallerden başka bir şey vaat etmez; sadık bir sırdaş olduğunu iddia etse de, kişi boyun eğdiği anda, Kötü Olan ondan ayrılır.

Bir Kur'an nakaratı, "Şeytan'ın adımlarına uymayın" diye öğüt verir, "çünkü o sizin apaçık düşmanınızdır." onunla arkadaşlık ve yakınlık sadece felakete yol açar. Kuran, müminlere şeytanın ve onun yandaşlarının gücünden Allah'a sığınmalarını emreder. "Taşlanmış Şeytan'dan Allah'a sığınırım" dua formülü, İslam din tarihinin yüzyıllar boyunca İblis/Şeytan'ın gücünden en etkili korumalardan biri olarak ortaya çıkmıştır.

Kuran metnine dayanan İblis/Eş-Şeytan figürünün herhangi bir özet taslağı, İslam'ın içinde geliştiği daha geniş dini ortamdan entelektüel olarak izole edilmeye çalışılmamalıdır. Çünkü Müslümanlar tarafından Kuran'ın, hem Yahudilerin Tevrat'ını hem de Hıristiyanların İncil'inin yerini alan ve düzelten Tanrı'nın Sözü'nün vahyinin doruk noktası olarak anlaşıldığı anlaşılmaktadır. Müslümanlar, bu iki toplumun kutsal kitaplarının bu geleneklerin taraftarları tarafından tahrif edildiğine inanmaktadır. Sonuç olarak, kişi ancak Tevrat ve İncil'i Kuran'ın

gözüyle inceleyerek Allah'ın vahyinin anlamı hakkında gerçek bilgiye ulaşabilir.

Müslüman Cemaat tarafından Tevrat, İncil ve Kur'an arasında beyan edilen devamlılık nedeniyle, Kuran'daki İblis pasajları ile İslam öncesi belirli Yahudi veya Hıristiyan kaynakları arasında rezonans bulmak hiç de garip değildir. Daha çarpıcı paralelliklerden biri, aslen Yahudi Helenistler tarafından MS dördüncü yüzyıldan daha geç olmamakla birlikte, büyük olasılıkla önemli ölçüde daha erken, muhtemelen MS birinci yüzyılda bile Yunanca yazılmış, kanonik olmayan bir Yahudi eseri olan Vita Adae et Evae'de bulunur. En eski Yunan katmanını Âdem ve Havva'ya ilişkin ek efsanelerle birleştiriyor gibi görünen Vita'nın Latince versiyonunda ilgi çekici bilgiler korunur. İblis'in Âdem'le karşılaşmasının Kur'ânî versiyonunu birçok önemli ayrıntıda yansıtmaktadır. Tanrı, Âdem'e hayat üflediğinde, melek Mikail'e, tüm meleklere Kendi suretinde ve benzerliğinde yeni oluşan bu yaratığa ibadet etmelerini emreder. Şeytan (diabolus) daha önce yaratıldığı için reddeder ve bu geç gelene göre önceliği hak ettiğine inanır. Eğer Tanrı, Âdem'e tapmama kararına kızacak olursa, Diabolus, kendisini En Yüce Olan'a rakip olarak ayarlamaya söz verir. Tanrı, gururu ve itaatsizliği nedeniyle İblis'i mahkûm eder; intikam için Âdem ve Havva'yı baştan çıkarır, çünkü onlar onun çöküşünün nedenidir.

İslam öncesi kökenli ek bir paralel metin, Hıristiyan apokrif yazıtlarında, yani St. Bartholomew İncili'nde (Aziz Bartholomew'in

Soruları olarak da bilinir) bulunur. Bu eser MS beşinci veya dördüncü yüzyılın sonlarına tarihleniyor gibi görünüyor.

Kur'an malzemesiyle ilgili pasaj, Bonwetsch tarafından düzenlenen Yunanca el yazmasında mevcuttur. Yapısı, Şeytan'ın insanın nasıl yaratıldığına dair açıklamasından başlayarak Vita'nın genel çizgilerini takip eder. Bir kez daha melek Mikail, Tanrı'nın yeni yaratılmış suretine uygun tapınmayı sağlamakla görevlidir. Metinler arasındaki önemli bir fark, Âdem'e ilk hürmet edenin kim olduğu ile ilgilidir; Vita'da Michael, St. Bartholomew İncili'nde Tanrı'nın Kendisidir.

Hristiyan apokrif metni, Vita'da bulunmayan önemli bir ayrıntıyı da ekler. Şeytan'ın reddetmesi için verdiği neden, sadece yaratılışın önceliği değil, aynı zamanda özünün ateşten, Âdem'in ise çamur ve maddeden oluşmasıdır. Şeytan'ın reddetmesinin ve Allah'a eşit olduğunu iddia etmesinin sonuçları her iki eserde de aynıdır: Allah tarafından mahkûm edilir ve cennetten kovulur. Hemen, mahkumiyetine neden olan adamdan intikamını planlamaya koyulur.

Apokrif St. Bartholomew İncilinin popülaritesi, birkaç yüzyıla yayılan el yazması geleneği ile kanıtlanmıştır. Örneğin, çok daha genişletilmiş bir Latince versiyonu MS on birinci yüzyılda bir zamana tarihlenir. Latince dilbilgisi açısından zayıf ve metin büyük ölçüde süslenmiş olsa da, diabolus'un düşüşüyle ilgili pasaj şaşırtıcı bir şekilde orijinal Yunanca'ya yakındır.

10 Şeytan'ın Trajedisi Ve Kurtuluşu

Kuran'daki İblis materyali ile İslam öncesi Yahudi ve Hristiyan kaynakları arasındaki metinsel benzerliklere işaret etmekten çok daha zor olanı, Müslümanların Şeytan anlayışını etkilemiş olabilecek İslam öncesi dini fikirleri izole etme girişimidir. Böyle bir araştırma, herhangi bir derinlikte yürütülecek olsaydı, kendi başına bir monografi gerektirecekti; özellikle erken ve klasik dönemlerdeki tasavvuf edebiyatına odaklanacak olan bu çalışmanın kapsamı dışında olduğu açıktır. Burada İblis geleneğinin ipliklerinin İslam öncesi gnostisizmle pek çok ortak yanı olduğunu söylemek yeterlidir.

Maniheist gnostisizm ile ilgilenen başlıca Arap kaynaklarından biri, yani İbn An-Nadim'in (MS 995) Fihristi, aslında **Maniheist Karanlığın Prensi'ni The Kadim İblis** (İblis Al-Qadim) adıyla çağırır.). Semantik özdeşliğin bu iki geleneğin şeytan figürleri arasında gerçek bir anlam özdeşliğine ne ölçüde işaret ettiği açık değildir. Ancak İbn An-Nedim'in kendi geleneklerinde üstlendikleri rollerde onları yakından ilişkili gördüğünü varsaymak küstahlık olmaz. Karanlığın Prensi'nin Maniheist misyonerler tarafından, kendi dinini yaymalarının nesnesi olan topluluğa bağlı olarak çeşitli şeytan figürleriyle eş tutulduğuna dikkat edilmelidir.

İslami irfanın birçok yönünün ve İslam öncesi irfan sistemleriyle olan ilişkisinin kapsamlı bir analizi, merhum Henry Corbin'in olağanüstü çalışmasında mevcuttur. Buradaki endişe, basitçe, İslam dini

literatüründe, özellikle de İsmaili Cemaati'nde korunan gnostik mitlerde İblis'in oynadığı merkezi rolü kabul etmektir.

Kozmik pleromanın bozulmasına dair ayrıntılı mitte, İblis, İsmaili geleneğinde Adam Ruhani olarak adlandırılan Üçüncü Zekanın (veya İkinci Tecellinin) kötü hayal gücü ile eşitlenir. İkinci Zeka (veya İlk Tecelli) ile eşitliğe ulaşma hırsı nedeniyle düşer; böylece kozmik kargaşa ve kÂdemeli restorasyon draması başlatılır.

İblis, aynı zamanda, dünyevi Âdem'in düşüşüyle ilgili gnostik mitte de bir odak noktasıdır. Onun önemini kavramak için, İsmaili gnostik sisteminin temelinin döngüsel zaman kavramı olduğunun farkında olmak önemlidir. Mevcut dünya çağı, egzoterik veya ezoterik bilginin önceliği ile karakterize edilen birçok alternatif döngüden biridir. Keşf, vahiy döngüsünde, gizli Gerçek, Corbin'in “İlahi Epifani” olarak tanımladığı İmam aracılığıyla tezahür eder.

Bununla birlikte, bir tezahür döngüsünü, zahiri yasanın, şeriatın bir kez daha hüküm sürdüğü ve gerçek Bilgeliğe giden zorlu yolu izleyen ustalar dışında gizli Gerçeğe erişilemez kaldığı bir setr, okültasyon döngüsü izler. Mevcut döngü, egzoterik yasanın dünyevi Âdem tarafından eski haline getirildiği bir setr çağıdır.

Âdem'in otoritesi, önceki keşf döngüsünün son İmamı olan ve oğlunu şeriatın rehberliğini geri getirmek için atayan İmam Hunayd'ın oğlu olması gerçeğinden gelir. Bununla birlikte, önceki döngünün

görkemini bilen melekler, yeni ilan edilen bu zahiri yasanın hapsedilmesini kabul etmeye isteksizdirler. **Haris İbn Murra adı altında önceki çağın büyük bir hocası ve ileri gelenleri olan İblis, teslim olmayı reddeder ve mahkûm edilir.**

İblis'in Âdem'den intikamı yine keşf ile setr, tecelli ile gaybet arasındaki gerilim etrafında döner. Düşmüş İblis, Âdem'i bir merhamet hatasına ikna eder: Bu çağın insanları neden nihai Hakikat hakkında karanlıkta kalsınlar?

İhtiyaçları büyüktür ve Keşf devrinin son imamının oğlu olan Âdem, yasak ağaçtan yiyerek bu bilgiye ulaşabilir. Adam baştan çıkarılır; yer ve değersiz bir çağın sırrını ortaya çıkarır.

Bu çalışmanın sonraki bir bölümünde, arif İblis'in, Sufi'nin İblis anlayışını ve onun manevi hayattaki rolünü açıkça etkilediği görülecektir. Bu, on üçüncü yüzyıl mistik yazarı Farid Ad-Din Attar'ın çalışmasında açıkça görülmektedir. Fikirleri, alıntıladığı daha önceki bir Sufi üstadından türetildiği için, o münferit bir vaka da değildir.

2. İblis: Melek, Cin, Zühd

İblis'in Kur'an metnindeki muamelesi, görüldüğü gibi oldukça sınırlı bir kapsamdadır. İblis motifinin hem İslam öncesi kutsal kitaplarla hem de dini kavramlarla olan bağlantılarına işaret edilerek köklerine bir miktar ışık tutulmuştur. Bununla birlikte, Müslüman Şeytan'ın mitik biyografisinin genel hatlarını ortaya çıkarmak için İslami dini literatürün diğer türlerini araştırmak esastır. Sufilerin kendi özel İblis

sembollerini şekillendirdikleri yaratıcılığı ancak İslami hayatın genel çerçevesindeki önemini kavrayarak anlayabiliriz.

Bu bölümde ele alınacak üç ana edebiyat türü, Kur'an tefsirleri, peygamberlik öyküleri derlemeleri ve gelenek literatürü veya hadislerdir. İlk ikisi birlikte ele alınacak, hadis tek başına ele alınacaktır. Hadislerin çoğu kronolojik olarak Kur'an tefsirlerinden ve kehanet kıssalarının özetlerinden önce gelse de, Kur'an ile ilgili materyallerin tartışmasını tamamlamak, bölümün ikinci yarısında hadislere dönmek en iyisi gibi görünüyor.

Seçilmiş tefsirlerin ve peygamberlik hikayelerinin bu incelemesinin amacı, İslam dini yazarları tarafından detaylandırıldığı, analiz edildiği ve didaktik amaçlarla kullanıldığı şekliyle İblis mitinin ana unsurlarını keşfetmektir. Başvurulan peygamberlik öykülerinin yorumları ve derlemeleri, MS dokuzuncu yüzyıldan on altıncı yüzyıla kadar uzanan bir dönemi kapsar. Amaç, mitin kronolojik bir gelişimini sunmak değil, . İblis'in mitik biyografisinin bir parçası haline gelen temel unsurları organize etmek ve İblis figürü tartışmalarının yansıttığı başlıca teolojik meseleler hakkında yorum yapmak.

Yorumların açıkladığı gibi Şeytan'ın adı her zaman İblis değildi; Günahından önceki sayısız efsanevi zaman boyunca ona Azazil, daha az sıklıkla Haris adı verildi. Yeryüzünde yaşayan ruhlar arasında Azazil, en çalışkan ve kendini adamış, kavrayış ve öğrenmeyle ünlü bir varlıktı.

14 Şeytan'ın Trajedisi Ve Kurtuluşu

Hiçbir Müslüman, İblis'in doğasının maneviyatını sorgulamaz; sadece İblis'in ait olduğu ruhlar ailesinin kesin tanımı sorunludur. Bu bakımdan Kuran, umulduğu kadar kesin değildir. İblis, adının geçtiği Kuran ayetlerinde meleklerle yakından bağlantılı olmasına rağmen, kendisine hiçbir zaman melek denmez ve günahı, Âdem'in önünde eğilmeyi reddetmesi onu diğer tüm melek varlıklarından dramatik bir şekilde ayırır. . Ayrıca, bir Kuran ayeti İblis'i "cin" olarak tanımlar.

"Ve işte meleklere: 'Âdem'e secde edin' dedik, cinlerden İblis dışında onlar secde ettiler." (18:50).

Bu ayet, çözdüğünden daha fazla sorun ortaya çıkarmaktadır, çünkü bu ayetin mahiyetini açık bir şekilde tarif etmemektedir. **Melekler mi yoksa tamamen farklı bir tür ruh mu oldukları sorusunu açık bırakıyor.**

Eğer farklılarsa, meleklerle ilişkileri nedir?

Kur'an'ın "o cinlerdendi" ifadesini, İblis'in ait olduğu belirli bir melek kabilesine veya kabilesine işaret ettiği şeklinde yorumlayan müfessirler arasında, İblis'in meleksi tabiatını onaylayan bir görüş türü açıkça görülmektedir. Cinler ve dolayısıyla İblis için melek statüsünden daha aşağı bir durum söz konusu değildir. Aksine, cinler ve özellikle İblis, önemli kozmik görevlerle emanet edilmiş meleklerdir; onlar Cennetin koruyucularıdır. Onların klan adlarının, El Cin'in türetilmesinin nedeni Cennet ile olan bu bağdır. Ayrıca İblis'in kendisi gökle yer arasındaki her şeyden sorumlu tutulmuştur. O, semâdüd-dünyanın ve

yeryüzünün ve onda bulunan bütün ruhların yegâne efendisi olarak emsalsiz bir varlıktır. Bunun gücü ve heybetinde, onun eşsiz konumu, İblis'in gururu doğar.

İblis'in melek statüsünden şüphe duyan Müslüman müfessirler, "o cinlerdendi" ayetinin, İblis'in kabile mensubiyetinin bir göstergesi olmaktan çok daha önemli olduğu konusunda ısrar ediyorlar. Âdem'e secde etmesi emredilen melekler ile İblis arasındaki esaslı bir farklılığa işaret eder. Cinler, insanlardan ne kadar farklıysa, meleklerden de o kadar farklıdır ve İblis'in kökeni, cin denen bu aşağı ruhlar türüne kadar izlenmelidir.

Belki de İblis'in melek statüsüne karşı en basit ve en ikna edici argüman, el-Beydavi ve diğerleri tarafından, meleklerin doğaları gereği asla günah işleyemeyeceklerini iddia ettiklerinde ifade edilir. Tevrat'ın onayladığı gibi, melekler elçidir, cezalandırıcıdır, habercidir, yardımcıdır: sadece Tanrı'nın iradesine göre hareket ederler ve O'nun aracı olarak işlev görürler. İsyan etmeleri düşünülemez ve aslında imkansızdır; Bu noktada Müslüman ve Yahudi melek-bilimi uyum içindedir. İblis'in Allah'ın emrine uymayı reddetmesi, onun melek olmadığının bir delilidir: “Onlar (melekler), Allah'ın kendilerine emrettiği şeye isyan etmezler; emrolunduklarını yaparlar” (Kuran 66:6).

Allah'ın Âdem'i yarattığı sırada İblis nasıl oldu da kendini melekler arasında buldu?

16 Şeytan'ın Trajedisi Ve Kurtuluşu

Bazı Müslüman müfessirler, İblis'in çocukluğunda melekler ve İblis'in ailesi olan cinler arasında vuku bulan şiddetli bir savaşı anlatırlar. Yakın dövüş sırasında İblis melekler tarafından esir olarak götürüldü ve onların arasında büyüdü. **Tanrı onun gerçek doğasını bilmesine rağmen, zaman geçtikçe melek olmayan kökeni unutuldu.** İblis sadece meleklerle yaşayıp dua etmekle kalmamış, aynı zamanda Cennetin koruyucu-haznesi (khazin) ve göklerin efendisi olarak önemli melek rolleri üstlenmiştir. **Allah, sadece Âdem'in yaratılışının kritik noktasında, İblis'in bir cin olduğunu ortaya çıkardı. Onun kibirli itaatsizliği, melek âşıklarının hafızasını sarstı ve İblis'in gerçek mahiyeti anlaşıldı.**

İblis'in reddetmesi kadar tiksindirici olan da onun bariz şehvetidir. Melek ruhlarının ruhani saflığının ve bağımsızlığının aksine, İblis tutkulu bir arzuyla doludur ve bu şehvetten onun soyunu meydana getirir: "Sen (Âdem), Beni (İblis) ve onun soyunu benim yerime velilerin olarak mı alıyorsun?"

(Kuran 18:50). Oğulları, yaratılışı dolaşan ve kötülüğü kışkırtan şeytanların ordularıdır ve İblis'in meleklerden kökten farklılığının canlı tanıkları olarak öne çıkarlar.

Tabersi, İblis için melek olmayan bir köken lehine argümanı dört noktada özetler:

1) Kur'an cinlerden bahsettiğinde, sadece bir kabile ayrımına değil, açıkça ayırt edilebilir bir ruhlar sınıfına atıfta bulunuyor gibi görünmektedir. ; 2) melekler doğaları gereği günah işleyemezler; 3) İblis, tıpkı Âdem'in insanlığı babası gibi fiziksel olarak cinlere babalık eden bir soy ve zürriyete sahiptir. İblis ateşten yaratılmıştır; melekler ruhlardır ve rüzgardan yaratılmıştır, bazıları ışıktan bahseder. Melekler doğurmazlar, yemezler, içmezler; 4) 'Melekleri elçiler yapacak olan Allah'a hamdolsun" (Kur'an 35:1). Allah, elçilerini kafir ve sapık yapmaz, çünkü o zaman yalan söylerler ve O'nun vahyini saptırırlar.

Bu noktaları çürütmek için sunulan argümanlar, yani İblis'in melek statüsünün yeniden iddiaları, Âdem'in önünde eğilmeleri emredildiğinde İblis'in melekler arasında olmasının kritik önemini bir kez daha vurgulamaktadır. Onlardan olmasaydı, ne boyun eğmesi emredilirdi, ne de reddetmesinden dolayı sorumlu tutulurdu; düzen melekleri içeriyordu ve başkalarını içermiyordu. Aksi delillere rağmen İblis aslında bir melek olabilir.

Çocuk doğurma yeteneği de otomatik olarak sapkınlığının ya da alçak doğasının bir işareti olmamalıdır. Bazılarının iddia ettiği gibi, üreme yeteneğine sahip belirli bir melek türü olması mümkündür. Bunlar cin olarak bilinen meleklerdir ve İblis de onlardan biridir.

İblis'in Tanrı'nın emrini günahkar bir şekilde reddetmesi bile, onun meleklikten daha az statüsünün kusursuz bir işareti olarak görülmez.

18 Şeytan'ın Trajedisi Ve Kurtuluşu

Çoğunluk günahsız olduğu halde günah işleyen bir meleğe sahip olmak neden mümkün olmaz?

İnsanların çoğunluğunun günahkar olduğunu bilmemize rağmen, günahsız bir insanın olması düşünülemez mi?

Yine Et-Tabersi'nin Mecma al-beyan'inde çürütücü argümanlar özetlenmiştir:

1) cinler bir melek türü veya kabilesidir ve farklı bir yapıya sahip değildir. Onlara neden cin deniyor?

Çünkü onlar, insanların gözünden gizlidirler; 2) Kusursuzluk tüm meleklere atfedilmemelidir, çünkü bu sadece güneşin ve ayın koruyucu hazinelerinin (khazana) özel erdemidir. İblis de dahil olmak üzere Cennetin khazana'sı böylece günah işlemeye muktedirdir; 3) Cinlerin ateşten yaratıldıkları için ayrı oldukları, meleklerin ise rüzgardan veya ışıktan yaratılmış ruhani varlıklar olduğu itirazı tam olarak haklı değildir. Meleklerin nurdan yaratıldığına kimse itiraz etmez; bununla birlikte, herhangi bir temel fark varsa, ateş ve ışık arasındaki fark ihmal edilebilir.

Aynı şekilde cinlerin yiyip içtikleri iddiasının delilleri de kesin değildir. Onların en iyi ihtimalle koku alma yeteneğine sahip olan, ancak yiyip içmeyen ruhsal varlıklar olduklarını gösteren aksi kanıtlar vardır; 4) ve son olarak, Allah'ın melekleri elçileri olarak seçmesine (Kur'an 35:1) dayanan argüman tamamen doğru değildir, çünkü Allah'ın Sözü'nün

bir başka ayeti şöyledir: “Allah, meleklerden ve meleklerden elçiler seçer. erkekler” (Kuran 22:75). Allah'ın elçi olarak seçtiği belirli meleklerin ve insanların doğru ve itaatkâr oldukları sonucuna varmak vahye uygundur. Ancak, birkaç insanın ve meleğin elçiliğinin, hepsinin zorunlu kusursuzluğunu ima ettiğini iddia etmek akıl dışıdır. İnsanlık tarihi bunun kanıtıdır.

Şimdiye kadar incelenen eserlerde çok öne çıkan İblis'in esas doğası üzerine uzun ama sonuçsuz tartışma, yerini sonraki eserlerde, özellikle de on altıncı yüzyıl yazarı Ad-Diyarbakri'nin (1574) tarihi incelemesinde başka endişelere bırakıyor. . **Artık İblis'in heybetine ve kozmik gücüne odaklanılmıyor; eşit derecede önemli olan, onun içsel inanç yaşamıdır. İblis, sadece cennetin koruyucusu ve haznedarı, göklerin ve yerin efendisi değil, aynı zamanda Allah'ın birliğinin deneyimli bir kulu ve ateşli bir kuludur.**

Ad-Diyarbakri tarafından aktarılan iki mit, İblis'in erken yaşamını, kozmik varlığın en alt seviyesinden en yüksek seviyelerine doğru kâdemeli bir hareket açısından tanımlar. Hayatındaki bu çeşitli aşamaların açılımı, Sufi Yolunun alegorik bir tanımını temsil eder.

Birinci efsanede Allah, İblis'i yaratır ve onu yedi dünyanın altına yerleştirir. Binlerce yıllık kesintisiz ibadetle yedinciden birinci dünyaya ilerler. Yine de yolculuğu tamamlanmış değildir. İlk yerden, ilk göğe yükseltilir, sema-ed-dünya / dünya seması, içinden geçmesi gereken altı cenneti daha keşfeder. Kusursuzlukta ve tapınmada daha da

büyümek için yine binlerce yıl gerekir. Zorlu yolculuğunun sonunda Tanrı'nın Arş'ı ve mistik yaşamın gerçekleşmesi yatmaktadır.

İkinci yükseliş efsanesi, İblis'in iç mükemmelliğini daha da belirgin bir şekilde ortaya koyuyor. Allah onları yarattıktan sonra, onları arzu ve şehvetin galip geldiği ve zürriyetlerinin olduğu yeryüzüne nasib eder. Cinler ve nesilleri, hayatları yasak olan her şeyin peşinde koşan, açgözlü, kıskanç ve kavgacı yaratıklardır. Allah rahmetiyle onları şerden döndürmek ümidiyle onlara elçiler ve peygamberler gönderir, fakat cinler reddeder. Bu kalleş cin kitlesi arasında Azazil adında ünlü bir zahid (zahid) yaşar. Akranlarının yolsuzluğuna dayanamayarak yüksek bir dağa çekilir ve burada bir inziva yeri kurar. Orada, dünyanın kötülüğünden ayrı olarak, yaşamını Tek Tanrı'ya ibadet etmeye adar.

Çok geçmeden birinci semânın melekleri onu fark eder ve Azazil'i sema-ed-dünya'ya yükseltmesi için Rab Tanrı'ya yalvarır ki, onun huzurunda sevinebilsinler. Tanrı onu yükseltir ve Azazil ibadette ilk cennetin sakinlerini geride bırakmaya devam eder. İkinci göğün melekleri onun kutsallığına hayret eder ve Azazil'in aralarında yaşamasına izin verilmesi için yalvarır. Tekrar yükselir ve bağlılıkta hemcinslerini geride bırakır. Ve böylece Azazil, Tanrı onu Arş'a yükseltinceye kadar gökten göğe gider.

Zaman geçtikçe Azazil, Arş'ın taşıyıcıları ve Arş'ın etrafında durmadan uçan melekler ile yakınlaşır. Onlara öyle itibar edilir ki, kendisine Arş'ın hazinesinin koruyucusu verilir; Cennetin anahtarı onun emanetine

emanet edilmiştir. Azazil göklerde uçarken, melek orduları hayretle haykırırlar: **"Ey Cennetin haznedarı! Ey ilâhî ibadet ehlinin koruyucusu!"**

Dinleyenin de İblis'e duyduğu korkuya kapılmasın diye, Ad-Diyarbakri, Azazil'in trajik ölümünün habercisi olan mite bir uyarıda bulunur: Onun dindarlığına aldanmayın! Her salih amelin altında kötülük vardır. Onun itaatine güvenme! Her itaatkar davranışta yıkımdır."

İblis'in kökenini çevreleyen muğlaklık ve ihtilaf, İslâm geleneğindeki ilmî tasvirine de yansır. Müslüman müfessirlerin sadece onların varlığını kabul etmeleri yeterli değildir, çünkü cinler, İblis'in aile boyunu temsil eder ve bu nedenle, hafife alınmamalıdır. İblis'le ilişkilerinin bu özel bağlamında burada ilgilenirler.

Genellikle, görünmeyen dünyanın bir parçası olan ruhsal varlıklar olduklarına inanılır. Bu görünmezlik ve gizlilik (Arapça CNN kökü ile ifade edilir), cinlerin adının türetildiği temel kavram olabilir. Cin, insandan binlerce yıl önce yaratılmıştır. Birçoğu onları meleklerin bir türü veya kabilesi olarak kabul eder ve bu nedenle meleklerin geri kalanıyla aynı zamanda yaratılmış olmaları gerekir. Cinlerin karakteri tek tip değildir; aralarında önemli farklılıklar vardır. Bazıları yer, içer, çocuk sahibi olur ve ölür; ancak, saf olanlar rüzgardır ve yoktur. Bazılarının kanatları vardır; diğerleri hayvan şeklini alır.

Bazı müfessirler, İblis'in sadece cinn ırkının bir üyesi olmadığını, onun yaratıcısı olduğunu, Âdem'in insanlığın babası olduğu gibi cinlerin

babası olduğunu iddia edeceklerdir. Bu rolde ara sıra Al-Cann olarak adlandırılır. İblis ve zürriyeti, genellikle nar as-samum denilen bir maddeden yaratıldı. Bu nar as-samum (veya bazen tanımlandığı şekliyle maricin min nar) çeşitli şekillerde açıklanmaktadır. Bazıları için dumansız bir ateşin şiddetli ısısı, gözeneklerin içine işleyen bir ısıdır. Aynı zamanda şimşeklerin üretildiği maddedir. At-Taberi, samum adının geceleri esen sıcak rüzgarları ima ettiğini öne sürüyor. Belki de nar as-samum, bu nedenle, alev alev yanan bir sıcak rüzgar veya bir kişiyi boğabilecek bir kasırgadır. Taberi ayrıca, nar as-samum'un bir rüzgar değil, bir ateş alevinin kalbi olabileceğini de belirtir. Bununla birlikte, çeşitli versiyonlar, bu yaratıcı maddenin, nar as-samum'un şiddetli ısısı ve maddi olmayan kalitesi konusunda hemfikirdir.

Bari, İbn Zeyd'den Allah'ın İblis'e şöyle dediğini rivayet eder: "Âdem'e senin için aynısını vermeden zürriyet vermem. Onunla birlikte boyunduruk altına alınmış şeytanı (şeytan) olmayan hiçbir insan oğlu yoktur."

Ancak İblis, insan nesline göre çocuk doğurmaz. İki hipotez öne sürülmüştür ve her ikisinde de İblis'in üretici gücü insan erkekliğinden çok farklıdır. Geleneğin bir türünde, **İblis, hem erkek hem de dişi üreme organlarına sahip gerçek bir hermafrodit tarzında, kendi isteğiyle ortaya çıkar.** Başka bir türde, çocuklarının yumurtadan çıktığı yumurtaları üretir. Üçüncü bir hipotez, İblis'in Âdem ve Havva'nın

baştan çıkarılmasında kendisine yardımcı olan Cennet yılanını sonunda hamile bıraktığını öne sürerek ona bir eş bulmayı önerir.

İblis'in doğurduğu zürriyet, cin denilen ruhlarla sınırlı olmayıp, şeytan, şeytan veya şeytan denilenleri de kapsar.

Bunların başında, yaramazlıkları ve kargaşaları hayatın her alanına dokunan beş kişilik bir grup gelir.

Birincisi, nerede olurlarsa olsunlar tüm çarşı sokaklarını ve pazarlarını yöneten Zalanbur.

Sıradaki, musibet ve musibetten zevk alan Thabr'dır.

Miswat'ın görevi insanların ağızlarını ve kulaklarını dedikodu ve uzun hikayelerle doldurmak iken,

Al-Acwar, müminleri zinaya çekmek için hemen arkasından gelir.

Nihayet bir Müslüman'ın evine girerken veya yemek yemeden önce Allah'ın adını anmayı unutmasını sabırla bekleyen Dasim'dir.

Bunun üzerine Dasim, mülkü işgal eder ve unutkan Müslüman'ın erzakına el koyar.

Kuran sadece İblis'in fiziksel soyundan (zürriye) değil, aynı zamanda onu efendi olarak gören takipçi ordularından da bahseder. Fiziki anlamda babaları olmayabilir ama emrine itaat ettikleri, sözüne kanun olarak saygı duydukları ruhani önderleri ve rehberleridir. Ona biat etmek isteyen erkek, kadın, cin, şeytan, her varlık makbuldür. İblis'in

müritlerinin özellikleri küstahlık ve edepsizliktir; hiçbir kaba veya kibirli iş onların bilgisinin ötesinde değildir. Hatta kötülükte üstünlük için efendileriyle rekabet ederler:

Ben İblis'in çetesindendim; ama ben o kadar ilerleme kaydettim ki, o benimkini buldu!

Böylece, gayretli bir sebatla, takipçileri günah ve yozlaşma konusundaki becerilerini mükemmelleştirirler.

3. İblis: Âdem İle Yüzleşme

Ve Rabbin meleklere dedi ki: Ben insanı çamurdan yaratacağım. Onu şekillendirip içine ruhumdan üflediğim zaman, hemen onun önünde rükû ederek yere kapanın."

Melekler, İblis dışında hepsi birlikte eğildiler. Gururla kabardı ve kafirlerden oldu. (Allah) dedi ki: Ey İblis, kendi ellerimle yarattığıma secde etmene ne engel oldu?

Gururunuz size fazla mıydı?

Yoksa sen üstün ve güçlülerden misin?'

(İblis) dedi ki: 'Ben ondan hayırlıyım! Beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın. (Allah) dedi ki: "Git buradan! Çünkü taşlanmışsın. Muhakkak ki benim lanetim kıyamet gününe kadar sizin üzerinizdedir."

(İblis) dedi ki: "Rabbim, yeniden diriltilecekleri güne kadar bana mühlet ver."

(Allah) dedi ki: "Sen tayin olunan o günün gününe kadar mühlet verilenlerden olacaksın."

(İblis) dedi ki: "Senin kudretine and olsun ki, kullarından gönlü temiz olanlar müstesna, hepsini mutlaka ayartacağım."

(Allah) dedi ki: "Doğrusu ve doğrusu size derim ki: Cehennemi sizinle ve onlardan size uyanları hep birlikte dolduracağım" (Kur'an 38/71-85).

Müslüman yaratılış mitinde, yaratılış haftası Pazar günü başladı ve Cuma günü doruk noktasına ulaştı. Allah'ın eserlerinin en önemlisi olan Âdem Cuma'nın son saatinde yaratılmış, önceki gün ise gökler, melekler ve Cennet yaratılmıştı. Âdem'in bedeni, İslam dünyasının uç noktalarından (Mısır, Yemen, Hicaz, Doğu ve Batı'nın uzak ülkeleri) ve yaşam merkezi olan Kâbe'den toplanan kilden şekillendirilmiştir.

Rab Tanrı, tüm meleklerin evrende daha önce hiç görülmemiş bu mucizeye hayran kalabilmeleri için en güzel yarattıklarını Cennetin kapısına gururla yerleştirir. İbn Kesir ve Es-Sa'lebi bu sahneyi canlı bir şekilde anlatıyor:

Ve böylece melekler onun yanından geçtiler. Ona baktıklarında korktular. Bunların içinde en çok korkan İblis'ti. İblis onun etrafından dolaşıp ona vurmaya devam etti. Vücut toprak çömlek gibi sesler

çıkardı. İblis, "Sen şu veya bu nedenle yaratıldın" dedi. Eliyle vurdu. Boş görünüyordu! İblis ona ağzından girdi ve arkasından çıktı. Yanında bulunan meleklere, 'Bu içi boş bir yaratıktır' dedi. O, ne kuvvetlidir, ne de sımsıkı bağlıdır." Bunun üzerine İblis onlara: "Bunu size tercih ettiğini fark ettiniz mi?

O halde sen ne yapacaksın?'

dediler. 'Rabbimize itaat edeceğiz' dediler. İblis kendi kendine dedi ki: **'Vallahi, eğer O, bunu bana tercih ettiyse, muhakkak ona karşı gelirim. Ve eğer ben onun üzerine konulursam, o zaman onu mahvederim.'**

'Ben ondan daha iyiyim! Beni ateşten yarattın; Onu çamurdan yarattın" (Kuran 7:12). İblis'in gururu ve kibiri, yaratılmış zatının Âdem'e olan üstünlüğüne olan bu inancından kaynaklanmaktadır. Ateş, insanın kilinden hem daha asil hem de daha güçlü görünüyor; aslında ateş, alevlerinin kavurucu sıcağında kili tamamen yok edebilir. İblis'in aklında hiçbir şüphe yoktur ki, o üstün varlık (ciddi), o an için Allah'ın lütfuna ve lütfuna (mefdul) sahip olan bu zavallının önünde asla eğilmemelidir.

Bu sonuca varırken İblis, kıyas, kıyas olarak bilinen bir akıl yürütme aracından yararlanır. Kur'an yorumcuları, İblis ve kıyas arasında bağlantı kurarken, oluşum döneminden günümüze kadar aşikar olan daha geniş İslami kaygıyı yansıtırlar. İnsan aklının gücünü tanımlar.

İnsan hakikate kendi gücüyle ulaşabilir mi yoksa tüm hakikatler vahiyde mi bulunur?

Daha da önemlisi, Kur'an'a danışarak veya Peygamber'in sünnetini inceleyerek çözümlerine kolayca ulaşılamayan sorunlarla karşılaştığında ilk Müslüman Toplumu ne yapacaktı?

Muktezilîler gibi bazıları, dizginleri insanın muhakeme gücüne, nazara ve kıyasa vermeyi tercih etti. Zahiriler gibi diğerleri, dini hakikat meselelerinde analojinin değersiz olduğu konusunda ısrar ederek, bağımsız insan aklının etkinliğini tamamen reddettiler. Yalnızca insan aklına güvenmek, insanın zayıf güçlerini ilahi vahyedilen Kuran ve Peygamberin hadisleriyle aynı kefeye koymaktır.

Daha ılımlı bir pozisyon, kıyası İslami hukuk teorisinin gelişimi için önemli bir araç olarak kurmayı başaran fakih Eş-Şafiî (MS 820) tarafından teklif edildi. Açıkça Eş-Şâfiî, analojik muhakemeyi Kur'an ve sünnetle aynı kefeye koymaz', bununla birlikte, onu çetin dini problemlere cevaplara ulaşmak için özel durumlarda gerekli bir araç olarak kabul eder.

Eş-Şâfiî gibi hukuk âlimleri tarafından geliştirilen ilkeler, İslam filozofu-kelâmcıları için zengin bir metodoloji kaynağı oldu. Bu ilkelerin sahip olduğu etki, bu nedenle, tek bir dini disiplinle sınırlı değildi. Bununla birlikte, İblis'in kıyas ile bağlantısı, analojik akıl

yürütmenin veya dini hakikat sorularını ele almak için insan aklını kullanmanın diğer herhangi bir yönteminin tehlikeyle dolu olduğunun bir işaretidir. Doğru, kullanılması gereken zamanlar vardır, ancak sınırları aşmamak için dikkatli olunmalıdır. Müslüman müfessirler için İblis vakası, insan aklının sınırlarının ve nihai güvenilmezliğinin başlıca örneği olmaya devam etmektedir.

İblis, kendisini ve Âdem'i inceledikten sonra, kıyas yoluyla, ateşin çamurdan üstün görünmesine göre, onun üstün varlık olması gerektiği sonucuna varmıştır. Allah'ın emrine rağmen, bu aşağılık karşısında eğilmeye meşru olarak mecbur tutulamayacağı sonucuna vardı. Bu akıl yürütme süreciyle İblis, kıyasın uçurumuna ani bir sıçrayış yapan ilk yaratık olur. Onun benzetmesi ve görünüşte mantıklı sonucu, kalbini Tanrı'nın emrine katılaştırdı ve onu kendi yıkımına çekti.

İblis, yalnızca daha asil, fiziksel kökenini görerek, parçayı bütün zannetmiştir; bu dış üstünlük ona, kendisinin ve Âdem'in yargılanacağı tek kriter olarak göründü. İblis, hem Allah'ın Âdem'e üflediği ruhu, hem de Âdem'in bilgi derinliğini, onun iki eşsiz özelliğini gözden kaçırmıştır. **Meleklere bütün yaratılmışların isimlerini öğreten Âdem değil miydi?**

İblis'in kendinde gördüğü üstünlük, dışsal bir üstünlüktür. O, Tanrı'nın zihninde gerçek asaletin içsel bir nitelik, bir varlığın mükemmel iman ve iyi işlere kendini adamasıyla yakından bağlantılı bir nitelik olduğunun farkında değildir. Hatta bu görünür dış üstünlüğün yakın

bir inceleme altında tutup tutmadığı bile tartışmalıdır. Ateşin kili tüketebileceği doğru olsa da, kilin yaratılışın temel, dinamik bir bileşeni olduğu da aynı derecede önemlidir. İnsanlığın yurdu ve insanoğlunun devam eden yaşamının kaynağı olan toprak, kilden yapılmadı mı?

İbn Kesir ve At-Taberi, hem kilin hem de ateşin belirli niteliklerinin karşılaştırmalı bir analizini detaylandırarak kilin üstünlüğüne ilişkin bu argümanı/ kanıtı daha da ileri götürürler. Kil, istikrar, soğukkanlılık, azim, yumuşaklık ve benzerleriyle karakterize edilir. Ateş ise kararsız, huzursuz, değişken ve acelecidir; yıkımı ve yıkımı doğurur. Böylece İblis'in kıyaslarının zayıflığı ortaya çıkar, imanlarını Allah'ın iradesinden ziyade aklın işleyişine bağlayan herkese bir uyarıdır.

İblis'in aşağıdan yüksek semalara kozmik ve yarı mistik yükselişini anlatan yukarda daha tam olarak tasvir edilmiştir. İblis, binlerce yıllık ibadetin sonucunda Allah'ın yakınlaştırdığı seçkin birkaç kişiden biri olarak ibadet ettiği Arş'a yakınlık kazanır. Göklerde ve yerde İblis'in Rabbine secde etmediği ölçülü bir yer kalmamış gibi görünüyor.

Allah'ım, rükû etmediğim yer mi kaldı?

Acele et oraya." İblis aşağı indi ve "O nedir?"

dedi. "İşte Âdem'dir" dedi. O'na secde et!' (İblis), 'Âdem'den başka yer mi kaldı?'

diye sordu. 'Hayır' dedi. Onu bana tercih ettin' dedi. 'Seçmekte hür olan benim' dedi. Ben yapacağımı yaparım. Ne yaptığımı sorgulama." Melekler bunu duyunca dehşete düştüler. Korkudan titrediler ve titrediler. **İblis'in, Âdem'i Taif ve Mekke arasında ortaya çıkan kalıplanmış kilden yapılmış olarak algıladığı söylenir. İblis, kendi zarif ziynetleri ile kendini şatafatlı bir şekilde şişiriyordu. Âdem'i çamurdan dolayı küçük gördü.**

O (İblis), Âdem'le yüz yüze gelmezdi. Bunun yerine ondan uzaklaştı ve ona sırtını döndü. Onlar (melekler) secde edinceye kadar bu şekilde dik durdu. Yüz yıl, bazıları beş yüz yıl rükûda kaldılar. Başlarını kaldırdılar ve o (İblis) hâlâ aynı yerde duruyordu. Reddettiğinden pişmanlık duymadı ve davayı takip etmeye karar vermedi. Onun geri çekilip eğilmeyeceğini anlayınca, ikinci kez tekrar eğildiler. Bu sefer Allah'a, ilki Âdem'e idi. İblis bunu gördü de onların yaptıklarını yapmadı. Reddetmesi bundan ibaretti.

3. İblis: Reddetmenin Sonuçları

İnsanla ilk karşılaşma, İblis için kişisel bir felaketle sonuçlanır; seçimi onu melek arkadaşlarından ayırır ve onu yalnızca Tanrı'nın kınamasına layık bir dönek olarak damgalar. İblis Cennetten kovulur; Bazıları onun cennetten tamamen kovulduğuna inanıyor. Yorumcular onun sürgün yeri hakkında emin değiller. İbn Kesir onun yeryüzüne indirildiğine inanırken, Tabersi sığınağını okyanusların ortasına yerleştirir, bu noktadan itibaren İblis kılık değiştirmiş, özellikle de bir hırsızınkiyle karaya çıkmak için baskınlar yapar.92 Ve elbette bir de var. Cehennem,

tüm kafirunlar için hazırlanan ateşli cezaların son yurdu. Burası, İblis'in nihai istirahat yeri olduğu konusunda hemfikirdir.

İblis'in günahkâr gururu, içte olduğu kadar dışta da tam bir dönüşüm getirir. Azazil'den İblis'e isim değişikliği, bu karakter değişikliğine dayanır ve onun kötülüğe dönüşümünün derinliğine işaret eder. Onun yozlaşmış doğası şimdi kendini Eş-Şeytan, Şeytan olarak gösteriyor. “Ve dedi ki, 'Defol bu yerden (Cennetten)! Çünkü taşlandın” (Kur'an 15:24).95 İblis, bundan böyle kötülüğün bulaşmasıyla yüklü bir paryadır; onun kaderi sövülecek, lanetlenecek ve sadıkların taşları tarafından sürülecek.

Taşlamanın görüntüsü kozmik düzlemde bile korunur, çünkü müminler geceleri göğe bakıp gökte parıldayan yıldızları gördüklerinde, ruhlar dünyası ile İblis arasındaki bitmek bilmeyen savaşa tanık olurlar. İblis ve orduları, eski ihtişamlarının ülkesinde bir dayanak sağlamak için göklere her saldırdığında, melek orduları onları göktaşlarıyla yağdırır. İblis ve yandaşları bir kez daha karanlığın alt bölgelerine sürülür.

Es-Sa’lebi, İblis'in cezasını on başlık altında çeşitli yönleriyle özetler:

1) İblis'in tüm gücü elinden alınır. Artık o, ne yere ne de yerin üstündeki göğe hakim değildir ve cennetin koruyuculuğundan kurtulur; 2) Allah, onun Cennetin çevresinden yeryüzüne indirilmesini emreder; 3) İblis'in sureti melek suretinden şeytan suretine yozlaşır; 4)

32 Şeytan'ın Trajedisi Ve Kurtuluşu

İç ve dış değişiklikleri isim değişikliğini gerektirir; sadık Azazil bundan böyle kurnaz İblis olarak bilinecek; 5) Allah onu kötülerin lideri (imam) tayin eder; 6) İblis, bizzat Allah'ın lanetini taşır; 7) İlâhî marifet (marife) sonsuza kadar İblis'in ulaşamayacağı bir yerde kalacaktır; 8) tövbe kapısı ona sürgülenir; 9) iyilik ve merhametten yoksun, ebedi asidir; 10) Ebediyet boyunca İblis, azgın ateş ehlinin sözcüsü olacaktır.

Vay canına, sadece listelemek yeterli değil! İnsanlar senin yüzünden boğuldular." (İblis) dedi ki: "Bana ne emredersiniz?"

(Nuh) "Tövbe edin" dedi. (İblis'e) tevbesinin Âdem'in kabrinin önünde rüku etmesi olduğu söylendi. İblis, 'Ben onu hayattayken terk ettim. Şimdi o öldü diye onun önünde mi eğileceğim?'

İblis'in Allah'ın emrini reddetmesi, onu, kendilerini yüceltme kaygısı ile Rab'bin Sözü'ne karşı yüreklerini kör eden ikiyüzlüler ve sahtekârlar olan kâfirlerin kampına sokar. İblis'in "Ene hayrun minhu" ("Ben ondan daha iyiyim!") çığlığı, kibirli gururun paradigmatik ifadesi olarak yaratılış çağlarında yankılanır. Yüce Allah, Peygamber Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem]'in [salla'llâhü aleyhi ve sellem] çağındaki insanlara bir işareti olarak Kutsal Kur'an'ında. Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem]'i [salla'llâhü aleyhi ve sellem] küçümseyen ve onun mesajını küçümseyen Mekke ve Yahudi kabileleri.

İblis'i sadece bu şiddetli gururu için hatırlamaması Müslüman geleneğinin takdiridir. Es-Sa'lebi'nin seçimi, İblis'in önceki yaşamının olumlu niteliklerini yeniden teyit eder ve Azazil olarak varlığının kökten farklı olduğunu hatırlatır.

İblis'in İsrailoğullarından bir gruba göründüğü anlatılır. Ona, "Her Şeye Gücü Yeten Rab Allah'ın huzurunda sahip olduğun konumu, yani Rabbine karşı gelmeden önceki konumuna göre kabul et" dediler. O, "Görmeye dayanamadın" diye cevap verdi. Onu rahatsız etmeye devam ettiler, bu yüzden eski duruşunu aldı. Ona, alçakgönüllülüğüne ve itaatine baktıklarında, her biri ölüp yere yığıldılar.

Bununla birlikte, eski mütevazı hizmet, dengeyi acil bir rehabilitasyon lehine çevirmek için yeterli ağırlığı taşımıyor gibi görünüyor. **Onun şikayeti, sert kınamalardan başka bir şey yansıtmıyor.**

İnsanlar, İblis'in, 'Ya Rabbi, bana lânet ettin; Beni cennetten kovdun; Beni taşlanmış, kınanacak, kovulmuş bir şeytana dönüştürdün.

Yine de Âdem kavminden elçiler gönderdin. Onlara kutsal kitaplar indirdin. Benim elçilerim kimler olacak?'

Allah, 'Kâhinler' diye cevap verdi.

İblis, 'Peki kutsal kitaplarım nelerdir?'

'Dövmeli karalamalar' diye sordu.

'Peki benim geleneklerim (hadis) ne olacak?'

"Senin hadislerin yalan."

'Peki ne okumalıyım?'

'Senin ezberin şiirdir.'

"Peki benim müezzinim kim?"

'Müezzininiz kavalcıdır.'

'Peki benim mescidim nedir?'

'Caminiz çarşıdır.'

"Peki benim evim nedir?"

'Eviniz banyodur.'

"Peki benim yemeğim ne?"

'Yemeğin, üzerine adımın anılmadığı yemektir.'

"Peki benim içeceğim nedir?”

"İçeceğiniz alkollü bir şey."

"Peki benim avlanma yerlerim neler?”

"Avlanma yerleriniz kadın."

Bununla birlikte, İblis'in binlerce yıllık alçakgönüllü teslimiyeti, boşuna sayılmamalı. İblis, Allah'ın eski hizmetini anmasına güvenerek, infazın durdurulmasını, son Diriliş ve Kıyamet Gününe kadar bir mühlet talep eder. Mola verilir. Ancak bu çaresiz savunmada bile kurnazca bir aldatma vardır; Zira müfessirler, kıyâmete kadar ertelenmesi istendiğinde, İblis'in ebedî hayatı ve Cehennem azabından kurtuluşu sağlamak için bir planını görürler.

Dirilişten sonra, nihai kıyamet karışıklığı meydana geleceği için artık herhangi bir ölüm olmayacak. İblis, Kıyamet Gününe kadar kendini koruyabilirse, Allah'ı alt etmiş olacaktır. Ama acıklı hilesi başarısız olur; Tanrı, onun varlığını ancak dünyanın kıyametin geleceğini haber verecek olan Birinci Trompet Patlaması'na kadar sürdürmesine izin

verir. İblis geri kalanıyla birlikte helak olacak ve ebedi hayatın yerine onun mükâfatı bütün kafirlerin yurdu olan ebedi ateştir.

3. İblis: Âdem Ve Havva'nın Baştan Çıkarılması

Bu mühlet, İblis'in amaçları için yeterli bir zamandır. Âdem'in elinde uğradığı yıkımı onaramaz, ama ona ayni olarak ödeyebilir. Şimdi adamı küçümseme sırası onda; Âdem'in çocuklarını baştan çıkaracak, baştan çıkaracak ve köleleri yapacaktır.

Hikâyede... İblis'in, **"Ya Rabbi, beni Âdem yüzünden cennetten kovdun, fakat ben senin iznin olmadan yaptıklarımı yapamazdım" demişti. Ona (Âdem'e) hükmet.' (İblis) dedi ki: 'Ya Rabbi, bana daha fazlasını ver! Bana daha fazlasını ver!' O, 'Meskenin onların göğüsleri olacak; onların kanına karışacaksın' dedi. 'Rabbim, bana daha fazlasını ver' diye bağırdı. Onları mallara ve çocuklara ortak eyle. Onlara sözler verin. Ama Şeytan onlara boş şeylerden başka bir şey vaad etmez."**

İblis'in mühlet, onun intikam fırsatıdır. Fazla bir şey istemez, hatta af bile, Allah da ona dileğini verir.

"Ey Âdem, sen ve eşin, evinizi bahçeden yapın. Ve dilediğiniz her şeyden yiyin. Fakat ikinizden biri bu ağaca yaklaşmayın, yoksa zâlimler olursunuz." Bunun üzerine şeytan, onlardan gizli olan avret yerlerini onlara ifşa etmek için onlara vesvese verdi. (İblis) dedi ki: "Allah, bu ağacı sırf ikinizin de melek veya ebedî olmamanız için haram kıldı." Ve onlara yemin etti: "Gerçekten ben size nasihat ediyorum." Böylece onları aldatmasıyla alaşağı etti. Ağacın tadına baktıklarında avret

yerleri kendilerine göründü. Ve bahçenin yapraklarını kendilerine dikmek için acele ettiler.... (Kur'an 7:19-22). "

Kur'ânî bağlamında, Âdem ve Havva'nın masumiyetini kaybetmesi, güç ve ölümsüzlük şehvetinin yanı sıra insan cinselliğinin bilinçli farkındalığına ulaşma ile yakından bağlantılıdır. Bu unsurlar, diğer ayrıntılarda farklılık gösterse de, mitik olayların çeşitli versiyonlarında mevcuttur.

Bununla birlikte, Müslüman yazarlar arasında şaşkınlığa neden olan ayartma mitinde bazı tutarsızlıklar vardır. Örneğin, İblis zaten lanetlenmiş ve kovulmuşsa, İblis'in Âdem ve Havva'yla bahçede karşılaşması nasıl mümkün olabilirdi?

Çeşitli geçici çözümler sunulmaktadır. Bir öneri, İblis'in girmesi yasak olduğu için Âdem ve Havva ile Cennetin kapılarından konuştuğudur; bir diğeri, İblis'in yeni sürgün evi olan dünyadan onlarla bir şekilde konuşabildiğini veya belki de İblis'in telepatik güçlere sahip olduğunu öne sürüyor. Yine de diğerleri, onun Cennette bilinen bir hayvanın (muhtemelen bir deve) şeklini aldığına ve böylece kapının bekçilerini geçip geçebildiğine inanıyor.

Bununla birlikte, bir efsanevi formülasyon, sonunda önem kazanmış gibi görünüyor. Genel hatlarıyla şöyle devam eder: İblis, (düşmeden önce dört bacağı olan) arkadaşı yılanla karşılaşır ve onu ağzında saklamasını rica eder. Yılan razı olur ve İblis serbestçe girer. Bu hile ile

38 Şeytan'ın Trajedisi Ve Kurtuluşu

İblis, muhafızların fark edilmesini engellemektedir. Efsanenin bazı versiyonlarında İblis yılanla bizzat görüşmez; bunun yerine cennet kuşu (tavus kuşu) Tawus'u aracı olarak kullanır.

Tüm mitin tek bir standart metni yoktur. Aşağıdaki çeviri, İblis'in Cennete girişi ve Âdem ile Havva'yı tuzağa düşürmesi ile ilgili üç müellifin (Es-Sa'âbî, Taberî, ed-Diyarbakri) anlatımlarından alınan bölümlerden oluşmaktadır. Ancak bu yaklaşım bile tatmin edici değildir, çünkü İblis'in Âdem ve Havva'yı baştan çıkarma hikayesi etrafında gelişen ayrıntı zenginliğini birleştirmek imkansızdır. Efsane, karakterleri insanlığın özgürlük, iyi ve kötü ile mücadelesini örnekleyen oldukça yüklü bir dramatizasyona dönüşmüştür.

İnsanlar, İblis'in Âdem'in cennete girdiğini işitince, onu kıskandığını ve "Lanet olsun! Binlerce yıldır Tanrı'ya ibadet ediyordum ve O beni asla Cennete götürmedi. Ve bu yaratık, yani Yüce Allah onu şimdi yarattı, sonra onu Cennete götürdü!' Ve böylece, Âdem'i -barış onun üzerine olsun!- Cennetten çıkarmak için hileler kurdu.

İblis, ibadetiyle meşhur oluncaya kadar üç yüz yıl boyunca kendisini Allah'ın hizmetine adadığı Cennet kapısının önüne yerleşti. Ve insanlar onun sayesinde onu tanıdılar. O (İblis), bütün bunlarla, Âdem'e ulaşabileceği bir kimsenin Cennetten ayrılışına karşı gözünü dört açmıştı.

(İblis) Cennetin kapısında üç yüz yıl kaldı. Bu süre zarfında Tanrı, hiçbir canlının bahçeden ayrılmasına izin vermedi. O böyle meşgulken birdenbire Tawus ona çıktı. O (tavus), cennet kuşlarının efendisiydi. İblis onu görünce,

'Ey asil yaratık, sen kimsin?

Ve senin adın ne?

Allah'ın mahlûklarından senden daha güzelini görmedim!' (Tavs) 'Ben cennet kuşlarından biriyim' cevabını verdi. Benim adım Tavus. Bunun üzerine İblis ağlamaya başladı. Tavus ona, 'Sen kimsin?

Ve nereden ağlıyorsun?"

İblis ona, "Ben Kerubiler'den bir meleğim" dedi. Ben de bu kederde gözyaşı döktüm, çünkü senin güzelliğin ve tabiatının kemali yok olup gidecek." Tavus, "Benim her şeyim benden kayıp mı gidecek?”

diye sordu. kesinlikle. Gerçekten de geçip gideceksin ve öleceksin. Ölümsüzlük ağacından yiyenler dışında tüm yaratıklar ölecek. O zaman bu yaratıklardan ölümsüz olanlar onlar olur.” Tavus, “Peki, bu ağaç nerede?”

diye sordu İblis. 'Bahçededir. Tavus, "Bize onun yerini kim gösterecek?”

dedi. İblis, "Beni cennete sokarsan ben de sana gösteririm" dedi. Tavus, "Seni bahçeye nasıl sokayım?”

dedi. Rıdvan'ın mevcudiyetinden başka bir yol yoktur. Onun izni olmadan kimse bahçeye giremez ve bahçeden çıkamaz. Ama ben seni Allah'ın yarattıklarından birine yönlendireceğim ki o da seni o bahçeye (bahçeye) çıkaracaktır. Eğer biri bunu yapabilirse, o tektir, o ve başkası değil. O, Yüce Allah'ın halifesi Âdem'in hizmetçisidir.' İblis, 'Kim o?'

diye sordu. Tavus, 'Yılan' dedi. İblis, 'Ona acele et' dedi. Ve eğer girişimimizde iyi şanslar bizimleyse, belki o bunu başarabilir.'

Bunun üzerine Tavus yılana geldi ve ona İblis'in nerede olduğunu ve ondan işittiklerini anlattı. Ve (tavus) dedi ki: "Cennetin kapısında Kerubiler'in şu ve şu özelliklerde bir meleğini gördüm. Bize ölümsüzlük ağacını gösterebilmesi için onu Cennete sokmanın yolunu açık görüyor musun?'

Yılan ona doğru koştu. Ve ona gelince, İblis ona kabaca Tavus'a söylediklerini anlattı. Ve dedi ki, 'Seni nasıl cennete sokabilirim?

Rıdvan seni görürse içeri giremezsin' dedi. Rüzgâra dönüşeceğim, sen de beni dişlerinin arasına alabilirsin' dedi.

Bunun üzerine İblis -Allah ona lânet etsin!- bir rüzgara dönüşerek yılanın ağzına girdi. Sonra onu Cennete getirdi. İblis cennete girince, Allah'ın Âdem'e haram kıldığı ağacı ona (yılan) gösterdi. Âdem ve Havva'nın önünde durana kadar devam etti - ikisine de selam olsun! Onun İblis olduğunu anlamadılar. (İblis) ikisini de üzen bir ağıt yaktı ve ağlamaya başladılar. (İlk ağlayan oydu.) Ona, 'Seni ağlatan nedir?'

diye sordular, 'Sana ağlıyorum, çünkü öleceksin ve şu an yaşadığın mutluluk ve itibardan kopacaksın. . ' Bu, ikisini de çabucak etkiledi ve üzerinde düşündüler. İblis gözyaşı döktü ve yoluna devam etti.

Bir süre sonra İblis onlara döndü, çünkü sözleri her ikisini de etkilemişti. "Ey Âdem, sana ebedîlik ve tükenmeyen kudret ağacını göstereyim mi?"

dedi. (Âdem) "Evet!" dedi. (Âdem) dedi ki: "Fakat Rabbim onu bana haram kıldı." İblis, "Rabbiniz bu ağacı sırf ikinizin de melek olmasını veya ölümsüz olmasını engellemek için size haram kıldı" dedi.

(Âdem) ona boyun eğmeyi reddetti. Bunun üzerine (İblis) her ikisine de Allah'a yemin etti ki, o sağlam öğüt veriyordu. Bu onları yanılttı, çünkü birinin Tanrı'nın adını kullanarak yalan yere yemin edeceğini hayal bile edemiyorlardı. Havva ağaçtan yemeye koştu. Adam ondan yiyene kadar ne kadar harika olduğunu söylemeye devam etti.

Bunun üzerine her ikisinin de avret yerleri açıldı. Adam bir ağacın oyuklarına saklandı. Sonra Rabbi ona seslendi:

Ey Âdem neredesin?

Senin varlığın ya Rabb' dedi ve (Allah) dedi ki: 'Lanet olsun diye yaratıldığın yeryüzüne lanet olsun...

Tanrı Âdem'i azarladı ve ona, 'Neden bu ağaçtan yedin?

Bu ağacı ikinize de yasaklamadım mı?'

42 Şeytan'ın Trajedisi Ve Kurtuluşu

O, 'Havva bana yemek verdi' diye cevap verdi. (Allah) ona, "Neden onu yedirdin?"

dedi, "Yılan bana emretti" dedi. (Allah) yılana: "Bunu neden yaptın?"

dedi. Tavus bana hidayet verdi.' (Allah) Tavus'a dedi ki, 'Bunu neden yaptın?'

(Tavus) dedi ki: 'İblis bana emretti' ve böylece İblis'i cezalandırdı ve lanetledi...

n İblis ve Âdem, onları ancak ebediyen birbirine bağlamaya hizmet eder. Birbirlerinden asla kurtulamayacaklar; birinin kaderi diğerinin kaderiyle yakından ilgilidir. Onların çatışması, torunlarının, birbirine düşman 4'ün hayatında tekrar tekrar oynanacaktır" (Kur'an 2:36). Bununla birlikte, Âdem'in soyunun düşmanlığı, bir umut işaretidir, onların Tanrı'nın Sözüne olan inançlarının bir işaretidir. İblis'in soyuna gelince, onların Âdem'in soyuna düşmanlıkları, onların küfrünün, küfrünün daimi bir şahididir.

Bununla birlikte, Müslüman geleneğin bir kez daha tüm sorumluluğu veya suçu İblis'in kapısına yüklemeyi reddetmesi dikkat çekicidir. Her biri -İblis ve Âdem- kendi kişisel çöküşüne olduğu kadar diğerinin çöküşüne de aktif olarak katıldı. Ne birinin asırlardır süren bağlılıkları, ne de diğerindeki ilahi kıvılcımın varlığı, gurur tuzağından yeterli korunmadır.

Âdem'in susuz bir çölde İblis ile karşılaştığı anlatılır. Ve (Âdem), amelinden dolayı onu azarladı. Ona dedi ki: 'Ey lanetli! Başıma gelmesine neden olduğun bu nasıl bir şey?

Beni kandırdın. Beni Cennetten kovdun. Ne yaptıysan benimle yaptın.' İblis ağladı. "Ey Âdem, senin dediğini yaptım" dedi. Seni bu yere ben getirdim. Ama benim içinde bulunduğum durumu kim meydana getirdi, beni bu yere kim yerleştirdi?'

B. Hadis Perspektifi

1. Kaynaklar

İblis'in mitsel tarihi, Müslüman Cemaat'in İblis'in önemini formüle etmesindeki erken biçimlendirici bir unsurun, yani geleneklerin veya hadislerin kılavuzlarının incelenmesi olmadan tamamlanmış sayılmaz. Hz. Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem] salla'llâhü aleyhi ve sellem ve ilk sahabeleri hakkındaki hadis koleksiyonları, yukarıda incelenen tefsirlerden ve peygamberlik kıssalarından ayırt edilebilen ve kronolojik olarak onlardan önce gelen bir dini literatür türünü temsil eder. Aslında birçok hadis malzemesi, daha sonraki Kur'an yorumcuları tarafından belirli metinlerin yorumlarına delil olarak aktarılır.

En etkili hadis el kitapları MS dokuzuncu yüzyılın sonunda derlenmiş ve kodlanmıştır.

44 Şeytan'ın Trajedisi Ve Kurtuluşu

Hadis külliyatları birçok usul sorunu içermektedir. Başlangıçta, İblis'in özellikle zikredildiği hadisi listeleyen hazır bir uyum veya dizin olmadığı gerçeğiyle karşı karşıya kalınır. Çeşitli Müslüman derleyiciler tarafından sağlanan kılavuzların bölümleri çoğu durumda İblis materyalinin nerede bulunabileceğine dair ipuçları vermediğinden, mevcut tüm materyali incelemek zorunludur.

Mevcut hadis literatürünü dikkatle incelemek başlı başına bir araştırma projesini gerektirecektir; bu nedenle, bu soruşturmanın kapsamı sınırlı olmalıdır. Ancak ele alınacak malzemenin hadis derlemelerindeki belli başlı akımları temsil ettiği hissedilmektedir. Çalışmaları yoğunlaşmanın odak noktası olan gelenekçiler El-Buhari, Müslim ve İbn Mâce'dir. Ne Müslim ne de İbn Mâce, İblis ile ilgili hadisleri ayrı başlıklar altında düzenlemez; daha ziyade, genellikle beklenmedik bir şekilde ortaya çıkarlar. İki bölümü yalnızca İblis ve takipçilerine ayırmayı uygun gören yalnızca Buhari'dir. Bu nedenle onun Sahih'i, tartışılan üç hadisçinin en kolay ulaşılabilen İblis materyalini sunmaktadır.

Bu üç el kitabından derlenen ilgili materyallere kısa bir genel bakış, sonraki tefsirlerin ve fablların daha gelişmiş İblis mitolojisiyle çarpıcı bir tezat oluşturan bir resim sunar. Hadis kitaplarında İblis'in adı pek geçmiyor. Müslim'de, İbn Mâce'de ve Buhârî'nin iki bâb'inde (bölümlerinde) İblis'e dair ondan az özel referans vardır. Ancak hadisin, Kötülük Prensi'ne yapılan atıflardan yoksun olduğu

düşünülmemelidir. Büyük çoğunluğu daha aşağı bir ruha değil, Şeytan'ın kendisine atıfta bulunan Eş-Şeytan unvanının kullanımına yaklaşık iki yüz örnek vardır.

El-Buhari, Müslim ve İbn Maj'ın hadis koleksiyonlarında eş-Şeytan kullanımının İblis üzerindeki hakimiyeti, basit bir semantik tercihten daha fazlasına işaret eder. Her başlığın İslami şeytan figürünü farklı bir ışık altında tasvir ettiğini ileri sürmek aceleci görünmüyor. İblis adı, daha önce de görüldüğü gibi, karmaşık, efsanevi bir kişiliğin gelişimi ile yakından bağlantılıdır; İblis, zühd, ibâdet sahibi, göklerin efendisi, cennetin koruyucusu, arşın koruyucusu, kibirli, kibirli, aceleci vs.dir. Onu sadece siyah beyaza boyamak olmaz. Makyajında çok fazla çatışma ve belirsizlik var ve portresine canlılık ve derinlik katan da işte bu karmaşıklık.

Hadiste kullanıldığı şekliyle Eş-Şeytan unvanı, Müslüman şeytanı, daha çok bu kötü gücün kadın ve erkeklerin hayatları üzerindeki yıkıcı etkileri üzerinden değerlendirir. Hadislerin insan pratiğiyle ilgili artan endişesi düşünüldüğünde bu garip görünmemelidir. Eş-Şeytan genellikle tek boyutlu değildir; o kötü, kurnaz ve kurnazdır; onun zevki insanlığı yoldan çıkarmaktır. Burada küçük bir belirsizlik var. İblis'in kişiliğinin tüm karmaşıklığıyla hayat bulduğu genel olarak birkaç özel isme atıfta bulunur.

İblis/Eş-Şeytan malzemesine genel bir bakış, bunun insan yaşamının aşağıdaki somut yönlerine değindiğini gösterir: 1) Şeytan'ın insan

doğasıyla yakın bağı ve insanın psişik yaşamındaki tezahürleri: uyku, rüyalar, vizyonlar, vb.; 2) insanın ibadet hayatını bozma çabaları ve yeme, içme ve diğer bedensel işlevlere karışması; 3) Şeytan'ın alacakaranlıkta, gece ve şafakta tuzağa düşürmek için artan gücü; 4) Allah'ın erkek ve kadınlara düşmana karşı sağladığı yardım. Bu alanların her birini kısaca tartışmak bizim için değerli olacak, böylece, umarım, Müslüman toplum tarafından formüle edildiği şekliyle İblis'in efsanevi biyografimizi tamamlar.

1. İblis/Eş-Şeytan: insan tabiattır ve psişik hayattır

Ebu Bekr ibn Abl Shayba, Yunus İbn Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem]'in Hammad ibn Seleme'den, Sabit'ten, Enes'ten, Allah'ın elçisinin -Allah onu kutsasın ve ona esenlik versin!- şöyle dediğini nakletmiştir: "Allah Âdem'i cennette yarattığı zaman, Allah kendisine vasiyet etmek istediğini vasiyet etti. Sonra İblis onun ne olduğunu anlamak için etrafında dolaşmaya başladı. Ve (İblis), kendisinin (Âdem'in) boş olduğunu anlayınca, kendisinin (Âdem'in) kendine hakim olamayan bir mahluk olarak yaratıldığını anladı."

Yaratılış anından itibaren insanın kendi içinde yıkım tohumlarına sahip olduğu görülür; üstelik İblis, doğuştan gelen bu zaafın farkına varır ve onu kullanmaya karar verir. Bundan böyle tüm erkekleri ve kadınları doğumda bekleyecek ve doğdukları anda onları dikecek, kışkırtacak ve böylece tuzağa düşmelerini başlatacak. Bu nedenle bir çocuk doğduğunda ağlar. Tüm insanlık tarihinde, bu kurala yalnızca iki istisna yapılmıştır: cIsa (İsa) ve annesi Meryem (Meryem).

Ebu Bekir İbn Ebi Şeybe, Abd el-A'la'nın Ma'mar'dan, Ez-Zuhri'den, Sa'id'den, Ebu Hüreyre'den, Allah'ın elçisinin -Allah ondan razı olsun! Şeytan (Eş-Şeytan) onu iğnelemeden doğar. Sonra Meryem'in oğlu ve annesi hariç, o (çocuk) şeytanın şevkinden feryat etmeye başlar...'

Şeytan ve insan arasındaki ilişkinin yakınlığı, üç yazarın da bu yakın ilişkiyi vurgulayarak benzer hadisler nakletmesi gerçeğiyle kanıtlanmaktadır. İnsandaki bu yaygın varlığı iletmek için kullanılan imge, kolayca tercüme edilebilir değildir. Arapça deyim şöyledir: "Eş-şeytânu yecri mecrâ'd-dem""İnneş-şeytâne yecrî min ibn-i âdeme mecred-dem" Hans Wehr, şu anki eşdeğeri olarak "birinin ikinci doğası olmak" İngilizce ifadesini önerir, ancak bu, somutluğu görmezden gelir. Şeytan, insanın can damarının (barajının) bir parçasıdır. Onu temizlemek kendi kendini yok etmeyi gerektirir, çünkü Şeytan, insan kanının içinden aktığı atardamarlar ve damarlar (macre d-dem) boyunca hareket eder. Şeytan'ı özünden tanımak demektir.

Müslümanların Şeytan'ın insanın içsel dürtüleri ve psişik süreçleri üzerindeki gücüne ne kadar ciddiyetle yaklaştığının çarpıcı bir örneği Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem]'in kendi hayatında ortaya çıkar. Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem] insandır ve bu nedenle, doğuştan Şeytan'ın kışkırtması tarafından delinmiş olmalıdır. Yine de, Tanrı'nın elçisinin bu kadar lekeli kalması nasıl mümkün olabilir?

Shayban ibn Farrukh, Hammad ibn Salama'nın, Sabit el-Bunam'ın, Allah'ın elçisinin -Allah onu kutsasın ve ona huzur versin!- Cebrail

tarafından ziyaret edildiğini söyleyen Enes İbn Malik'ten naklettiğini aktardı. !—O (Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem]) bazı genç erkeklerle oynarken. (Cebrail) onu yakaladı, yere attı ve göğsünü yararak açtı. Kalbini çıkardı ve kalbinden bir pıhtı çıkardı. "Bu senin şeytani parçan" dedi. Sonra onu (kalbi) Zemzem suyuyla altın bir leğende yıkadı. Onu onarıp yerine koydu... Ve Enes, 'Bu yaranın izini göğsünde görüyordum' dedi.

Eş-Şeytan'ın içsel varlığı, ruh dünyasının aracılığı aracılığıyla Müslüman yaşamında somut olarak kişileştirilir. Hadis, her erkek veya kadının kendi özel yoldaşı şeytan veya cinlere sahip olduğu gerçeğine işaret etmektedir. İçi temizlenen Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem] bile muaf değildir; tek avantajı, Tanrı'nın yardımıyla kişisel ruhunun İslam'a dönüşmesi ve bundan sonra hayatında sadece iyilik için bir güç olmasıdır.

Osman Ebu Şeyba ve İshak İbn İbrahim, İshak'ın bize anlattığına göre, İshak bize, Osman'ın, Cerir'in Mansur'dan, Salim İbn Ebi Ca'd'den, babasından, Abdullah İbn Mescud'dan rivayet ettiğini söylediğini söyledi. O'na selâm olsun! - dedi ki: "Sizden hiç kimse, kendisine yoldaşı olarak bir cin tayin etmez." Onlar: "Sen de mi, ey Allah'ın elçisi?"

dediler, "Ben de mi?"

dedi. Ancak Allah ona karşı yardımıma geldi ve o (cinler) Müslüman oldu. Şimdi beni sadece iyiliğe çağırıyor.'

Ruhların insan yaşamına bu sürekli müdahalesi, periyodik düzensiz davranışlar için rasyonel bir açıklama haline gelir. Örneğin kontrolsüz öfke, şeytani müdahalenin doğrudan bir sonucu olarak görülür; dolayısıyla hafifletilmesi, ed."

Sadece zihinsel sapmalar değil, aynı zamanda herhangi bir tuhaf insan davranışı, insanın cinlerin ve şeydtin ruh dünyasıyla olan ilişkisinden esinlendiği veya yansıtıldığı şeklinde yorumlanabilir. **Hadis, Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem]'in bir güvercini kovalayan bir adamı gördüğü bir olayı anlatır. Onun yorumu şuydu: Bir şeytanın başka bir şeytanı kovalamasıdır."**

Kişileştirmenin ve dışsallaştırmanın gerçekleşebilecek son bir aşaması vardır; Şeytan'ın kendisi olan Eş-Şeytan, farklı insan formlarında görünme gücüne sahiptir. Böylece, baştan çıkarıcı ağını gizlice örmek için, şüphelenmeyen erkek ve kadınlara tehdit edici olmayan bir şekilde yaklaşabilir. Şeytan'ın en kurnaz oyunlarından biri, bir mümine dini gerçeği arayan bir adam kılığında yaklaşmaktır. Göklerin kökenini, yaratılmış dünyayı ve içinde yaşayanları, Allah'ın peygamberlerini ve elçilerini sorgular. Sonunda, "Rabbini kim yarattı?"

diye sorar. Böyle bir küfür karşısında mümin Allah'a sığınmalıdır.

50 Şeytan'ın Trajedisi Ve Kurtuluşu

İnsanın, Şeytan'ın kılık değiştirmiş biçimiyle karşılaşması, tüm yoğunluğuna insanın günlük bilinçli yaşamında değil, yarı bilinçli rüya ve uyku aleminde ulaşır. Ruh dünyasının gücü, orada uyanık halde olduğundan çok daha büyük bir güçle hissedilir çünkü Şeytan, kabusların en ürkütücü biçimlerinden yararlanabilir.

Genel olarak hadis, uyku deneyiminin iki kategorisi arasında ayrım yapar: ağırlıklı olarak Şeytan etkisinin ürünü olan rüya olan el-hulm ve Tanrı tarafından gönderilen rüyd olan rüyd. Al-hulm'un tedavisi çok basittir: sola üç kez tükür; Bazıları, kişinin uyku pozisyonunu da değiştirmesi gerektiğini ekler. El-hüm'ün tersine, er-rûd, peygamberlik tecrübesi ve Allah'ın iradesinin vahyi ile bağlantılı olduğu için aziz olunmalıdır. Böylece er-ruya genellikle kişinin uyanık durumu için önemli olan şeyleri ortaya çıkarır.

Şeytan'ın bir arkadaş, sevgili ya da aile üyesinin rüya şeklini taklit ettiği durumlar, al-hulm'un ürkütücü görünüşlerinden daha incelikli bir şekilde zayıflatıcıdır. Güvenen bir mü'mini saptırmak için bundan daha iyi bir yol bulunamaz. Şeytan'ın bizzat Tanrı'nın Peygamberi olarak ortaya çıkabileceği bile akla yatkın görünüyordu. Ancak hadis, Allah'ın müminlerini bu nihai aldatmacadan koruyacağına dair ümmete güvence vermektedir.

Ebu Mervan el-Osmanı bize anlattı ve dedi ki, Abdülaziz İbn Ebi Hazım, El-Ala'dan3 İbn Abdurrahman, babasından, Ebu Hüreyre'den, Allah'ın Resulü-Allah ondan razı olsun ve ondan razı olsun, dedi.

selâm!—dedi ki, 'Beni uykuda gören, gerçekten beni görmüş demektir, çünkü Şeytan benim kılığına girmez.'

Hadis, şeytani rüyaların daha geniş psikolojik sonuçlarıyla ilgili kavrayışlarında çok anlayışlıdır. Panik ve histeri yayma korkusu, geleneklerin rüya halindeyken Şeytan'la ürkütücü karşılaşmaları başkalarına iletmeye yönelik yasaklarının altında yatmaktadır. Uygun bir örnek, rüyasında kafasının kesildiğini ve vücudunun yuvarlanırken başının arkasından koştuğunu gören bir adamla ilgili sık sık tekrarlanan bir hadistir. Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem], Şeytan'ın onunla oynama şeklinin bu olduğunu açıklayarak adamın dehşetini yatıştırır. Daha da önemlisi, Peygamber Efendimiz (s.a.v.) böyle bir akılsızlığın topluma duyurulmaması konusunda onu uyarmaktadır: "Şeytan rüyasında birinizle oyun oynuyorsa, bunu sakın kimseye söylemeyin." Bu şeytani saldırılara karşı mümin, özellikle Arş'ın ayetini okuyarak Allah'a ve O'nun Sözüne sığınmalıdır (Bakara 2:255).

Eş-Şeytan'ın varlığı, uykunun başlangıcından uyanmaya kadar tüm uyku sürecini kaplar. Bir kimse esnediği zaman, hadis-i şerifte şeytan girmesin diye ağzını kapatması konusunda uyarır; ve esnerken ses çıkarmamalıdır, çünkü bu şeytanın gülüşünün sesidir. Şeytan geceleyin orayı mesken tuttuğu için müminlerin uyandıklarında burunlarını suyla temizlemeleri gerekir. Bu da yeterli değil; Şeytan, geceleyin mü'minin boynuna bir ip bağlamış ve onu üç defa düğümlemiştir. Uyanıkken

52 Şeytan'ın Trajedisi Ve Kurtuluşu

Allah'ın adı anılırsa, bir düğüm çözülür; ikincisi ise abdestle kaldırılır. Sabah namazının kılınmasıyla tam bir hürriyet sağlanır.

Şeytan'ın gece boyunca insanla son bir ilişkisi, özellikle uyku ile ilgili süreçleri içermese de, anılmayı hak ediyor. Hadis-i şerifte mümin, eşiyle cinsel ilişkiye girdiğinde şeytandan Allah'a sığınması konusunda uyarılır. Daha da önemlisi, onların birleşmesinden Allah'ın doğuracağı çocuğa Şeytan zarar vermesin diye, Allah'ın yardımına ve korumasına başvurulmalıdır.

2. İblis/Eş-Şeytan: Namaz Hayatı, Yeme, İçme Ve Ritüel Saflık

Duanın inananı Şeytan'ın hilelerinden korumadaki etkisi Müslüman geleneğinde vurgulanır. Şeytan'ın korku ve tiksinti duyması için ezanı duyması yeterlidir; sonra rüzgarda kaçar. Dua, müminin Tanrı'ya olan bağlılığının ve reddetme isteklerinin günlük bir tanıklığıdır.

İbrahim İbnü'l-Mustamirr el-Urukî bize şöyle demiştir: "Babam, Ubeys İbn Meymun'un naklettiğini, Avn el-Ukayl'in Ebu Osman en-Nahdî'den, Selman'dan da şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Allah'ın elçisini işittim, Allah ondan razı olsun. ve ona esenlik ver!—De ki: **'Sabah namazına erken çıkan, iman sancağı altında çıkar. Ama çarşıya erken çıkan, İblis sancağı altında çıkar."**

Bu nedenle Şeytan'ın Tanrı ile insan arasındaki bu kritik bağı zayıflatması zorunludur. Bu amaca ulaşmak için tek bir yol vardır - dua eyleminin kendisine saldırılmalıdır.

Şeytan'ın ezan sesini duyunca kaçışı yalnızca stratejik bir geri çekilmedir, çünkü kısa süre sonra fısıltı (vesvese) dikkat dağıtıcılarına geri döner. Kişi uykulu veya dikkatsiz hale gelir, bunun sonucunda da doğru sayma ve secde ve zikir sırası bozulur. Kişi kendini bu zor durumda bulduğunda, şüpheye ve endişeye gerek yoktur; Hadis, kişinin iki secde yapmasını ve namaza devam etmesini tavsiye etmektedir. Bu basit çare, Şeytan'ın günlük dualarıyla meşgul olan Müslümanı şaşırtma çabalarını tamamen boşa çıkarır.

Şeytan'ın duaya saldırısı, dindar Müslümanın ruhu veya ruhu ile sınırlı değildir; bu durumda da şeytani güç kendini dışsallaştırır. Hadis, namaz kılanın bir başkasının huzuruna çıkmasına izin vermemesi ve böylece kıraatini kesmemesi konusunda uyarmaktadır.

Derhal kovulmalıdır, çünkü kendisi Şeytan'ın bir kölesidir. Şeytan'ın insan biçimindeki görünümlerine ek olarak, çoğu zaman simsiyah bir köpek şeklinde bir hayvan olarak da görünür. Bu köpeklerden birinin kişinin namazını bozması şeytanın varlığının açık bir işaretidir. Köpek bağışlanmamalı, ölüme terk edilmelidir.

Hadis literatürü, insan varlığının en dünyevi mertebelerinde Şeytan'ın varlığına işaret etmektedir. Müminlere günlük hayatlarının her alanında eşlik eder. Bir Müslüman, evine girerken Allah'ın adını anmazsa, Şeytan evini oraya kurar; yemeden önce yemeğinin üzerine Tanrı'nın adını anmasaydı, Şeytan onun daimi akşam yemeği konuğu olacaktı.

54 Şeytan'ın Trajedisi Ve Kurtuluşu

Yemek yemek özellikle savunmasız bir zaman gibi görünüyor. Müslüman, bilmeden Eş-Şeytan'ın yeme içme alışkanlıklarını taklit etmesin diye dikkatli olmalıdır. Sol eliyle yememeye, içmemeye, almamaya ve vermemeye özellikle dikkat etmelidir, çünkü bu şeytanın kullandığı eldir. Eğer tesadüfen yiyecekler yere düşerse, hepsini atmak uygun değildir. Alın ve yalnızca kirli olanı çıkarın; kalanı tüketilmelidir. Aksi halde bilmeden Şeytan'a yiyecek vermiş olursunuz.

Şeytan sadece yemeğe karışmakla kalmaz, aynı zamanda müminleri ilahi kanunun yasakladığı şeyleri yemeye ikna etmeye çalışır.

İbn Ebi Omar bize, Süfyan'ın Eyyub'dan, Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem]'den, Enes'ten naklettiğini aktardı: "Allah'ın elçisi -Allah onu korusun ve ona esenlik versin!- Hayber'i ele geçirdiğinde, onlar köyden çıkarken eşekleri yakaladık. . Sonra bir kısmını pişirdik. Allah'ın elçisinin sözcüsü -Allah onu kutsasın ve ona esenlik versin!- haykırdı: "Allah ve Resulü size bunu yasaklamıyor mu?

Çünkü gerçekten o, Şeytan'ın işinin pisliğidir!" İçindekiler ile kaplar devrildi ve içindekiler fışkırmaya devam etti.'

Ritüel pisliğe karşı koymak için reçeteler hadislerde bol miktarda bulunur, çünkü pisliğin olduğu yerde Eş-Şeytan bulunur. Uygun davranışa aykırı olan her şey de Şeytan'ın işidir - kumar ve diğer şans oyunları onun icadıdır; anlamsız sözler, özellikle şiir, ağzından çıkıyor. Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem]'in bu konudaki tutumu daha

açık olamazdı: **"Bir adamın karnının irinle dolu olması, onun için şiirle dolu olmasından daha iyidir!** "Müslüman, şeytanın günün her anında kendisi için hazırladığı tuzaklardan sakınmak için Allah'a ve O'nun şeriatına sığınmalıdır.

4. İblis/Eş-Şeytan: Gece, Yüksek Güç Zamanı

Şeytani gücün dışsallaştırılmasına ilişkin diğer önemli örnekler, hadisin kozmik süreçlerle ilgili tartışmasında gösterilmektedir. Bunların en belirgin olanı, doğup batması, erkeklerin ve kadınların yaşamlarını doğrudan etkileyen güneşin hareketidir. **Işıktan geçişler. karanlığa aydınlığa, şeytani etkinin arttığı dönemlerdir, aralarında en güçlüsü karanlık zamanıdır.**

Güneşin doğuşunun habercisi, ufukta beliren ve aralarında güneşin göründüğü Şeytan'ın boynuzları olarak yorumlanan ışık huzmeleridir. Aslında sadece Şeytan'ın boynuzları arasında yükselmekle kalmaz, aynı şaftlar arasında da batar. Bu kritik anlarda müminlerin tetikte olması zorunludur, çünkü Şeytan'ın gücü zirvededir. Cehennem ısındığı ve kapıları ardına kadar açık olduğu için kriz geçene kadar tüm dualar kesilmeli.

Gün batımından sonra da dikkatli olunmalıdır, çünkü Şeytan geceleri serbestçe dolaşır ve potansiyel bir tehdittir. Özellikle çocuklar korunmalıdır. Ev, Şeytan'ın izinsiz girişlerine karşı güvence altına alınmalıdır – kapıları kilitleyin, su tulumlarını ve kavanozları sıkıca kapatın. Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem]'in sözleri, Şeytan'ın

sıkıca bağlanmış olanı kaybetmeye muktedir olmadığına dair bizi temin eder.

Güneşin rotasının başlangıcının en ürkütücü yanı, erkekler arasında fitnenin çoğalmasıyla temsil ettiği bağdır. Gündoğumu, uyumsuzluğun aktığı yazı tipidir.

Abdullah İbn Mesleme bize Malik'ten, Abdullah İbn Dinar'dan, Abdullah İbn Ömer'den -Allah ikisinden de razı olsun!- nakletti ki: "Allah'ın elçisini gördüm - Allah onu kutsasın ve ona esenlik versin" dedi. !— Doğu'ya doğru işaret ediyor. Ve dedi ki, 'Tam orada, gerçekten anlaşmazlık tam orada. Evet, fitne şeytanın boynuzunun yükseldiği yerdendir." '

Hadis kitapçıkları, bu anlaşmazlık yayılımını ele alırken, topluluk adına özel bir özenin açıkça garanti edildiğinde ısrar ederken, her zamankinden daha canlı ve ayrıntılıdır. Anlaşmazlığın topluluk ve onu oluşturan sosyal birimler (aile, vb.) üzerindeki yıkıcı etkisi, tüm sadık Müslümanlar tarafından açıkça görülmektedir. Bu anlayış İblis'in gözünden kaçmaz; aksine onu harekete geçmeye teşvik eden bir katalizördür. Okyanuslar üzerindeki tahtından şeytan ordularını gönderir. En çok değer verdiği ve ödüllendirdiği kişiler, fitne ve çekişme ekmekte en başarılı olanlardır.

Ebu Kurayb Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem] İbnu'l-Ala3 ve İshak İbni İbrahim (formülasyon Ebu Kurayb'a aittir) dediler ki, 'Ebu

Muaviye bize El-Acmash'in bize Ebu Süfyan'dan, Cabir'den Allah'ın elçisi Allah'ın elçisi olduğunu söyledi. onu kutsa ve ona esenlik bahşet!—dedi ki: "İblis tahtını sular üzerine oturtur. Sonra uçan sütunlarını gönderir. Anlaşmazlık ekmekte en iyi olana, kendisine yakın bir yer bahşetmiştir. Onlardan biri gelir, 'Şunu şöyle yaptım' der, sonra 'Sen bir şey yapmadın' der. zevcesiyle arasını ayırdı.' " Dedi ki, "Sonra (İblis) onu kendine yaklaştırıp, 'İyi iş yaptın!' der..." dedi.

4. İblis-Şeytan: Allah'ın düşmana karşı yaptığı yardım

İnsan ruhunu İblis/Şeytan'ın elinden kurtarmak için tavsiyelere yukarıda hadis materyalinde rastlanmıştır. Sıradan erkekler ve kadınlar, kalbi Cebrail'in kötü etkisinden temizlenen ve yoldaş ruhu İslam'a dönen peygamber Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem] kadar şanslı değildir. Müslüman, Şeytan'ın gücünden kurtulmak istiyorsa, "Taşlı Şeytan"dan Allah'a sığınmalı ve bazı ritüelleri yerine getirmelidir.

Dua, genellikle Şeytan'ın belirli saldırılarına karşı koruma olarak reçete edilen belirli dualarla, açık ara en etkili rahatlama yoludur. Yine de tek bir temel dua vardır, "La ilâhe illa'llah("Tanrı'dan başka tanrı yoktur") ve sürekli tekrarı, Şeytan'ın çeşitli saldırıları da dahil olmak üzere birçok farklı kötülüğe karşı koruma sağlar.

Kutsal sözlerin korunmasına ek olarak, kutsal zamanın kalkanı da vardır. Mübarek Ramazan ayında inananlar, kötülüğün gücünün en düşük seviyeye indirildiğinin bilincinde olarak rahatlayabilirler. Sonuç

olarak, kadın ve erkek, dikkatlerini tamamen tövbeye ve Allah'ın rahmetini aramaya odaklayabilirler.

Yahya İbn Bukayr bize, El-Leyth'in bizden nakleder ve şöyle dedi: Ukayl bana İbn Şihab'dan haber verdi, o da şöyle dedi: "Teyrnîlerin mevlası İbn Ebî Enes, babasının kendisine Ebu Hureyre'yi işittiğini söylediğini söyledi. Allah ondan râzı olsun!—De ki Allah'ın elçisi—Allah onu korusun ve ona selâm versin!—"Ramazan başlayınca Cennet kapıları açılır, Cehennem kapıları kilitlenir. Şeytanlar (eş-şeydtiri) zincire vurulmuştur.' ' '

Kutsal kelimelere ve zamana kutsal yer eklenmelidir. Arap Yarımadası İslam'ın beşiği olduğu için orada namaz kılanlara özellikle ilahi koruma bahşedilmiştir. Ve Yarımada'da, kutsal Mekke şehri, insanın Tanrı'nın merhametini en derinden hissettiği kutsal odak noktasıdır ve Tanrı'nın insana Taşlı Şeytan'dan sağladığı sığınaktır.

Ancak kutsal kelimelerin, kutsal zamanın ve kutsal mekanın gücü abartılmamalıdır. Etkileri, bireyin içsel durumuyla doğrudan ilişkilidir. Münafıklar ve kafirler tarafından pek çok namaz, oruç ve hac ibadeti yapılmıştır, ancak bu fiiller kurtuluşlarını değil, kınanmalarını sağlar. **Bu nedenle, Tanrı'ya güvenmek ve O'nun Sözüne güvenmek, temel içsel niteliklerdir. Tanrı'nın hükümlerini "eğer" veya "ama" olmadan kabul etmeye hazır olun; "eğer" ve "ama"lar Şeytan'ın yarattıklarıdır.**

Tam daire geldik. Allah'a alçakgönüllü güven ve itimadın temelinde Allah'ın iradesine (i/rada) ve emrine (emr) itaat vardır. İblis'in mitik tarihinin başlangıcında boyun eğmesi emredilir, ancak itaat etmez ve kınanır. Her Müslüman'ın duada yaptığı yay, İblis'e düşüşünü başlatan yüzleşmenin sürekli ve somut bir hatırlatıcısıdır.

Ebu Bekir İbn Ebi Şeybe bize nakleder ki, Ebu Muawiya, El-A'meş'tan, Ebu Salih'ten, Ebu Hüreyre'den nakletmiştir ki, Allah'ın elçisi -Allah ondan razı olsun! secdeyi okudu, secde etti. Sonra Eş-Şeytan uzaktan durup bağırdı: "Vay ona! Âdem oğluna secde etmesi emredildi ve secde etti. Artık Cennet onundur. Bana secde etmem emredildi ve ben reddettim. Demek ateş benim!"

İnsan zayıftır ama Allah Rahmandır, Rahimdir, Rahimdir. Benî Âdem'e içten tövbe ve Allah'ın iradesine itaat kolay gelmez, çünkü İblis kurnazca hilelerinden asla vazgeçmez ve sürekli olarak insanlığı mahvetmeye çalışır. Fakat insanın nihai zaferi Allah'ın merhametindedir ve İblis'i aciz kılan Allah'ın bağışlamaya istekli olmasıdır. Onun zaferleri, sonunda, pirustur.[Kazanılan zaferin gerçek bir zafer olmadığı] Allah, insanı tekrar şefkat ve merhametiyle örtmek için tövbesini sabırla beklemektedir.

.. (Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem]) dedi ki: 'Allah'ın düşmanı İblis, Aziz ve Celil olan Allah'ın duamı kabul ettiğini ve ümmetimi bağışladığını öğrenince, toprağı aldı ve başına dökmeye başladı. ve

yüksek sesle ağıtlar yapmak. Onun ıstırabının görüntüsü beni güldürdü!'

Allah'ın rahmet ve mağfiret okyanusu boşaltılamaz. Kişi tekrar tekrar düşebilir, ancak Tanrı'nın kalbi katılaşmaz. Hadis doksan dokuz kişiyi öldüren bir haydudun hikayesini anlatmaktadır. Tövbe etmeye karar verdi ama tövbe etmenin hâlâ mümkün olup olmadığından emin değildi. Bir bilgeye sordu: "Öyleyse benim için tövbe var mı?"

Bilge şok oldu, "Doksan dokuz cinayetten sonra mı?!" Haydut öfkelendi, kılıcını kınından çıkardı ve bilgeyi oracıkta öldürdü. Cinayetlerin sayısı artık yüz oldu.

Kısa bir süre sonra pişmanlık yeniden başladı ve katil başka bir bilge adam aradı. "Ben yüz kişiyi öldürdüm" dedi, "benim için tövbe olur mu?"

"Vay canına!" Bilge adam, "Seninle tövbenin arasına kim girmeye cüret edebilir?"

dedi.

Ve böylece bilge adam, katile tövbesini nasıl yapacağını öğretti. Kötü çevresini terk etmesi, başka bir köye gitmesi ve orada Rab'be ibadet etmesi talimatı verildi. Yola çıktı ama yolda ölüm onu yakaladı. Hemen İblis ve Rahmet meleği onun ruhunu kimin ele geçireceği konusunda kavga etmeye başladılar:

İblis, 'Ona benim gücüm var! Bana itaatinden bir an olsun vazgeçmedi.' Rahmet meleği cevap verdi, 'Ama (köyü) tövbe ederek terk etti...' Ve onun için tartıştılar... (Allah) dedi ki: , bakmak. İki köyden hangisi (ona) en yakındı?

Onu halkına bağla...' Ölüm ona görününce, ısrar etmişti. Doğru köye yaklaştı ve kötü köyü kendinden uzaklaştırdı. Böylece onu salih köyün halkı arasında saydılar.

İKİNCİ BÖLÜM

İBLİS: TEK GÖZLÜ

A. Veli İblis

1. İblis: Sufi özümseme ve biyografik verilerin çoğaltılması

Önceki bölüm, bilgili kutsal kitap tefsirlerinden ve hadis koleksiyonlarından Kuran vahyinden önceki peygamberler hakkında öğretici hikayelere kadar çeşitli kaynaklara dayalı olarak İblis'in kısa bir mitik biyografisini inşa etme girişimiydi. İblis'in mitsel kişiliği, hem özel bir hayranlık konusuydu, hem de dini gerçeği arayanlar ve Sufiler olarak bilinen mistik Yolun takipçileri olan başka bir belirli Müslüman grubu arasında çok fazla tartışma ve ihtilaf için bir katalizördü. Dolayısıyla bu sonraki iki bölümün amacı, İblis motifinin Sufi uygulayıcıları ve teorisyenleri tarafından nasıl özümsendiğini ve ete kemiğe büründüğünü keşfetmektir.

62 Şeytan'ın Trajedisi Ve Kurtuluşu

Kesin bir kullanım veya geliştirme modeli yoktur; aksine, İblis malzemesinin zengin çeşitliliği, İslam geleneğinin bu paralel kolunda İblis figürünün ulaştığı karmaşıklığı ve derinliği yansıtır. Şüphesiz, Sufilerin yazılarında 1. Bölüm'de ana hatları verilen tematik kaygılarla rezonansa giren çok şey vardır. Bununla birlikte, bu rezonanslar sıklıkla Sufilere özgü yeni bir bakış açısını beraberlerinde taşırlar ve bu, İblis motifinin bu yeniden şekillendirilmesidir. İblis figürünü önemli bir İslami dini sembole dönüştürmeye yardımcı olan bir Sufi kalıbında.

Sufiler, İblis'in yaşam tarihinin ayrıntılarını yeniden ele almakla aşırı derecede meşgul değiller; Çoğu zaman, mitin genel ana hatları verili kabul edilir ve yalnızca bir bireyin veya bir grup Sufinin endişeleriyle örtüşen belirli olaylar ve ayrıntılar yinelenir. İblis'in çeşitli hayvan biçimlerine bürünme becerisine gösterilen bir ilgi vardır: köpekler, kurbağalar, domuzlar, maymunlar, vb. Bazen ona, Al'deki gibi belirli özelliklerinden bir veya daha fazlasına odaklanan farklı bir ad veya unvan verilir. -Makki'ın El-Batil, 'Değersiz Olan' olarak adlandırılan eseri veya Al-Kübra'nın kendisine ezoterik bir unvan olan Yunaq, “Fevaih ul Cemal…” olduğu eserde.

İblis'in zürriyetinde ve evlatlarının insanın manevî hayatındaki münasebetlerinde tasavvufî ilgi çok daha fazladır. El-Cilam, bu yavruların üretimini kolaylaştırmak için, İblis'e Havva modelinde sol kaburga kemiğinden oluşan bir eş olan Eş-Şeytana, “Leydi Şeytan” sağlar. Onların birleşmesi sonucunda, her birinden karada ve denizde

yayılan, kendi aralarında üreyen on bin dişi ve erkek şeytan çıkan otuz bir yumurta meydana getirir.

Gazali, önemli bir varyasyonla benzer bir teori öne sürer ve çocuklarının yumurtadan çıktığı yumurtaları Şeytan'ın kendisinin bıraktığını öne sürer. Ancak Gazali'nin amacı, İblis'in aile hayatı hakkında biyografik verilerin iletilmesi değil, daha ziyade İblis'in ve kabilesinin insanın içsel, ruhsal gelişimine katılımını mitsel terimlerle tanımlama girişimidir. İlginç olan, Şeytan'ın üremesi değil, yuvasını yapması ve yumurtalarını insanların kalbine bırakmasıdır. Orada yumurtadan çıkan genç şeytanlar kendi aralarında evlenir ve insanların kalplerinde ürkütücü bir hızla çoğalırlar. Ateşin samanı tükettiği gibi tükettikleri insanların şehvetleri, arzuları ve tutkularıyla ateşli özlerini beslerler. Böylece Gazali, İblis'in aile tarihini, hem insanın şehvet dürtüsünün kökenleri hem de bu şehvet ve arzuların çoğalmasının insanın manevi yaşamında yol açtığı nihai yıkım hakkında manevi bir alegori haline getirir. İnsanın tutkusunun her tezahürü, insanlığın İblis kabilesi ile olan kardeşliğinin yenilenmiş bir teyididir; "Gerçekten zavallılar şeytanların kardeşleridir..." (Kur'an 17:27).

Kuran'da, hadislerde ve ilgili literatürde, İblis'in belirli çocuklarına özel görevlerinden dolayı isimler verilmiş ve seçilmiştir; Sufi yazarlar aynı temel soy yapısını kullanırlar ve İblis'in büyüyen ailesindeki isimler ve meslekler kataloğunu genişletirler. Gazali, Thabr, Al-A'war, Dasim, Zalanbur, Miswat ve Hinzab'ı (veya Hinzib) listelemede Taberi ve

64 Şeytan'ın Trajedisi Ve Kurtuluşu

Müslim'i takip ederken, abdesti bozan şeytan Al-Walhan'ın adını ekler. El-Mekki, önceki şeytani yaratıklardan sadece Hinzab, Al-Walhan ve Zalanbur'u her birinin işgaliyle bahsederken, aile ağacına sürekli olarak erkekleri ve kadınları konuşmaya teşvik eden Al-Munaqid'in adını ekler. İyi amelleri hakkında, böylece kazandıkları faziletleri kaybederler. El-Münakid o kadar ısrarcıdır ki, sonunda birinin manevi mükâfatını kapmak için en ufak bir umut varsa, yirmi yıl boyunca yumuşak başlılıklarına devam edecektir.

İbni Arabi'ye atfedilen İblis üzerine kısa bir çalışmada, aynı rol başka bir şeytana, El-Mutekadl'a da atfedilir. Bu eserde ayrıca İblis'in diğer iki önemli torununun adı da gece boyunca uyuyanların kulaklarına idrarını yapan Utma ve alimlerin öğretilerini veya Cuma hutbesini dinleyenleri uykuya sevk eden Kahil'dir.

Son olarak, bir çocuğa Al-Hannas denir. Farid Ad-Din Attar'ın Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem] İbn Ali At-Tirmizi hakkındaki tartışmasında aktardığı bir hikayede önemli bir rol oynar ve daha sonra atıfta bulunulacaktır. El-Hannas, yani "Kaçıran" ismi, Kur'an'ın İblis'e bir ad olarak kullanıldığı 114. sûresine dayanmaktadır.

İblis ve soyunun bir tartışması için yaratılan özellikle dramatik bir senaryo, Abdülkadir El-Cilani'nin çalışmasında ortaya çıkıyor. El-Cilânî'nin hem Taberî'de hem de Gazâlî'de aşikar olan mitsel gelenekten ne ölçüde ödünç aldığı açık değildir. Bununla birlikte, sözlerinin doğruluğunu kanıtlamak için kendi başına etkileyici bir

otoriteler listesi oluşturmaya özen gösterir ve bu, peygamberin genç karısı Hz. Ayşe ile doruğa ulaşır. Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem]'in ateşli coşkusunun canlı ayrıntılarının anlatıya dahil edilmesi, peygamberin sözlerine kehanet ve vizyoner bir nitelik katar, böylece okuyucu üzerindeki tutuşlarını güçlendirir.

Hz. Ayşe, önemli bir sahabe grubu (gelecekteki dört halife dahil) peygamberi çağırmaya geldiğinde meydana gelen olayı anlatır.

Allah'ın elçisi -Allah onu kutsasın ve ona esenlik versin!- dışarı çıktı. Korkunç bir ateş onu ele geçirmişti; ateşli ter parıldayan inciler gibi üzerinden yuvarlandı. Sonra alnını sildi ve üç defa, "Allah o tiksintiye lanet etsin!" dedi ve sessizce başını eğdi. Ali -Allah ondan razı olsun!- ona, "Ey benim için babam ve annem kadar değerli olan, kime lânet ettin?"

diye sordu.

Peygamber, İblis'in, her biri çabalarını insanlığın bir parçası üzerinde yoğunlaştıracak yedi çocuk-şeytan içeren yedi yumurta bırakmasıyla sonuçlanan kendi kendine döllenme hikayesini anlatmaya başladı. Birincisi, her türlü şehvetli zevkle baştan çıkaracağı bilginler olan Al-Mudahhish'tir. Namazı bozmak şeytana havale edilir, Hadis; çarşılar Al-Zalabnun'un (Zalanbur?) alanıdır, oysa keselerin ve soyguncuların prensi Batr'dır (Thabr?). Manshut (Miswat?) yalanların, dedikoduların ve uzun kıssaların efendisidir, onu en kabası olan Wasim (Dasim?) takip

eder, ki bu kaba zina kışkırtmalarını tarif etmeye gerek yoktur. Yedinci ve son yumurta, hırsızların ve soyguncuların koruyucusu Al-A'war'ı üretti ve insanları, haksız kazandıkları mallarla yoksullaşan durumlarını iyileştirebileceklerine ve sadaka yoluyla dini görevlerini yerine getirebileceklerine ikna etti. Sonunda, Al-A'war tavsiyeleri, kişi her zaman tövbe isteyebilir!

1. İblis: Hadis Temalarına Dayalı Manevi Ve Psikolojik Teori

Devam eden yeni şeytani güçler nesline olan ilgi, Sufi geleneği boyunca mevcut olmakla birlikte, Sufilerin İblis'in her insanla yakın ilişkisiyle meşgul olması kadar yaygın değildir. Bu nedenle, Bölüm 1'de daha önce bahsedilen iki özel hadise sürekli olarak atıfta bulunulmakta ve bunlar üzerinde yorum yapılmaktadır.

İlk hadis, her insanın kendi şahsi şeytanına sahip olduğunu bildirir (bazen buna peygamberin kendisi de dahildir. Ancak onun durumundaki fark, şahsi şeytanının Müslüman olması ve şimdi onu sadece iyiliğe teşvik etmesidir. Bu, Hz. Bununla birlikte, el-Muhasibî'ye göre özel ayrıcalık, Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem]'i kayıtsız kılmamalıdır, çünkü o zaman Şeytan'ın eline geçecektir. Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem]'i Allah'ın vahyinden uzaklaştırmasınlar diye tutkuların ayartılmasıdır. Ve, El-Muhasib'in de eklediği gibi, eğer bu uyarı, Allah'ın peygamberlerinin en sadık ve sevgili olan Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem]'e yöneltilmişse, biz basit insanlar, her türlü sahtekarlıktan ne kadar daha fazla kaçınmalıyız. Bizi Şeytan'ın hilelerine karşı korumamızı sağlayacak güvenlik.

Bununla birlikte, şüphesiz en çok ilgi çeken ikinci hadistir: "Gerçekten Şeytan insanın kanında dolaşır." Sufi sesleri, insan psikolojisine dair bu incelikli kavrayışı ilan ederken hep bir ağızdan yankılanır. Hiçbir erkek ya da kadın muaf değildir, derler, çünkü Şeytan insan kalplerini havanın boş bir kaseyi doldurması gibi doldurur.

Bununla birlikte, tasavvuf teorisyenleri, İblis'in insan varlığının özündeki mevcudiyeti hakkında sadece genel, soyut terimler söylemekle yetinmezler. Onlar onun insandaki varlığını, en temel ve en somut insani süreçlerden biri olan yemeğin yenmesiyle benzer ve şimdi görüleceği gibi mitsel olarak sembolize edilmiş olarak görürler. El-Mekki, yemek yeme ile Şeytan'ın içsel varlığı arasındaki bu bağlantıyı, Musa'nın Tevrat'ta hayvan damarlarını yemesinin yasaklanmasına dayandırır. Hem El-Mekki hem de Gazali bu hadisin genişletilmiş versiyonlarını aktarırlar; Buharî, Müslim veya İbn Mâce'nin koleksiyonlarında yer almayan, ancak İblis'in Hz. insanın kan dolaşımı doğrudan yeme süreci ile ilgilidir: “Gerçekten Şeytan insanın kan dolaşımında akar; Açlık ve susuzlukta onun yollarını daralt."

Bu ilave, bedeni dünyevi zevklerden uzak tutmak için eğitmekle başlaması gereken zühd hayatına adanmanın gerekliliğine dikkat çekerek hadise belirgin bir tasavvufi tat katar. Oburluk veya oruç arasındaki seçim, böylece çok önemli bir manevi öneme sahip bir düzleme yükseltilir, çünkü oburluğu seçmek, Şeytan'ın kişinin etinden

et ve kanın kanından olmasına izin vermektir. İnsanın tek kalkanı, Kötü Olan'ı aç bırakan ve onu güçsüzleştiren oruçtur.

İbrahim İbn Edhem'ın -Allah'ın rahmeti üzerine olsun!- şöyle dediği rivayet edilir: "İblis'in bir gün ve bir gece boyunca İsa'ya baktığını duydum. (İblis) dedi ki: "Seni nasıl kıvranırken görüyorum?

Sana yemek getireyim mi?"

İsa cevap verdi: "Bilirsin ki, bu dağlara ve vadilere: 'Bana Allah'ın izniyle rızık olun! Ama sen benim düşmanımsın ve alt ruhum senin içimdeki casusun. Ancak, casusu aç bırakıyorum ve zayıflatıyorum, artık benimle ilgili haberleri size iletecek güce sahip olmayabilir. Gerçekten aç kalmam seni çileden çıkarıyor! Dünyadan başka bir şey dilemiyorum; ve bu açlık durumunda okuyorum:

küçük bir somun olduğunu anlıyorum ve bir bardak Fırat suyu açlığı yener; Açlığın duada bir yardım olduğunun da farkındayım, ve tok bir mide sadece uyuşukluğa yardımcı olur." '

Obur aşırılığın, Şeytan'a insanın en içteki varlığını yaşama ve onu kontrol etme fırsatı verdiği inancı, daha sonraki İranlı Sufiler, özellikle Rumi ve Attar'ın çalışmalarında eşit derecede öne çıkan bir temadır. Mevlana, İblis'e adanan en sarsıcı şiirini, kendisini tüm kalbiyle sözlü zevklere, "Şeytanın yemi"ne adayan bir şehvet gurme tasvirine ayırıyor. **Bu arzu ağına bir kez tamamen kapıldığında, insan onuru ve manevi değeri yok olur; zavallı ruh, şeytan-efendisinin önünde bir katamit gibi**

yaltaklanır kalır. [Katamit, yaşlı bir erkekle cinsel ilişki sırasında pasif veya alıcı bir ortak olan genç bir erkek anlamına gelir.] İblis'in "burun torbası" yüzüne bağlandığı için oruç kararları bir işe yaramaz. Sonunda boğazından ölüm çıngırağı gelinceye kadar ağzı, tıpkı İblis'in ağzı gibi, kötü sirkenin ekşi ve iğrenç kokusuyla kokmaya devam eder.

Rumi'nin grotesk üzerindeki imge sınırlarını kullanması; yine de, dinleyicide uyandırılan tiksinti, olumlu değişim için bir katalizör görevi görür. Amaç, şehvet düşkününü, kendini akılsız şehvetle adanan bir hayatın yarattığı bataklıktan çekmesi için şok etmektir. Rumi'nin başka bir yerde tavsiye ettiği gibi:

Bebek ruhunuzu şeytanın sütünden ayırın; daha sonra melekle arkadaş olmasını sağlayın.

Attar, medyum olarak, Attar tarafından Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem] İbn Ali At-Tirmizi'e atfedilen bir kıssa olan İblis ve El-Hannas'ın Âdem ve Havva ile karşılaşmasına dair efsanevi masalını seçer. Bu incelikle örülmüş didaktik hikaye, yaratılışın şafağında İblis'in insanlığın et ve kanının kalıcı bir parçası haline geldiğini kozmik terimlerle açıklamaya yönelik iddialı bir girişimdir. Üstelik mit, tartışılan belirli hadisi, ona özel bir atıfta bulunmadan canlı bir şekilde dramatize eder.

Âdem ve Havva'nın İblis ile karşılaşmasından sonra sahne kurulur. Âdem ve Havva Tanrı ile barışmışlardır ve günlük hayatın işleriyle

meşguldürler. Bir gün Âdem işe gider ve İblis yanında küçük oğlu Al-Hannas ile Havva'yı ziyarete gelir.

İblis, 'Önemli bir şey geldi' dedi. Lütfen ben dönene kadar oğluma göz kulak ol." Havva kabul etti ve İblis yoluna devam etti. Âdem geri dönünce, 'Bu kim?'

diye sordu. O benim himayemde kaldı.' Adam ona sitem etti, 'Neden kabul ettin?'

Öfkeye kapıldı, çocuğu öldürdü, parçalara ayırdı ve her bir parçayı bir ağacın dalına astı. İblis geri geldi ve sordu: 'Çocuğum nerede?'

Havva tüm hikayeyi anlattı: 'Parçalara ayrıldı ve her parça bir ağacın dalına asıldı.' İblis çocuğuna seslendi ve ona katıldı. tekrar beraber. Bir kez daha diri olarak İblis'in karşısına dikildi. Başka bir zaman Havva'ya hitap etti: 'Al onu; Yapacak başka önemli bir işim var. Eve reddetti. O kabul edene kadar yalvararak ve ağıt yakarak peşinden gitti. Sonra İblis yoluna devam etti. Âdem geri döndü ve ona, 'Bu kim?'

diye sordu. Havva tüm hikayeyi anlattı. Âdem onu azarladı ve "Bu işin sırrını bilmiyorum" dedi. Sen benim emrimi reddediyorsun, Allah düşmanından olanı kabul ediyorsun ve onun sözlerine aldanıyorsun!" Bunun üzerine çocuğu öldürüp yaktı. Küllerinin yarısını suya, yarısını rüzgara savurdu; sonra gitti.

İblis geri döner ve aynı senaryo bir kez daha oynanır. Oğlunu küllerden diriltir ve Havva'dan ona göz kulak olmasını ister; reddediyor, çünkü

şimdi Âdem'in gazabından daha çok korkuyor: "Beni yok edecek!" yalvarır. Ama İblis ona güvence verir ve o, onun gücüne karşı koyamayarak teslim olur. Adam geri döner ve hem şaşkın hem de öfkelidir. Bunun daha ne kadar devam edeceğini merak ediyor. Sonunda, Adam kalıcı bir çözüm bulmaya karar verir.

Adam, Hannas'ı öldürdü ve onu kızarttı; yarısını kendisi yedi, diğer yarısını da yemesi için Havva'ya verdi... İblis dönüp çocuğunu istediğinde Havva bütün hikayeyi anlattı: 'Onu öldürdü ve kızarttı; Yarısını, Âdem'i yarısını yedim.' İblis dedi ki: 'Niyetim tam olarak bu idi, insanın içine girebilmek için! Artık meskenim onun göğsü olduğu için amacıma ulaştım. '

Bu kıssa, en eski metinlere kadar uzanan geleneksel temaların ustaca bir özetidir: Şeytan, her insan varlığının dokusuna karışmıştır ve bunu yapmaya devam edecektir. Ve bu karışma, efsanevi olarak yeme sürecinden kaynaklanır ve aslında onunla sembolize edilir. Attar'ın versiyonu kendine özgü bir ironi ekler, çünkü “kutsal” yiyeceğin paylaşılmasının muazzam, hatta dönüştürücü bir güce sahip olduğunu ima eder; ama burada yemek, hayatın değil, ölümün gıdasıdır ve gerçekleşen dönüşüm, İblis'in Âdem'e boyun eğmeyi reddetmesinden sonra maruz kaldığı mutasyona benzer bir ruhani bozulmadır. Mit, izin verdiği yorum seviyeleri nedeniyle baştan çıkarıcı olsa da, odak noktası şüphesiz İblis'in insanla olan bağlantısını açıklama ihtiyacıdır.

72 Şeytan'ın Trajedisi Ve Kurtuluşu

Sufiler tarafından şimdiye kadar incelenen ve insan kişiliğindeki İblis'in varlığını tanımlamak için kullanılan tüm tasvirler son derece somuttu: akan kan, damarlar, yiyecek, oburluk, açlık vb. Şeytan, daha soyut ve belirgin bir şekilde psikolojik bir bakış açısıyla. İblis motifini, insanın iç mücadelesinde iyiye ve kötüye karşı çelişen dürtülerle gözlemlenen karmaşık fenomenlerin son derece sofistike bir analizine entegre eder. Sufilerin uzun vadeli hedefi, ruhani acemi müridin kalbindeki ruhani güçlerin farklı hareketlerini anlamasını sağlayacak psikolojik bir şema sağlamaktı. Ve bu yeni kavrayış sayesinde, acemi, umarız, mistik Yol boyunca, elbette her zaman, bir şeyhin, bir manevi öğretmenin yönetimi altında ilerleme elde ederdi.

Savaşın yapıldığı iç arena insanın kalbidir (kalb)\ iki savaşan grup, genellikle meleği (melek) ve düşman (adüv) tarafından temsil edilen Tanrı'dır. Her iki taraf da ikna, mantıklı argüman, arzu, duyular vb. yoluyla bireyi kazanmaya çalışır. Gazali'nin de doğruladığı gibi, başlangıçta hiçbir kampın avantajı yoktur. Ancak kişi düşmanın cazibesine meylederse kalbi İblis'in yuvası olur; İyiliğe sımsıkı sarılırsa, melekler onun kalbini yatacak yer yapar.

Kalp, uçucu, ancak kırılgan bir araçtır, kolayca bozulur, hatta şekli bozulur. Çırpınan bir kuşa, kaynayan bir kazana ya da çölde yatan bir tüye benzetilir ki, rüzgarlar tarafından amaçsızca savrulur. Genel olarak dört tür kalp vardır:

1) İçinde ışıl ışıl parlayan bir kandil olan kalp, yani gerçek müminin kalbi;

2) siyah, ters bir kalp, inanmayan kişinin kalbi;

3) örtüsüne bağlı sünnetsiz bir kalp. Bu kalp münafığa aittir;

4) ve son olarak, hem imanın hem de riyanın birçok katmanına sahip bir kalp.

İman katmanları, taze su ile yedirilen, büyüyüp çoğaltan yeşil otlar gibidir; ikiyüzlülük katmanları, irin artmasıyla iltihaplanan ve yayılan yaralarla enfekte olur.

Kalbe musallat olan en büyük hastalık, günah hastalığıdır, çünkü her günah, kalbin yüzeyinde kara bir iz gibi bir iz bırakır. Sadece tövbe onu yeniden cilalayabilir ve kalbi orijinal parlaklığına geri getirebilir: **"Bu günahkar izler, siyah duman gibi kalbin aynasına yükselir, orada tekrar tekrar birikir, ta ki kalp kararana, kararana ve Yüce Allah'tan tamamen örtülünceye kadar...."**

Kalbin arenasında, şeytani güç, psikolojik bir bakış açısıyla, onu nefsin, alt nefsin eylemiyle yakından ilişkilendirerek daha kesin olarak tanımlanır:

Nefs ve şeytan, baştan beri bir olmuş, Âdem'e (yani insanlığa) haset ve düşman olmuşlardır.

74 Şeytan'ın Trajedisi Ve Kurtuluşu

Tasavvuf yazarları, nefse ve İblis'e tam bir özdeşlik atfetmekle, nefsin sadece Şeytan'ın aracı olduğunu ilan etmek arasında bocalarlar: ".. ancak onun aracılığıyla ve sizin rızanızla." Bu soru hiçbir zaman tam olarak çözülmez ve açıkçası, her iki konumla da tamamen aynı hizaya getirilmesine gerek yoktur, çünkü her ikisi de, Kötülük Prensi İblis tarafından tezahür ettirilen içkinlik ve bağımsızlığın iki özelliğini yansıttıkları için doğrudur.

Nefs hiçbir şekilde tek anlamlı bir terim değildir; Müslüman geleneği boyunca farklı analiz ve tanımlamalardan geçmiştir. Bununla birlikte, baskın tasavvuf yaklaşımı, nefsi tüm suçlanabilir dürtülerin kaynağı ve yeri olarak görmektir.

Alt ruh dört belirgin olumsuz özelliğe sahiptir:

1) kendini ilahlaştırma sınırında, kibirli bir kendini şişirme eğilimi;

2) aldatmaya, hileye, kıskançlığa ve şüpheye meyletmek;

3) aşırı yeme, içme ve seks için hayvani bir içgüdü;

4) ve son olarak, tüm bunlarla birlikte, Allah'ın sadık bir kulu olduğunu iddia ediyor!

Nefsin kurnazlığı, İblis'in kurnazlığına rakip olur. Mevlana, İblis-nefs'i, avcı korkusuyla başını delikten nadiren dışarı çıkaran masum görünümlü kirpi ile karşılaştırır. Ancak doğru fırsat kendini

gösterdiğinde, dikenler dikildiğinde, kirpi ortaya çıkar. Böyle bir zamanda yılan bile onun dengi değildir.

İblis-nefs ile Allah-melek arasında şiddetli bir mücadele; kalp arenasında (kalb) silah ister; bunlar, bir ya da diğer tarafın ısrarı ile kalpte ortaya çıkan çeşitli fikirler, dürtüler ve kavramlardır (genellikle hâwâtir veya hatırat olarak adlandırılır, tekil (khâtirdir). Bu dürtüler, bireyin herhangi bir özgür seçiminden kaynaklanmadıkları için, kendi içlerinde ne ruhsal olarak faydalı ne de suçlanabilir. Ödül veya ceza, daha çok kişinin sonraki eylemlerine bağlıdır.

Havzanın türü ve yoğunluğu elbette değişir. Pek çok Sufi, önerilen fiilin doğası gereği, belirli bir khâtirin izini kendi özel kaynağına kadar götürmenin mümkün olduğuna inanır. Bununla birlikte, çoğu zaman öyle muğlak durumlar vardır ki, hâtırın İblis'ten mi, nefsten, Allah'tan, melekten mi, yoksa bunların bir bileşiminden mi kaynaklandığı konusunda bir karara varmak neredeyse imkânsızdır. Bu nedenle kapsamlı, şematik bir analiz oluşturmak zordur; Ancak Kalabazi faydalı bir başlangıç sunuyor:

Bazı şeyhler dört tür dürtü olduğunu iddia ederler:

Allah'tan gelen dürtü, melekten gelen dürtü, nefsten gelen dürtü ve düşmandan gelen dürtü. Allah'tan gelen bir uyarıdır; melekten olan itaati emreder; alt ruhtan olan tutkuya çağrı, düşmandan olan ise günahın süsüdür.

76 Şeytan'ın Trajedisi Ve Kurtuluşu

İtki türleri, geniş anlamda iyiden mi yoksa kötüden mi kaynaklandığına bağlı olarak farklılık göstermekle kalmaz, aynı zamanda doğaları ve yoğunlukları, belirli iyi veya kötü kaynaklarına bağlı olarak farklılık gösterebilir. İşte El Cüneyd rehberimiz:

Onun (yani Şeytan'dan gelen dürtü) ile alt nefsten kaynaklanan arasındaki fark, nefsin dürtüsünün bireyi rahatsız etmeye devam etmesi ve gitmemesi, Şeytan'dan olanın ise bir süreliğine gidip gelmesidir. sonra saldırıya geri döner... Bu şeytani dürtü şekillenir ve beklenmedik bir şekilde bir insanın zekasına iner, alt ruhun dürtüsü ise süreklidir, doğal olarak tutkuya veya kolaylığa doğru hareket eder.

Yine de Cüneyd, alt nefsin dürtülerinin kalıcı nitelikleri nedeniyle daha tehlikeli olduğunu varsaymakla yanıltılmaması gerektiğini vurgular; tam tersine, insan en büyük manevi zararı şeytanın yıldırım saldırısında görür. Necmedin Al-Kubra, aşağı ruhu, Şeytan'ın sonsuz güçten düşürücü arzularıyla ayarttığı ve ayarttığı genç bir ergene benzetir. Bu nedenle nefs, İblis'in dengi değildir ve onu kötü havâtirde geçemez. El-Cüneyd, Allah'ın ve meleğin dürtülerinin etkinliği ve gücü konusunda bu iki ruhani güç arasında bir ayrım yapmaz, ancak iyiden kaynaklanan tüm arzularda ortak olan iki özelliği belirtmeyi tercih eder: bunlar her zaman Kanuna uygundur. ve büyük bir isteksizlikle kucaklanırlar.

İlk dürtünün (hatir) somut bir eylemde gerçekleşmesine neden olan psikolojik sürecin tamamını biraz ayrıntılı olarak analiz etmek oldukça

mümkündür. Ancak bu, bizi ana tartışmamızdan çok uzağa götürür. Yine de, Gazali tarafından ortaya konan sürecin geniş çizgilerini dikkate almakta fayda var.

Birincisi, iyi ya da kötü kaynağından doğan ve ben'i, eğilimi belirli bir eyleme sevk eden khâtir vardır. Eğilim, somut bir niyetin veya eylem planının, el-hamm'ın oluşumunda doruğa ulaşan eyleme inanma inancı olan el-i'tiqad tarafından güçlendirilmelidir. farklı terminoloji: kavram ya da dürtü, khâtır, arzuyu, raghba'yı harekete geçirir. Arzu, buna karşılık, iradenin yönünü, niyet, bedenin hareketine yönlendiren 'azm, kesin niyet ve kararlılığı harekete geçirir..

Sufi şeyhler, havâtir etrafında dönen soyut psikolojik tartışmaların inisiyeyi asıl araştırmayı ateşleyen kişisel kaygılara odaklanmaktan alıkoyabileceği tehlikesini sezerler. Acemi müridin, bizzat kendi içinde yaşadığı çeşitli dürtülerin ve hareketlerin kaynağını ve anlamını anlamak için büyümesi gerektiğine karar verirler. Bu tuzaktan kaçınmak için Sufi ustaları, soyut terimi ve önemini daha somut, geleneksel kavramlarla ilişkilendirmeye çalışırlar. Belki de en başarılısı, olumsuz havâtirin Kur'ânî vesvese ile, İblis'in fısıldanan ayartmaları ile denkleştirilmesidir.

Allah'ın elçisi -Allah onu kutsasın ve ona selâm versin!- vesvesenin manasını zikretmiştir. Mücadele eden yolcunun aklına gelen mefhumları (havâtir) kapsar.... Ve her mefhumun bir isim gerektiren

bir sebebi vardır. Bu düşüncenin sebebinin adı Şeytan'dır ve bir insanın ondan ayrılması düşünülemez.

Acemi, yalnızca kalpte savaş yaptığı bilinen çeşitli güçleri tanıyıp tanımlayabilmeli, aynı zamanda kendi ruhu içinde üstünlük için gerçekten rekabet ettikleri için onları ayırma becerisini de geliştirmelidir: göz önünde bulundurulması gereken hiçbir şey yoktur. her insanın kendi içinde karşılaştığı arzuların, duyguların ve telkinlerin karışıklığı. Bununla birlikte, her ne pahasına olursa olsun, iman adamı, meleğin ziyareti ile düşmanın ziyareti arasında, ruhun telkinleri ile alt nefsin vesveseleri arasında, kesinlik bilgisi ile inancın formülleri arasında ayrım yapmayı insan zekası öğrenmelidir.

El-Mekki genel yönergeler sunar: kişiyi iyiliğe teşvik eden öneriler - bunlar dikkate alınmaya değerdir; özellikle geçmiş olaylar ve gelecek kaygıları nedeniyle kalbi meşgul eden ve üzen bu tür öneriler, yalnızca kişinin bağlılığını kısa devre yapmaya yönelik şeytani vesvese olarak kabul edilmelidir. İblis'in daha incelikli saldırılarına hazır olun; örneğin, faydalı ruhsal durumların nerede, ne zaman veya neden olduğu üzerinde çalışmayın, çünkü bu süreçte bunlar kayıp gideceklerdir. Düşmana karşı bu mücadeleyi sürdürürse Allah, mükâfat olarak İblis'e yakınlık duasını ve düşmanlık hediyesini verir.

Gazâlî daha doğrudan bir yol izler: aşırı vesvesenin üstesinden gelmek için, dürtülerin kapılarını, havâtir, yani arzuların ve takıntıların kalbe giden yolunu bulan beş duyunun kapılarını bloke edin. Sadece aileye

ve dünyevi mallara karşı çileci bir tutum geliştirmekle kalmamalı, aynı zamanda kişinin fantazi yaşamının yoğunluğu, yoğun çaba ve Tanrı'ya güvenerek etkisiz hale getirilmelidir.

Bunlar, içsel ruhların hareketlerini ayırt etmeye yönelik bir duyarlılık geliştirmek için mücadele edenler için mevcut olan tek çileci araçlar değildir; yeni araçlar keşfetme süreci, kişinin Yol boyunca yaptığı yolculuk boyunca devam eder. El-Muhasibi bunu çok iyi anlatıyor:

Bu, karanlıkta yolda yürüyen birine benzer... Kandil olmadan gözleri bir işe yaramaz, sağlıklı görmeden de kandil bir işe yaramaz. Ayağını koyduğu yere gözünü dikmezse ve ihtiyatla ilerlemezse, ne görüş ne de lamba ona fayda sağlamaz. Ve eğer göğe bakarsa veya dönerse, görüşü sağlam olsa ve lâmbası parıldasa da, o, görmeyen ve lâmbası olmayan kimse gibi olur. Ve yanında lâmbası olmadan yere bir göz atarsa, gözleri görmeyen biri gibi olur. Sağlıklı görme, akıl gibidir ve lamba bilgi gibidir. Ve ihtiyatla bakmak, akılda ihtiyatlı davranmak, ilim ile idrak etmeye çalışmak, Kur'an ve sünnete uygun olarak akla gelene yönelmek gibidir...

3. İblis: Dünya Ve Diğer Hileler

Tasavvuf dünya görüşüne göre İblis'in insanlıkla ilişkisinin doğası, insanın fiziksel ve psikolojik yapısıyla sınırlı değildir. İç düzlemde olduğu gibi dış düzlemde de karşılaşılır ve bu dış düzlem açıkça tanımlanabilir.

80 Şeytan'ın Trajedisi Ve Kurtuluşu

İblis, şeytanlarına: "Bir şey oldu! Git, ne olduğunu gör. ' Ve böylece yoruluncaya kadar acele ettiler. Geri döndüler ve 'Ne biliyoruz?' dediler, İblis, 'Sana hikayeyi geri getireceğim!' dedi ve gitti. Geri döndüğünde, "Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem]'i Allah gönderdi" dedi. O (İblis), peygamberin ashabına şeytanlar göndermeye başladı -Allah onu kutsasın ve ona esenlik versin!- ama onlar (şeytanlar) hayal kırıklığına uğrayarak yüz çevirdiler ve: "Daha önce hiç böyle bir toplulukla ortak olmadık!" dediler. Onlardan bir kısmına galip geliriz, sonra namazlarını kılarlar ve bunların hepsi silinip gider." İblis onlara, "Azar azar yanlarında götürün" dedi. Belki Tanrı dünyayı onlara açar ve biz de onlardan istediğimizi alırız."

Dünya, ad-dunyd, İblis'in dış alanını tanımlamak için kullanılan bir terimdir. Onunla dünya arasındaki birlik o kadar yakın ki, zaman zaman özdeşleşiyorlar:

Dünyanın karşılığı İblis'tir. Allah, onu (Allah'ın) kendisine musallat etmesi ve (İblis'in) başkalarına musallat olması için onu ayırıp lanetlemek için yarattı; (Allah) onu helak etsin ve (İblis) başkalarını helak etsin diye.

Dünya, çürüyen leş, üstüne tünemiş bir köpek yani İblis ile ölü bir ceset olarak tanımlanır. Allah bu cansız leşe ilgi gösteren herkesin İblis'ten pay almasına izin verir. Mevlana aynı suretten alıntı yapar ve **İblis'i bir Türkmen çadırının kapısında (yani Tanrı'nın eşiğinde) yatan**

ve gaddar yabancıya saldırmak için efendisinin iznini bekleyen kötü bir köpeğe benzetir.

Ey şeytan-köpek, (onları) sınayın ki,

(öğrenirsiniz) bu insanların bu Yol boyunca nasıl ilerlediklerini.

Onları suçlayın, engelleyin, dikkatli olun, öyleyse (sen) doğruluk konusunda kadını kimin oynadığını ve erkeğin kim olduğunu (öğrenirsin).

Köpek imajı, köklerini İblis'in Kuran'da İnsanları Doğru Yol'da yönlendirmeye kararlı olduğu sözlerinde bulur. Onun mahareti, insanı şükre ve tövbeye götüren yoldan çevirmedeki kabiliyetinde en etkili şekilde kendini gösterir. Sık kullandığı başka yollar da var. İslam yolunda gayrimüslimlerin yolunu keser ve onlara sorar: Atalarınızın inancını nasıl terk edersiniz?"

İblis de aynı şekilde hicret veya cihat yollarına çıkanların ilerlemesini engeller ve kalplerine şüpheler aşılar: Bu kadar iyi bildiğiniz toprakları nasıl terk edersiniz, kadınlarınızı nasıl terk edersiniz?

ve mülkiyet korumasız, savunmasız, tecavüz ve yağma için hazır mı?"

Kurbanların yolunu kesme ve tuzağa düşürme yeteneği, İblis-köpek figürünün tek ayrıcalığı değildir; avcının görüntüsü aynı nitelikleri yansıtır. Sonuç olarak, tuzağını kullanan avcı, aynı zamanda İblis'in

dünyayı ve içinde yaşayanları manipüle etmesinin sık sık mecazi bir temsilidir.

Ey seçkin adam, günah işleme, yoksa kötü bir nam edinirsin; eğer yüceysen ve günah işlersen, alçak olursun.

İblis gittiğin yola bir tuzak kurmuş; Kötülük yapma yoksa tuzağa düşersin.

Avcı, kurbanını takip etme biçiminde o kadar kurnaz ve kurnazdır ki, av onu asla göremez. Yine de İblis her zaman oradadır ve kurbanının dikkatsiz bir hareketini sabırla beklemektedir. İşte o anda saldırır, avını cehenneme ve sonsuz ateşe sürükler. Büyülerinin gücünü küçümseme, çünkü kimse ondan kaçamaz, ne yılan kadar kurnaz, ne de akan su kadar hızlı ve yakalanması zor.

Âdem ve onun soyundan gelenlerle ilk başarısına rağmen, İblis, Allah'ın sağladığı tuzaklardan memnun değildir; sürekli olarak daha ölümcül tuzaklar için Rab'be ısrar ediyor. Sürekli çığlığı, 44Bana daha fazlasını bağışla!" Bu şeytani hilelerin çoğuna doğrudan veya dolaylı olarak Kuran'da ve Bölüm 1'de tartışılan hadis literatüründe rastlanmıştır. Bununla birlikte, İblis'in ince zekasını ve verimli hayal gücünü doğrulayan daha birçokları vardır; bunlar birazdan incelenecektir. İnsanın tutkuları, el-ahva, ona, insanların kendilerini körü körüne bağlılıkla bağlayacakları yeni ayartmalar ve dünyevi putlar

yaratması için sınırsız bir malzeme kaynağı sağlıyor gibi görünmektedir.

Bazı kimseler var ki, şehvetlerine veya Allah'ın düşmanı İblis'e âşık olup, onları daha büyük bir cehalete ve Yüce Allah'ın sevgisinden gaflet etmeye sevk etmektedir.

Bazı bilginlerimiz, Ebu Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem]'in herkese "Ey âşık!" diye hitap ettiği için azarlandığını anlatmışlardır. Ben de ona, 'Bu adam senin dediğin gibi bir sevgili değil' dedim. O, kulağıma gizlice, 'Adam mümin olsun, münafık olsun, bu boş bir söz değildir. Çünkü eğer mümin ise, Yüce Allah'ın sevgilisidir; münafık ise İblis âşığıdır.'

Mutasavvıflar tarafından tartışılan ve hadise en yakın olan Şeytan'ın eserleri, insan pratiği, özellikle dış dini yükümlülükler ile ilgilidir. Sufiler, şeytanın amacının insanı, unutkanlık, acelecilik veya diğer dikkat dağınıklıklarından kaynaklanan kafa karışıklığı nedeniyle, her türlü dini ve sosyal işleri yasak bir şekilde yerine getireceği bir duruma sokmak olduğu konusunda uyarırlar. Bu eylemler, bedensel temizlikle ilgili basit kaygılardan (örneğin, kısa tutulmazlarsa Şeytan'ın üzerine konacağı tırnakların temizliği) dua, seks ve diğer önemli insan müdahalelerinden önce gelen daha ayrıntılı ritüel reçetelere kadar uzanır.

84 Şeytan'ın Trajedisi Ve Kurtuluşu

Sadece Şeytan'ın namazdan önceki ritüelleri saptırması değil, aynı zamanda duanın kendisini bozma çabaları da Sufi teorisyenlerin kafasını meşgul eder. Onlar, ister ruh ister insan olsun, namazını bölenleri savmak için hadisçilerin emrini yinelerler, çünkü bu rahatsız edici türler İblis'in askerleri olarak kabul edilir.

Buhârî, Müslim ve İbn Mâce'nin derlemelerinde yer alan belirli hadislere atıflar aynı zamanda tasavvufî uyku tartışmalarında da görülür, örneğin düğümlü ip hadisi ve şeytanın bütün uyuyan adamın kulağına idrar yapmasıyla ilgili hadis. gece boyunca. Bu son hadisin anlamı, gece namazı, gece nöbeti ve benzerlerinin tavsiyesi ile bağlantılı olduğu için bu tasavvuf bağlamında daha açık hale gelir. Allah'ı anmak için bir kez bile uyanamayacak kadar tembel olan kişi, hadisteki adamın başına gelenin aynısını yaşayabilir.

Uykunun bu küçümsenmesi hem Sufiler hem de hadisçiler arasında yaygındır; bununla birlikte, el-Hucvuri, tasavvufi Yolun takipçileri arasında kesin bir görüş ayrılığının mevcut olduğunu belirtmekten çekinmez. Uykuya düşük saygı gösterilmesine karşı tavır alacak olanlar, tasavvufun, özgür iradesinin geçici olarak işlevsiz kalması nedeniyle ne iyilik ne de kötülük yaptığı bir ahlaki askıya alma durumu olduğunu iddia ederler. Sonuç olarak, bu şeyhler uykuyu şeytani faaliyetin arttığı bir zaman olarak görmezler. Aksine, çoğu zaman vizyoner deneyim zamanıdır; İblis, baştan çıkarmaya devam etmek için uyanık halin geri dönmesini beklemek zorundadır.

İbn Abbas şöyle demiştir: İblis için günahkârın uykusundan daha rahatsız edici bir şey yoktur. Günahkâr ne zaman uyuyakalsa, "Ne zaman uyanacak ve Allah'a karşı gelmek için kalkacak?" der. '

Hadis literatüründen bir başka yankı da, Güneş'in Şeytan'ın boynuzları arasında doğup batmasına ve fitne ve mezhep ihtilaflarının kaynağının güneşin doğduğu Doğu bölgelerinde lokalize edilmesine tasavvufi ilgide belirgindir. . El-Mekki, bölücülüğe ve yeniliğe (günahların en yıkıcısı olarak bid'a) işaret eder. Bunlar, onlara yenik düşenlerin kalplerini katılaştırır, tövbeyi imkansız kılar ve erkekleri ve kadınları İblis'in istediği gibi manipüle etmesi için tamamen esnek hale getirir.

Hadis literatürünün insan pratiğinde kökleri olan son bir tema, tasavvufun ticari işlemlerde dürüstlük ve doğruluk konusundaki tutumunda ve ayrıca kişinin maddi refahı için aşırı endişeye karşı uyarılarında yansıtılır. El-Mekki, dürüst tüccara, İblis'in yozlaşmış pazarlıklarına yenik düşmemesi için her zaman uyanık olmasını tavsiye eder. Çarşıya ne ilk giren ne de son çıkan o olmamalı, çünkü Şeytan tam da orada doğup büyümüştür; böylece tüccar şeytani hayatın kendisini taklit ediyor olurdu.

Ticaretin bu tartışması, her türlü açgözlülüğün insanlık üzerindeki etkilerinin daha önemli Sufi analizi için bir atlama noktasıdır: para, onur, güç elde edilmesi - bunların tümü zayıf ve çaresizlerin ezilmesine yol açar. . Al-Mekki, dünyaya açılan kapının açgözlülük

olduğunu söyler; dünya sevgisinden doğan açgözlülüktür ve bu dünya sevgisi günahkarlığın zirvesidir.

Ve İsa'nın -barış onun üzerine olsun!- bir kıssasını aktardık: O, bir grup öğrencisiyle birlikte yolculuk ediyordu ve onlar yere saçılmış bir miktar altın buldular. Önünde durdu ve dedi ki, 'Bu ölümcül; sakının ondan.' Sonra o ve arkadaşları yollarına devam ettiler. Ancak üçü altın yüzünden geride kaldı. İkisi, en yakın şehirden kendileri için bazı lezzetler satın alabilmesi için bir kısmını üçüncüye teslim etmeye karar verdi. Sonra düşman onlara fısıldadı. 'Paranın üçe bölünmesinden memnun musunuz?

Bu adamı öldürürsen parayı ikiye bölebilirsin." Böylece dönüşünde onu öldürmeye karar verdiler. Bu arada Şeytan üçüncü adama geldi ve ona fısıldadı: 'Paranın üçte birini almakla gerçekten mutlu musun?

Diğer ikisini öldür, bütün para senin olacak. Bunun üzerine adam zehir alıp yemeğin içine koymuş. Yanlarına döndüğünde ikisi üzerine düşüp onu öldürdüler. Sonra yemek yemek için oturdular. Bitirdiklerinde, öldüler.

İsa yolculuğundan döndü ve onları altının etrafında yerde yatarken gördü; altın hala olduğu gibi. Arkadaşları hayretler içinde kaldılar ve

'Bu adamlara ne oldu?' dediler ve onlara bu hikayeyi anlattı.

El-Mekki ve Gazali, maddi mallar ve dünyevi güç için her şeyi tüketen arzunun, sonunda insanları yoksulluk ve zühdün değerine karşı kör

etmesi olarak görürler. Aslında çoğu, herhangi bir istek belirtisinde korku içinde titriyor ve Şeytan onların açgözlü iştahlarını beslemeye devam ettiği sürece, Şeytan'ın tüm taleplerine teslim oluyor. Ancak, bu şeytani yiyecek sonunda erkeklerin boğazlarına yerleşerek onları boğacak.

Onun pipeti bir yıl boyunca boğazına yapışacak.

Bu saman nedir?

Onur ve zenginlik sevgisi.

Zenginlik saman olur, ey kararsız, tıkandığında

hayat suyunun boğazına giden yolu.

Zenginlik ve güç şehveti, genellikle kan şehvetine dönüşür, çünkü kişi açgözlülüğünü ancak başkalarının pahasına besleyebilir. Bu nedenle baskı bir yaşam biçimi haline gelmelidir.

Öfkeden kimseyi yutmayın

Tanrı'nın öfkesi sizi yutmasın diye;

Yaratıkların kanına olan bu arzunun üzerine çık, yoksa kendi başına düşmesin.

O zaman hüküm senden uzaklaşır,

çünkü o şeytani fısıltı kalbine gelmez.

88 Şeytan'ın Trajedisi Ve Kurtuluşu

Ey kendine adam diyenler,

bu nasıl bir erkeklik

o İblis çıldırıyor

bu halde misin?

Aşırı sevgi, şehvetli bir gurme, dünyanın cazibelerinin özüdür. El değmeden çok az kişi kurtulur, çünkü masum zevklerle İblis müminin savunmasını yıpratır, başlangıçta geçici bir hayal olan şeyi zorunlu bir bağımlılığa dönüştürür. El-Muhasibi, Tanrı'nın verdiği güzelliğe basit bir hayranlık bakışının bile İblis tarafından en dindar Sufileri devirebilecek ölümcül bir ok haline getirebileceği konusunda uyarıyor.

Ebu Sa'id el-Harraz'ın, 'Rüyada İblis'i gördüm, yanımdan uzaklaşıyordu' dediğini işittim. Ona, "Buraya gel!" dedim. Cevap verdi, "Hepinizi ne yapacağım?

İnsanları aldatmak için kullandığım şeylerden kendinizi arındırdınız!" "Ne var?"

dedim. "Dünya" diye cevap verdi. Benden uzaklaşırken arkasını döndü ve "Ama senin için hâlâ ince bir cazibem var," dedi. "Bu nedir?"

diye sordum. "Gençlerin yoldaşlığı" dedi. ' Ve Ebu Sa'id, 'Bununla lekelenmeyen çok az sufi var' dedi.

4. İblis: Taşlanmış Şeytan'dan Sığınmak

Tasavvuf yazıları, hadis kitaplarının İblis'in insanlığın pratik ve ritüel yaşamına dahil olma konusundaki meşguliyetlerini yansıttığı gibi, özellikle kutsal kelime ile bağlantılı olanları da benzer çareler önermektedir: dört numaralı mümin: camiler, Kur'an'ı tefekkürle okumak, namaz kılmak ve zühdî bir bakış açısı." Etkinliği, belirli çatışmalardan (örneğin, uyku hayaletleri) İblis ve ordularının daha genel saldırılarına kadar birçok şeytani saldırıyı etkisiz hale getiren dua formülleri önerilmektedir. **"Taşlanmış Şeytan'dan Allah'a sığınırım"** formülü özellikle güçlü olarak seçilmiştir, çünkü bu duanın her tekrarında Allah müminin kalbine yerleşmiş 360 şeytanı yok eder. İblis o kadar hüsrana uğrar ki, bu duayı başkalarına öğretmemeleri için mukaddes adamlara yalvarır hale gelir. Karşılığında İblis, mükemmelliğe giden yolda onlara karşı çıkmamayı teklif eder; Ancak çok azı kabul eder.

Farklı formüller özellikle faydalı lütuflara sahip olsa da, Tanrı'nın isimlerinden herhangi birinin anılması Şeytan'ın gücünü dizginlemek için yeterlidir. Kays İbnu'l-Haccâc'ın, kendi şeytinin ona şöyle dediğini söylediği rivayet edilir: "Size girdiğimde deve gibiydim; şimdi kuş gibiyim." İbn Haccac bunun sebebini sordu. "Sen beni Yüce Allah'ın zikriyle yiyip bitiriyorsun!"

Ebu Hureyre, "Müminin şeytanı ile kafirin şeytanı bir araya geldi" dedi. İnançsızın şeytanı zarif, dolgun ve çekiciydi; ancak müminin şeytanı bir

deri bir kemik, dağınık ve çıplaktı. Kâfirin şeytanı, müminin şeytanına dedi ki: "Sana ne oldu ey sıska?"

O, "Yediği zaman Tanrı'nın adını anan ve aç kalan bir adamla birlikteyim; Giyindiği zaman Tanrı'nın adını anıyor, ben çıplak kalıyorum ve o kendini meshettiği zaman Tanrı'nın adını anıyor ve ben dağınık kalıyorum." Diğeri, "Ama ben bunların hiçbirini yapmayan bir adamla beraberim! Ben de onun yiyeceğini, içeceğini ve elbisesini paylaşırım." '

Sufilerin İblis'e karşı bir koruma olarak kutsal söze güvenmeleri -ister dua, ister Kur'an tilaveti, ister Allah'ın adının (zikir) zikredilmesi olsun- bir şekilde zorlayan ya da zorlayan sihirli büyülerin kullanımıyla aynı kefeye konulmamalıdır. aktörün iç durumundan bağımsız olarak kutsama ve fayda sağlayan tanrı. Aksine, sufiler arasında, doğru niyetin gerekliliği ve kişinin kalbinde hakikat ışığını tutuşturması ve bu da kişinin namaza, zikre, Kuran'a vb. yönelmesini kıvılcımlaması konusunda önemli tartışmalar vardır. iç eğilimler, halka içi boş. Al-Harraz'ın dediği gibi: "Uykumda İblis'i gördüm ve ona vurmak için değneğimi tuttum. Ama bana bundan korkmadığını söyledi; Bilakis o, kalpte olan bir nurdan korkardı."

Al-Mekki, tutkuların yol açtığı karanlığı uzaklaştıranın bu hakikat ışığı olduğunu onaylar. Ve Al-Harraz, bu hakikat ışığının insan doğasının ayrılmaz bir parçası haline geldiğinde, İblis'in gücünü tükettiğini ve bir insanın ruhunu Tanrı'nın kutsanmışlarından birinin suretinde yeniden

şekillendirdiğini ekler. Bir kez bu şekilde dönüştürüldüğünde, Sufi, elindeki tüm araçlarla bu hakikat ışığını korumak zorunda kalır.

Cüneyd'in yanından kaçan İblis'i gören önemli bir adam Cüneyd'e yaklaşıyordu. Adam Cüneyd'in huzuruna vardığında, kendisinin (Cüneyd'in) öfkeden köpürdüğünü, yüzünün öfkeyle kaynadığını ve birini azarladığını gördü. Adam: Ey şeyh, işittim ki, Âdem'in zürriyetine, onların gazabında iken el uzatmaya İblis daha muktedirdir, dedi. Ve şimdi öfke içindesin, ama ben İblis'in senden uzaklaştığını gördüm!' dedi. Cüneyd dedi ki: 'Ben kendi adıma öfkelenmediğimi duymadın mı ve bilmiyor musun?

Ama daha çok Gerçek uğruna öfkeleniyorum. Muhakkak ki İblis, öfkelendiğim an dışında hiçbir zaman benden bu şekilde kaçmaz. Diğer insanların öfkesi, alt ruhlarının zevkinin bir ürünüdür. Yoksa Yüce Allah, "Taşlanmış Şeytan'dan Allah'a sığınırım" demelerini neden emreder?

Bu çağrıya hiç ihtiyacım olmadı.'

İnsanın nefse ve dünyaya karşı verdiği mücadelenin odak noktası da içsel dönüşümdür. Nasıl çürüyen dünya cesedinin kokusu köpek/nefs'yi cezbediyorsa, tüm yiyeceğinin, tutkularının ortadan kaldırılması da onu kovmanın tek yoludur. Elinde yiyecek olmayınca, her türlü zikirden korkabilir ve zorbalığa uğrayabilir, ancak kalp şeytani yiyeceklerden arındırılmamışsa, köpek tekrar tekrar geri çekilir.

92 Şeytan'ın Trajedisi Ve Kurtuluşu

Unutmayın, Gazali, bir hırsızın ancak içinde çalacak bir şey olan bir eve girdiğini öğütler; tutkulardan yoksun bir kalp Şeytan'dan boştur.

Yetiştirilecek dünyaya karşı tutum, mesafeli bir tutumdur: benliğin tutkulardan, arzulardan ve bağımlılıklardan içsel olarak uzaklaşması ve aynı zamanda kişiyi yoldan çıkarabilecek bu insanlardan ve yerlerden dışsal, fiziksel olarak uzaklaştırılması.

Kul ile Allah arasında dört deniz vardır. Kul onları geçmedikçe Allah'a ulaşamaz. Biri dünya, teknesi çilecilik; bir diğeri insan ve teknesi onlardan çok uzakta; üçüncüsü İblis'tir ve gemisi kindir; ve sonuncusu tutkulardır ve teknesi direniştir.

Ayrılma ve çilecilik yoluyla yetkinleştirilmiş bir ruh, dünyevi gücün dış tuzaklarına ne bağlı ne de tabidir; aslında roller tersine çevrilir ve gezgin çileci dünyanın imparatorundan bile üstün hale gelir. Gazali, bir dilenciye ihtiyaçlarını karşılayıp karşılayamayacağını soran bir kraldan bahseder. Çileci cevap verir: "Benim gücüm seninkinden daha büyükken, senden nasıl bir şey isteyebilirim?"

Kral bunun nasıl doğru olabileceğini sorar. "Köle olduğun kişi benim kölemdir" diye cevap verir çileci. "Sen tutkunun, öfkenin, cinsiyetinin ve midenin kölesisin. Bütün bunlara boyun eğdirdim ve onlar benim kölem."

Küçük ve önemsiz görünen şeyler bile bir kopukluk nesnesi olmalıdır. İbrahim İbn Edhem bir zamanlar çölde seyahat ediyordu, ihtiyaçlarını

karşılaması için Tanrı'ya güveniyordu. Ama üç gün boyunca yiyecek bulamadı. İblis onu rahat bırakmazdı; eski krallığının anılarıyla onu rahatsız etti ve kendisine yiyecek ve barınak sağlamaya teşvik etti. İbrahim Allah'tan yardım diledi ve bir ses ona cebinde taşıdığını atmasını fısıldadı. Şaşıran İbrahim aradı ve orada olduğunu unutmuş olduğu az miktarda gümüş buldu. İbrahim gümüşü atar atmaz İblis dehşete kapılıp kaçtı ve görünmeyen dünyadan yiyecek çıktı.

Son olarak, kişi hayatın hiçbir şekilde suçlanmayan yönlerinden bile kopmalıdır. Bu, özellikle kişinin kolayca gurur ve övünme nesnesi haline gelebilen iyi işleri için geçerlidir. Al-Kelabazi ve Al-Harraz, kişinin olumlu başarılarını kendisine saklaması konusunda ısrar ediyor; bu, eylemleri yalnızca Tanrı'ya yönelik olan gerçek özgecil insanın işaretidir. Elbette İblis bunun olmasına izin vermekle yetinmez. Gerekirse, bir adamı iyi işlerini açıklamaya ikna etmesi, onu ilk başta elde edilen erdemlerin çoğundan mahrum bırakan süreçte yirmi yıl alacaktır. İblis, iyiliği peş peşe bozar, öyle ki, sonunda bir adam müflis bir palavradan başka bir şey değildir.

İblis alemine karşı mücadele, zayıflar veya korkaklar için değildir; yine de eski şeyhler kadar güçlü olduklarına inanmayanları korkutmamalıdır. Yahya İbn Mucad, Yola çıkanlara şu tavsiyede bulunur:

Kötü ve yoz bir dost ne kadar yıkıcı olursa olsun, sonunda, cepheyi delmek, gerçek İblis yüzünü görmek ve sahtekârdan kurtulmak için

gerekli adımları atmak mümkündür. Ancak İblis'in önceki entrikalarının yerini alan daha da şaşırtıcı bir planı vardır; insanları gerçek iyi işler yapmaya teşvik etmektir. Bunda kötülük nedir?

Görünen o ki, İblis dikkatli bir şekilde kişiyi daha az iyiye teşvik etmeyi seçiyor ve bunu yaparken, muhtemelen daha iyi bir davranış biçimine yönelmesini engelliyor.

İnsanın övgüye değer eylemlerinin kalbinde İblis'i keşfetme düşüncesi, sûfiler için kolay değildi. El-Muhasibi, kendi adına, bunu hemen reddediyor. Ona göre, İblis'in manevi açıdan faydalı bir hareket tarzına itici güç sağladığı iddiasını gerçek olarak kabul etmenin nihai sonucu, insanın havâtirin özel kaynağını, yani bunların Hz. melek veya alt ruh. İblis'in insanı hayırdan uzaklaştırabileceğini inkar etmez. Ancak bu, İblis'in en asil gibi görünen hareketin icrasını teşvik etmeye aktif olarak dahil olduğu gerçeğini kabul etmekten çok uzaktır.

El-Muhasibi'nin yalvarışı Sufilerin zihinlerinde kalıcı bir etki bırakmamış gibi görünüyor ve bunun için minnettar olmalıyız, çünkü iyiliğin propagandacısı olarak bu son derece belirsiz rolünde İblis incelik, derinlik ve kişiliğinin trajik kalitesi.

O halde İblis, Sufi'yi hangi daha az iyiye çekiyor?

Salih amelleri teşvik etmek için favori bir fırsat, dua zamanıdır; Şeytan zihni zamanın sonu düşünceleri ve toplumun ihtiyaçlarına nasıl hizmet edileceğine dair önerilerle doldurur. Bu güzel düşünceler üzerinde

yoğunlaşmak, dikkati duadan uzaklaştırmayı ve böylece müminin asıl görevi olan daha büyük hayırdan uzaklaştırmasını gerektirecektir.

İblis basit bir telkinle durmaz; kişiyi öneriden fiili eyleme yönlendirir. Gazali, ilahi ismi içeren formüllerin ritmik okunuşu olan zikir için bir araya gelen bir grup dindar adamın hikayesini anlatır. Şeytan, onların namazlarını bozmak için geldi ama sonuç alamadı; ibadetlerine daha büyük bir bağlılıkla devam ettiler. O sırada başka bir grup geldi ve çeşitli dünyevi konuları tartışarak oturdular, ta ki aralarında şiddetli bir anlaşmazlık çıkana ve gürültülü bir savaşla sonuçlanana kadar. Dindar müminlerden oluşan bir grup, kavgaya müdahale etme dürtüsünü hissetti ve bu amaçla ayağa kalkıp savaşçıları ayırmak için dualarını kestiler. Bu, elbette, Şeytan'ın başlangıçtaki niyetiydi!

İblis, tasavvufi Yolda oldukça ilerlemiş olan Sufi'nin etrafına en ince ağlarını örer, çünkü uygulamalı Sufi, tutkunun ve dünyanın daha kaba cazibelerine karşı bağışık hale gelmiştir. Bu nedenle, Al-Kubra şunları anlatır:

Kendimi yalnızlık içinde Allah'a adamıştım ve zikirle uğraşıyordum ki, lânetli gelip, yalnızlığımı ve zikrimi bozmak için üstüme hileler yığdı. Bunun üzerine elimde tepeden tırnağa Tanrı'nın adıyla yazılmış kararlılık kılıcı belirdi. Ve bununla birlikte, Tanrı'dan uzaklaşan dürtüleri uzaklaştırmaya devam ettim. O zaman aklıma yalnızlık içinde bir kitap yazmam gerektiği fikri geldi ve buna "Asilerin Acemilere Karşı Taktikleri" adını vereceğim. Kendi kendime, "Şeytan'ın izni olmadan bu

doğru olmaz" dedim. Gizli şeyhin tavsiyesine başvurdum ve onunla benim aramdaki birliğin sağlamlığından dolayı sözlerini işittim: 'Bitir bu düşünceyi! Çünkü bu, Şeytan'ın bir dürtüsü olduğu için Tanrı'nın bu fikirle hiçbir ilgisi yoktur. Kendine Asi adını veren, oyununa seni ayarttı. Kendine sövmeyeceğini mi sandın?

Bunun uzak olduğunu mu düşündün?

Bununla niyeti, sizi Tanrı'nın zikrinden uzaklaştırmak ve her şeyi alt üst etmekti.' Ve böylece aklımı başıma topladım ve bitirdim.

İblis'in kötü olanı nasihat ettiği bu karşılaşmalar, her zaman kişinin aldatıldığının farkına varmasıyla bitmez. Bu bağlılık gerçek bir fedakarlık ruhundan doğmasına rağmen, kutsal insanların daha az iyi olana bağlılıkları yoluyla ruhsal olarak yok edildiği trajik hikayeler vardır. Gazâlî'nin İhya'sında anlatıldığı şekliyle Barsisa keşişinin hikâyesi, safça önemli bir hayır işi gerçekleştirmeyi ümit eden - umutsuzca hasta bir kızın tedavisi - bir adamın maruz kaldığı trajik kaderin güzel bir örneğidir. İblis'in insan ruhuna yerleştirdiği şehvetin ayartıcı gücüne karşı bir keşişin yapması gerektiği gibi önlem alın.

Hikaye, Şeytan'ın genç bir kızı ele geçirmesi ve ona ağır bir hastalık bulaştırmasıyla başlar; aynı zamanda hastalığının tek tedavisinin keşiş Barsisa'da olduğu fikrini ailesinin kalbine yerleştirir. Gidip onu içeri alması için yalvarırlar, ama o reddeder; ancak yumuşayana kadar onu ithal ederler. Onu hücresine aldığında, Şeytan genç kızla ilgili

fantezilerle zihnini doldurur, ta ki sonunda onunla yatana ve kız hamile kalana kadar. İblis, keşişi dehşete düşürür ve onu öldürüp gömmesi için ısrar eder, tehlikeli eylemi ortaya çıkmasın. Aileye gelince, hastalığa yenik düştüğü söylenebilir.

Yarattığı onca tahribatla yetinmeyen Şeytan, aileye kızın başına gelenleri fısıldar ve bunun sonucunda keşişi öldürmeye karar verirler. O'nun ameliyle yüzleşirler ve onunla yollarını bulmak üzereyken, İblis rahibe görünüp şöyle der:

'Onu boğazlayan benim; Bunu ailesinin kalbine koyan benim. Bana itaat edin ve kurtulun, çünkü sizi onlardan kurtaracağım. 'Nasıl?'

diye sordu. 'Bana iki kez eğilin' ve iki kez eğildi. Şeytan ona, 'Gerçekten ben senden uzağım! '... Şimdi hilelerine ve keşişi bu iğrenç suçları işlemeye zorlamasına iyi bakın. Ve hepsi genç kızı tedavi etmek için kabul ettiği için. Çok mütevazı bir şey!

Bu nedenle, Sufi yalnızca, bağlılığı için yarışan iyi ve kötü ruhları ayırt etmek için kendini eğitmekle kalmaz, aynı zamanda görünüşte olumlu olan dürtülerinin bilinçaltı motivasyonlarını ve uzun vadeli sonuçlarını araştırmak zorunda kalır. Yol, Allah'ın iradesine en iyi cevap olup olmadığı kriterlerine bağlı olarak ve kişinin kendi manevi güçlü ve zayıf yönlerine uygun olarak, inceleme ve değerlendirmeye tabi tutulması gereken iyi işler ile doludur.

98 Şeytan'ın Trajedisi Ve Kurtuluşu

Nesnel olarak yüksek manevi değere sahip bir eylem gibi görünen şey, deneyim ve anlayıştan yoksun biri tarafından yapıldığında felaketle sonuçlanabilir. En usta kişilerin bile karşılarına çıkan olumlu seçenekler arasından seçim yapmakta kendilerini felçli hissettikleri belirsiz durumlarla karşı karşıya kalmalarının hiçbir garantisi de yoktur. Ancak riske rağmen bir seçim yapmalı ve sonuçlarına katlanmalıdır. Manevi disiplin yaşamının özelliği, sürekli olarak manevi felaketin eşiğinde olmanın bu farkındalığıdır.

El-Mekki, bu noktayı, bazı insanların Tanrı yerine bir ağaca tapan başka bir grup insandan şikayet ederek geldiği büyük bir zühdün hikayesiyle açıklar. Çileci kutsal öfkeyle dolar, bir balta yakalar ve ağacı kesmek için yola çıkar. Muhterem bir ihtiyar, kılık değiştirmiş İblis, yolda onu durdurur, Allah'ın nimetini ona diler ve ne yaptığını sorar. Müstehcen açıklar, ama yaşlı şeyh karşılık verir, "Sizin ne işiniz var?

İbadetlerinizi ve kendinizi geliştirmeyi bırakıp kendinizi bambaşka bir şeye adadınız."

Çileci ağacı kesmenin büyük ölçüde ibadetinin bir parçası olduğunda ısrar eder, ancak yaşlı adam dinlemeyi reddeder ve kavga etmeye başlarlar. Zühd, kılık değiştirmiş İblis'i kolayca yener ve onun göğsüne oturur. "Bırak beni, seninle konuşabilmem için!" yaşlı adam ağlıyor. Zühd geri çekilir ve ihtiyar İblis ayağa kalkar ve zühde Allah'ın peygamber olmadığı için bu ağacı kesmeye mecbur etmediğini açıklar.

İşi, aslında bu akılsız ağaç yüzünden durduğu ibadeti yapmaktır. Allah bu insanların bu ağaca tapmalarını engellemek isterse onlara peygamberler gönderir. Çileci teslim olmayı reddeder ve tekrar savaşırlar. İblis ikinci kez yenilir; çileciye kendisine çok büyük fayda sağlayacak bir iyiliği tarif etmeyi teklif ederek serbest bırakılması için yalvarır.

'Sen bir çilecisin ve hiçbir şeye sahip değilsin; sizi destekleyecek insanlara güvenmelisiniz. Belki kardeşlerine fayda sağlamak, komşularına yardım etmek, kendi şartlarını genişletmek, insanlara ihtiyacın kalmamak istersin."

Bu çileci için iyi bir fikir gibi görünüyordu. Sonuç olarak, yaşlı adam, her gece kendi ve ailesinin masraflarını karşılayabileceği ve hatta sadaka için para bırakabileceği çilecinin başına iki dinar bırakmaya söz verdi. İblis'in teklifi zühd için bir ağacı kesmekten çok Müslüman Cemaat için çok daha avantajlı görünüyordu.

Ben peygamber değilim, dedi. 'Allah onu kesmemi bana emretmedi; bırakmasında bir günah yoktur. Ancak bu, yapmaya hazır hissettiğim bir şeydi. Fakat eğer kalırsa, Tanrı'nın birliğine bağlı olanlara ne zararı olur?

Ve bahsettiği bu öneri, genel olarak insanlar için çok daha faydalıdır.'

Anlaşmaya yemin ederler ve kendi yollarına giderler. Çileci ibadetine geri döner ve iki gece boyunca her şey planlandığı gibi gider, ancak

üçüncü gece para görünmez. Öfkeli çileci ağacı kesmeye karar verir, ancak yolda kendisine arayışını sorgulayan başka bir yaşlı adamla (yine İblis!) karşılaşır. Yaşlı şeyh zühdün ağacı kesmek istediğini işitince onunla alay eder: "Yalan söylüyorsun! Vallahi senin buna gücün yetmez." Çileci öfkeyle üzerine atlar ve daha önce iki kez yaptığı gibi onu yere düşürmeye çalışır; ama yaşlı adam onu kolaylıkla alt eder. Eski şeyhin elinde bir kuş gibiydi.

"Bu nasıl olabilir?"

diye bağırdı çileci. İblis, "İlk defa Allah için kızdın ve ahiret hedefin oldu" dedi. Allah beni sana tabi kıldı ve sen beni yendin. Ama bu sefer kendi çıkarlarına kızarak geldin ve amacın dünyaydı. Bu yüzden Allah senin üzerinde bana güç verdi ve ben seni alçalttım."

İblis'in insanları yüksek hayırdan uzaklaştırma çabası, kendisini telkin ve ikna ile sınırlamaz. Durum gerektirdiğinde, İblis'in kendisi, mü'minin daha büyük hayra nispet edilen daha yüksek mertebelere ulaşmasını engellemek için, bir takım iyilikler yaparak, beşerî olayların akışına fiilen müdahale eder. **Hem Sufilerin hem de hikaye anlatıcılarının aşina olduğu bir kıssa, her gün İblis'e binlerce kez lanet eden kutsal bir adamın tarihini anlatır. Bir gün, bir duvarın dibinde uyurken, biri onu aceleyle uyandırdı: "Kalk! Duvar yıkılmak üzere!" Adam ansızın kaçtı. Minnet duyarak velinimetinin adını öğrenmeye çalıştı:**

"Siz kimsiniz böyle merhamet sahibisiniz?”

dedi. "Ben İblis'im" dedi. Mübarek, "Allah'a hamdolsun! Ben sana günde bin kere lânet ediyorum da sen bana iyi niyet gösteriyor musun?’

diye sorunca, 'Üstünüze duvar yıkılacak diye korktum, bu sayede şehid mertebesine ulaşırsınız' cevabını verdi. Bu beni çileden çıkarır ve çok daha fazla üzerdi!'

Tasavvuf literatüründe İblis'in bir kişinin daha büyük sevaplardan faydalanmasını engellemek için fiilen bir iyilik yapmasına dair bir başka parlak örnek, Mevlana'nın Mesnevi'sinin ikinci kitabında, İblis'in halife Muaviye ile karşılaşması sırasında gerçekleşir. Mevlana, İblis'in zaman zaman erdemli davrandığı önermesini kabul eder ve bu fikri bir adım öteye taşır. İblis'in iyi işler yaptığı kabul edilirse, Mevlana, bunların İblis'in kendi içindeki gerçek bir iyilik kuyusundan kaynaklanmasının da mümkün olabileceğini ima eder. Rumi'nin İblis'in karakterini hareketli, trajik bir figüre dönüştürmekte kullandığı mantık budur.

Hikâye uzun, neredeyse iki yüz satırdır ve Muaviye'nın, gizlice sarayın uyku odalarına giren bir yabancı tarafından derin bir uykudan aniden uyandırılmasıyla başlar.

"Hey sen kimsin?”

diye bağırdı. Adın ne?’

102 Şeytan'ın Trajedisi Ve Kurtuluşu

"Doğrusu benim adım bahtsız İblis'tir" diye cevap verdi.

Dedi ki, 'Beni neden bu kadar ciddiyetle uyandırdın?

Bana doğru konuş; Zıt ve zıddı bana söyleme!' O da, 'Namazın vakti bitmek üzere; hemen camiye koşmalısın.'

Muaviye bunların hiçbirini kabul etmez ve kötü yollarından dolayı İblis'e söver. Aşağıda, Mesnevi'deki en etkileyici pasajlardan biri olan İblis'in apologia pro vita sua [yaşamı pahasına savunmak…bir şeyleri... fikrini... sevgini...] zamanın başlangıcından beri tek bir özveriyle hizmet ettiği tek Tanrı'ya olan ezici sevgisinin yeniden teyidi yer almaktadır.

Dedi ki, 'İlk andan itibaren bir melektim,

ve itaat yolunu bütün ruhumla geçtim.

Ben Yolun takipçilerinin yakınıydım,

ve Arş'ın yanında oturanlar için çok sevilen bir dosttum.

İlk çağrımın kalbimi terk etmesi mümkün mü?

İlk aşkım kalbime nasıl yabancı olsun?

Seyahatlerinizde Rum ve Hutan'ı görürseniz,

Vatan sevgisi kalbinizden nasıl çıkmalı?

Ben de bu şaraptan sarhoş olanlardan oldum!

Onun sarayındaki âşıklardan biri oldum.

Göbeğimi kestiler sevgisinden; Onun sevgisini kalbime ektiler.

Kader'den şanlı günler gördüm; Baharda rahmet suyunu içtim.

O'nun zarif eli ekilen ben değil miydim?

Yoktan diriltilen ben değil miydim?

Ey O'nun nezaketini birçok kez gördüm,

ve O'nun hoşnutluğunun gül bahçesinde yürüdü.

Başımın üzerine merhametli elini koyardı; Lütuf pınarları açardı benden.

Ben bebekken, benim için süt arayan kimdi?

Beşiğimi kim salladı?

O.

O'nun sütünden başka kimden süt içtim?

Beni O'nun sağlayışından başka kim besledi?'

İblis, Muaviye'ya yardım etme arzusunun kaynağının, kalbinde her zaman var olan bu Sevgili farkındalığı olduğunu iddia ediyor. Muaviye'nın cevabı, İblis'in kurnaz aldatmacalarının listesini yüksek sesle okumaktır, insanlığın başlangıcından itibaren insanlık tarihinde oynanan bir manevi felaketler dizisi. İblis'in cevabı, bu şeytani

yaratığın gerçek doğası hakkında Kur'ânî yorumcularının çelişkili teorilerini hatırlatıyor.

İblis kendisini bir enstrümanum Deo conjunctum [Tanrı ile yapışık bir enstrüman], her şeyde efendisine itaat etmesi gereken Tanrı'nın bir aracı olarak tanımlar. Tanrı'dan başka kendisi için özgürce seçim yapma gücüne sahip olmadığını iddia eder; hiçbir şey yapmaz, ısrar eder, ancak insan için bir imtihan, Tanrı'nın istediği bir imtihan sağlar. İnsan düşerse kendi hatasıdır; insanın kötülüğü insanlıktan kaynaklanır, erkeklerin ve kadınların haksız yere kendi başlarına yaptıkları kötülükler için günah keçisi olarak gördükleri İblis'ten değil.

'Ben salihlere kılavuzluk ederim; budadığım solmuş dal.

Bu yemi hangi nedenle bırakıyorum?

Bunun ne tür bir hayvan olduğunu açıklığa kavuşturmak için!'

'İyi bir adamı nasıl kötü yapabilirim?

Ben Tanrı değilim.

Ben davet edenim; Ben onların Yaratıcısı değilim.

Ben, iyi olanı müstehcen yapmak?

Ben Rab değilim!,

Ben güzelin ve çirkinin aynasıyım.'

Muaviye bu sözler karşısında yıkılır ve hasmı karşısında çaresiz kalır. Çaresizlik içinde, İblis'in hile ve düzenbazlıklarına karşı Allah'tan yardım diler, bir yandan da yine hak talebiyle İblis'in karşısına çıkar.

'Ey İblis! Devourer of Creatures ve Tempter [Yaratıkların Yok Edicisi ve Ayartıcısı], beni neden uyandırdınız?

Doğruyu söyle!'

(İblis cevap verir :)

'Neden beni Tanrı'ya şikayet ediyorsun, ey aptal adam?

O aşağılık ruhunun kötülüğünden şikayet etmen daha iyi.

Helva yersin ve çıban olur; ateş basar ve tüm mizacınız alt üst olur.

Aldatmanın kendi varlığından çıktığını bilmediğin için günahsız İblis'e lanet ediyorsun.

Ey sapık adam, bu İblis'in suçu değil, senin suçun.

koyunun yağlı kuyruğunun peşinden tilki gibi koştuğunu.'

İblis kendisini, Tanrı'nın kendisi için isteği olduğu için itaatkar bir şekilde lanetlenmesine ve kötülenmesine izin veren trajik bir kurban olarak resmeder. İblis ancak Allah'ın aracıdır; insanın özgür seçimi, ona cennetsel mutluluğu ya da ateşin azabını kazandıran şeydir.

Allah'ın lütfuyla yeni güçlenen Muaviye, kulağa trajik gelen bu münakaşalardan etkilenmez. İblis'in kendisini namaza uyandırmadaki

gerçek niyetinin kendisine söylenmesini ısrarla talep eder. Artık yalan ağıtlar yok, sadece gerçek, diye ısrar ediyor.

Sonra Azazil ona dedi ki, 'Ey bilge efendi,

Numaramı önünüze sermeliyim.

Namaz vaktinin akıp gitmesine izin verseydin,

yürek burkan kederinden dolayı içini çekip yas tutardın.

O keder ve o ağıt ve o özlem

iki yüz zikir ve namazdan fazla olurdu.

Bu yüzden seni uyandırdım,

Böyle iç çekişler perdeyi yakıp kül etmesinden korkar,

böyle iç çekişler senin olmayabilir,

bunun bir yolunu bulamayabilirsiniz.

kıskanç olan benim; kıskançlıktan öyle davrandım.

ben düşmanım; benim işim aldatma ve kötülük.'

Muaviye, kurnaz İblis'in ve onun zekice aldatmacasının maskesini düşürmenin sevincini yaşıyor:

'Beni iyiliğe zorluyordun

Beni daha hayırlı olandan uzaklaştırman için.'

Ancak dikkat edilmesi gereken nokta, Mesnevi'nin bu bölümünün genel etkisinin, okuyucunun İblis'e karşı artan düşmanlığıyla mutlaka sonuçlanmamasıdır. Tam tersi doğrudur. İblis, iki karakterden çok daha incelikli ve sempatik olanıdır; Muaviye statiktir, tek boyutludur, bir tür mülayim insandır". Aslında, karakterin adının Muaviye olması gerekmez, çünkü o, tarihsel veya başka türlü çok az derinliğe veya gelişmeye sahiptir; herhangi bir iyi adam olabilir.

Bu nedenle, Rumi'nin aslında İblis'i kötülük ve yıkım için bir güç olarak gördüğünü söylemekte aceleci davranmamakla birlikte, aynı zamanda, İblis'in kişiliğinin özündeki derin trajediyi de kabul etmektedir. İblis'in ilahî Rabbine olan tutkulu sevgisi ile erkeklere karşı soğuk, sadist tavrı arasındaki içsel çelişkiyi ön plana çıkararak onun itibarını artıran bir trajedi. Bu paradoks göz ardı edilemez; böyle yapmak İblis'in karakterini bir klişeye indirgerdi.

İblis'in salih ameller önermesi, fiilen salih ameller yapması ve bunları kendi asli iyiliğine nispet etmesi, anlatılanların da ötesinde, geniş kapsamlı sonuçlar doğurmaktadır. Kişi bu olasılıkları bir kez gerçek olarak kabul ettiğinde, İblis'in şeyh rolünü oynadığı ve Sufi inisiyeye manevi Yoldaki tuzaklara karşı danışmanlık yaptığı öğretici hikayeleri keşfetmek artık rahatsız edici değildir.

Bu belirli hikayelerde kökten değişen şey, nihai hedeftir. Artık amaç, bireyi daha büyük iyiliğin lütuflarından yararlanmasını engellemek için daha az iyi olanla meşgul etmek değil, sadece Yol yolcusunu her

fırsatta onu bekleyen barikatlar hakkında uyarmaktır. Edebi perspektiften bu, vurguda çok büyük bir kayma gibi görünmese de, teolojik olan çok önemlidir. İblis artık iyiliği kendi çıkarı için manipüle etmiyor, ancak Sufi uygulayıcının ilerlemesini kolaylaştırmak için kendi en gizli ve güçlü oyunlarını kamuoyuna sunuyor. **Hatta bu hikâyelerin bazılarında, hikâyenin didaktik niteliğine veya edebi yapısına zarar vermeden, Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem]'in veya başka bir Sufi üstadın adını İblis'inkinin yerine koymak bile mümkündür. Bu, örneğin, şu anda atıfta bulunulacak olan İsa ve kaya hikayesi için geçerlidir.**

Bu hikayelerin bir derlemesi Gazali'nin İhya'sında yer alırken, diğer dağınık örnekler Al-Mekki, Al-Kubra ve İbn Hafif'te bulunur. Birçoğu, kişinin manevi hayatını bozma kabiliyeti nedeniyle İblis'in tavsiye ettiği belirli bir kusurla ilgilenir; favori öfkedir. İblis bir gün İbn Hanzala'ya göründü ve şöyle dedi:

Ey İbn Hanzala, sana öğreteceğim şeyi iyi düşün. Eğer iyi bir tavsiyeyse alabilirsin; kötüyse reddet. Ey İbn Hanzala, sen Allah'tan başkasına şehvet hakkında soru sormuyor musun?

Dikkat edin: Öfkelendiğinizde size ne olur?

Gerçekten sinirlendiğin zaman sana hâkim oluyorum."

Benzer şekilde, bir grup evliya tarafından İblis, insanı fethetme yöntemleri hakkında sorgulanır. Öfke ve tutkunun başlıca silahlar

olduğunu iddia ediyor. Bunu teyid etmek için, İblis'in ortaya çıktığı ve İblis'e insanlığın hangi özelliklerinin kendisine en çok yardımcı olduğunu soran bir keşiş hakkında kıssa anlatılır. Yine ayartıcı, şiddetli öfkenin insanı en savunmasız hale getirdiğini, İblis'in bir çocuğun topla oynadığı gibi onunla oynamasına izin vererek yanıt verir.

Daha sonra Ad-Diyarbakri tarafından ele alınan daha karmaşık bir hikaye, İblis ve Musa arasındaki karşılaşma ile ilgilidir. **İblis ondan yardım ister, çünkü Musa özellikle Allah'a yakındır, O'nun tarafından peygamber olarak seçilmiştir ve O'nu gerçekten görmüştür. "Tövbe etmek istiyorum" diye itiraf ediyor İblis. "Rab'bin beni bağışlaması için benim adıma şefaat et." Musa kabul eder ve Yüce Allah'ın huzurunda İblis'in davasını savunduğu dağa çıkar. Musa'nın ricası, İblis'in Âdem'in kabri önünde tövbe ederek eğilmesi şartıyla kabul edilir. Musa, öfkeye kapılan mağrur İblis'e Allah'ın hükmünü şöyle anlatır:**

O hayattayken ona boyun eğmedim; şimdi o öldü diye ona boyun eğecek miyim?

Ey Musa, benim adıma şefaat ettiğin için sana borçluyum. Beni üç kere anın ki onlar içinde sizi mahvetmeyeyim. Öfkelendiğin zaman beni hatırla, çünkü gerçekten ruhum kalbinde, özüm senin özünde ve ben senin kan dolaşımında akıyorum. Kızdığın zaman beni hatırla, çünkü biri kızdığında burnundan nefes alırım ve o ne yapacağını bilemez; ve yürüyüşteyken beni hatırla, çünkü yürüyüşte bir adama gelirim ve ona karısını, çocuklarını ve ailesini hatırlatırım, böylece galip gelir...

110 Şeytan'ın Trajedisi Ve Kurtuluşu

İblis'in gemide karşılaştığı Nuh'a nasihatinin konusu açgözlülük ve hasettir. İblis, insanların kalplerini ele geçirme arzusunu Nuh'tan gizlemez; bu yüzden gemide kendisine katıldığını söyler. Ancak, Nuh'un insanlığı yok etmek için kullandığı araçlarla ilgili sorularını yanıtlamayı kabul eder. İblis en sevdiği beş tutkusundan üçünü tartışmayı teklif eder, ancak Tanrı Nuh'a üç tanesini duymaya ihtiyacı olmadığını bildirir; sadece diğer ikisi önemlidir, çünkü onlar asla başarısız olmazlar. İblis yumuşar ve en çok değer verdiği iki kişiyi tarif etmeye başlar:

Açgözlülük ve kıskançlık içindedirler. Kıskançlık yüzünden lanetlendim ve taşlanmış bir Şeytan oldum. Açgözlülüğe gelince, Âdem'e ağaç dışında bütün cennetler helal kılındı ve ben ondan dileğimi açgözlülükle elde ettim.

İblis'in şeyh rolü oynamaya ikna edilmesinden duyduğu sıkıntı, İblis'in Vaftizci Yahya'ya parlak renkli insan iç organları gibi görünen bir şeyle şeytani formunun üzerine örtülmüş olarak göründüğü bir hikayede canlı bir şekilde anlatılır. Rab bunların ne olabileceğini soruyor:

"Erkeklerin tutkuları bunlar," dedi. İblis, "Belki karnını doyurdun da seni ağırlaştırdık, namazdan ve zikirden döndürdük" dedi. Yüksek, midemi asla yemekle doldurmam.' Ve İblis bağırdı, 'Allah'a yemin ederim ki bir daha asla bir Müslümana nasihat etmeyeceğim!'

Görünen o ki, İblis sözünü tutamadı, çünkü aynı zamanda Yuhanna'nın halefi İsa'ya çileci yaşamda nasıl ilerleme kaydedileceği konusunda tavsiyeler veriyor. Bu kıssa türünün belki de en çarpıcı örneğidir; İblis, aslında İsa'ya, farkında olmadığı ve muhtemelen İsa'yı kendisini dünyadan kurtarmaktan alıkoyabilecek bir bağlılığa işaret ediyor. İblis'in motivasyonu hiçbir şekilde saf değildir; sözlerinde açıkça alaycı ve alaycı bir ton var. Bununla birlikte, bu konuşmanın pratik bir sonucu olarak, İsa henüz dünyadan tamamen ayrılmadığının farkına varır.

Hikâye, İsa'nın -selam onun üzerine olsun!- onun başının altına bir taş koyduğunu anlatır. Sanki kafasını yerden kaldırdığında, bu sayede dinlenebiliyormuş gibiydi. İblis ona itiraz etti ve 'Ey Meryem oğlu sen dünyadan yüz çevirdiğini iddia etmiyor musun?'

dedi. 'Evet' dedi. İsa - selâm onun üzerine olsun! - taşı fırlattı ve dedi ki, 'Al şunu! terk ettiklerim ve buna benzer başka şeylerle birlikte.'

B. Kibirli İblis

1. İblis: "Ben"in Günahı

Sufi asimilasyonunun tanımı ve İblis motifinin büyütülmesi, şimdiye kadar İblis'in Sufi yazılarında oynadığı en önemli rollerden birini görmezden geldi; Aşırı gururu nedeniyle İblis, yeni yaratılmış Âdem'in gerçek doğasına karşı kördür; sonuç olarak, Tek Gözlü unvanını alır. Sufilerin bu temayla meşguliyeti ve bunun hür irade ve kader anlayışı için sonuçları bu bölümde araştırma konusu olacaktır.

112 Şeytan'ın Trajedisi Ve Kurtuluşu

Herkesin yüzünde harika bir ay görün.

Başını gördüğün zaman sonu gör ki İblis gibi tek gözlü olmayasın.

Yarısını görür, yarısını görmez, kusurlu biri gibi.

Âdem'in çamurunu gördü, imanını görmedi; bu dünyayı kendisinde gördü, ama diğer dünya gözünü görmedi.

İblis'in tek göz körlüğü, Rumî'nin gözde temasıdır; Divan ve Mesnevi'de İblis'e yapılan imalarda en sık kullanılan araçtır. Rumî'nin, Âdem'in zahir'ini, İblis'in batin'inin aksine algıladığı dış görünüşü, gözünden gizlenmiş iç yüzünü tarif etmek için kullandığı çeşitli görüntüler vardır.

Ne benzeri ne de eşi olmayan bir Âdem'de, İblis'in gözü kilden başka bir şey görmedi.

Ey cahil adam, hak dinin hükümdarına çamur gözüyle bakma! Çünkü lanetli olan İblis'in görüşü budur.

Âdem'in hazinesi bir harabeye gömüldüğünden,

çamuru melun için göz bağı oldu.

Kile küçümseyici bir küçümsemeyle bakmaya devam etti; Âdem'in ruhu, 'Benim çamurum sana bir engeldir!' deyip duruyordu.

Âdem'e boyun eğmek, onun üstünlüğünün apaçık kanıtıdır; kabuk sürekli olarak çekirdeğe eğilir.

Bunlar, Mevlana'nın eserinin dokusuna ördüğü metaforlardan sadece birkaçı. Başka bir yerde İblis, balçıkların altındaki inciyi bulamamış bir inek olarak veya ebediyen dar görüşlü, arkasında yatan yüz gül bahçesini değil, sadece su ve çamurun boyanmış bir görüntüsünü görebilen bir inek olarak tanımlanır. yanağı ay kadar güzel olan idol evini yapar. Bu metaforlar neyi anlatıyor?

—insanın gizli ruhu, onu daha önce yaratıklara asla izin verilmeyen bir yakınlık içinde Tanrısına bağlayan şey.

Şu yaşam nefesine bakın; Âdem'i görme, ruhunu lütuf ile mest edelim.

İblis, ayıran bir bakışa sahipti; Tanrı'dan ayrı olduğumuzu hayal etti.

Âdem'in gizli hazinesine kör olmak, aynı zamanda, Tanrı'nın kendi ruhunun özgür, yaratıcı armağanı üzerine kurulu mistik ilişkinin temelini reddetmektir. Bu eşsiz bağ, insanlığı evrendeki diğer tüm canlılardan ayırır ve onları onların üstüne yükseltir.

İblis, Âdem'in peçesini görünce onu reddetti; Âdem ona, 'Reddedilen sensin! Ben reddedilmedim.' Meleklerin geri kalanı eğildiler.

Onlar rükûa varırken bağırdılar: "Şahitliğimizi yükseltiyoruz, perdenin altında nitelikleri olan bir put vardır. aklımızı çaldık ve boyun eğdik."

İblis'in körlüğü, bir duyu engelinden çok daha fazlasıdır; ölümüne bir hastalıktır. Bu yüzden bin yıllık zahit, müminlerin prensi, sakatat gibi kendini gübre yığınına atılmış bulur. İblis ve yandaşlarının çılgınca

alayları, “Sen çamurdansın!” melekler orduları Tanrı'nın seçtiği Âdem'in önünde durmaksızın eğilirken, görmezden gelinerek azalan yankılar içinde kaybolurlar. El-Muhasibi, İblis'in yeni bulunan durumunu alaycı bir tavırla, genellikle mistik devletlerle ilişkilendirilen bir kalıcılık durumu olarak tanımlar; Ancak onun bekâsı tasavvufî bir huzur değil, kel bir sıkıntı ve sıkıntı içindedir.

Mutasavvıflar, İblis ve Âdem arasındaki kozmik karşılaşmanın Sufi ilmine özümsemelerinde, mitik olayın belirli bir yönüne odaklanırlar: İblis'in çığlığı: "Ene hayrun minhu" ("Ben ondan daha iyiyim!"). Bu cümle, özellikle ilk kelime olan “ben” (ve), en aşırı haliyle gururun klasik Sufi sembolüdür. İblis'in mitik tarihinde örneklendiği gibi kibir günahı, Sufiler için mistik Yol'un takipçilerinin tutumuna tamamen aykırı bir duruştur. Mistisizm, Tanrı ile birliğin sarhoşluğuyla doruğa ulaşırken, kibirli gurur, aklın sarhoşluğuna yol açar ve bunun sonucunda, bağımsız kendi kendine varolma ve öz değere ilişkin sarhoş iddialar ortaya çıkar. Bu körü körüne kendini öne sürme arzusunun kaynağı İblis-nar'dır: "Düşmanınız İblis'in adı elif ile başlar" diye açıklıyor An-Niffari, "ve düşmanınızın adı nefs bir nwn ile başlar." Elif ve nun birlikte ana, “ben” kelimesinin harflerini oluştururlar.

Ruhunda daha kötü bir yolsuzluk yok

mükemmelliğin kibirinden daha fazla, ey çapkın.

Bu merakın sizden akması için kalbinizden ve gözünüzden çok kan akması gerekir.

İblis'in belası onun iyiliğiydi!'

Ve bu hastalık her canlının nefsine musallat olur.

“Ben” kelimesinin gururla çağrıştırılmasından çok daha açıklayıcı olan şudur ki, Sufiler bu kelimenin altında olası bir kendini ilahlaştırma iddiasını gizli olarak görürler. Bu nedenle “ben” acemilerin, hatta deneyimlilerin bile söyleyebileceği bir kelime değildir. Sadece seçilmiş bir azınlığın “Ben” alemine girmesine ve orada ruhsal yıkımla karşılaşmamasına izin verilir.

Dertsiz olan, yol hırsızıdır,

çünkü dertsiz olan, 'İlahi Hakikat benim!' diye haykırır.

Bu 'Ben'in zamansız ifadesi bir lanettir; uygun zamanda dile getirilmesi bir rahmettir.

Ben'in 'ben'i elbette bir rahmetti; Firavun'un 'Ben'i bir lanet. Yazın bunu!

Çoğu Sufi için, “Ben” ilanı, İblis'in kendi iddiasından türetilen ve modellenen şeytani bir dürtüdür. “Ben” deme hakkı yalnızca Tanrı'ya aittir, çünkü O gerçekten kendi kendine var olan tek varlıktır. Sonuç olarak, azizler tetikte olmalı, birbirlerini kollamalıdırlar, yoksa içlerinden herhangi biri sahte bir vecd sırasında bu ayartmaya yenik

düşmesin. Al-Harraz şöyle öğretir: “Kim 'ben' diyen marifetten perdelidir ve Rabbine, 'Sen' diyen, muhtaç bir bağımlılık ruhu içinde, kalbi irfana açılacaktır.”

Rivayete göre İblis, bin yıllık taatın tek bir sözle toza dönüştüğünü görünce öyle şaşkına dönmüş ki, çarşılarda amaçsızca dolaşıp yüksek sesle, “Dikkat edin! övünmeyesiniz diye. Ve asla 'ben' deme! Gurur yüzünden başıma gelenlere iyi bak." Özün gururu ve asalet Tanrı'nın özellikleridir; Kim O'nunla çekişir ve O'na eşit olduğunu iddia ederse, sonuçlarına katlanmalıdır.

İblis'in "Ben"i, ebediyen asıldığı bir asma ağaç olur ve onun sözlerini taklit edenler aynı ağacın meyvesi olur. Tasavvuf yazarları, inançlarını körü körüne dışsal şeylere (zdhir) bağlayanları, ister harici dini başarılar isterse de dünyevi tuzaklar olsun, bekleyenler için İblis'in kaderini ana benzetme yaparlar. Ruhsal başarının inisiyesini Tanrı'nın Kendisi dışında hiç kimse ve hiçbir şey garanti edemez.

Bu nedenle İblis'in hayatı, ilahi lütfa bağlı olarak kutsallıkta içsel büyüme olmadan ibadetin boşuna tanıktır. Körlüğün tek nedeni ibadet gururu değildir; Aynı nefeste ruhani yazarlar sık sık, olağanüstü zekaya sahip efsanevi bir şahsiyet olan Ba’ur'un oğlu Bal’am'ın kaderinden bahsederler ve zeka gücüne rağmen Musa'nın ellerinde mahvolmuşlardır.

Balçam'a aç dünya yaratıkları,

Ba’ur'un oğlu, sanki çağın İsa'sıymış gibi.

Ondan başkasına boyun eğmediler; büyüleri hastalara sağlık verdi.

Gururu ve mükemmelliği nedeniyle Musa ile boğuştu; sonuç, duyduğunuz gibi oldu.

Aynı şekilde dünyada yüzbin İblis ve Bal’am olmuştur.

hem görünür hem de gizli.

Tanrı ikisini de ünlü yaptı,

ki bu ikisi diğerlerine karşı tanıklık etsin.

Körlüğü sahte güvenlikten kaynaklanan Âdem'in şahsında gruba üçüncü bir üye eklenir; Çevresine rağmen içindeki ruhunun yaralanması ihtimalinden habersiz, Cennet'in güvenliğiyle övünüyordu.

Hatim el-Asamm, “Güvenli bir yerin gözünü kamaştırmayın. Cennetten daha emin bir yer var mı?

Ve orada Âdem -selam onun üzerine olsun!- onun katlandığına dayandı. İblis, çokça ibadet ettikten sonra gözünü kamaştırmayın, çünkü İblis, sabrından sonra tahammül etti. Ve bol bilgiyle gözlerinizi kamaştırmayın, çünkü Bal’am, Tanrı'nın en görkemli adını biliyordu. Bakın neler yaşadı!...

İblis, bu bağlamda, sadece Arş'taki hizmetlerinden kaynaklanan üstünlüğe güvendiği için değil, aynı zamanda Bal’am gibi, akla körü

körüne inandığı için de mahkûm edilir. Birinci Bölüm'de bahsedildiği gibi, İblis, kıyas yoluyla, Âdem'den üstün olduğu sonucuna varır, çünkü yaratıldığı temel unsur olan ateş, Âdem'in çamurundan üstündür. İblis'in düşüşünü başlatan bu özel entelektüel süreçtir.

Bu önemsiz analojileri sergileyen ilk kişi

Allah'ın nurunun huzurunda İblis vardı.

İblis'in kıyasa tam güveninde kendini gösteren entelektüel özgüveni, çoğu zaman onun gururunun doğrudan bir sonucu olarak anlaşılır. Bununla birlikte, Rumi'nin gurur ve entelektüel körlük arasına bir orta adım ekleyerek eklediği bir nüans vardır. Gururun bir yan ürünü olan narsisizme atıfta bulunur ve gururun kişinin tüm sevgisini kendine yönelttiğini açıklar ve böylece Tanrı'ya sevgide uzanma olasılığını reddeder. Bu nedenle, entelektüel körlük, İblis'in kendisinin ötesinde olanı, özellikle de Âdem'in yaratılışında iş başında olan Tanrı'nın sevgisini arzulamaması veya tanımamasının mantıksal sonucudur. Sadece manevi yaşamdan veya aşktan yoksun boş kabukları algılar.

Akıl sahibiydi, ama imanın tutkulu özlemine sahip olmadığı için,

Âdem'de sadece kilden bir şekil gördü.

Ey değerli âlim, ilmin ince noktalarına sahip olsan bile, bu, gaybı delip geçmek için iki gözünü açmaz.

Manevi konularda aklın sadece belirleyici olarak kabul edilebileceği korkusu, İslam tasavvuf geleneğinde derinlere iner. El-Hucvuri bize, ilk rasyonalistlerin, ruhsal ilerlemeyi aklın gelişimindeki ilerlemeyle eşitlemeye çalıştıklarını ve bunun sonucunda, son derece rasyonel olan her varlığın bir şekilde bir zarif, gnostik olması gerektiği gibi dini inanç deneyimi veya kabulünü gülünç bir sonuca vardıklarını söyler.

Bu argüman bir kez tutunmayınca, rasyonalistler, Tanrı'nın varlığı için kanıtlanabilir ve tartışılmaz kanıtlar olduğu teorisini öne sürdüler. Ve bu delillerle elde edilen bilgilerle insanın Allah'ı tefekküre erdiğini iddia ettiler. El-Hucvuri, bu iddiayı net bir şekilde çürütmek için İblis'in mitsel yaşamına döner:

Çünkü İblis birçok mucizevi ayetler gördü: Cennet, Cehennem, arş; fakat bu celâllerin rüyâsı, onun marifete ulaşmasının sebebi değildi... Sünnet ehli, aklî akıl yürütmenin ve delilleri incelemenin marifete bir vasıta olduğuna inanır, fakat sebebine değil. İlmin tek sebebi Allah'ın lütfu ve lütfudur... Çünkü Allah'ın lütfu olmadan akıl kördür.

İblis'in "Ben"i - tanrısallık ve entelektüel kendi kendine yeterlilik iddiaları, narsisizmi ve manevi körlüğü ile - evrenin mitik tarihinde gerçekleştirilen en iğrenç kozmik eylemler arasında yer alır. Sufiler için bu daha ürkütücüdür, çünkü onun kendi hayatlarında tekrar tekrar canlandırılmasının belirgin olasılığını kabul ederler.

120 Şeytan'ın Trajedisi Ve Kurtuluşu

Mevlânâ, İblis'in kibrinin doğurduğu hırs ve ilahî iddialarla karşılaştırıldığında, bedenin günahlarını soluk gölgeler olarak görür. Bu nedenle, El-Mekki'nin, Sufileri Tanrı'dan kusursuzluk hediyesi için yalvarmaktan caydırdığını görmek şaşırtıcı değildir, çünkü böyle bir armağandan kendini beğenmişlik kolaylıkla ortaya çıkar. Ayrıca, eğer günahkarlar olmasaydı, diye ekliyor El-Mekki, Tanrı merhametini kime yağdıracaktı?

İblis gibi ilahlık hayalleri ile kendini kandırmaktansa, Âdem'in yaptığı gibi günahkar, beşeri tutkularını tanıyıp Allah'tan af ve yardım dilemesi daha iyidir.

Son bir ironi dokunuşuyla, El-Mekki ve Mevlana, İblis'in tövbesiz halini, Allah'ın nihayet Kıyamet Günü'ne kadar ona bahşettiği bir mühlet için duyduğu özlemle yan yana getirir. El-Mekki, bu dünyadaki sonsuz yaşamın, Tanrı'nın en iğrenç yaratığı için ayrılmış en büyük laneti olduğunu gözlemler. Ve Rumi şu sonuca varıyor:

Tövbesiz yaşam, ruhu sıyıran bir ıstıraptır; Tanrı'dan uzak olmak ani ölümdür.

Tanrı ile hem yaşam hem de ölüm sevindiricidir; Tanrı olmadan, yaşam suyu ateştir.

2. İblis: Zorlamanın Savunusu

Şimdiye kadar İblis aleyhine ileri sürülen dava incelendiğinde, muğlaklığa pek yer olmadığı görülmektedir; niyeti ve eylemleri oldukça açık görünüyor:

İblis'i düşünmüyor musun?

Cenâb-ı Hakkk'ın emrini öğrenip, O'nun ilâhlığına şehadet ettikten sonra, ilim, delil ve şehadet üzerine O'nun emrine inatla karşı çıktı. Ve böylece Cenâb-ı Hakk onu hesap gününe kadar lanetledi. Yaratılmışlar arasında kötü olan oldu. Onun için tüm tövbe ümidi sonsuza kadar kesildi.

Al-Muhasibi'nin bu sözleri savcılığın davasını çok iyi özetliyor. Bununla birlikte, İblis'in kendi kendini savunmasını düşünmemek haksızlık olurdu: "Sen (Allah) beni saptırdığın için, kesinlikle onları senin doğru yoluna saptıracağım" (Kur'an 7:16). Kuran'ın kendisinde İblis, kendisinin, Tanrı'nın insanları denemek için kullandığı bir aracı olduğuna itiraz eder; o, iradesi var olan her şeyi kontrol eden bir Tanrı'ya boyun eğmiş, güçsüz bir aletten başka bir şey değildir. Hareketin, değişimin, sürekliliğin vs. kaynağı Allah'tır. Hiçbir canlının ayartmaya karşı koyma gücü veya itaat etme gücü yoktur, çünkü her şey Allah'ın yardımına bağlıdır. Allah, dilediği zaman onları yarattığı gibi, yaratıklarına da dilediğini yapmalarını emreder. Tanrı'nın lütfettiği kişi kurtulur; Tanrı'nın reddettiği kişi kaybolur.

Ey çamurdan olan Âdem, Suha yıldızının üzerine çık.

122 Şeytan'ın Trajedisi Ve Kurtuluşu

Ey ateşten olan İblis, yeryüzüne inin!

Gazzâlî, Allah'ın biri Cebrail adıyla yakışıklı ve sevgili, diğeri İblis adıyla çirkin ve tiksindirici iki kul yarattığını anlatan bir kıssa anlatır. Vahyin aktarımını Cebrail'e, insanların ayartılmasını İblis'e bırakır. Sanki bir kralın onu kucaklayacak ve saraydaki çöpleri temizleyecek birine ihtiyacı varmış gibi. Elbette bunun için en çirkin hizmetkarını kullanacak, sakilik onurunu da en sevdiğine saklayacaktı. Gazâlî, fablın mantığını şöyle açıklar: "'Bu benim fiilimdir...' demeniz size yakışmaz." Eğer fiilleri kendimize mal edersek yanılırız. Eylemlerin iyi ya da kötü olmasına bakılmaksızın fiilleri bireylere nispet eden Allah'tır.

Elbette, Gazali, biz insanlar, sadece görünen dünya ile temas halinde olduğumuz için, eylemlerimizi, kararlarımızı ve diğer çeşitli güçlerimizi kendimize atfettiğimizi kabul eder. Çocukluğumuzu ve gölge-kukla gösterilerine gittiğimiz zamanları hatırlatıyor; hem iplerden hem de kuklacıdan habersiz olduğumuz için kuklaların kendi kendilerine hareket ettiklerine inandık. Allah'ın iradesinde (irade) ve emrinde (emr) tezahür eden gücünü kavramaya çalışmakla karşı karşıya kaldığımızda hala çocuklarız.

Allah'ın her şeye gücü yetmesi ile insanın özgürlüğü arasındaki gerilim, sadece sûfiler arasında değil, İslami hayatın tüm seviyelerinde yaşanmıştır. Tıpkı insan aklının, özellikle rafi, şahsi kanaat ve kıyas, kıyasta kendini gösterdiği şekliyle, Allah'ın vahyedilmiş Sözünden çok daha aşağı bir dini kesinlik yolu olarak değerlendirilmesi gibi, aynı

şekilde insan eylemi alanında da İnsanın özgür bir fail olarak hareket etme yeteneği, Tanrı'nın her şeye kadir gücünün belirleyici gücüne karşı yerleştirildiğinde ihmal edilebilir görünüyordu. Çünkü Allah, "dilediğini saptırır, dilediğini doğru yola iletir" (Kur'an 16:93).

Özgür irade ve kader konusundaki bu bakış açısına tartışmasız ulaşıldığından değil - ondan çok uzak. İslam'ın oluşum yüzyıllarında, aralarında Muctezile'nin de bulunduğu önemli bir Müslüman grup, insanın mutlak ahlaki sorumluluğu ve eylemleri için hesap verebilirliği konusunda şiddetle ısrar etti. Onlar, iradenin radikal özgürlüğünün savunucuları olan Kaderciler olarak tanındılar.

Mutezile'nin insan sorumluluğuna olan inancı, onların Tanrı'nın adaletini savunmalarının bir sonucuydu, çünkü adalet, erkeklerin ve kadınların özgür ahlaki seçim sonucunda yaptıkları işler için cezalandırılmasını veya ödüllendirilmesini gerektirir. Mutezilîler, Allah'ın adaletini vurgularken aynı zamanda, Allah'ın mahkûm ettiği kötülüğe bizzat karışmadığını da teyit ettiler; daha ziyade kötülük, insanın seçme gücünün talihsiz ürünü olarak görülür. Kaderîlerin zihninde, Tanrı'nın mutlak kadir-i mutlaklığını tercih etmek, iyi ya da kötü tüm eylemlerin sorumluluğunu bizzat Tanrı'ya atfetmeyi gerektirir.

İnsanın özgür seçim yoluyla ahlaki yaşamını belirleme yeteneğinde ısrar, yine de kendi tuzaklarını sunar, özellikle de insanın yalnızca kendi gücüyle kurtuluşunu sağladığı izlenimini yaratıyorsa. Bu, şirk

kokuyor, bu olay kişinin kendi kaderi olsa bile, belirleyici olaylarda kendini Tanrı'ya ortak ediyor. W. Montgomery Watt'ın belirttiği gibi, MS dokuzuncu yüzyılın ortalarında sarkaç, Tanrı'nın insanın özgürlüğü üzerindeki her şeye kadir olduğunu vurgulama yönünde dönmüştü. Aslında, MS 750 gibi erken bir tarihte Kaderliğin etkisinin Basra ve çevresiyle sınırlı olduğu görülüyor.

Sorun, elbette, bir ya da diğer uç konumu -radikal özgürlük ya da kader- seçerek kendi kendine çözülmedi. Watt, kadere bağlı doktrinin iki derecesini tanımlar: birincisi, Tanrı'nın insana ne olduğunu belirlediğini, ancak insanın koşullara tepkilerini değil; ikincisi, hem olan biteni hem de insanın tepkilerini İlahi Her Şeye Gücü Yeten'in belirleyici etkisi altına sokar. MS dokuzuncu yüzyıla gelindiğinde birinci derece genel olarak kabul edilirken, ikincisi bir tartışma konusu olarak kaldı, çünkü dinsel düşünürler insan için bir nebze olsun özgürlüğü korumaya çabaladılar.

Daha önceden belirlenmiş olan görüşün konumunu sağlamlaştıran klasik formülasyon, Al-Eş'ari'nin (1935 CE) ve okulunun çalışmalarında örneklenmiştir. Kendisi, Tanrı'nın mutlak her şeye kadirliğinin ve sınırsız özgürlüğünün sadık bir savunucusuydu. Kaderi reddetti, tüm insan eylemlerinin yalnızca Tanrı'nın eseri olduğunu öğretti. Yaratılışın kendi sürekli bir düzenine sahip olduğu iddiasıyla Tanrı'nın yaygın gücü bir şekilde azalmasın diye, nedenselliğin bile hüküm sürmesine izin verilmez.

El-Eşcari, Tanrı'nın her şeye kadirliğini savunurken, bir şekilde Tanrı'nın insanın günahlı işlerine karışması sorununu ele almaya ihtiyaç duydu. Bunu, eylemlere içkin herhangi bir iyiliği veya kötülüğü reddederek yapar. Bir şey Allah emrettiği için iyidir, O yasakladığı için kötüdür. Örneğin yalan söylemek, yalnızca Tanrı böyle olacağına karar verdiği için kötüdür. Bir gün yalan söylemenin iyi olduğunu ilan ederse ve inananlarına yalan söylemelerini emrederse, erkeklerin ve kadınların buna uymaları beklenir.

İnananlar, belirli bir eylemin içsel ahlaki değerini değerlendirmek için aklı kullanarak değil, Tanrı'nın emrine dikkatle dikkat ederek neyin iyi ve kötü olduğunu öğrenirler. Bu paradoksal gerçekler, Sufilerin zihninde yoğun bir şekilde oynadı. İblis miti, Tanrı'nın her şeye kadir olduğu gerçeğinin ruhsal yaşam için sahip olduğu sonuçları keşfetmeleri için önemli bir araç haline geldi.

Allah'ın insanın fiilleri üzerindeki mutlak hakimiyetinin kabulü, Allah'ın fiillerinin, O istemedikçe, insan aklının kanunlarına tabi olmadığı gerçeğini de kabul etmeyi gerektirir; mantık, tutarlılık, açıklık - hepsi O'nun tarafından göz ardı edilebilir. İslam geleneğinde Tanrı'nın mekr'ı, O'nun veliliği olarak bilinen şeyin Sufi bilincini yükselten şey, Tanrı'nın beklenmedik, mantıksız ve şaşırtıcı olana karıştığına dair bu deneyimdir.

126 Şeytan'ın Trajedisi Ve Kurtuluşu

İblis bu duruma düştüğünde, Cebrail ve Mikail -selam üzerlerine olsun!- uzun bir süre keder gözyaşları döktüler. Yüce Allah onlara, "Bu kadar gözyaşı dökecek ne derdiniz var?"

diye sordular. Hep bir ağızdan, "Ya Rabbi, senin kötülüğünden emin değiliz!" diye haykırdılar.

Bir eylemin O'na giden yolu gösteren bir rehber mi, yoksa O'na giden yolu engelleyen bir engel mi olacağına karar vermek Allah'a kalmıştır. İsa'nın durumu iyi bir örnektir; kimine göre mağfirete, irfana rehberdi, kimine göre bir perdeydi. Var olan her şey, aktüelliğe erişen her şey, nihai olarak nedensel bir ilişki içinde ilahi iradeye bağlıdır. Ansari, bazı sivri uçlu sorular sormak için bu gerçeği kullanır:

Allah'ım, İblis Âdem'e yalancı öğretmen olduğu halde, kendisine pay olsun diye buğdayı kim yarattı?

Ansari, Âdem'i seçilmişlerden biri olarak seçen ve İblis'i asi bir günahkar haline getirenin Tanrı olduğunu söyler. Saygıdan dolayı, Âdem gibi, kendimize kusurlar atfederiz, '...ama gerçekte, suçu Sen kışkırttın. "

Bu tartışmanın mantıksal ilerleyişi, İblis'in yaptığı işler için kendisine yüklenen sorumluluğun büyük ölçüde hafifletilmesine yol açar, hatta tamamen aklanmasına değilse de, bu durumda İblis kurnaz bir aldatıcıdan ziyade trajik kurban olarak düşünülmelidir. Aynı zamanda, İblis mitinin, yaratılmış varlıkların eylemlerinde özgür iradenin çok az

veya hiç olmaması gibi ürkütücü bir olasılığa işaret edip etmediği daha geniş bir soru sorulmalıdır. Sonucu dikkatlice belirlenmiş bir oyunda erkekler sadece bir satranç tahtasının etrafında hareket eden taşlar mı?

Böyle bir pozisyonun en sert eleştirmenlerinden biri, Mesnevi'sinde birkaç önemli pasajı zaruretçinin dini ve felsefi duruşunu çürütmeye adayan Mevlana'dır. İblis miti üzerine kurulan bu argümanlarla birebir yüzleşir.

Âdem babadan öğren, ey açık yüzlü adam; daha önce 'Ya Rabbi' dedi ve 'günah işledik!'

Ne mazeret uydurdu ne de yalan uydurdu,

ne hile, ne de rol bayrağını kaldırdı.

Bunun aksine İblis, tartışmada sesini yükseltti:

'Eskiden şerefimle kızarırdım; Beni sarılık yaptın.

Renk senin, sen benim boyamsın; Sen benim suçumun, sefaletimin ve yaramın kaynağısın!'

Dikkatli ol! "Ya Rabbi, beni saptırdığın için" âyetini oku ki, muhtaç olmayasın ve ucuz yalanlar örsün.

Daha ne kadar zorlama ağacına atlayacaksın,

ve özgür iradeni bir kenara bırak,

Tanrı ile savaş ve tartışmalara karışmış

128 Şeytan'ın Trajedisi Ve Kurtuluşu

İblis ve zürriyeti gibi mi?

Mevlana, konu tutkularının peşinden gitmek olduğunda birçok insanın ne kadar özgür hissettiğini belirtmekten asla bıkmaz. Seçim gücünün her zaman etkin olmadığını kabul eder; uyaran ortaya çıkana kadar gizli kalır, sonra tüm ihtişamıyla kendini ortaya çıkarır. Kendini taşa indirgemek ne kadar aptalca! Taşlar hiç iman ederler mi, öfkelenirler mi, iyiliklerle övülürler mi, şeref kazanırlar mı?

Ve kral cevap verdi, 'Aksine, kendinden çıkan, hatanın hasadı ve emekten elde edilen kârdır.

Değilse, Âdem Tanrı'ya nasıl diyebilirdi ki,

“Ya Rab, kendimize karşı günah işledik!”

Şöyle derdi: “Bu günah Kaderden gelir; Bu Kader'in işi olduğuna göre, uyanıklığımızın ne yararı var?”

Tıpkı İblis gibi, “Beni saptırdın; Bardağı kırdın ve beni dövüyorsun.”

Hakikat olan daha ziyade hem Kader hem de kulun çabasıdır.

Dikkatli ol! O yırtık pırtık İblis gibi tek gözlü olma.'

Mevlana, insanın iki seçenek arasında yalpalamasının gözlemlenebilir gerçeğine, seçim imkanına işaret olarak işaret eder; aksi takdirde, bu çatışan dürtüler, bazen bu yöne, bazen de şuna, gereksiz olurdu. Doğru, erkeklere açık olan seçenekler sonsuz değildir; örneğin insan uçmayı seçemez. Yine de Şam'a mı yoksa Bağdat'a mı gidileceğini

seçmek mümkün; ve daha da önemlisi, kişi yanlış yapmayı veya yapmamayı seçebilir. Kendi inatçı eylemlerimiz için başkalarını veya Kaderi suçlayamayız, ancak kendimiz sorumlu olmalı ve sonucu kabul etmeliyiz. Zorlamayı savunmak, hiçbir sorumluluğun olmadığını ima etmektir; ve hiçbir sorumluluk iddiasında bulunmamak, dini ve ahlaki zorunlulukların olmadığını ima etmektir. Robotlar için iyi ve kötü boş terimlerdir, ancak insanlar için değildir.

Allah'a göre imtihanda iyilik ve kötülük eşit değerde olsaydı, İblis ay yüzlü Cebrail'in çehresine sahip olurdu.

3. İblis: Allah'ın İrade Ve Emr'i

Bununla birlikte, İblis'in hem zorlamanın kurbanı olduğu iddiasının hem de Mevlana'nın insanın özgür iradesini yeniden tasdik etmesinin ötesine geçen reddi sorununa bir başka kritik seviye daha var. Zira zaruret argümanı başarısızlığa uğradığında İblis çok daha incelikli ve daha ikna edici bir savunmaya yönelir. Hiç bir suç işlemediğini, aksine Tanrı'nın iradesine uygun olarak daha doğru yolu seçtiğinde ısrar ediyor; Çünkü Allah'ın iradesi (irade), yalnızca Allah'a ibadet edilmesidir, O'na ve başkasına değil. Allah, İblis'e ve meleklere Âdem'e secde etmelerini emrederek, aslında hepsini imtihan ediyordu. O'nun emri (emr), iradesiyle (irade) açıkça çeliştiğinden, Allah onun göz ardı edilmesini istemiştir. İblis, tüm semavi varlıklar arasında yalnızca kendisinin, Allah'ın kurnaz oyununu görecek ve imtihanı geçecek kadar anlayışlı olduğunda ısrar eder.

130 Şeytan'ın Trajedisi Ve Kurtuluşu

İblis'in durumunda, Allah'ın iradesi (irade) ile O'nun fiili, somut emri (emr) arasında bir çatışma olduğu inkar edilemez. Ancak tartışmalı olan, böyle bir paradoks karşısında izlenmesi gereken hareket tarzıdır. İblis, iradeyi seçti ve ölümcül sonuçlara katlandı.

Cüneyd'in şöyle dediği rivayet edilir: **"Bir zamanlar İblis'i görmeyi çok istiyordum, Allah'ın laneti onun üzerine olsun! Bir gün mescidin kapısında duruyordum ki, uzaktan gelen yaşlı bir adam bana doğru yöneldi. Ona iyice baktığımda, korku kalbimi ele geçirdi. Bana yaklaştığında, "Sen kimsin ihtiyar?**

Gözlerim dehşetten sana bakmaya dayanamıyor, yüreğim de korkusundan seni düşünmeye dayanamıyor." "Arzunun nesnesiyim" diye yanıtladı. "Ey lanetli, seni Âdem'e secde etmekten alıkoyan nedir?"

dedim. "Ey Cüneyd, benim O'ndan başkasına secde edeceğimi sana düşündüren nedir?"

diye cevap verdi. Cüneyd, "Sözleri karşısında hayrete düştüm" dedi. Ama içimden bir ses, "Ona de ki, 'Yalan söylüyorsun! Eğer gerçekten kul olsaydın, Allah'ın emir ve yasaklarını çiğnemezdin." (İblis) bu sözleri kalbimden işitti ve "Allah'a andolsun beni yaktın!" diye bağırdı. ve ortadan kayboldu.'

Fakat Allah'ın iradesine aykırı olan bir emre nasıl itaat edilir?

Allah'ın irdat ve emirlerinin çelişen talepleriyle başa çıkma sorunu, Sufiler için çok erken zamanlarda büyük bir endişe kaynağıydı. El-

Mekki, Qut al-qulub'unda, mantıksal bir açmaz gibi görünen şeyi anlamlandırmaya çalışır. Allah, İblis'e rükû emrini verdiğinde, onun rüku edecek mi, etmeyecek mi?

El-Mekki çitleri; Al-Mekki bize, Tanrı bunu istedi ve O istemedi, diyor. İblis'e rükû etmenin helâl olmasını vasiyet etti; fakat emrin gerçekleşmesini istemedi, çünkü her zaman uyulması gereken temel prensip, Allah'ın dilemesi olmadan hiçbir şeyin meydana gelmeyeceğidir. Allah, İblis'in yayının gerçekleşmesini ve meydana gelmesini dileseydi, öyle olurdu. Olmayan şey istenmedi. Dolayısıyla bu durumda Allah'ın dilediği iki ayrı şey vardı: Rükû emri ve İblis'in reddi. Bir şeyin fiilen meydana gelmesi, Allah'ın öyle olmasını dilediğinin açık bir delilidir.

Bu nedenle Allah, emrin boyun eğmesini ve düzenin bozulmasını istedi; bu paradoks, tüm endişe ve sıkıntıların kaynağıdır. Allah bir şeyi emreder ve onun zıddının meydana gelmesini ister. Ne yapalım?

El-Mekki, bu konuda nihai bir karar vermesi için Hasan el-Basri'ye döner. Hadis, Hasan'ın, Allah'ın bir kimse için bir şey takdir etmesinin ve sonra onu cezalandırmasının ne mantık ne de adalet olmayacağını söyleyen bir hasımla karşı karşıya kaldığını anlatır. Hasan, Tanrı'nın iradesinin ortaya çıkması nedeniyle cezalandırmadığını, ancak bireyin Tanrı'nın emirlerinden birine aykırı hareket etmesi nedeniyle cezalandırdığını söyler.

132 Şeytan'ın Trajedisi Ve Kurtuluşu

Görünen o ki, ne İblis, ne de bu konuda hiç kimse, Allah'ın varlığının derinliklerine inmeye ve O'nun iradesi ile emrini birbirinden ayırmaya çalışma hakkına sahip değildir; zorluk, insan mantığının ötesinde olsalar bile, her ikisini de alçakgönüllü bir teslimiyet içinde kabul etmektir. Kişi, Allah'ın emrine uyarken, aynı zamanda O'nun iradesinin anlaşılmazlığını da kabul ederek boyun eğdiğini gösterir. Her ikisini de kucaklarken, Tanrı'nın merhametiyle böyle bir çıkmazla karşı karşıya kalan yaratıklarına şefkatle bakacağını umarak, bunların doğuracağı sonuçları da kucaklar.

Sufiler, İblis'in Allah'ın irâde ve emirlerinin Scylla ve Charybdis'leriyle [Charybdis ve Skylla (Scylla), küçük bir genişlikteki deniz boğazının iki tarafında yaşayan iki canavarıdır. İtalya ve Sicilya arasında bu su yolu vardı. Denizcileri yok etmek için iki canavar hatırlandı.] bu karşılaşmasını onun kişisel trajedisinin ana kurucu unsuru olarak görürler. Kişi, Tanrı'nın buyruğuna uymadığı için suçlu olduğunu kabul etse bile, onu aynı zamanda, çöküşü karakterinin gücünü tamamen ortadan kaldırmayan, soylu bir kişiliğin trajik bir kurbanı olarak görmekten kendini alamaz.

Hem irade ve emr analizini hem de İblis'in trajik bir kurban olarak dramatik bir sunumunu özellikle çarpıcı bir şekilde birleştiren kısa bir risale, 13. yüzyıl manevi yazarı İbn Ghanim Al-Makdisi'nin İblis İblisi'dir (İblis'in İflası). Bu eser genellikle yabancı olduğu ve ilmî açıdan

fazla ilgi görmediği için, tezinin ana hatları özetlenecek ve İblis'in trajik teşbihinin önemli bölümlerinin tercümesi sağlanacaktır.

İbn Ganim, insan hayatının tamamını, çevresi Allah'ın emri olan emr ve merkezi Allah'ın iradesi olan irâde olan bir daire olarak tarif eder. Kriz, ikisi arasında mantıksal bir çelişki olduğunda ortaya çıkar: Emr "Yap!" der. ve irada "Hayır, yapma!" der. İkisinden birini seçmek, emr pahasına kendini irâdeye adamak veya tam tersi, helak olur. Her ikisini birbirine bağlayanlar, doğru yolda olanlardır; ancak, sayıları çok azdır.

Allah'ın irâdesini görmezlikten gelerek emre sımsıkı sarılanlar, fiillerin yaratılışını kendi nefislerine mal ederler. Bireysel benliği Tanrı yarattı derler, ama onun kötü işlerinde O'nun payı yoktur. Bu nedenle, kötü eylemlerin kaynağı yalnızca benliktir. İbn Ghanim'e göre bu açıkça çağrışımcılıktır, çünkü insanı bu kötü eylemlerin yaratıcısı yapar. Eğer Allah'ın yaratmadığına, hükmetmediğine, günahı ve kötülüğü emretmediğine inanıyorsanız ve bunu kendi başınıza yapacağınıza inanıyorsanız, Allah'ın iradesi dışında bir şeyi var etmişsiniz demektir. Aslında sizin iradeniz Allah'ın iradesine ve hükmüne galip gelmiştir; Senin iraden sabit ve kalıcıdır, O'nun ise silinip gitmiştir. Bundan daha büyük ne kusur var?

Emr'i göz ardı edip tamamen Allah'ın irâdesine odaklananlar, yaratılmışlar da dahil tüm fiilleri Allah'ın yaratma iradesine havale ederler. Allah'ın iradesine mağlup olarak harekete geçmeye mecbur olduklarını iddia ederler. Dış emirler ve yasaklar, ayrıca Kutsal Kitaplar,

peygamberler, Kanun vb. değersiz kabul edilir, çünkü bunlar insanı bir seçim yapmaya çağırır, varlığını inkar ettikleri bir güçtür. Bu irdat müntesipleri, Allah'ın dilediğini kurtardığını ve dilediğini mahkûm ettiğini Kuran'dan alıntılar ve dileseydi, bütün insanları doğru yola iletebileceğini ileri sürerler.

Bu sözlerin kendi konumlarına karşı bir kanıt olduğunu görmüyorlar, çünkü gerçek şu ki, Tanrı tüm insanları mahkûm etmeyi ya da kurtarmayı seçmedi. O, dış emri olan emriyle onların kendi kurtuluş veya kınama sürecine katılmalarına izin vermiştir. Bu emir, peygamberlerin vahiyleriyle, Kuran'la açık hale gelir ve sünnet, onu serbestçe kabul veya reddetme gücüne sahiptir.

İbn Ganim, insanın hürriyeti ile Allah'ın yaratma iradesi arasındaki ilişkiyi, ağır bir yük taşıyan iki adama benzetir; biri onu taşıyabilirken diğeri zayıftır ve tek başına idare edemez. Yükü alıyorlar ve yol boyunca birbirlerine yardım ediyorlar, ancak ilki gerçekten güce sahip olan kişi. Zayıf birey, yükün taşınmasına aktif olarak katılarak bir tür ortak olarak katılır. Aynı şekilde, herhangi bir şeyin ortaya çıkması için nihai güç kaynağı Allah'ın iradesi iken, Allah'ın kendisine verdiği irade ile insana kabul edebileceği veya reddedebileceği emir ve yasakları sunmak için de emrini kullanır. Bu şekilde insan, kendi kurtuluşu veya mahkumiyeti sürecine katılma olanağına kavuşur.

Bu bataklığa ilk bulaşan İblis oldu. Allah'ın paradoksu ile karşılaşınca, "Beni saptırdın" diyerek kendini kurtarmak için irâdenin koltuk

değneğine sarıldı. Sonra vasiyetin asasını fırlatıp attı ve şu sözleriyle kendini emr iplerine astı: "Onlara yeryüzündeki her şeyi süsleyeceğim ve onları saptıracağım." İlkiyle, kişisel özgürlük umudunu tamamen terk ettiği için jabriya mezhebini, zaruretçiliği başlattı; ikincisi tarafından, eylemlerini yalnızca kendisine yüklediği için, radikal özgürlük olan kaderye mezhebini kurdu. İblis, dosdoğru yola kördü ve hem iradeye hem de emr'e bağlı olan diğer melek yolcularından gafildi. Allah'ın rahmetinden ilk ümidini kesen, başkalarını ilk aldatan, yolu günahla ilk kirleten o oldu. Fakat İblis, Allah tarafından reddedilmesine ve lanetlenmesine rağmen, dünyayı dolaşan, insanların canlarını yiyip bitiren, her türlü dünyevi zevkle insanları helâke sürükleyen şeytan ve cin ordularını etrafında toplamıştır.

İbn Ghanim, kitabını İblis ve yandaşlarının hıyanetine bir son vermeye yardımcı olmak için yazdığını açıklamaya devam ediyor. Birçoğu İblis'in hileleridir, ancak İbn Ghanim her fırsatta onunla yüzleşmeye yemin eder ve başarıdan emindir çünkü İblis'in evi vesvese, yani ayartmanın fısıltıları üzerine inşa edilmiştir, kendisininki ise temel dini kaideler üzerine inşa edilmiştir. Ancak İblis, düşman olarak küçümsenmemelidir, çünkü ne zaman emr köşesine sürülse, irdâ'nın karşı köşesine kaçar ve ne zaman şeriatın dar geçidinde sıkışıp kalsa, ilahi rahmetin genişliğine kaçar.

İbn Ganim, İblis'e, geçmiş çağlarda kendisine bahşedilen ilahi lütufların listesini -onuru ve ihtişamını, ilahi birliğin müjdecisi olarak rolünü,

ateşli nurunu, üstün ilmini, meleklerin öğretmeni ve meleklerin reisi olarak konumunu- anlatırken cesurca hitap eder. Kerubim, tapınmadaki mükemmelliği, gece nöbetleri ve çilecilik. Ve sonra Âdem yaratıldı ve aşırı gurur nedeniyle İblis gerçek doğasına kör oldu. Kendi makamı ile Âdem'in makamı arasındaki farkı bilseydi, İblis Allah'ın emrini reddetmezdi. İşte Allah'ın yaratıkları sadece zorlamaya değil, onları imtihan etmek ve gerçek mahiyetlerini keşfetmek için emrine tabi kılmasının sebebi de budur. İblis kulluk sınırlarını aşmıştır ve aşmaya da devam etmektedir. O halde, kendisinden uzak durmasına ve sonsuz ateşe mahkûm olmasına neden şaşırsın?

İblis, artık çok tanıdık olan argümanlarla karşılık verir: Allah, dilediğini yaratır; kimsenin direnmeye gücü yoktur. Gördüklerini bana vasiyet etti; Suçsuzum çünkü yaptığım her şey nihayetinde Tanrı'nın iradesine atfedilebilir. Benim için Tanrı bir lanet yazdı; Âdem için, merhamet.

İbn Ghanim, İblis'in kendi durumunu Âdem'in durumuyla eşitlemesine izin vermeyi reddediyor. Âdem, irâde oklarının damarlarını deldiğini ve Kader kaleminin hükmünü yazdığını görünce, ipin iki yanından tutup suçu kendisine yükledi. Bu, tanrısallığın her şeye gücü yeten huzurunda bir hizmetkar için doğru hareket tarzıdır. Ancak İblis, yalnızca Tanrı'nın emrini reddetmekle kalmadı, aynı zamanda suçu kabul etmek yerine Tanrı'yı günahının nihai nedeni olmakla suçladı.

İblis'in Allah'ın emrine muhalefeti, gururundan bile daha aşağılıktır çünkü bu, bir şekilde Allah'ın iradesinin gizli sırlarına erişebildiğini ima

eder. Aslında onun böyle bir bilgisi yoktur, çünkü Allah'ın iradesi yaratıkların anlayışı ile kuşatılamaz. Allah, dilediğini dilediğini açıklar, daha fazlasını değil; İblis, Allah'ın irade ve emrinin akıbeti hakkında hiçbir şekilde önceden bilgi sahibi değildir. Bu, onun, Allah'ın emrin gerçekleşmesini amaçlamadığını önceden bildiği için eğilmediğini iddia etmesini sağlayacaktır. İblis'in reddi, ancak imanın bozulmasından ve kibirden kaynaklanan kıskançlıktan kaynaklanır.

İblis'in, İbn Ghanim'in suçlamalarına karşı koyacak bir çürütücüsü yoktur; mantıksal tartışma yoluyla elde edemediğini duygusal çekicilikle kazanmayı umarak, yalnızca trajik ihanet duygusunu yineleyebilir.

"Sizce benden daha sadık bir tapan ya da başka bir yerde benden daha bilgili biri var mı?

Benimkinden daha doğru vaaz, benimkinden daha sağlıklı fikir yoktur. (Allah) bana dedi ki: "Benden başkasına secde edin!" "Asla bir başkasına!" diye cevap verdim. Ağladı: "Lanetim senin üzerine olsun! "Zararı yok" dedim; Çünkü beni kendine yaklaştırırsan bu senin hakkındır ve eğer beni uzaklaştırırsan bu da senin hakkındır." "Bunu kibirden mi yoksa gururdan mı yapıyorsun?"

diye sordu. Ben: "Rabbim, seni ömründe bir defa tanıyan, ömründe bir an yalnız kalan, Senin sevgin yolunda sana bir saat kadar yoldaş olan kimse, bu ancak doğru, nasıl olup bittiğiyle övünüyor. Çünkü seninle

ömürler geçirdim ve Senin sevginde Görünen işaretleri gördüm yaşadım.

Senin birliğin hakkında kaç sayfa yazdım, gece gündüz! Vahyedilenler ve gizli olanlar arasında, Senin izzetin ve övgün hakkında ne çok şey araştırdım! Bu görünen alâmetler bana şahiddir, Memleket benim hakikatimi kabul eder; gece ve gündüz bana güvenirler. Ben meleklerin reisi iken Âdem neredeydi?"'

'Siz orada, ilahi plana karşı günah işlediğimi ve Tanrı'nın hükmünü reddettiğimi mi düşünüyorsunuz?

Yoksa bu değişiklik beni gerçekten değiştirdi mi?

O'nun izzetine ve hükmünün haşmetine andolsun, hayır! Fakat güzeli ve çirkini, hastayı ve sağlıklıyı yaratan, kudretinin kemâlini ve kudretinin görkemini tecelli etmek için şey ile zıddını birleştirmiştir; çünkü şeyler ancak karşıtlarıyla bilinir. İlk andan itibaren, yüce hükümdarlar meclisinde, beni güzelliklerin en bilgilisi kıldı ve ben de küreleri onlarla süsledim. Ben de onların tevhid (Allah'ın birliğini ilân etme) konusunda en bilgilisi ve tesbih ve övmede önderleriydim.'

"Genç öğrenciler, Tanrı'nın birliğini ilan etme ritüellerini öğrendiklerinde ve onların yüceltme ve övgü ilahilerinin sözlerini dikkatlice belirledikten sonra, beni yüce dünyadan aşağı dünyaya, şimdi onlara neyin ne olduğunu öğretebilmem için transfer etti. bunun tam tersini yapar, bozgunculukları onlar için parlak renklerle boyar ve

onlara rezilce işler açar. Çünkü ben hem yerde hem de gökte alimlerin âlimi, muallimlerin hocası, Allah'ın kudretinin bir mucizesi, Hikmet huzurunda şahidim. İlahi Huzurda kim benden daha yakın?

Şöhrette kim benden daha ünlü?

Beni lanetlemiş olsa bile beni hatırladığı için onur duyuyorum. Beni uzaklaştırmış olsa bile bana baktığı için gurur duyuyorum. Benim marifetimde beni yalanladı; O'na olan şaşkınlığımda, kafamı daha çok karıştırdı. Hırsım için beni dönüştürdü; O'na hizmetim için beni terk etti; O'nunla birlikteliğim için beni bir parya yaptı; O'na karşı dikkatim için, beni kesti. Müminlerin arasına karışırdım, ama O beni tecrit etti. Ve şimdi zamanımı O'na adadım ve durumumu O'nunla iyileştiriyorum. Çünkü O'na kendi refahım için hizmet ederdim, ama açıkçası refah geçti. Ve eğer O'nun lütuf gözünden düştüysem, O'nun zatının gözüne düştüm..."

'Oradasın! Musa'ya Sina dağ yolunda rastladım ve kendisine verilenlere çok sevindi. Bana dedi ki: "Seni eğilmekten alıkoyan ne?"

"Bahsettiğin rüku yapmama engel olan şey, bir tek Allah'ı ilân etmek için çağrılmış olmam ve Âdem'e secde etseydim senin gibi olurdum. Bir keresinde "Dağa bak!" diye çağrıldınız ve baktınız. Bir keresinde 'Âdem'e secde edin!' için çağrıldım, fakat önemini sezdiğim için çağrıma boyun eğmedim." "Ama sen Allah'ın emrini terk ettin!" diye

cevap verdi. “Bana gerçekten emir vermedi” dedim. O, "Sana 'Âdem'e boyun eğ' demedi mi?”

diye cevap verdi. "Bu O'nun iradesinin emri değil, imtihan emriydi. Eğer O'nun emri olsaydı, eğilirdim." “Ama muhakkak suretin bozulmuştur” dedi. Dedim ki: "Ey Musa, sırf değişiyor diye İblis'in bu durumuna inanma. İrfan sağlamdır; dıştaki kişi değişse bile dönüşmemiştir. Huzur kalır; rahatsız edilmedi.” Musa bana dedi ki, "Sürgününüzden sonra bile O'nu şimdi anıyor musunuz?”

Ben cevap verdim: "Ey Musa, O'ndan başkasını bilmiyorum, hiç kimseyi. Ey Musa, bana sonsuz ateşle azap etse bile, O'ndan başkasını asla hatırlamam - hizmette en uzun, lütufta en yüksek, ilimde en bilgili olan ben; Ben onların rükûda en bilgilisi, varlığa en yakını, ahitlere en sadık olanı, Allah'a en yakın olanı benim. Ama Rabbim bana, 'Seçme özgürlüğün yok' dedi. Ben, 'Ya Rabbi, özgür seçimler sana aittir, hepsi sana aittir. Ve benim özgür seçimim Sana aittir. Ve eğer beni sen indirdiysen, şüphesiz sen yücesin. Ve eğer beni eğilmekten alıkoyduysan, yenilmez olan sensin. Ve eğer sözle günah işlediysem, Sen her şeyi işitensin; ve eğer sen benim ona boyun eğmemi dileseydin, itaat edenlerden olurdum....' ' '

'Kayıt defterimi /kader terk etti, ama adımı terk etmedi; Değerimi terk etti ama hafızamı terk etmedi. O'nun lütfu her zaman üzerimdedir, sadakası bana karşıdır, bana kızsa da. Bol aşkım benim ganimeti; Ben O'na yakınlığımla ve O'nun itaatkâr kavmine yakınlığımla yetindim.

O'nun sevgisi ile zikirde yarışmaktan ve O'nun takva armağanına ortak olmaktan asla vazgeçmem. Çünkü benim her amelde bir payım ve her kalpte uygun bir payım vardır.”

İblis, her insanın kalbinde sahip olduğu bu paydan yararlanmak için Allah'tan bir mühlet diler: "Senin kudretine andolsun, onların hepsini gerçekten saptıracağım!" Allah, “Ey lânetli, ben sana lânet ederken benim kudretime yemin mi ediyorsun?”

"Ya Rabbi, senin katında Sana ibadet edenden daha güçlüsü yoktur. Senin gücüne olan sevgim olmasaydı, Seni Tanrı olarak kabul etmezdim; Senin kudretinin azameti olmasaydı, Âdem'in yayı reddetmezdim. Çünkü senin gücünle güçlendim ve öyle olmaktan da geri kalmıyorum; Çünkü kendimi Senden başkasına alçaltmadım.'

"Ve senin kudretine yemin ederim ki, onunla benim gibilere galip geldim ve onunla zahire ihtiyacım yok. Ve kusursuzluk hediyen tarafından korunanları, sadık kullarından olanlarını istisna edeceğim. Ve bu istisnayı yapmam, övgümün soyluluğundan, biatımın samimiyetinden ve iddiamın doğruluğundan kaynaklanmaktadır. Çünkü başka hiçbir yüze boyun eğmem ve kimsenin gücü üzerine yemin etmem.

Allah, İblis'e, insanlığı rahatsız edebileceği bir müritler topluluğu vaat ediyor. Ayrıca erkek ve kadınlardan ona uyan da onun sürülerine

katılacaktır. İblis minnettarlığını ifade eder, ancak inatla kaybettiklerinin bir kısmının geri ödenmesini ister. Örneğin, Tanrı, onur kaftanını kaybettiğini nasıl telafi etmeye isteklidir?

Aldığı cevap bir lanettir. Allah onu, Âdem oğullarının yolunu kesmesine izin verildiği için böbürlenmemesi konusunda uyarır, çünkü hiç kimse, hatta İblis bile Allah'ın sevgisinin geçişini engelleyemez. Ona sadece ruhların kozmik elemesinden arta kalanlar, ateşe atılan insan samanının kalıntıları kalacak. Bu kötü yaratıktan kurtulmak için endişelenen Allah, İblis'i kötülüklerini yapması için uzaklaştırır, ancak son mükâfatının cehennem ateşinde lanetlilerin ruhlarına katılmak olacağını keskin bir hatırlatma ile yapar.

Okuyucunun İblis hakkındaki endişelerine karşı çıkmak için İbn Ghanim, Tanrı'nın şefkat ve merhamet eylemlerine dair kapsamlı bir ayet okur. İtiraz eden var mı, tevbe eden var mı, muhtaç olan var mı?

Allah onun yardımına koşacaktır. İblis'in gücü insanın kan dolaşımında yer alırken, Allah'ın gücü gökler ve yer tarafından kuşatılamaz; yine de, aynı zamanda, insan ruhunun bir mahremiyeti olabilir. İnsan bir an Allah'ı düşünürse, Allah ona nimetler yağdırır; Allah'a bir arşın kadar yaklaşırsa, Allah bir kulaç ilerler; Allah'a yürüyerek gelirse, Allah ona koşarak gelir.

İblis, Allah'ın rahmeti şerefine bu ilahiyi dinlemeye daha fazla dayanamaz, çünkü Allah'ın kurtarıcı lütfuna ortak olmasına asla izin verilmeyeceği hükmünü kabul edemez:

"Ya Rabbi, beni küçük düşürdüğün kudretine ve kaderimi tayin ettiğin hükmüne yemin ederim ki, eğer sana bakmam yasaklanırsa, sana bakması caiz olana bakarım; ve senin gözünde zelil olursam, senin nazarında değerli olanın eteğine yapışırım..."

'Oradasın! Böylece beni yanılgıların ortaya çıkmasına sebep ve dikkati emir ve nehiy meselesine yöneltmek için bahane kıldı. Aksi takdirde, O'nun buyruğu için dürüstçe hiçbir neden, O'nun hükmüne makul bir gerekçe, düşmanlarının uzaklaşması için herhangi bir neden olmazdı. Çünkü O'nun yarattıklarına ihtiyacı yoktur; O kendi kendine yeterlidir ve ebediyen ibadet edilir. Adillerin iyilikleri O'na fayda sağlamaz, günahkârların kötülükleri de O'na zarar vermez. Hükmü gerçekleşti, hükmü gerçekleşti ve kalemi kurudu."

"O, saltanatında mutlak varlık olduğu için, ne O'nun huzurunda öğretisi değişmez, ne de O'nun hükmüne itiraz edilir. Onun konuşması gerçektir; O'nun vaadi, samimiyeti, ister kurtuluş vaadinde bulunsun, ister yok etmekle tehdit etsin. Tehdit iradesi O'na, vaat ve tehdit O'na aittir. Gereksiz yere cezalandırma ve başarıların en güzeline kızma gücü O'na aittir. O, her şeyde adildir. Yaratılmışlar ve emir O'na aittir; Onun elinde fayda ve zarar vardır. O, yaptıklarından sorulmaz, onlar

(yaratıklar) sorgulanır. O'nun yüzü dışında her şey yıkıma gidiyor; hüküm O'na aittir ve O'na döndürüleceksiniz. Amin.'

4. İblis: Kutsal Adamların Elindeki Hüsran

İblis'in karakterinde var olan trajedi, her yeni karşılaşmada kendini daha da açığa çıkarıyor. Onun Mesnevi ve Taflîs İblis'teki diyaloglarının ve yegâne konuşmalarının duygusal gücü neredeyse eşit olamazken, daha az önemli karşılaşmaları onun pozisyonunun boşuna ve umutsuzluğunu pekiştirmeye hizmet ediyor.

Belirli bir tasavvuf hikayesi türü, ağırlıklı olarak İblis'in hüsranı ve acizliği, Sufi üstatların elindeki hüsran ve Allah tarafından seçilmiş kullarına bahşedilen manevi güç karşısında acizlik temaları üzerinde oynar. İblis artık nefsin kurnaz manipülatörü, amaçlarına ulaşmak için iyiyi bile kullanan bir yanıltıcı değildir; İblis edebiyatının bu türünde, yenilgiye uğratılmamışsa da en başından engellenir.

Seçilmişlerin iyiliğinin İblis'i zararsız kıldığı inancının Kuran'daki temeli, Allah'ın İblis'e iman eden ve dürüst kalanlar üzerindeki yetkisini ve gücünü inkar ettiği sözlerinde bulunur. Tasavvuf yazarları bu Kupanik temayı alır ve hem Sufileri hem de sıradan müminleri eğitmek ve teşvik etmek için üzerinde durur.

Zakariya'nın oğlu Yuhanna şöyle dedi: "İblis'e sordum -Allah ona lanet etsin! - "Ey Allah'ın düşmanı, neden müminlerden ümidini kestin?"

Dedi ki: "Ey Rab, senin gibi biri bunu mu sorar?

Gerçekten müminlerin kalpleri, tefekkür nuruyla parlayan ve içinde zikir ışınlarının titrediği iki taraflı aynalar gibidir. Kalpleri ateş ve ışıkla dolu okyanuslar gibidir. Ne zaman onlara yaklaşmaya çalışsam, ateşlerinin nuru beni kör ediyor ve nurlarının ateşi beni yakıyor..."

Bu ruhsal mükemmelliğe ulaşma, herhangi bir mucizevi yolla sağlanmaz, ancak çoğu durumda, bir şeyhin rehberliğinde çetin ruhsal eğitim ve yasanın talimatlarına titizlikle bağlı kalmanın Tanrı'nın ödülüdür. Daha önce de belirtildiği gibi, duada eğilme eylemi, kişinin Allah'a bağlılığının ve İblis'i reddetmesinin özellikle güçlü, sembolik bir jestidir, çünkü onun düşüşü bir yay üzerinde gerçekleşti. İblis, müminlerin secdelerini gördüğünde, onun ağlamasına ve kendine acımasına sebep olur.

Sadece namazda rüku etmek değil, Kuran ve hadislerin emrettiği her şeye riayet etmek de Doğruluk Yolu'ndaki ilerici adımları oluşturur. El-Mekki, insanın abdest alması ve namaza girmesi üzerine iki cihan şeytanlarının etrafa saçıldığını ve şeriatı dikkatle riayet edenler ve şeriat sahibi olanlar tarafından İblis'in bir deri bir kemik, beli kırık bir zavallı haline getirildiğini özellikle zikreder. yaptıkları iyiliklerle övünmezler.

El-Mekki, elbette, kişinin dışsal gözlemlerle meşgul olurken aynı zamanda içsel insanın yenilenmesiyle ilgilenir. Sadece içsel bir dönüşüm, İblis-nefsin sürekli ayartmalarına başarıyla direnme gücünü sağlar.

146 Şeytan'ın Trajedisi Ve Kurtuluşu

İsrailoğullarından bir kraliçe, hizmetçilerinden birini ayartarak, 'Bana banyoya su koy, yıkanayım' dedi. Bunun üzerine, kalede bir yere tırmandı ve kendini aşağı attı. Cenâb-ı Hakk, rüzgar meleğine, "Kulum'a sımsıkı sarıl!" diye vahyetti ve o, onu iki ayağı üzerinde, çok yumuşak bir şekilde yere indirinceye kadar ona sarıldı. İblis'e, "Onu saptırmadın mı?"

diye sorulduğunda, "Hırslarını kırıp kendini Allah'a adayan kimseye benim gücüm yetmez" buyurdu.

Müslüman toplumunda özel bir nimet ve himaye için seçilen bir grup peygamberler; kendilerine masum, kusursuz olma armağanı verilir. İçlerinden biri bu mukaddes göreve atanır atanmaz, İblis ve şeytanlarından tamamen uzaklaşır. Tasavvuf edebiyatı, bu mübarek adamlar hakkında anlattığı hikâyelerde bu geleneği yansıtır.

El-Muhasibî, askerlerinin belirli bir adamın ruhunu ele geçirmeye yönelik beyhude girişimleri karşısında İblis'in hüsran içinde başını tokatladığını anlatır. Sonunda onun Masum olduğunu keşfederler. El-Mekki, İblis'in Eyyub (Eyûb) peygamberi üzerindeki tek etkisinin, onun hastalıkta ağlaması olduğunu, başka bir şey olmadığını söylediğinde aynı şeyi tekrarlar. Gazzâlî de, İblis'in Vaftizci Yahya ile insanlığı oluşturan farklı karakter tiplerini ve her birini baştan çıkarmada kendi başarı ve başarısızlıklarını tartıştığı bir konuşmasını anlatır. Ancak İblis, Yuhanna gibi olanlar, kusursuz oldukları için dokunulmazdır, masumdur, diye ekler. Tasavvuf literatürü, elbette, İsa'ya ve hadiste

tasdik edilen eşsiz ayrıcalığına, doğumdan Şeytan'ın kışkırtmalarından korunma, hem onun peygamberlik seçiminin hem de kusursuzluğunun mucizevi bir işaretine atıfta bulunur.

Tasavvuf geleneği aynı zamanda önemli şeyhlerin ve kutsal adamların Şeytan'ın lekesinden uzak kalma konusunda eşit bir yeteneğe sahip olduğunu kabul eder. Görevlerinden dolayı masum sayılmasalar da Allah'ın yardımıyla yüksek bir manevî mükemmelliğe eriştikleri için mahfuzdurlar. Sadece kendilerini Şeytan'ın saldırılarına karşı korumakla kalmazlar, aynı zamanda İblis'i kendi isteklerini yerine getirmeye zorlamak için fiziksel olarak onları alt edebilirler. Bazen onun şahsına olumlu zararlar bile veriyorlar.

Attar, biri Sehl Et-Tustari ve biri Ebu Yezid el-Bistami'den olmak üzere, İblis'in bu ünlü mutasavvıfların elinde çok acı çektiği iki hikaye anlatır. Sehl, bir grup insan arasında İblis'le tesadüfen karşılaşmasını anlatır; onu yakalamaya ve bağlamaya devam ediyor:

Ben, 'Allah'ın birliğini tasdik eden sözler söylemedikçe seni bırakmam' dedim. O (İblis) ortada durup Allah'ın birliğine dair bir sûre anlattı. Keşke çağın bilge adamları orada olsaydı! Şaşırmış olacaklardı.

El-Bistami, sadece İblis'i Allah'a iman etmeye zorlamakla yetinmez; İblis'e yerini öğretmek için daha sert eylemi tercih eder. El-Bistami'nin bir grup gezgin zühd e verdiği bir görüşme sırasında liderleri Ahmed şunları söyledi:

148 Şeytan'ın Trajedisi Ve Kurtuluşu

"Ey şeyh, İblis'in senin ara yolunun başında asılı kaldığını gördüm." "Doğru," dedi, "Bistam'da dolaşmamak için benimle anlaşma yapmıştı. Şimdi de birini kandırdı, böylece kendini kana buladı. Anlaşma, suçluyu kralın kapısında çarmıha germelerini şart koşuyor.'

İslam geleneği benzersiz bir şekilde peygamberlik makamını ve Muhammet'in şahsında mistik mükemmelliğe ulaşmayı birleştirir. Dolayısıyla onun İblis ile karşılaşmaları, İblis'in zayıf yalanları ve acınası hilelerinin aksine Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem]'in hem peygamberliğini hem de kutsallığını vurgulayarak daha mühimdir. Peygambere karşı yaptığı aptalca saldırılar intihara meyilli. Gazali bize, bir keresinde Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem]'i uzun bir süre rahatsız etmeye cesaret ettiğini ve bunun sonucunda Allah'ın elçisinin İblis'in boğazını kavradığını ve dili dışarı çıkana ve tükürüğü peygamberin ellerinden akana kadar onu boğduğunu anlatır. Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem]'i nihayet birisi zaptettiği için onun tutuşu gevşedi.

İblis ve Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem] arasında özellikle ilginç bir karşılaşma, İbn Arabi'nin Şeçeret ül-kevn'in bu bölümün başlarında atıfta bulunulan basılı baskısına eklenmiş uzun bir hikayede gerçekleşir. Burada da baştan itibaren Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem]'in kontrolü tamamen altındadır; İblis, tamamen peygamberin gücüne tabi bir piyondan başka bir şey değildir. Hikâyenin ortamı, peygamber ve ilk sahabelerden oluşan bir topluluktur. Kapının

dışından acilen içeri girmek için izin isteyen bir ses duyulur. Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem] diğerlerine sesi tanıyıp tanımadıklarını sorar, ama hepsi sessiz kalır. İblis'tir, diyor onlara. Ömer ayağa fırlar ve zavallıyı öldürmek için peygamberden izin ister, ancak Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem], Ömer'e İblis'e Tanrı tarafından mühlet verildiğini hatırlatarak reddeder. Daha da önemlisi, Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem] onlara İblis'in özel bir görev için geldiğini söyler; sözlerini dikkatle dinlemeliler. O anda İblis, bir gözü kör ihtiyar kılığında odaya girer:

Sakalında at kılı gibi yedi kıl vardı. Gözleri uzaklara dikilmişti. Başı büyük bir filin başı gibiydi, dişleri bir domuzun dişleri gibi dışarı çıkıyordu. Dudakları bir boğanın dudakları gibiydi ve "Selam sana ey Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem]! Selam olsun size ey Müslümanlar topluluğu!'

İblis, Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem] ve arkadaşlarının önüne isteyerek değil, ancak mecburiyetle geldiğini açıklar.

Yüce Allah'tan bir melek bana geldi ve dedi ki: "Yüce Allah sana Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem]'e gitmeni emrediyor - Allah onu kutsasın ve ona esenlik versin! - sen kibirli, alçak ve aşağılanmışsın. Âdem oğullarına karşı kurnazlıklarınızı ve onları baştan çıkarmanızı da ona anlatın. Senden istediği her şeyle ilgili tüm gerçeği ona söyle. Benim kudretim ve azametim üzerine yemin ederim ki, eğer ona bir yalan söyler ve doğru söylemezsen, andolsun ki seni

rüzgarın alıp götüreceği küllere çevireceğim ve düşmanların senin ölümünü övecekler."

"Ey Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem], bana emredildiği gibi sana geldim. Bana istediğin her şeyi sor....'

İblis, tamamen Allah'ın kudretine ve Allah vasıtasıyla, peygamber ve evliya olarak ilahi kudretin yeryüzünde tecelli ettiği bir mahal olan Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem]'e tabidir. Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem] onu sorgulamaya başlar ve sonraki birkaç sayfada, metnin ana gövdesi olan İblis, bir itirafa zorlanan bir suçlu rolünü üstlenir. Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem] kendisine en nefret ettiği şeyleri sorar. İblis, en çok korktuğu kişinin Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem]'in kendisi olduğunu ve ondan sonra, duaları onu ateşler içinde titreten, oruçları onu zincire vuran, hacları onu delirten, Kuran'ı Kerim'i takip eden sadık İslam müntesipleri olduğunu söyler. kıraatler onu tüketir ve sadakaları onu testere gibi keser.

Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem], müminlerine bahşettiği nimetler ve özellikle İblis'e karşı koruması için Allah'a şükreder ve hamd eder. İblis, Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem] ve arkadaşlarının, insanın kan dolaşımında akmaya devam ettiği için sahte bir güvenlik duygusuna yenik düşmemeleri gerektiğini söyler. Bilgeyi de, akılsızı da, eğitimliyi de cahili de, müsrifi de, ibadete düşkünü de tuzağa düşürür. Emrini yerine getirmek için emrinde

yetmiş bin şeytan olduğunu ve her birine ayrı bir grup görevlendirdiğini söyler: alimler, yaşlılar, çocuklar, şeyhler, gençler, zühd vb. İblis, keşiş Barsisa'ya, iyileştirme gücüne sahip olanın kim olduğunu sorar. Zina edene, öldürene ve kafir olana kadar yalnız bırakılmadı.

Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem], son olarak, İblis'in Allah'tan en çok istediği şeyleri sorar. İblis çok sayıyor: İnsanın malından ve ailesinden biri olmak; haram olan her malda, haram parada, yiyecekte ve üzerinde Allah'ın adının anılmadığı her şeyde pay sahibi olmak. Mübarek olmayan cinsel birleşme sırasında gebe kalan çocuğun bir parçası olmayı ve haram ganimet peşinde koşanlara katılmayı arzular. Allah'tan bir yuva ister; Tanrı ona banyo yaptırır; cami, ona çarşıyı verir; bir Kuran, ona şiir verir; bir ezan, ona mezmurlar verir; yatak arkadaşı, Ona sarhoş verir; yardımcılar, ona Kaderleri verir; kardeşler, ona savurganlık verir. Son olarak, insan oğullarının gözünden saklanmak ister; Tanrı onun dileğini yerine getirir ve onu onların can damarının bir parçası yapar. Bununla birlikte, tüm bu hediyelere rağmen, İblis, dilediği gibi iyiliğin gücünü devirmekte aciz kalır.

"Ey Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem], gerçekten saptırmaya gücüm yok, bilakis ben baştan çıkarıcı ve düzenbaz biriyim. Eğer elimde saptırmaya gücüm olsaydı, "Allah'tan başka ilah yoktur ve Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem] O'nun elçisidir!" diyenlerden, oruç tutanlardan ve oruç tutanlardan kimseyi yeryüzünde

bırakmazdım. dua eden kimse. Aynı şekilde sen de kendinde bir doğru hidayete sahip değilsin, bilakis sen bir elçisin, bir râvîsin. Eğer elinizde bir doğru yolu bulsaydınız, yeryüzünde bir kâfir bırakmazdınız. Yine de sen Allah'ın yaratıklarına delilisin, ben ise bir adamın musibetinin sebebiyim. Mutlu insan, annesinin rahminde Tanrı'nın mutlu kıldığı kişidir; zavallı adam, Allah'ın ana rahminde zavallı kıldığıdır...'

Bunun üzerine Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem] -Allah onu kutsasın ve ona huzur versin!- diye sordu: "Ey öd babası, eğer ben sana cenneti garanti etsem, tövbe edip Allah'a dönmen mümkün olur mu?"

"Ey Allah'ın Resulü, iş hükme bağlandı ve kıyamete kadar O'nun yaratacağı şeylerde kalem kurudu. Seni peygamberlerin efendisi ve cennet ehlinin sözcüsü yapan, seni seçip seçen Allah'a hamd olsun. Beni sefillerin efendisi ve ateş ehlinin sözcüsü yaptı. Ben sefilim, dışlanmışım.'

İbni Arabi'nin bu kıssasında aktarılan İblis izlenimi, Allah'ın Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem]'in şahsında tecelli eden kudreti sayesinde, gücü bir an için de olsa etkisiz hale getirilmiş ve askıya alınmış kötü bir güç izlenimidir. İblis'in şeyh-öğretmen olarak hareket ettiği daha kısa hikayelerle benzerlikler vardır; Ancak burada, zorlamanın gücü çok daha belirgindir. İblis, insanların hayatındaki faaliyetlerini isteyerek değil, ancak baskı altında öğretir. Kendi

unsurunun çok dışında görünüyor, çünkü aziz peygamberin manevi gücü kendini gösterdiğinde yapabileceği çok az şey var.

Peygamberler ve mutasavvıflar tarafından İblis'in karakterinin maruz kaldığı alçaltma ve manipülasyon, onun alaycı bir mizah nesnesi haline getirildiği kıssalarda doruk noktasına ulaşır. Mevlana, kutsal olmayan işlerde şeytanını geride bırakan yaşlı kocakarı hikayesinde bir örnek sunar; İblis, onun yaratıcılığına tamamen şaşırmasa da şaşırmaz:

O sararmış kocakarı evlenmek istediğinden, o şehvetli kadın kaşlarını temizledi.

Sonra yaşlı cadı, yanağını, yüzünü ve ağzını süslemek için aynayı yüzünün önüne koydu.

Zevkle yüzünü birkaç kez allık ile boyadı.

Ama yüzündeki kırışıklıklar daha fazla gizlenmedi.

Ve böylece o pis kocakarı Kuran'dan küçük parçalar koparmaya başladı.

Ve onları yüzüne yapıştırmaya devam etti

yüzündeki kırışıklıklar gizlenebilsin diye,

güzel kadınların yüzüğündeki değerli taş olabilir.

Küçük parçaları yüzünün her yerine sürmeye devam etti, ama peçesini taktığında düştüler.

Yine parçaları tükürükle yüzünün her yerine yapıştırırdı.

Yine o değerli taş peçesini düzeltecekti,

ve kağıt parçaları yüzünden yere düşerdi.

Bir çok yolu denediği ve yine de düştüğü için, "İblis'e yüz lanet olsun!" diye haykırdı.

Biraz sonra İblis belirdi ve: "Ey bahtsız, kurumuş fahişe!

Hayatım boyunca bunu hiç düşünmedim!

Bunu senden başka hiçbir fahişenin yaptığını görmedim.

Alçaklık alanında eşsiz bir tohum ektin; Dünyada tek bir Kuran bırakmadın.

Ordu üstüne ordu, yüz İblissiniz.

Beni rahat bırak, ey pis kocakarı!'

İblis, belki de en aptalı, bir azizin masum bir hareketiyle yanlışlıkla kovulduğu hikayelerdir. Araplar arasındaki bir çatışmanın ortasında İblis'in keşfedildiği Al-Mayhani'nin hikayesi budur.

ve Bizanslılar. "Burada ne yapıyorsun?"

bir asker sorar. İblis, Ebu Sa'id camiden eve giderken Meyhane'den geçmekte olduğunu anlatır. Ebu Sa'id yanından geçerken hapşırdı ve İblis'i Bizans çevresine fırlattı. Aynı şekilde Attar, Muhammed

[salla'llâhü aleyhi ve sellem] İbn Eslem Tusi'nin abdest alırken öksürmesiyle İblis'in kovulduğu zamanı anlatır. Sonuç olarak İblis, yabancı bir ülkede yeryüzüne düşerken görülür. Son olarak belki de en gülünç olaylar, İblis'in kafasına toprak dökerken bir aşağı bir yukarı zıplamaktan başka bir şey yapamayacak kadar hüsrana uğradığı olaylardır.

Bu tür alaycı hikayelerin etkisinden dolayı İblis'e sadece bir soytarı gibi davranılması tehlikesi vardır. Rumi, gördüğümüz gibi, İblis'le alay etmeye katılmasına rağmen, bu tür fikirleri hemen çürütmektedir. İmanın manevi üstünlüğü, diye açıklar, insanlığın doğal bir hakkı değil, Tanrı'nın bir armağanıdır. Bu nedenle, kazanılmamış manevi hediyeler kendini beğenmişliğe veya üstünlük duygusuna yol açmamalıdır. İblis her ne kadar alçalmış olsa da, Allah katındaki eski itibarını ve benzer bir akıbetten ancak Allah'ın rahmeti ile kurtulduğumuzu gözden kaçırmamak gerekir.

Âdem bir gün zavallı İblis'e hor ve küçümseyerek baktı.

Kibir ve kibir gösterdi; kovulmuş İblis'in durumuna güldü.

Allah'ın kıskançlığı yüksek sesle gürledi: "Ey doğru insan, gizli sırrın farkında değil misin?

Kürkü ters yüz edecek miydi,

Dağı kökünden ve tabanından sökecekti.

156 Şeytan'ın Trajedisi Ve Kurtuluşu

O anda yüz Âdem'in üzerindeki perdeyi yırtar ve yeni Müslüman olmuş yüz İblis'i çıkarırdı' dedi. Âdem, 'Bu bakış için mağfiret dilerim!

Bir daha asla böyle küstah düşünceler düşünmeyeceğim.'

İblis'le alay etmenin veya onu hor görmenin bir sınırı olmalı; kişiliğinin trajik ihtişamını görmezden gelmek, onu kötüye kullanmaktır ve ironik bir şekilde, kendi çöküşünün kalbindeki aynı kibirli kendini iddiaya yol açar. "İblis," diye açıklıyor Attar, "Tanrı'nın kurban edilenidir. Tanrı'nın kurbanına taş atmak erkeklik değildir."

Aynı şekilde İbn Hafif'in siyeri, Ebu Ed-Dahhak'ın bir zamanlar İblis ile tartıştığı ve bu sırada İblis'in kutsal bir ayet konuştuğunu anlatır. İblis'in bu küstahlığına öfkelenen Ebu d-Dahhak, ona büyük bir darbe indirdi. Çok sonra Ebu Ed-Dahhak Mekke'den dönerken geçmek zorunda kaldığı hızlı akan bir nehre geldi. Tereddüt etti, nehrin geçilebilir olup olmadığından emin değildi. Çok geçmeden yaşlı bir adam geldi ve hiç düşünmeden nehre girdi ve kolaylıkla karşıya geçti. Ebu Ed-Dahhak kendi kendine yaşlı bir adam kadar iyi yapabileceğini söyleyerek nehre atladı. Ortaya varır varmaz su onu yendi. Ancak Allah ona şefkatle baktı ve Ebu Ed-Dahhak güvenli bir şekilde karşı kıyıya geçmeyi başardı. Orada yaşlı adamı beklerken buldu. Ebu Ed - Dahhak'a "Tövbe ettin mi?"

diye sordu.

El-Hucvel de İblis'in yaşamının temsil ettiği kalıcı bir trajedi duygusunu korurken, aynı zamanda onu insanlığı yıkıma yönlendirebilecek bir güç olarak kabul eder. Anlattığı kıssa, Ebu'l-Haris el-Bunânî'ye isnad edilir:

Bir gece biri inziva yerime gelip, 'Yüceler Yücesi Allah'ın eşiğini arayanlardan bir grup toplandı ve dilerseniz sizi bekliyorlar. çok merhametli ol....'

Ebu ül-Haris, grubun toplandığı yere varıncaya kadar yabancıya eşlik etti. Katılımcılar yeni gelenleri sıcak bir şekilde karşıladılar. Grubun lideri, yaşlı bir adam, çemberin içinden ayağa kalktı ve Ebu-ül-Haris'e seslendi:

"İzin verirsen bazı ayetler okunacak." Ben de rıza gösterdim. Muhteşem sesli iki adam, şairlerin ayrılık üzerine yazdığı dizeleri okumaya başladılar. Tüm katılımcılar ayağa kalktı, coşkuya kapıldı ve zarif hareketler yaparken güzel ilahiler söylediler. Durumlarına sürekli şaşkınlık içindeydim. Vecdleri sabaha kadar sürdü, bunun üzerine yaşlı adam bana seslendi: 'Ey şeyh, bana sormak istemiyor musun, 'Sen kimsin?

ve bu grup, onlar kim?”

"Senin huzurunda çekinmem beni soru sormaktan alıkoydu" dedim. O, kendisinin lanetli İblis olduğunu ve bu grubun da onun neslinden olduğunu söyledi. Bu seanslarda ve müzik yaparken elde ettiğim iki avantaj var: Biri, ayrılığımın acısına ve eski ihtişamlı günlerime yas

tutmam; diğeri ise, dindar insanları Yol'dan çekip onları günaha atmamdır.'

5. İblis: Trajik Ama Kötü

Bu karmaşık, trajik figürün, mahkûm âşığın ayartıcısının nihai sonu nedir?

Onunla ilgili son karar ne olacak?

Bir sonraki bölümde daha da netleşeceği gibi, tasavvuf mutasavvıfları tarafından birden fazla hüküm sunulmaktadır. Bununla birlikte, şimdiye kadar tartışılan yazarlar arasında neredeyse tam bir fikir birliği vardır: trajik karakterinin doğuştan gelen soyluluğuna rağmen, İblis, eski gücü ve ihtişamı o kadar yozlaşmış ki aktif olarak komplolar kuracak kadar kötü ve kesinlikle kötü niyetli bir figürdür. insanın yok edilmesi, mümkün olan her yolu, hatta iyiyi kullanarak. Ne pahasına olursa olsun dışlanmalıdır; ona karşı teyakkuz sürekli ve amansız olmalıdır.

Bu kanaat, sûfîlerin düşüncelerinin çoğunu ve İblis'in kendi hayat-tarihinde kendilerini gösteren muğlaklıklar hakkındaki teorilerini renklendirmiştir. Bu ruhani yazarların zihninde, bu tür bir muğlaklık, onun nihai olarak ilahi lütfa kavuşması ümidini ateşlemek için yeterli neden değildir.

Mevlânâ'nın da belirttiği gibi, İblis'in günahı, fıtratının bir parçası olduğu için, onun için tövbe ümidi yoktur. Seri Es-Saqati, İblis'inki gibi

böyle bir kibir günahının, kolayca affedilen sıradan tutku günahlarından tamamen farklı olduğunu akıl yürüterek bu görüşü doğrular. **Mükemmelliğe erişmiş bir mistiğin şefaatinin bile hiçbir değeri yoktur; İblis'in hükmü geri alınamaz.**

Attar, Al-Bistami'nin hayatındaki özel bir olayı, mistik bir vecd içinde Tanrı'ya kapıldığı zaman anlatır. İlahi Huzurdan bir ses, hangi nimeti aradığını sorar. İhtiyacı olan hiçbir şey olmadığını söyler: "Seni arzuluyorum, başka bir şey değil." Ses ısrar ediyor ve El-Bistâmi, Tanrı'nın tüm yaratıklara merhametini yağdırmasını talep ederek buna uyuyor. Allah dileğini Bistami'nin umduğunun çok ötesinde verir.

Sonra sustum. Bir müddet sonra, 'İblis'e merhamet et' dedim! O, 'Kibirli konuştun; sessiz ol! Çünkü o ateştendir ve ateşli bir varlık, ateşli bir şeyi hak eder. Kendinizi bu amaca getirmemeye dikkat edin. Çünkü isyan ettiğinizde ateşe lâyık olursunuz."

Aynı şekilde, İblis'in nihai tövbesi için herhangi bir umudu, düşüş öncesi görkeminin olası kalıntı gücüne veya eski zühdünden elde ettiği erdemlere dayandırmak aptallık olur. El-Mekki bu görüşü Murcie sapkınlığı olarak kınıyor. Murcie, kişinin yaşamı boyunca bir kez inandığı ve inancını ifade ettiği sürece, geri kalan tüm günleri korkunç eylemlerle dolu olsa bile, iyileşme umudu olduğunu iddia etti. Murcie garantili bir rehabilitasyon için geçerli olmayacak olsa da, kararın en azından ertelenmesi gerektiğini hissettiler, bu nedenle adları Murcie, "Erteleyiciler".

160 Şeytan'ın Trajedisi Ve Kurtuluşu

İblis için nihai kurtuluşa dair zayıf bir ümide darbeyi indiren El-Cüneyd'dir. İblis'in, itaatinin zirvesindeyken ve zühd ve göklerin hükümdarı olarak ün salmışken bile, hakiki tefekküre eriştiğini inkar eder. Buna karşılık, Âdem, günah işlediğinde bile kaybetmediği bir tefekkür olan gerçek tefekkür yaşadı.

İblis'in iflası ve iflası, bu nedenle, altın gibi görünen şeyin, aslında kendisinden hiçbir kazanç elde edilemeyen dolandırıcının cürufu olduğunun keşfedildiği, ibadetinin ilk günlerine kadar uzanır. İblis'i gerçekte olduğu gibi görmek için, İblis'in sık sık tekrarlanan kötü nitelikleri listelerine ve gafil müminin kafasını karıştırmak için attığı birçok ağın kataloğuna geri dönmek gerekir.

İblis'ten ayrılık geldi; ona göre alçaklık övgüdür; ona göre adaletsizlik sadakattir; Ona göre hastalık iyiliktir.

Hiç kimse kurban listesinden silinmez, ne zayıf ne masum, ne kutsal ne de bilge. Âdem'in durumundan öğrenin; o, karşılaşmalarından önce İblis'e asla düşmanlık etmemiş ve ona Cennet'teki evinden herhangi bir zarar vermemiştir. Yine de o, İblis'in ilk kurbanıydı ve Âdem yüzünden, İblis, insanın oğullarına ve kızlarına ebediyen düşmanlık yemini etti.

Bu mutasavvıf yazarların, İblis'in kişisel tövbe ile iadesini veya arşın vekili olarak hayatında kazandığı meziyetler sonucunda ıslahını tercih etmeleri mümkün değildir. Ancak bu, adının hiçbir zaman umut veya merhamet ifadeleriyle ilişkilendirilmediği anlamına gelmez. Şaşırtıcı bir

şekilde, bu, İblis'in nihai mahkumiyetinin en sadık savunucularından biri olan Rumi'nin eserinde gerçekleşir. Mevlana'nın iman, rahmet, dua, sevgi ve benzeri ilahi armağanların gücüyle ilgili tartışmasında, İblis için önemli umut işaretleri göze çarpmaktadır.

Ancak mesele, Mevlânâ'nın aslında İblis için herhangi bir umut beslemek istemesi değil. Daha ziyade amacı, ilahi armağanlarda gizli olan olağanüstü gücü dramatize etmektir. Bu hakikatler o kadar kuvvetlidir ki, bir İblis'i bile dönüştürdükleri söylenebilir. Ciddiye alınması gereken şey, Şeytan'ın nihai dönüşümü değil, armağanların gücüdür. Ayrıca Mevlana, Allah'ın lütfunun tam bir karşılıksız olduğunu vurgulamak ister. İyi veya kötü, evliya veya şeytan, dilediğine sevgisini döker.

İblis, senin ihsanından ümidini kesmez; Senden ona her an başka bir umut ışığı parlar.

Mevlana, Tanrı'nın merhametinin tam ve mükemmel olması nedeniyle çöl kalıntıları arasında bir hazinenin ortaya çıkarılabileceğini açıklar.

Rahmet servisi bahçede gururla dalgalandığında, Evet, lanetli İblis imanı keşfeder.

Tanrı'nın en büyük merhametlerinden biri, O'nun peygamberlik armağanı ve Sözünün vahyidir. Rumi, dönüştürücü peygamberlik kaynakları olarak özellikle Musa'ya ve onun İsrailli soyuna işaret eder;

onlar, sözleriyle bir İblis'i bir kez daha Kerubin'in bir meleği yapmaya muktedir olan, Tanrı tarafından seçilmiş kutsal kişilerdir.

Bununla birlikte, hepsinin en bol dönüştürücü gücü, sarhoş edici şarabı ruhu dünyevi bağlarından kurtaran ve ona İlahi Varlık ile dolduran mistik aşk armağanına ayrılmıştır. Sevgilinin gözünden bir bakış, Âdem'i kâfir, İblis'i de salih bir Müslüman'a dönüştürebilir.

Şarap dolu bakışından herkesi sarhoş etti, öyle ki, sarhoşluktan yabancı Dost'a karıştı.

Ve şarap bolluğundan İblis Âdem oldu; İblis'in laneti seçimle karıştırılıyor.

Ancak Mevlana'nın bu şiirleri İblis'e gerçek bir teselli sunmayı amaçlamamaktadır. Amaçları, inisiyeyi kendisini tüm kalbiyle Yola ve ona rehberlik edecek şeyhin talimatına vermeye teşvik etmektir. Acıya, cesaretin kırılmasına ve İblis'in gücüne rağmen, acemi umudunu kaybetmemeli ve kendi kişisel zayıflığı üzerinde durmamalıdır; bunun yerine gözlerini, gücü insanın zayıflığını sevgi birliğine dönüştürebilen, dilerse İblis'i velilerin en büyüğü haline getirebileceği gibi, Sevgili'nin yüzüne odaklamalıdır.

Bu kanlı savaşta her zaferi kılıcınızla kazanırsınız.

Ve ganimetlerden her İblis'i bir Müslüman olarak çıkarırsın.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İblis: Mistik Adamın Modeli

A. Zıtlıkların Bilimi

1. İblis: Vaiz, Tevhid ve Şehit

Bu araştırma şimdiye kadar bizi İblis'in mitsel biyografisinin inşası için unsurlar içeren ilgili metinlerin çoğuna götürdü. Kuran, tefsir, hadis, kısas, tarihi metinler – her birinin İblis efsanesinin şekillenmesinde kritik bir rol oynadığı gösterildi. Bu noktadan hareketle, özellikle Sufi bağlamında İblis motifinin gelişimine ilişkin daha ayrıntılı bir araştırma başlatıldı. İncelemenin bu ikinci aşamasının temelinde yatan temel birlik unsuru olarak tespit edilebilecek şey, eserlerine atıfta bulunulan tüm Sufi uygulayıcılarının paylaştığı, İblis'in manevi yaşamda açıkça olumsuz bir güç olduğu inancıdır.

Ancak bu kanaat, İblis'in hem mitsel figür hem de dini sembol olarak gelişimsel kapsamını hiçbir şekilde sınırlamamıştır. Aksine, İblis'in Sufi yaşamına katılımı, dini psikolojinin makul tartışmalarından, Tanrı'nın muradı ve emr'i ile nasıl başa çıkılacağı gibi çetrefilli zühd ve teolojik meselelerle Sufi meşguliyetlerini yansıtan son derece yüklü, dramatik karşılaşmalara kadar uzanıyordu.

Zillerin kişiliğinde kendini gösteren ince ve karmaşık varyasyonlara rağmen, varlığının özünde keşfedilen baskın motivasyon, kendini sonsuz çeşitlilikte çekici biçimlerde giydirmeye muktedir olsa da, arsız

kötülüktü. İblis'i bu açıdan gören sûfîlerin verdiği son hüküm, "hiç şüpheye yer bırakmayacak şekilde suçlu" olmuştur. Ayrıca, tahminlerine göre, gelecekteki rehabilitasyonu için olası bir umut yoktur; İblis, Cehennemde sonsuz bir azaba mahkûmdur.

Tasavvuf geleneğinin dokusuna dokunan İblis motifinin yukarıdaki ipliklerine ek olarak, tasavvufun erken dönemlerine kadar izlenebilecek paralel bir iplik henüz incelenmemiştir. Çalışmaları bu paralel gelişmeyi gösteren tasavvuf teorisyenlerinin temel varsayımı, 2. Bölüm'deki Sufi metinlerinde karşılaşılandan önemli ölçüde farklıdır. İlki, İblis'in olası rehabilitasyonu için çeşitli umut verici yollar önermektedir. Şeytan'ın olası kurtuluşuna olan bu inanç, Bölüm 3'ün odak noktası olacak olan Sufilerin eserlerinde birleştirici bir temel işlevi görse de, tartışma ilerledikçe yaklaşım, tema ve ifadede geniş bir çeşitlilik ortaya çıkacaktır.

İblis motifinin bu dalının kökleri, Profesör Annemarie Schimmel'in işaret ettiği gibi, Hüseyin İbn Mansur el-Hallac'ın yazılarında, özellikle onun Tasin al-ezel ve l-iltibas ve Tasin al-mashia bölümlerinde bulunabilir. Kitab at-taavsin çalışın. Kitab atTavâsin metni hem orijinal Arapça (Louis Massignon tarafından düzenlenmiş) hem de Farsça tercümesi ile 12.-13. yüzyılların ünlü mistiği Ruzbihan Al-Baqli'nin (en son editörlüğünü Henry Corbin tarafından yapılmış) kapsamlı bir yorumla korunmuştur.). El-Baqli'nin şerhini içeren Farsça metin, zor ve çoğu zaman belirsiz bir Arapça metnin anlamını çıkarmak için paha

biçilmezdir; ayrıca Hallac'ın İblis'e karşı çelişkili ve görünüşte alışılmışın dışında tavrıyla başa çıkmak için daha ayık bir Sufi'nin mücadelesinin güzel bir örneğini sunar.

Hallac'ın eserinde kullandığı en çarpıcı pedagojik tekniklerden biri, karşıtların yan yana getirilmesidir; okuyucunun zihnini sarsıyor ve onu bu zıt ruhani gerçekleri yeniden düşünmeye zorluyor. İlk karşıt çift İblis ve Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem]'den oluşur: "Vaizleri sahih olanlar İblis ve Ahmed'dir - Allah onu kutsasın ve ona esenlik versin!" İblis'in bu sağlam vaazı, Hallac tarafından karşıtların bir bileşimi olarak tarif edilmektedir; Göklerde İblis, meleklere itaat ve Allah'a giden yolu vaaz ederken, yeryüzünde insanlığa Kötülüğün yollarını öğretti. Ancak bu zıt kutuplar, nihai amaçları açısından bakıldığında birbirini tamamlayıcı hale gelmektedir:

Şeyler karşıtlarıyla bilindiği için, ince beyaz ipek, kaba siyah yünden bir sırtla dokunur. Melek birine iyilikleri gösterip, soyut bir söz olarak, 'Bu amelleri yaparsan mükâfatını göreceksin' diyebilir. Ama somutta kötülüğü bilmeyen iyiliği bilemez.

Daha önce işaret edildiği gibi, İbn Ganim, bu Hallaccı temaya İblis Tefsiri'nde atıfta bulunur, ancak esasen farklı bir bağlamda. İbn Ghanim'in anlatımında, İblis'in trajik özdeyişi, onun İblis doğasının temel yozlaşmasına olan inancından ayrılamaz; Hallac ise, hem İblis'i hem de Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem]'i, Tanrı'nın ilahi planının ortaya çıkmasında merkezi karakterler olarak görür. Her ikisi

de, her birinin katlanmak zorunda olduğu iniş çıkışlara rağmen, itaati sarsılmaz olan sadık araçlardır.

İblis'e 'Yay/secde' denildi ve Ahmed'e 'Bak!' denildi Ama bu adam eğilmedi ve Ahmed bakmadı. Yüzünü ne sağa ne sola çevirdi. "Gözünü çevirmedi ve yörüngesinden sapmadı" (Kur'an 53:17).

Allah'ın iradesine olan bu sadakat, Hallac'ın gözünde İblis ve Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem]'i sonsuza kadar birbirine bağlar. Her ikisi de Tanrı'nın emriyle karşılaşmaya oldukça farklı tepki gösterse de, ikisi de tayin ettiği yoldan sapmadı. İblis, çağlar boyu süren itaatkar ibadet yoluyla elde ettiği kendi görkemli gücünün ve manevi mükemmelliğinin kaynaklarına geri dönerken, Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem] kendi yaratılmışlık duygusu ve Tanrı'nın ezici gücü tarafından yenildi. Hallac, İblis ve Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem]'in tepkileri arasındaki bu farklılığa ahlaki bir anlam yüklemez; bununla birlikte, El-Baqli, İblis'in iktidarla meşgul olması nedeniyle sık sık tekrarlanan kınamasını yinelemek için bir fırsat olarak değerlendirir. Al-Baqli, bu meşguliyetin İblis'i Âdem'in gerçek doğasına karşı kör ettiğini ve böylece önceki itaat ve vaazının değerini geçersiz kıldığını ısrar ediyor.

Bununla birlikte, İblis, Hallac tarafından bu iki üstün nitelik, vaaz etme ve tek fikirli itaat için seçilmiştir. O ayrıca, Hallac'a göre, tüm Müslümanlar için manevi bir modeldir, çünkü o, Allah'ın birliğine ve

birliğine, kendini yok etme pahasına bile olsa, diğer yaratılmış varlıklardan daha mükemmel bir şekilde tanıktır.

Sema ehli arasında İblis gibi tek tanrılı kimse yoktu. Öz, baş döndürücü bir görkemle kendisine kendini gösterdiğinde, ona bir bakıştan bile vazgeçti ve çileci bir tecrit içinde Tanrı'ya ibadet etti... Tanrı ona, "Yay!" dedi. 'Lanetim senin üzerine olsa bile mi?'

diye bağırdı, 'Başkasına değil!'

Reddetmem, 'Kutsalsın!' çığlığıdır.

sebebim delilik, sana delilik.

Senden başka Âdem nedir?

ve İblis'i diğerinden ayıracak kimdir?

İblis'in kusursuz tektanrıcı olarak bu cüretkar beyanı, Hallac'ın bu bariz sapkınlığına makul bir yorum bulamamış olan El-Baqli'yi skandallaştırdı. Al-Baqli, Hallac'ın, İblis'in Tanrı'ya ibadet etmek veya bir "öteki"ne tapmak arasında gerçek bir seçimle karşı karşıya olduğu şeklindeki temel varsayımına saldırmaya yönlendirildi. Al-Baqli, orada gerçekten "öteki" olmadığını iddia ediyor; Onun çift görmesine neden olan, İblis'in örtülü haliydi. Gerçek bir tektanrıcı olsaydı, yalnızca Allah'ın şanını görür ve Yüce Allah'ın bu emrine itaat ederdi.

Âdem'in Tanrı'nın yarattığı olduğunun ve Tanrı'nın yarattığının O'nu yansıttığının farkında değildi. Aynaya baksan O'nu apaçık görürsün.

Böylece, 'Ben hiçbir şeye, içinde Allah'ı görmeden bakmadım' denilmiştir.1'0

El-Hallac sadece İblis'e değil, manevi yaşam modelleri için hem İblis hem de Firavun'a döndüğünde karşıtların paradoksal yan yana gelmesi doruğa ulaşır. Onların ortak erdemi, Müslüman şövalyenin tüm asil ve şövalye niteliklerini, özellikle sadakat ve göreve bağlılığı içeren bir terim olan fütüvadır. Hallac, bu soylu erkeklik erdemi hakkında bu iki kozmik şahsiyetle yaptığı bir tartışmayı şöyle anlatır:

İblis ve Firavun ile erkeklik hakkında tartıştım. İblis, "Rükû etseydim, erkeklik unvanını kaybederdim" dedi ve Firavun, "O'nun elçisine inansaydım, erkeklik mertebesinden düşerdim" dedi. vaazlarıma ve sözlerime geri dönseydim, erkeklik halısından kayardım.'...

Arkadaşım ve öğretmenim İblis ve Firavun'dur. İblis ateşle tehdit edildiyse de vaazından dönmedi. Ve Firavun Kızıldeniz'de boğuldu, fakat hiçbir arabulucu kabul etmedi... Öldürülürsem, çarmıha gerilirsem veya ellerim ve ayaklarım kesilirse, vaazlarımdan dönmem.

Bu anti-kahramanları manevi rehberler olarak kabul etmeye isteksiz olan El-Baqli, Hallac'ın iddialarını en aza indirir ve bu süreçte, daha az sarhoş sufilerin Al-Hallac'a karşı aldığı şizofrenik tutumu yeniden gösterir. Bir yandan, Al-Baqli, Al-Hallac'ın manevi bilgeliğine sürekli saygı ve saygı duyduğunu ifade eder; yine de, aynı zamanda, Hallac'ın doktrininin esrik ve paradoksal özünü kabul etmekten acizdir. El-Baklî

tarafından kabul edilebilir olması için Hallacî külliyatı, mantıkta paradoksal olanı, ayıklıkta şok ediciyi ve hukuk mantosunda çatışkıyı kuşatan bir tefsir vasıtasıyla etkisiz hale getirilmelidir. Bu çalışma tarzına uygun olarak, El-Bakli, Hallac'ın İblis ve Firavun'a fütüvâ [alçakgönüllülük, yiğitlik, eliaçıklık, başkalarını sevmek] atfedişini alır ve onu, Hallac'ın, onların olağanüstü, ancak yanlış yönlendirilmiş cesaretlerinin kabulüne indirger.

El-Bakli, fütüvvetin soyut erdemini, ancak din karşıtı olarak nitelendirebileceği İblis ve Firavun'un somut eylemlerinin ahlakından tamamen ayırır. İnançsız biri tarafından yapılsa bile her türlü cesaretin övgüye değer bir davranış olduğunu belirtir; El-Baqli delil olarak Sufi'den alıntı yapar: "Cömert bir aptal, Allah'a cimri bir bilgeden daha yakındır."

Al-Baqli, vecd halindeki dini deneyimin ateşleyebileceği fantezilerin kanıtı olarak İblis ve Firavun'un sapkın fütüva eylemlerine işaret eder. Al-Baqli, düşüşünden önce İblis'in marifet denizinde (maarife) kaybolduğunu ve bu vecdin kendisinin gururlu kuruntularına yol açtığını açıklıyor.

Tanrı yüzünden, Tanrı hakkında aldandı. Tevhid denizi onu yalnızlığın kıyısına fırlattı... Cehalet onu aracıları (yani Âdem'i) terk etmeye kandırdı. “Birliğin çileci izolasyonunda aracıları kabul etmek çağrışımcılıktır!” diye haykırdı.

170 Şeytan'ın Trajedisi Ve Kurtuluşu

Al-Baqli'nin zihninde, İblis'in tecrübesi gerçek tevhid değil, “Ben” günahının doğrudan sonucuydu. Al-Baqli, benzer bir vakanın, Hallac'ın kendi “Ene l- Hakk” (“Ben İlahi Gerçeğim!”) olduğu konusunda ısrar ediyor. Onun vecdi, kendisi ile Tanrı arasındaki farklılığı görmemesine neden oldu ve o sadece “Ben”i gördü. Ancak bu, metafiziksel özdeşliğin bir ifadesi olarak yorumlanamaz; tam tersine, Tanrı'nın, Âdem'i ilahi olanın bir enkarnasyonuna dönüştürmeyen, ancak onun parlamasına izin veren, yaratma sırasında Âdem'e nefes almasına benzer. Dolayısıyla “Ene l- Hakk”, yaratılmış her varlık gibi El-Hallac’ın da ilahi, yaratıcı Ruh’un izlerini taşıyan Dei kalıntısını yansıttığı gerçeğinin vecd halindeki bir tanığıdır.

El-Bakll'ın tefsiri, Hallac'ın öğretilerinin kalbindeki paradoksal çekirdekle samimi bir şekilde ilgilenmeyi sürekli olarak reddediyor. Tavâsin'de, El-Baqli'nin tercih edeceği gibi, İblis'e hiçbir ahlaki suçlama atfedilmez. İblis, kendisini insanlığa sevdirmek için trajik durumunu manipüle eden kara kalpli bir aldatıcı olarak da tasvir edilmez. Tavâsin'de tasvir edildiği şekliyle İblis, adanmış vaazına, mükemmel tektanrıcılığa ve sonsuz bağlılığına rağmen, sevgiyle taptığı Tanrı'nın elinde yıkıma uğrayan trajik, şehit bir şahsiyettir.

Kendisine, 'Ey rükûluk etmez misin ey zavallı yaratık?’

denildi, 'Sen 'aşağılık mahlûk' diyorsun, fakat ben başıma gelecekleri apaçık bir kitapta okudum, ey Güçlü, Kararlı!' Onun önünde kendimi alçaltabilir miyim?

Beni ateşten yarattın ve onu çamurdan yarattın; asla uyum sağlamayacak zıtlardır. Hizmette daha yaşlı, erdemde daha ileri, bilgide daha yetenekli ve yaşam tarzımda daha mükemmelim." Tanrı ona, "Seçim benim, senin değil" dedi. O, "Bütün seçimler, benimki dahil, sana ait! Sen zaten benim için seçtin ey Yaradan. Ona secde etmeme engel olduysan, sen engelsin. Eğer sözle günah işlediysem, beni terk etme, çünkü Sen her şeyi işitensin. Ona secde etmemi dileseydin, itaat edenlerden olurdum. Ariflerden Seni benden daha iyi tanıyan birini tanımıyorum!'

İblis, tasarımları yaratılmış ruh tarafından kuşatılamayan aşkın Tanrı'nın bir şehididir. Hallac, bu akıl almaz âlemi dört dairelik bir dizi olarak tanımlar: Birincisi Allah'ın iradesinin dairesidir; ikincisi, O'nun bilgeliği; üçüncüsü, O'nun her şeye gücü yetmesi; dördüncüsü, O'nun ebedi bilgisi. İblis'in bu çemberlerden yara almadan geçmesi mümkün değildir. İlkinden kaçacak olsaydı, ikincisinde sınanacaktı; ikincisini geçmek için mücadele edecek olsaydı, üçüncüsü onu beklerdi ve bu, Tanrı'nın önceden belirlenmiş planını oluşturan tüm çemberler boyunca devam ederdi.

Eğer eğilmenin beni kurtaracağını bilseydim, eğilirdim. Ama o çemberin ötesinde diğer çemberlerin olduğunu öğrendim. Ve kendi kendime dedim ki, 'Bu döngüden kurtulduğuma göre, ikinciden nasıl kurtulacağım?

üçüncü?

dördüncü?'

El-Baqli tefsirinde, İblis'in bu ilahi güç çevreleriyle güreşen El-Hallac'ın sözde daha fazla büyüttüğüne atıfta bulunur:

İrade, bilgelik, her şeye kadirlik ve bilgi biliminden, cezamın kovulmak olduğunu öğrendim. Ben eğilsem de eğilmesem de Allah'ın niyetini tuttum. Allah'ın vasiyet levhasında 'İblis kafirdir' yazmıştım. Hikmet sayfasında 'İblis lanetlidir' yazmıştım. Her şeye gücü yeten tomarda 'İblis kovuldu' yazmıştım. Okuduğum kitapların anası, 'İblis örtülüdür.' İlk çemberden bir kurtuluş bulursam, diğer çemberlerde de benzer şekilde imtihana tabi tutulacağım: 'Çünkü O, kullarına Kadir'dir. ' Boyun eğmek kar değil; "O'nun yaratacağı şeylerde tükenmez kalem kurudu."

Hallac'ın Allah'ın iradesinin belirleyici gücüne yaptığı muazzam vurgudan, İblis'in sadece ilahi planın değişen modellerine göre manipüle edilen bir kukla olduğunu varsaymak kolay olacaktır. Bu bakış açısı, onun Tavâsin boyunca İblis'in iç hallerine olan ilgisini, özellikle de Allah'ın iradesi ile O'nun emri arasındaki çatışmayla karşılaştığında yaşadığı duygusal kargaşayı gözden kaçırır. İblis, determinizmin boş, duygusuz bir ürünü değildir. İblis ile Allah arasındaki ilişkinin gerçek karşılıklılığının en önemli işareti, Hallac'ın İblis'in seçimlerinin, özellikle de boyun eğmeyi reddetmesinin

arkasındaki motive edici gücün zorlama değil, onun mistik tefekkürünün derinliği olduğu inancıdır. Sevgili: “Melekler bir destek işareti olarak Âdem'e secde ettiler. İblis, tefekkür süresinin uzun olması nedeniyle rükûdan kaçındı.” Tefekkürün özü, sevgide benliğin karşılıksız armağanıdır, karşılıklı bir öz bağıştır; böyle bir deneyim zorlama yoluyla gerçekleşemez.

Al-Baqli, Al-Hallac'ın sözlerini yüz değerinde kabul etmeyi reddetti; İblis'in Tanrı deneyimini Tanrı'dan ayrı bir cennet krallığı vizyonuna indirgeyerek onların etkisini hafifletmek zorunda hissetti. Eğer o gerçekten ilahi âlemi tasavvur etmiş olsaydı, Tanrı ona kafir (inanmayan) demezdi, diye ekliyor Al-Baqli, yine Hallac'ın kişide mahkûmiyet ve ahlaki dürüstlük arasındaki çelişkili yan yana koymaya hazırlıksız olduğunu gösteren Al-Baqli. İblis'in. El-Bakll'a göre, Allah'ın kendisine üflediği ruhtan dolayı tefekkür yaşayan ve eşsiz üstünlüğe ulaşan İblis değil Âdem'dir.

Bu duruşu teyid etmek için el-Bakli, kişinin sadık itaat protestolarına büyük önem vermemesi gerektiğini öğreten Ebu Bekir el-Vâsiti'den alıntı yapar, çünkü itaatleri ezberden başka bir şey olmayan, irfandan yoksun, yani irfandan yoksun olan itaatkâr Sufiler olmuştur. , İblis. Neyse ki El-Bakli'ın tefsiri, Hallac'ın tasavvufi İblis vizyonunun parlaklığını azaltmayı başaramıyor. Tersine, Tavâsin'in İblis'i, tasavvufî tefekkürün ruhu, maddîlik ve ferdîliğin dünyevî tecrübesine nüfuz eden paradoksların ve mantıksal çelişkilerin ötesine, Sevgili'de bir yok

olma tecrübesine taşımadaki içkin gücünün bir kanıtı olarak öne çıkar.

.

O (İblis), kadir okyanusuna düştü ve kör oldu. "Benim yolum senden başkasına çıkmaz, çünkü ben mütevazi bir âşığım" dedi ve ona, "Sen övündün!" dedi. bununla övünmek ve şişirilmek için bana. Seni ezelden beri tanıyan benim. Ben ondan daha iyiyim, çünkü eski çağlardan beri Senin hizmetindeyim. İki cihanda Senden benden daha bilgili kimse yoktur. Ben vasiyetimi sana yönelttim, sen de iradeni bana yönelttin ve ikisi de (Âdem'in yaratılışından önce) idi. Bir başkasına boyun eğsem de eğilmesem de aslıma dönmem kaçınılmazdır. Beni ateşten yarattın ve ateş tekrar ateşe döndü. Hüküm ve hür seçim Sana aittir.

Senden uzaklaştıktan sonra artık bir mesafe duygusu yaşamıyorum, çünkü yakınlığın ve uzaklığın bir olduğunu kesin olarak anladım.

Bana gelince, terk edilmiş olsam bile terk, benim yoldaşım olur; Ne kadar doğru, terk ve aşk birdir!

Övülsün! Senden başkasına boyun eğmeyen suçsuz bir kul uğruna, Senin takdirinde ve saf özünde.'

2. Sina Dağı'nda İblis ve Musa

Tasin al-ezel ve l-iltibas'in henüz tartışılacak olan merkezi bir pasajı, Hallac'ın İblis'in kişiliğini dramatize etmek için mitik fabl kullanımını temsil eder. Bu özel hikaye, Sina Dağı'nda İblis ve Musa arasında bir toplantıyı anlatıyor. İbn Ghanim de bu aynı pasajın çoğunu kendi

eserine dahil eder, ancak Hallac ve İbn Ghanim niyetlerinde derinden farklıdır. İbn Ghanim, içsel yozlaşması kendisine sonsuz lanet getiren trajik, kozmik bir şahsın hilelerini ve aldatmacalarını tasvir etmeyi amaçlamaktadır. Hallac, mahkûmiyetin ve alçalmanın tamamen Sevgili'yi tefekküre kapılmış mistik için zaferin simgeleri olabileceği çelişkili gerçeğini vurgulamak anlamına gelir.

Fablın her iki versiyonunda da temel olay örgüsü aynı kalırken, her yazarın farklı teolojik kaygıları kendilerini baştan sona hissettirir. Hikâye, her iki metinde de aynı şekilde, Musa'nın Sina Dağı'nda Tanrı ile konuştuktan sonra İblis'le karşılaşmasıyla başlar. Musa, İblis'e Âdem'e boyun eğmeyi reddetmesini sorar; İblis, Tanrı'dan başkasına bakmasına izin vermeyen tek tanrı inancına bağlılığı olduğunu söyler. Aslında İblis, Musa'yı, dikkatini yalnızca Tanrı'ya odaklamak yerine, dağa bakmaya ikna etmesine izin verdiği için azarlar. El Hallac devam ediyor:

Musa ona: "Sen Allah'ın emrinden çıktın" dedi. O, "Bu bir imtihandı, emir değil" dedi. "Fakat senin suretin değişmiştir" dedi. "Ey Musa! , peki, bu aldatmadan başka bir şey değil. Bu durum, değiştiği için hiç de güvenilir değildir; fakat dış görünüşteki kişi değişse bile marifet eskisi gibi sağlamdır."

Musa ona, 'Onu şimdi bile anıyor musun?'

diye sordu. O, 'Ey Musa!

176 Şeytan'ın Trajedisi Ve Kurtuluşu

O'nun zikri benim zikrimdir ve benim zikrim O'nun zikridir; hatırlayanlar bir arada olmaktan başka bir şey olamaz mı? '

Artık hizmetim daha saf, anlarım daha özgür ve zikrim daha net. Çünkü kendi refahım için O'na hizmet ederdim; şimdi O'na O'nun için hizmet ediyorum.'

"Yasaklama ve inkar, kayıp ve kazanç fiillerinden çıkar hırsını ortadan kaldırdık. Beni ayırdı, hasretle doldurdu, beni şaşırttı ve mü'minlerin arasına karışmayayım diye beni uzaklaştırdı. Kıskançlığım yüzünden başkalarına ulaşmamı reddetti. Şaşkınlığımdan beni deforme etti; Sürgünüm yüzünden beni şaşırttı; Hizmetim yüzünden beni sürgüne gönderdi; Arkadaşlığımdan dolayı beni bir parya yaptı; Beni övdü diye bana sövdü.... O'nu teşhir etmemden dolayı beni ayırdı; Birliğe kavuştuğum için peçemi açtı. Ayrıldığım için beni birliğe getirdi; Arzumun nesnesini hüsrana uğratmak için beni kesti.'

'O'nun Gerçeğine andolsun ki!' O'nun tasarısına karşı günah işlemedim; Onun planını reddetmedim. Formumun bozulmasına dikkat etmedim, çünkü bu kader olaylarla başa çıkabiliyorum. Ateşi ile beni ebediyen azap etse, hiç kimseye boyun eğmem. Ben de herhangi bir kişinin veya fiziksel bedenin önünde eğilmem, çünkü O'na bir düşman bilmiyorum ve O'ndan herhangi bir çocuk doğmadı. Benim vaazım doğru adamların vaazıdır ve ben samimi bir aşığım.'

Tavâsin bağlamında, bu pasaj, özellikle her birinin İblis'in iç hallerinin sahihliği hakkındaki yargısı bakımından, İbn Ganim ile Hallac arasındaki fark hakkında hiçbir şüphe bırakmaz. Ancak İbn Ganim, İblis'in bu yanlış konuşmasını bir sahte, Musa'nın İblis tarafından ustaca ve ustalıkla yürütülen bir ayartma olarak yorumlanmasında yalnız değildir. El-Bakli, bu fablın tefsirinde, İblis'in, dindar insanları manevi durumlarının gerçekliği hakkında şüphelerle doldurmak için kendinden geçmiş vizyonlarda görünme gücüne sahip olduğu yönündeki eski zamanlara dayanan Sufi anlayışına atıfta bulunur. Bu, İblis'in en güçlü manevi silahlarından biri olarak zaten seçilmişti. El-Baqli, İblis'in Musa'yı tuzağa düşürmek için utanmadan bir kafa karışıklığı ağı ördüğü El-Hallac'ın Tevâsin'indekine benzer, Sina Dağı'nda İblis ve Musa'nın hikayesini ek kanıt olarak sunar:

İblis, Musa'ya, 'Nereden geliyorsun?'

dedi. O, 'Dualarımdan Allah'a' dedi. O, 'Duyduğun sözlerin bana ait olduğunu düşündün mü?'

dedi. Musa çok üzüldü ve kızdı. Yüce Allah ona, "Ey Musa, bu lanetliyi huzurundan çıkar!" diye seslendi. Çünkü bu onun müminlerle olan alışılmış oyunudur."

Al-Baqli, kimsenin İblis'in yarattığı bu yanılsamadan muaf olduğunu düşünmemesi gerektiği konusunda uyarıyor. Sadece Musa değil, İsa da, görünüşte İblis, İsa'nın ulaştığı olağanüstü ruhsal gelişme düzeyini

kabul edip övebilsin diye, bir dağ yolunda İblis tarafından karşılandı: "Ey İsa, çaban öyle bir üstünlük sağladı ki, şimdi yerin ilahı ve göklerin ilahıdır!" İsa, herhangi bir ilahi statüyü reddeder ve Tanrı'nın alçakgönüllü hizmetkarı olarak rolünü yeniden teyit eder. Ancak İblis amacından vazgeçmez ve İsa'yı baştan çıkarmaya yemin eder. Allah birbiri ardına baş melekleri Cebrail ve Mikail'i İblis'i yakalayıp bağlayıp güneş alemine götürmek için gönderir. Ancak yılmadan, İblis kaçışını tasarlar ve İsa'yı bir kez daha dağ yolunda yönlendirmek için geri döner:

"Ey İsa, sen yeryüzünün yaratıcısısın ve O, göklerin ilahıdır!" diye bağırdı. Mukaddes, Alîm Olan'dır." Bunun üzerine hem İsrafil hem de Azrail geldi ve lanetliyi yakaladı; aynı şekilde üç yüz bin melek takviye olarak geldi. Onu hapse attıkları Batı çukuruna bağladılar; İsa dualarını bitirinceye kadar orada nöbet tuttular.

Birkaç gün sonra (İblis) onu tekrar gördü ve "Ey İsa! Eğer beni batının çukuruna hapsetmeselerdi ve beni sımsıkı bağlamasalardı ve üç yüz bin meleği muhafız olarak görevlendirmeselerdi, baban Âdem'e yaptığımı sana da yapardım!"

El-Baqli, şüphesiz, Musa'nın El-Hallac fablında açıklanan İblis vizyonunun, Musa ve İsa'nın anlattığı sonraki iki mitsel hikayede deneyimlediklerine benzer olduğuna ikna olmuştur. Dahası, El-Bakli'nin burada ve başka yerlerde ifade edilen kesin inancı, böyle bir vizyondan hiçbir hayır gelemeyeceğidir, çünkü yalanların babası ve dini

aldatma ustası İblis'in sahip olduğu korkutucu gücün gerçeği dışında hiçbir gerçeği içermez. .

Eğer İblis, Musa'nın dağ mucizesini algıladığı şekilde Âdem'i Allah'ın aynası olarak görseydi, Musa'nın yaptığı gibi Allah'ın niyetini kendi iradesine tercih ederek sorgusuz sualsiz secde ederdi. Ama hayır, Allah'ın emrinin sadece bir imtihan olduğunu ileri sürerek, Allah'ın emir ve irdâtı arasındaki asılsız farkı icat etti. İblis'in şeytani bir varlığa dönüşmesi bile onu günahını kabul etmeye ikna etmedi; sadece onu daha fantastik bir yalan icat etmeye teşvik etti, ürkütücü dış görünüşüne rağmen gnosis'inin sağlam olduğu iddiası.

El-Baqli, Tanrı'nın tefekkür deneyimiyle dolu bir kişiye gerçekte ne olduğunu görmek için, yalnızca kutsanmış Yusuf'un durumuna bakmak gerektiği konusunda ısrar eder, çünkü Yusuf'un irfanı onun içini olduğu kadar dışını da değiştirmiştir. Kısacası İblis'in laneti gerçek bir lanettir; o, bir şekilde Allah'ın bahtını artırabileceğini iddia ederek Allah'a ortak koşmaya çalışan gerçek bir kâfirdir. İblis örtülüdür, kibirlidir ve ezelden beri İlahi Huzurdan tecrit edilmiştir.

El-Bakll'ın Sina Dağı'ndaki mitsel İblis ve Musa fablının tefsiri, İblis geleneğinin kendisine olumsuz bir gözle bakan belirli bir yönünün belagatli bir tekrarı olsa da, bu, Hz. Bu kıssasın tasavvuf geleneği. İbnü'l-Cevzi, İblis-Musa mitinin başka bir versiyonunu Kitab al-qussds ve l-muhakkinin'de muhafaza eder ve burada kıssasın kullanımını ünlü mutasavvıf-teolog Ebu Hamid el-Gazali'nin kardeşi Ahmed el-Gazali'ye

atfeder. . Ahmed el-Gazali'nin İbnü'l-Cevzî aracılığıyla anlattığı hikâye, Hallac'ın Tavâsin'indekiyle aynı şekilde başlar: Musa, Sina dağ yolunda İblis'le karşılaşır ve onu reddetmesinin nedenlerini sorgular. Âdem'in önünde eğilmek.

'Hiçbir zaman! Asla bir erkeğe boyun eğmem. Ey Musa, sen Allah'ın birliğini ilan ettin, ama ben O'ndan başkasını hiç dikkate almayan gerçek tektanrıcıyım. (Allah'a) dedin, "Göster bana!" ama sen dağa doğru baktın. monoteizmde senden daha inançlıyım; Bana, "Başkasına boyun eğ! "Ben eğilmedim ama sen dönüp baktın.

(Gazali dedi ki, 'Kim İblis'ten tevhid öğrenmezse, o ikicidir [zındık].') Ve Musa ona dedi ki: 'Senin zahiri meleklerden şeytanlara dönüştü'. O, 'Bu hal değişir ve değişmeye devam edecektir' cevabını verdi. Ey Mûsâ, benden başkasına olan sevgisini her arttırdığında, ben de O'na olan sevgimi artırırım." (Musa) "O'nu hâlâ anıyor musun?"

diye sordu. hatırladı: "Çünkü lanetim senin üzerine!" Bu lanet ifadesinde "Benim" ve "siz"i birleştirmedi mi?'

Ve (Gazali) dedi ki: "İblis kovulduğu zaman ne hizmetini, ne sevgisini, ne de zikirini eksiltmedi."

Ahmed El-Gazali'nin bu mitik fabl kullanımı Hallac tarzına çok uygundur; İblis, tağutların en gayretlisi, tasavvufi ve tağutu, tahrif ve lânetle dahi azalmayan olarak tarif edilir. El-Baqli'nin daha sonra fabl

tefsirini destekleyecek ahlaki suçluluk konusunda hiçbir ipucu görünmüyor.

Musa-İblis hikayesinin ek bir örneği, El-Baqli'nin çağdaşı olan ünlü İranlı Sufi Farid ad-Din Attar'ın çalışmasında görülür. Kıssasın şiirsel versiyonu, El-Hallac ve Ahmed El-Gazali'ninkinden farklıdır, çünkü bu, İblis'in tektanrıcılığının saflığını ilan etmesinden daha çok Allah'ın hükmünün gücünü vurgular. Ancak sonuç aynıdır, kaderinin trajedisine rağmen İblis'in sevgi ve bağlılığında bir artış.

Musa yine Sina yolunda bulunur; Âdem'in önünde eğilmeyi reddetmesinin sebeplerini sorgulamaya başladığı İblis'in gelişini uzaktan görür.

Lânet olan, 'Ey ilâhî huzura kabul edilenler!

Sebepsiz yere Yüce tarafından sürüldüm.

O yayı yapmamın bir yolu olsaydı,

Ben de şimdi senin gibi O'nun yakını olurdum.

Fakat Yüce Allah böyle dilediği için,

işleri kendim için farklı kılmak için ne yapabilirim?'

Allah'ın yakını ona, "Ey kulluğa düşenler, Allah'ı hiç anıyor musun?"

dedi.

182 Şeytan'ın Trajedisi Ve Kurtuluşu

Lanetli olan cevap verdi: 'Sevgiye kapıldığım için O'nu bir an olsun unutmuyorum.

Çünkü O'na kin beslemediğim gibi, O'nun sevgisi de kalbimden hiç ayrılmaz."

Lanetinden dolayı eşikten uzak olmasına rağmen, yine de Musa'nın bu kıssasına göre o (İblis) İlahi Huzurdadır.

Lanet kalbini ateşle sarsa da,

bu lanet yüzünden yakıcı şevki arttı.

Bu birkaç örnekten, İblis-Musa mitinin, mitsel biçimlerde içkin olan çok yönlülüğü ifade ettiği açıktır, çünkü mitsel edebi tarzın doğasının bir parçasıdır ki, o, mitsel yazınsal tarzın doğasının bir parçasıdır ve bu, onun, mitsel edebi tarzın üstlenebilecek kadar dövülebilir sanatçı tarafından tasarlanan çizimler ve bir sanatsal ortam olmasıdır. Bu özel mitin gerçekleştiği örnekler, İblis geleneğinin en az iki çok farklı kolunun göstergesidir: yorumunu, İblis'in tüm vizyonlarının, her şeye rağmen, onun aldatma gücünün ürünleri olduğu ilkesine dayandıran daha makul görüş. sözlerinin duygusal kalitesini ve ayrılığının trajedisini; İblis'in karmaşık, trajik kişiliğinde, sevgi dolu fedakarlığın örneğini ve mistik aşk yaşamının modelini keşfeden daha sarhoş bakış.

3. İblis: İlâhî Gücün Kara Nuru, İlâhî Allah'ın Maşası, Sevgilinin Yanağında Kıvrılan

Hallac'ın İblis vizyonunda böylesine merkezi bir rol oynayan karşıtlar bilimi, başka bir Sufi şehit olan Ebu el-Me'ali Abdullah İbn Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem] Ali İbn El-Hasan İbn Ali El-Mayanaci Al'ın elinde büyütülür ve incelenir. -H. 525/1131 yılında Hemadan'da idam edilen ve daha yaygın olarak Ayn el-Kudat olarak bilinen Hemadani'nin İblis algısı ve manevi hayattaki rolü bir paradokstur. Allah'ın İblis'i rükû reddetmesinden dolayı kınaması ve ondan uzaklaştırmasının İblis'e kozmik bir mertebe ve İlahi Huzura yakınlık kazandırdığı idrakidir. Ayn Al-Qudat'ın kozmik karşıtların -Tanrı ve Şeytan- bu paradoksal yakınlığını ifade etmek için kullandığı imgeler benzersiz ve çok yönlüdür. Onun tasavvufi ilahiyatçılığının ruhu Hallac'a çok şey borçluyken, dini ve edebi ifadenin zenginliği ve canlılığı onun özel dehasından kaynaklanmaktadır.

Ayn Al-Qudat, Müslüman inancının kendisindeki kozmik karşıtların gerilimi, La ilâhe ill'Allah (Allah'tan başka ilah yoktur!) La ilâhe (Tanrı yoktur) alemi, yalan ve inkar alemidir, mistiğin ruhunu Tanrı'dan uzaklaştıran her şeyin alemidir. Hakikat ve güvenlik ancak illa Allah'ın (ancak Allah'ın!) çemberinde, la ilâhe bir kez ve herkes için aşıldıktan ve geride bırakıldıktan sonra keşfedilir.

La, olumsuzlama çemberidir. Kişi ilk adımını bu çemberin içine atmalıdır, ama burada durmamalı ve burada oturmamalıdır. Çünkü yolcu bu durakta durursa veya burada huzur bulursa, cemiyetçi olur,

zünnar sahibi olur. La ilahe ile ilgili kıssa vardır. Her yüzbin illa Allah yolunda seyahat edenin, illa Allah'ın mücevherine olan hararetli arzusuyla, inkar La çemberine ayak bastığını görürsün. Ama Allah'ın aşağı çölünü kendilerine hedef edinirlerse, İlâhi Huzur'un koruyucusu, onları şaşırtmakta ve şaşırtmaktadır.

İlla Allah'ın İlahi Huzurunun bu koruyucusu ve vekili kimdir?

İblis'ten başkası değil. Bu şeref makamını, Allah'a şaşmaz itaati ve Sevgili ile yakınlık deneyimini kıskanç koruması nedeniyle kazanmıştır. Ayrıca o, Ayn el-Kudat'ın tarif ettiği gibi, gerçekten İlahi Huzura erişmeye layık olanları, bağlılık ve sadakati ancak yüzeysel ve kolayca kapılmış olanlardan ayırmak için insanlığı imtihan etmede en yetkin ve en ustadır. Bu sonuncu ruhlar, kendilerini Allah'tan ziyade nefslerine ve nefslerine ibadet etmeye devam ettikleri la dairesi içinde kapana kısılmış bulurlar.

İblis'in izni olmadan kimse Allah'a ulaşamaz. Ayrıca Tanrı'nın bu kapıcı rolünde İblis'e kesinlikle ihtiyacı vardır, çünkü eğer kralın mabeyincisi olmasaydı, herkes, bireysel liyakatten bağımsız olarak, ayrım gözetmeksizin, kraliyet huzuruna erişebilirdi. Eğer sınanmış âşık kadar müsriflere de açık olsaydı, efendiyle yakınlığın ne değeri olurdu?

İblis, talipler ve samimiler arasında ayrım yaparak, İlahi Huzur'u saygısızlıktan korumak gibi temel bir işlevi yerine getirirken, aynı zamanda Tanrı'nın insanlık planının ortaya çıkmasında temel bir aracı

olarak hareket ediyor. İlahi iradenin temsilcisi olarak bu rolde İblis, Ayn Al-Qudat tarafından Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem] ile bağlantılıdır, çünkü her ikisi de Tanrı Yolunun baş vaizleridir, fark, Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem]'in vaazının erkekleri ve kadınları ilahi iradeye boyun eğmeye davet etmesidir. İblis ise insanı Allah'tan uzaklaştırır. Ancak İblis, Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem] gibi, Yüce Allah'ın elinde bir itaat aracından başka bir şey değildir.

İblis, Cenâb-ı Hakkk'ın huzuruna açılan kapıyı gözetlemek için tutuldu ve 'Sen benim sevgilimsin' denildi. Eşiğimi kıskan ve yabancıları huzurumdan uzak tut. Ve şunu ilan etmeye devam edin:

"Sevgili bana, 'Kapımda otur,

Bana uymayan hiç kimseyi içeri sokma.

Beni arzulayana, "Memnun ol!" de.

Bu hal, ben uygun bulmadıkça hiçbir erkeğe yakışmaz."

Ayn Al-Qudat, hem İblis ile Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem] arasındaki yakın ilişkiyi hem de aralarındaki **radikal gerilimi daha dramatik bir şekilde ifade etmek için ışık imgesini kullanır.** Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem]'in nuru, Hak güneşinin kör edici parlaklığı ve ebedî Doğu'dan fışkıran marifetin saf nuru iken, İblis, ebedî Batı'dan fışkıran ayın kara nurudur. Siyah ışığın görüntüsü, İblis'in İlahi Huzurun mabeyincisi olarak rolüyle de yakından ilişkilidir; **İlâhî Huzur,**

İlâhî Nurun asıl kaynağıdır ve ona ancak zıddı olan İblis'in kara nurundan geçilerek ulaşılabilir.

İblis'in nuru karardı, çünkü Allah ona lanet etti ve ona ebediyen kafir, kafir ünvanı verdi. Yine de bu lanet paradoksal olarak mabeyincinin şeref cübbesi olarak tanımlanır, çünkü bu, İblis'in kusursuz itaatinin ve ilahî aletin rolünü isteyerek kucaklamasının işaretidir. İd diyarına hakim olan ve Allah'ı davetsiz misafirlerden kıskançlıkla koruyan bu siyah ışığın kılıcı da Allah'ın kendi ilahî gücünün kılıcıdır: "Senin kudretine andolsun ki hepsini mutlaka baştan çıkaracağım!" (Kur'an 38:82).

Ayn Kudat, hem Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem]'in hem de İblis'in Tanrı'dan geldiğini ve İlahi Olan'ın somut niteliklerini, yani merhamet ve öfkeyi yansıttığını vurgulamaya özen gösterir. Bu iki karşıt arasındaki gerilim yalnızca Mutlak'ın bilinemez özünde çözülür; Yaşanmış gerçekliğin deneyimsel düzleminde bu nitelikler, önemli bir açıdan birbirlerine bağlı olmalarına rağmen çatışma halindedir: yalnızca biri aracılığıyla diğeri bilinebilir veya deneyimlenebilir.

Ama Tanrı'nın iki adı olduğunu hiç fark etmedin mi?

Biri "Rahmân, Rahîm", diğeri ise "Kadiri Muazzam"dır. Üstün kudret sıfatından İblis'i, rahmet sıfatından Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem]'i var etmiştir. Bunun üzerine rahmet sıfatı Ahmed'in gıdası, kudret ve öfke sıfatı da İblis'in gıdası oldu.

Ayn Al-Qudat, hem İblis'in hem de Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem]'in yaratılışının tek ve aynı ilahi sıfattan, Allah'ın her şeye kadir gücünden kaynaklandığını ileri sürer. Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem] Allah'ın kudret nurunun ürünüdür, İblis ise onun ateşinden fışkırır. Ayn Al-Qudat, bu hadisi Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem]'in tanıklığına dayandırdığı için, kişinin bu konuda tek başına onun sözünü almasına gerek olmadığını açıklıyor. Ayn Al-Qudat, konumunun bir başka teyidi olarak, görüşlerini gizemli, mistik figür Hızır ile karşılaşmalarından alan Sehl-i Tusteri ve Şeyban Ar-ra'i'ye çağırır. Onların sözleri, Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem]'in nurunun Yüce Allah tarafından yaratıldığını, beslendiğini ve sevgiyle beslendiğini doğrular.

Sonunda Hasan Basri sesini koroya katıyor:

Yüce Allah'ın, 'Beni (İblis'i) ateşten yarattın!' sözüne göre, gerçekten İblis'in nuru, her şeye gücü yeten gücün ateşinden fışkırır! tanrı olarak tapınılmalıdır.

İblis'in, illa Allah'ın nurunun doluluğunun yerine kendisini ve La çemberini ikame etmeye inananları bu kadar başarılı bir şekilde ikna etmesini sağlayan, ilahi nura katılımdır.

Bu nedenle, hem Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem]'in hem de İblis'in özleri, ruhsal gerçekliğin çatışan ve karşıt iki kutbunu ifade etseler de, ilahi özde temellenir. Ayn Al-Qudat, bunun bir çelişki

olarak görülmemesi gerektiğini, çünkü suyun balıklar için yaşam ve büyüme nedeni ve diğer varlıkların ölüm nedeni olması gibi, Tanrı'nın nuru da aydınlanma ve hakikat için katalizördür. Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem]'in özünde ve İblis'te karanlığın ve sapkınlığın katalizörü. Her ikisi de Tanrı'nın yaratıcı iradesine verilen yanıtlardır ve ne İblis ne de Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem], ne doğruya yönlendirme ne de saptırma gücüne sahip olduğunu iddia edemez, çünkü hem kurtuluş hem de kınama, Tanrı'nın iradesinin gücüyle tamamlanır.

Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem] ve İblis'in nurlarına kozmolojik planda benzetme, güneş ve ay nurlarında bulunur. Bu iki gök cismi Allah'ın eserinin ürünleridir; ancak, her biri farklı bir ışık saçar. Güneş ışığı Allah'ın güzelliğinin aydınlığını yansıtırken, ay ışığı Allah'ın kudretinin nuru ile parlar. Nasıl ki İblis ve Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem]'in özleri, ay ve güneş ışığıyla sembolize edilen Allah'ın gücünü ve güzelliğini yansıtıyorsa, erkeklerin ve kadınların ruhları da şu veya bu ışığın özelliklerini alırlar. Her birinin Kuran'daki Tanrı Sözü'ne verdiği cevaba bağlı olarak. İnkarcının ruhu, Allah'ın kudretinin nuruyla yanar ve ayın doğuşunda, "İşte benim Rabbim budur!" diye feryat eder. Ancak hak ehlinin nefsi, kendisini Rahman ve Rahim olanın nurlu güzelliğiyle dolduran Ahmed'in nurunun güneşini Rab olarak tanır.

Ayn Al-Qudat, son bir sembol olarak, İblis'in Tanrı ile yan yana olmasını tanımlamak için Sevgili'nin yüzüne ve yanağına kibirli bir bukle şeklinde sarkan bir tutam saç kullanır. Bu bukleler, Sevgili ile yanağını okşamalarına izin verildiği için ayrıcalıklı bir mahremiyet durumuna sahiptir. Bu birleşmenin coşkusu nedeniyle, kıvrılma, Sevgili ile eşsiz ilişkisini kopyalamaya çalışan herkesi gururla küçümser.

İnsanlar İblis'in adını duymuşlar ama neden böyle havalar attığını bilmiyorlar ve hiç kimseyle ilgilenmiyorlar. Ah! neden hava atıyor?

Çünkü yanak ve benin yakınlığı olmuştur. Ne diyorsun! Yanak ve ben hiç kıvrılma, kaş ve saç olmadan mükemmelliğe ulaşır mı?

Hayır, Vallahi onlar mükemmelliğe ulaşmazlar. Namaz kıldığınız zaman, "Taşlanmış Şeytan'dan Allah'a sığınırım" demek zorunda olduğunuzu bilmiyor musunuz?

İşte tam da bu nedenle havalar atıyor ve boş nağmeler oynuyor, çünkü kendisi kibirli ve kendini beğenmişlerin reisi.

Kıvrımlı İblis, ilâhî kudret kılıcıyla insanı illa Allah'ın kapısından uzaklaştırmak veya kara ay ışığıyla aldatmak yerine, cilvenin şehvetli hareketleriyle insanı oyalar ve baştan çıkarır, böylece ruhu aşağılık âlemine kaptırır. manevi kazanımlar

Kıvrımın ucunun hilesinde bahtsız zavallılar oluyoruz; iki küstah gözünün gücünde bunaldık.

190 Şeytan'ın Trajedisi Ve Kurtuluşu

Doğamızdaki kirlilikten dolayı kanla besleniriz; şimdi de doğamızda hüzünle besleniyoruz.

İblis-kıvrımı ile karşılaşmanın getirdiği ıstırap ve şaşkınlık, yolcunun ruhunu darmadağın ve yarı ölü bırakır. İblis'in neden olduğu bu durum, Ayn Al-Qudat tarafından yok olmanın esrimesine benzetilir, övgüye değer, ancak istikrarsız ve dolayısıyla güvenilmez bir durumdur. Fan, ilahî mahremiyette daha olgun olan baki devamlılık halinden geçirilmeli ve onun yerini almalıdır. Ayn el-Qudat için bu durum, Sufi uygulayıcısının manevi kazanımının reddedilemez işaretidir.

Ayn Al-Qudat, daha önceki metaforik kurgularında, İblis'in Sevgili ile yaşadığı eşsiz yakınlığın Hz. Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem] tarafından da paylaşıldığını belirtmiştir. İblis-kıvrımının görüntüsü, kuralın bir istisnası değildir, çünkü kıvrım, Sevgili'nin yanağında yatan ayrıcalıklı durumunda yalnız değildir. Hanımın ayrıca başka bir güzellik işareti daha vardır, Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem]'in ışığına denk gelen siyah bir köstebek. Hem kıvrılma hem de köstebek Sevgili'den kaynaklanır, ancak kibirli kıvrım baştan çıkarıcıdır, ben ise Hakikat'in rehberidir. Yine de her ikisi de Sevgili ile birleşmeye giden Yolun temel aşamalarıdır, kıvrım ve ben, İblis'in nuru ve Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem]'in nuru. Hiçbiri önlenemez; tam tersine, tasavvuf yolcusunun amacına ulaşması için bir umut varsa, her ikisinin de yaşanması gerekir.

Bu güç, ışık ve güzellik imgeleri, yalnızca İblis ve Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem]'in doğasını aydınlatmakla kalmaz, aynı zamanda Tanrı'nın Kendisinin aşkın doğası hakkında bir fikir verir. Kıvrılma ben arasındaki gerilim, siyah ışık ve Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem], La İlahe ve illa'llah'ın ışığı arasındaki gerilim aracılığıyla, Tanrı Kendisini, kendilerinin ötesinde, Tanrı'nın özündeki bir çatışma çözümüne işaret eden paradoksların yaratıcısı ve kaynağı olarak ortaya koymaktadır. Üstelik bu karşıtların çatışmasını yaşamak, Tanrı'dan kaynaklanan ve yalnızca Sevgili'nin yüzünün ötesindeki dingin, anlaşılmaz özde çözülen çatışmayı kişisel olarak deneyimlemektir.

Ayn el-Kudat'ın eşsiz imgeleminin tümünü destekleyen temel bir varsayım, bu karşıt ruhani kutupların yaratılmasını Allah'ın bizzat istediğini ve bunların karşılıklı bir bağımlılık halinde var olduklarını ve etkileşim içinde olduklarını beyan eder. Sadece bir kutup aracılığıyla diğeri tanımlanabilir ve kendi gerçekliği içinde kavranabilir.

Ey soylu adam, bilgelik budur, olan, olmuştur ve olabilir, başka türlü olamaz ve olamazdı. Beyazlık, siyahlık olmadan asla var olamazdı; yersiz gökler doğru olmazdı; madde kazasız olarak tasarlanamaz; Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem], İblis olmadan asla var olamazdı. İsyansız itaat, imansız küfür olmaz. Ve aynı şekilde tüm karşıtlar için de: "Şeyler, karşıtlarıyla kendini gösterir."

192 Şeytan'ın Trajedisi Ve Kurtuluşu

Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem]'in imanı, İblis'in inançsızlığı olmadan mümkün değildi... Bu nedenle, İblis'in sefaleti olmadan Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem]'in bahtının olmayacağı açıktır; Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer, Ebu Cehil ve Ebu Leheb olmadan var olamazlardı.

...Kaderine ayrılmaz bir şekilde bağlı bir günahkar olmadan hiçbir aziz var olamaz; Peygamber gafletler olmadan, salihler de günahkarlar olmadan var olamaz. Mustafa -aleyhisselam!- yaratıklara yağdırılan merhametin sebebiydi; ama gerçekte buna sebep olan Ebu Cehil'di... **Çünkü Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem]'in parıldayan özü, onun mutlak kötülüğüyle tecelli etti. İblis ve Ebu Cehil'in kara nurunun, Ahmed'in nuru ile tepeden tırnağa nasıl birleştiğini hiç duymadın mı?**

Ruhsal karşıtların etkileşiminin neden olduğu bu yaratıcı gerilim, insan deneyimi alanında kesinlikle çözülemez. Ebedi çözüm nihai olarak yalnızca Tanrı'da gerçekleşir. Ancak Sufi'ye karşıtların burada ve şimdi bir çözümü için bir umut sunmadan vizyonunun kapsamını öteye sınırlamak Ayn Al-Qudat'ın haksız bir okuması olacaktır.

Ayn Al-Qudat, Sufi'yi sürekli olarak siyah ışığın kılıç kullanan mabeyincisinin ötesinde illa Allah alemine mücadele etmeye teşvik ediyor. Elbette, karşıtların Tanrı'daki nihai çözümünün ön tadı olarak mistik birliğin vecd deneyimine işaret eder. Arif âşık burada ve şimdide, İblis'in negatif kutbunun ve ayrıca İslam inancının pozitif

kutbunun ötesine geçerek karşıtların kozmik çözümünü kendi yaşamına yansıtmalıdır.

Ayn-ul Kudat, sapıklık ve küfürden geçişe dayanan imanın doğruluğunu, tasavvufi birliğe ancak kısmî bir ilerleme olarak tarif eder. Vecd halinde birleşme deneyimi, bir kez elde edildiğinde, bu çatışan ruhsal kutupları yok eder ve âşığın dikkatini tamamen arzusunun nesnesine odaklar. Büyülenmiş mistik için artık hiçbir şeyin önemi yoktur, ancak ilahi sevginin ezici gücünün deneyimidir: **"Küfür ve iman, Tanrı ile kul arasında Arş'ın ardındaki iki perdedir, çünkü insan ne kafir ne de Müslüman olmalıdır."**

Yolcuların yolunda ve onların dinlerinde küfür nedir?

inanç nedir?

İkisi bir olur. Yusuf Amiri dedi ki:

Meyhanenin ara sokağında derviş kimdir?

kral kim?

Birlik yolunda itaat nedir?

günah nedir?

Arşın korkuluğu üzerinde güneş nedir?

ay nedir?

Bir Kalender'in çehresinde, nurlu nedir?

siyah nedir?

Aynü'l-Kudat'ın zihninde, dinî kemalin zirvesine, Sevgili ile birliğe erişen Sufi için burada ve şimdi, manevi zıtlıkların geriliminin bir çözümü mevcuttur. Ancak Aynü'l-Kudat, Allah'ın zatında mevcut olan karşıtların çözülmesini, tasavvufi birlikte karşılaşılan kararlılıkla eşitleyen metafizik bir açıklama yapmak istemiyor gibi görünmektedir. Aynı değiller, sadece analoglar.

Ayn Al-Qudat, mistisizm metafiziğini dikkatlice betimlemek yerine, mistiğin Tanrı deneyiminin muazzam yoğunluğunu ifade etmeye çalışır. Bunu yapmak için, yaratıcı özgünlüklerine rağmen mistik deneyimin tamamını kapsayamayan ayrıntılı metaforlar ve şiirsel abartı kullanır. Tüm büyük dini geleneklerdeki mistikler, yazılı sözün Tanrı'nın sevgisinin büyüklüğü karşısında bocaladığını kanıtlar. Nihai Gerçek olarak karşılaşılan şeye zayıf bir şekilde atıfta bulunmaktan başka bir şey yapamaz.

4. İblis: ayrılık yoluyla yerine getirme paradoksu

Ayn Al-Qudat'ın tasavvufi hayatın son aşamalarında gömülü olarak keşfettiği, İblis'in mitsel tarihine dokunan son bir paradoks grubu kaldı. Onların odak noktası aşk ve ıstırap arasındaki ilişkidir. Bununla birlikte, Ayn Al-Qudat, İblis mitinin marazi unsurlarını aşırı vurgulama niyetinde değildir. Bilakis İblis'in trajedisi, bu mutasavvıf üstadın gözünden bakıldığında şanlı bir tecelliye dönüşmektedir. Bu paradoks, sadece Ayn Al-Kudat'ın İblis'in Allah ile ilişkisine ilişkin anlayışını

değil, aynı zamanda İblis'in özel durumundan tamamen ayrı olarak, mistik aşk deneyiminin doğasına ilişkin kendi kavrayışlarını da yansıtır.

Ah! Neye dikkat ediyorsun?

Bu deli (İblis) Allah'ı severdi. Aşkının mihenk taşının ne olduğunu biliyor musun?

Bir yanda ızdırap ve zulüm; öte yandan, sitem ve aşağılama. (Allah) dedi ki: "Eğer benim sevgime sahip çıkarsan, muhakkak bir alâmet vardır." (Allah) onun için musibet ve zulmün, kınama ve zilletin mihenk taşlarını ortaya koydu. Bir anda kabul etti ve bu iki mihenk taşı, sevgisinin işaretinin sadakat olduğuna tanıklık etti. Ne dediğimi asla anlamayacak mısın?

Aşkta zulüm olmalı ve sadakat olmalı ki, âşık, Sevgilinin yumuşak şefkati ve baskısı ile iyice olgunlaşsın. Aksi halde ham kalır ve ondan hiçbir şey gelmez.

İblis, Tanrı'dan gelen laneti, Tanrı'nın kendisine armağanlarının en değerlisi olarak kabul eder, çünkü bu, onun ruhsal arınması için bir araç ve ilahi olanla olan özel ilişkisinin amblemidir. Sevgiliden İblis'in bundan daha çok değer verdiği bir hediye yoktur; gözlerini dikkatle, gerçekte kendisi için yaşamın gıdası olan sonsuz ıstıraba diker. Başkalarının Allah'ın rahmetinden içtiği gibi o da lanetten içer ve merhamet ona mekruhtur.

196 Şeytan'ın Trajedisi Ve Kurtuluşu

Allah'ın İblis'e yaptığı lanet, ilahi bir saldırı hareketi değildir; İblis'e bir meydan okuma ve sevgisinin niteliğinin bir imtihanıdır. Tanrı'nın eylemi bir yanıt gerektirir; Asıl mesele, bu tepkinin, ilahi zulmün nesnesi olarak seçilmekten yakınan kendini beğenmiş kurbanın küskün çığlıkları mı yoksa Tanrı'nın acı armağanını kabul eden minnettar hizmetçinin yüce sevgisinin ifadeleri mi olacağıdır.

Bu yiğit İblis, **'Başkaları darbeden kaçarsa, onu kendi boynuma alırım! '... 'Benim bahtım siyah olsun, beyaz olsun, her ikisi de birdir, çünkü Sevgili beni anmaya lâyık kılmıştır. Bunları ayrı değerlendiren kimse, aşk meselelerinde hâlâ hamdır. Sevilenin elinden gelince bal ile zehir arasında ne fark vardır?**

şeker ve koku?

iyilik ve zulüm?

Ya iyilik sever, ya da zulme düşkün olan, nefsinin âşığıdır, sevgilinin sevgilisi değil. Ah! Rabbim bir kimseye özel bir tunik ve şapka bahşettiğinde bu yeterlidir. Gerisi aşıkların hesabında değil.

Ah! (Allah) ona (İblis) sordu: 'Lanetimin bu siyah halısını neden omzundan atmıyorsun?'

dedi.

'Bu halıyı satmayacağım, satmayacağım!

Eğer satarsam omzum çıplak olur.'

Allah'ın lanetinin aracılık ettiği İblis ile Allah arasındaki ilişki, tam bir açıklık ve kendini bağışlama ilişkisidir. Her yıkıcı güce karşılık İblis kendini kurban olarak sunar; Allah azap ettiğinde kabul eder; Allah zulmederse sevgisini artırır. Ayn Al-Qudat, Hallac'ın İblis ve Ahmed'i övmesinin Tanrı'ya böylesine sarsılmaz bir bağlılık için olduğunu hatırlatır. Her birinin kişisel sevinci ve ıstırabı, Tanrı'nın iradesine uyma arzusuyla karşılaştırıldığında önemsiz bir endişeydi: **"Ben sonsuz azaba hazırım, o halde bana karşı ebediyen merhametsiz olun!"**

Ancak bu lanet tek boyutlu bir gerçeklik değildir; içinde kapsanan çeşitli seviyeler vardır, hepsi aynı ruhsal önemi taşımaz. Allah'ın İblis'in laneti, onun semavi güç kürsüsünden kaldırılmasını, dış formunun bozulmasını, Cennetin haznedarlığından azlini, Allah tarafından aşağılanmayı vb. gerektirmiştir. Lanetin bu yönleri tasavvuf yazarları tarafından asla göz ardı edilmese de, hiç kimse onun ana, kurucu unsuru olarak seçilmez. Bu rol, İblis'in Tanrı'dan ayrılma deneyimine ayrılmıştır. Sevgili ile ilişkisini en çok etkileyen şey ayrılıktır:

Beni perişan eden bu baskıya bak!

Beni kendisi davet etti ve beni kendisi uzaklaştırdı; bana böyle eziyet etti.

Ayrılık deneyimi ve karşıtı olan Tanrı ile birlik deneyimi, Ayn Al-Kudat için, lanetin İblis'in manevi hayatı üzerindeki önemini açıklamasının ana unsurları haline geldi. Ve tipik bir şekilde, Ayn Al-Qudat bu

unsurları bir paradoksa, manevi rehberlerin kabul edilen görüşlerini alt üst eden karşıtların bir yan yana koymasına dönüştürür. O, birliğin değil, ayrılığın Tanrı ile yakınlığın ayırt edici özelliği olduğunda ısrar eder.

Birincisi, İblis'in ayrılığı bir nimettir, fiili ayrılık tecrübesinden dolayı değil, Allah'ın yarattıklarına bahşettiği herhangi bir hareket, O'nun tarafından unutulmaktan ve görmezden gelinmekten çok daha üstün olduğu için. Hareketin doğası önemsizdir, sadece ilişkinin gerçeği önemlidir.

Aşkın kemâl makamı, sevgiliden bir hakaret işitse, başkasının lütfundan daha makbul olacağı makamdır. Bu gerçeği bilmeyen, aşk yolunda cahil bir ruhtur. Ama bu ayeti duymadın mı?

Senden ayrılmak, başkalarıyla birleşmekten daha hoştur; Senin tarafından reddedilmek, başkalarının kabulünden daha iyidir.

İkinci olarak, ayrılık kendi içinde ve kendisi için bir değer olarak tasdik edilir, çünkü tasavvuf sevgisinin hırsının en can alıcı imtihanını temsil eder. Sonuç olarak, en yüksek mistik hedeflere talip olan biri için ayrılık kaçınılmazdır. Bununla birlikte, uzun süreli ayrılık ve her zaman mevcut olan birleşme arzusunun yoğunluğu, işkence görmüş ruha en acı veren ıstırapları vermek için birlikte çalışır:

Kalbimi ateşe verdin ve ruhuma yağ döktün; sonra 'Sırrımızı sakla!' diyorsunuz.

Aynu'l-Kudat'ın da saygıdeğer üstadı Ahmed Gazali, aşkın nihai sınavı olmasının yanı sıra ayrılığı birleşmeden daha yüksek derecede bir mistik tatmin olarak ilan eder. Neden birleşik devletten üstündür?

Kişi daha önce birleşmeyi deneyimlemeden ayrılığı bilemez; bu nedenle birlik, daha yüce bir ayrılık hali için bir hazırlıktan başka bir şey değildir. Ayrılık yalnızca daha yüksek bir düzlemde olmakla kalmaz, aynı zamanda statik barışçıl birlik durumundan tamamen yoksun olan benzersiz dinamik gerilim kalitesine de sahiptir. Mistik Fahreddin Iraqi, ayrılık gücünü, ruhu durmadan Tanrı'ya doğru iten bir ateş belasına benzetir. Doğasında var olan dinamizm nedeniyle, ayrılığın birlik halinden daha verimli olamayacağını iddia eder; Ayrılığı ve mesafeyi O'nun en değerli armağanı, sadece seçilmişlere mahsus kılan da bu paradoksal gerçeğin Sevgili'nin bilgisidir.

O'nunla birleşmek istiyorum; Benden ayrılmak istiyor; Ben de O'nun istediği için arzu ettiğimden vazgeçerim.

Ayrılık durumunda mevcut olan bu dinamik gerilim, aşk deneyiminin kendisini karakterize eden şevk ve şevkle benzerdir. Ahmed el-Gazali, bu tutkunun sevgi için o kadar gerekli olduğunu açıklar ki, Sevgili, barışçıl birliğin tuzağına düştüğünde, bu sınırlayıcı rolde huzursuz olur, çünkü arayışın coşkusu dağılmıştır. Tepki olarak Sevgili, örneğin, aşk nesnesinin bir şekilde birlik yoluyla kuşatılabileceğine inanmaya cüret eden İblis'e lanet ettiğinde yaptığı gibi, her şeye kadirliğini gösterir.

200 Şeytan'ın Trajedisi Ve Kurtuluşu

Tanrı'nın kusursuzluğunun, insanla mistik bir ilişki yoluyla yerine getirilmesi gerekmez. Ayrılık hali, bu nedenle, Tanrı'nın aşkın mükemmelliği ile insan ruhunun ilahi Öteki ile yakınlık arzusunun dinamizmi arasındaki ebedi gerilimi daha uygun bir şekilde yansıtır.

Nihai hedef olan ayrılık, ancak uzun bir birliktelik deneyimi onları her yönünü karakterize eden dayanılmaz ıstıraba yeterince hazırlayan çok az kişi tarafından elde edilir. Bu şeref, ilahi iradeye sadık bir şekilde kendini adadığı çağlar boyunca kendini kanıtlayana kadar İblis'e verilmedi.

(İblis) dedi ki: "Binlerce yıl, Sevgili'nin sokağında gayretle ibadet ettim. Sonunda beni kabul edince, inkar O'ndan benim payım oldu... Bana rahmetini bahşettiğinde, bana lanet etti: "Çünkü kıyamet gününe kadar lanetim sanadır." '

Ahmed el-Gazali, ancak çağlar boyu süren zorlu zühd eğitiminden sonra kazanılan bu olağanüstü başarının kabul edilmesiyle İblis'e Ayrılıkların Efendisi unvanı verildiğini anlatır. Bu unvan, İblis'in en seçkin armağanı olan lanetinin, İblis'in sonsuza dek besleyeceği laneti almak için Sevgili tarafından özellikle seçildiğini tüm canlılara kanıtlamaktadır.

Ancak Ayn Al-Qudat, bu hediyeyi yalnızca İblis'le sınırlamaz; Tanrı'nın lanetinin, özellikle de ayrılık lanetinin, mistik hayatın nihai hedefi olduğu şeklindeki paradoksal gerçekle başa çıkmalarına izin veren

yaşam mükemmelliği olan Sufilere açıktır. Bu tavrın tohumları Hallac'ın paradokslarında, özellikle de Allah'ın gazabına uğrama ve müminlerin elinde yıkıma uğrama arzusunda gömülüdür. O, kutsallığı için kendisine yapılan övgüyle değil, sadakatsizliği nedeniyle üzerine yağan lanetlerle övünüyordu. Hallac, dindar Müslümanları sapkınlık kokan esrime haykırışlarıyla kandırırken, özel olarak yasanın emrettiği namazları kıldı. Amacının, "lânetli olanın", yani kendisinin ölümünü sağlamak olduğunu açıkladı.

Öldür beni, güvenilir arkadaşlarım,

çünkü ölümümde hayatım var!

Benim için ölüm yaşamaktır ve

benim için hayat ölmek.

Özümün yok oluşu

nimetlerin en şereflisidir.

İnsan özelliklerimdeki kalıcılığım,

kötülüklerin en büyüğü.

Hayat veren ölümün ayrılık lanetinde vücut bulduğunu belirterek bu tohumları meyve veren Ayn el-Kudat'tır. Ve bu paradoksu, Tasavvuf Yolu'nun yapısının teorik bir analizine dönüştüren de odur. Onun için birleşme tecrübesi, ruhu besleyen ve onu cilve ve şehvetli bakışlarla besleyen Sevgili'nin güzelliğinin tecrübesidir. Ancak bu beslenme ruhu

şişmanlatır ve uyuşuk hale getirir. Sütten kesme sürecini ancak ayrılık gerçekleştirebilir, çünkü Sufi kendini Sevgili ile birliğin neşesi ve güvenliğinden bile koparmalıdır. Yolcu nihayet birleşmeden ayrılığa ilerlediğinde, orada İblis'in yüzü ve Ayrılık'ın kemalinin görkemiyle karşılaşır.

4. İblis: Önceden Belirlenmiş Ama Özgür

İblis mitinin ayrıntılı bir karşıtlar bilimi geliştirmek için kullanılmasına ilişkin tartışmamızın çoğu, İblis'i, yoğun bir aşk ilişkisi içinde Tanrı'ya bağlı, dövülebilir bir araç rolünde tasvir eder. Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem]'in aracılığı, doğru hidayet bağlamında ortaya çıkarken, İblis'in aracılığının özelliği, küfrün ilanıdır. Bununla birlikte, her ikisi de çağrılarına sadıktır ve tayin edilmiş ofislerinin dışında sadık yaşamaktan asla vazgeçmezler.

İblis ve Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem]'in araçsallığına yapılan bu vurgu, her birinin kendisine atanan belirli kozmik görevin yerine getirilmesine kişisel olarak ne kadar dahil olduğu sorusunu gündeme getirmeden edemez. İblis ve Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem] sorumluluklarını özgürce üstlenebilirler mi, yoksa usta plancının iradesine körü körüne uyan dinsel robotlar mı?

İblis'i ilgilendiren hür irade meselesinin karmaşıklığı bir önceki bölümde ortaya çıktı. Zıtlıklar biliminde yetenekli Sufiler tarafından ifade edilen kavrayışlar, daha önce tartışılan tasavvuf teorisyenlerinin eserlerinde başlarını kaldıran özgür irade ile kader arasındaki aynı

çelişkilerin çoğunu ortaya koymaktadır. Her iki grubun çoğunluğu arasında yaygın olan inanç, Tanrı'nın yaratıklarının fiili eylemlerine doğrudan müdahil olduğu ve bu nedenle nihai olarak onlardan sorumlu olduğudur.

Ayn Al-Qudat, İblis ve Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem]'in ahlaki sorumluluğuna ilişkin açıklamasında bir istisna olmadığını kanıtlıyor. Bir bireyin özgür seçiminin ürünü gibi görünen ve dolayısıyla ona atfedilen tüm eylemlerin, nihai nedensel fail olarak Tanrı'nın rolü ışığında görülmesi gerektiğini iddia eder. İnsanın görünen özgürlüğü sadece bir metafordur; fiilin gerçekliği Allah'a isnat edilmelidir.

Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem]'in yol gösterme gücü, mecaz olduğunu bilin; ve İblis'in saptırma gücü, aynı şekilde onun bir mecaz olduğunu bilir. Gerçeği bilin: "O, dilediğini saptırır, dilediğini doğru yola iletir" (Kur'an 16:93). **İblis'in yaratıkları saptırdığını kabul ediyorum ama İblis'i böyle bir özellik ile kim yarattı?**

İblis, Allah'ın kendisine ihsan ettiği için, ancak sürdürme, uzatma yoluyla yetkilere sahiptir ve efendisinin arzularına göre hareket eden bir kul gibi kendi imkânlarını kullanır. İblis'in başkaldırıp Allah'ın dilemediğini yapması gibi bir ihtimal yoktur, çünkü Allah'ın dilemediği şey olmaz.

204 Şeytan'ın Trajedisi Ve Kurtuluşu

Araçsallığın özü sevgi dolu itaattir; Tanrı'nın mantıklı açıklamalarına ya da hizmetkarın Tanrı'nın belirli bir eylemi diğerine tercih etmesinin ardındaki nihai nedenleri araştırmasına gerek yoktur. Örneğin Allah, puta tapan Ömer'e lütuf yağdırmayı ve kendisine binlerce yıl hizmet eden İblis'i lanetlemeyi seçmiştir. Hizmetçiye yalnızca paradoksu kabul etmesi emredilmiştir.

Allah'ın adaleti hakkında O'nu sorguya çekmemek, "O, yaptığından sorulmaz" (Kuran 21:23).

Sufi, Tanrı ile artan ilişkisinin her adımında, Tanrı'nın planını oluşturan anlaşılmaz, çelişkili gerçeklerle karşılaşır. Onları görmezden gelmek ya da daha kötüsü, onlardan kaçmaya çalışmak, Tanrı'nın her şeye kadirliğini inkar etmek ve kendini Tanrı'nın yerine gerçekliğin nihai hakemi olarak yükseltmektir. Bu, en bariz haliyle şirktir, cemiyetçiliktir ve tıpkı Iraklılar gibi Allah'ın sonsuz iradesinin yarattığı kargaşa karşısında şaşkına dönen gerçek bir müminin duruşu değildir.

Kendi ihtişamı için varlığı yoktan yarattı; ama aynı zamanda iz bırakmayanların üzerine varlığın işaretini koydu.

Böyle saflığa sahip bir ruh, bedenin çukuruna attı; Böyle bir soyluluğun sahip olduğu bir sır, ruhun alt girintilerinde saklandı.

Kendisini Âdem'in buğdaya rehberi yaptı; Azap için İblis'i insanların arasına yerleştirdi.

Iraki, her eylemi Tanrı'nın kaderi yazan olmasına rağmen, suçu insanın omuzlarına nasıl yüklediğini anlatmaya devam ediyor. Bazılarını Cehennem, bazılarını Cennet için seçer. Bu süreç boyunca insanın nasıl ve neden diye sorgulaması yakışık almaz, bunun yerine insan kavrayışının ötesindeki anlama giden yolu göstermek için aşk-ilişkisine güvenmelidir.

Bunun sonucunda ortaya çıkan edilgenliği ve teslimiyeti ile araçsallığa yapılan bu kesin vurguya rağmen, karşıtların bilimini savunan Sufiler arasında insanın seçme özgürlüğüne açık bir bağlılık açıktır. Tanrı'nın gücünün her yere nüfuz ettiği konusunda hemfikirler, ancak O, insanın bir otomat durumuna indirgenmesine izin vermeyecektir.

Ey soylu adam, bu dünyada ya da ruhlar dünyasında ne olursa olsun, her bir eylem belirlenmiş, sabitlenmiş bir eylemdir. Bununla birlikte, bir adam belirli bir sabit eylemi gerçekleştirmeye değil, özgür seçim yapmaya zorlanır. Yanmanın ateşle bağlantısı olduğu gibi, özgür irade de insanla bağlantılıdır. Tıpkı ateş için yanma dışında benzersiz bir özellik olmadığı gibi, insan için de özgür seçim dışında benzersiz bir özellik yoktur.

Dolayısıyla özgürlük, insanın kendisine eşsiz bir seçim olanağı açan ayırt edici niteliğidir. Bununla birlikte, bu özgürlük bir şekilde Tanrı'nın evrende meydana gelen her şey üzerindeki yaygın kontrolü ile ilişkilendirilmelidir:

206 Şeytan'ın Trajedisi Ve Kurtuluşu

Ancak, mutluluk için kimi yarattıysa, o insan ancak kurtulanların amellerinden birini seçebilir; Ve kimi azap için yarattıysa, o insan ancak lanetlilerin fiillerinden seçim yapabilir. O, iman ehlini izah eder... ve küfür ehline ateşi vaad ederek sitem eder.

Ayn Al-Qudat'ın önerdiği bu uzlaşma çözümü, meselenin özüne, yani ahlaki tercihe dokunmadığı için sorunu yeterince ele almıyor. Aslen iyi olan biri kötüyü seçebilir mi, ya da tam tersi?

Ayn el-Kudat'ın uzlaşması, bu yolun insana açık olmadığını gösterir ve onun İblis'in eğilmeyi reddetmesine ilişkin analizi de bu görüşü destekler niteliktedir. Tanrı'nın buyruğunun doğası hakkında bilgi sahibi olmak başka bir şey, Tanrı'nın iradesiyle temas halinde olmak başka bir şeydir. Tanrı'nın emri, yalnızca dışsal ve bazen belirsiz bir fenomendir. Sadık can, yalnızca Tanrı'nın iradesini kavrayarak kendisinden ne beklendiğini tam olarak kavrar.

Örneğin, bir baba oğluna 'Artık bana şefkat gösterme!

Senden utanıyorum' ve o oğul babasına olan ilgisini iki katına çıkarıyor, hayatıma babasına karşı çıkmıyor! Emrine karşı çıkıyor. Ama bu onun iradesine aykırı değildir. Sultan Mahmud, Ayaz'a 'Git! Başkasına hizmet et' dedi ve gitti, bu bir günah olurdu. Bu durumda itaat eden, olgunlaşmamış demektir.

Dolayısıyla İblis, yaratıldığı ve böyle bir ruhani şevkle girişti̇ği hayır yolundan asla sapmamıştır. Onun seçimleri, ezelden beri ilahi

kutsamaya mukadder olanlara açık olan seçimlerle uyum içindeydi. Allah'ın İblis'e secde etmesini emretmesi bir imtihandı; Tanrı asla bunun gerçekleşmesini amaçlamadı. İçlerinden en önde gelen, Allah'ın iradesinin sırrını araştırabilen velileri İblis dışında bütün melekler secdeye kapandılar. Öğretmenin kavrayışının, suçlamalarınınkini aşması kaçınılmaz değil miydi?

Yıllarca süren hazırlığı ve sadık tapınması, bu son kriz anında onu iyi durumda tuttu:

'Aşktan beni paramparça edeceksen,

gönlüm Senden başkasını istemez.

Başıma diken ve devedikeni yağdırsan,

Yağdırdıklarını bir araya dikerek bir pelerin haline getirirdim.'

Başkasına boyun eğmek yerine Sevgiliden ayrılmayı özgürce seçti. Onun sevgisinin doluluğu ne kadar büyük!

Rükû reddi ile Allah'ın önceden takdir edilmiş iradesi arasındaki esas devamlılık, Allah ile İblis arasında, Allah'ın İblis'e onun özel iradesini gizlice ifşa ettiği, aynı zamanda genel bir emir ilân ettiği Kur'an dışı bir diyalog yaratılarak pekiştirilir. melek ev sahiplerinin koroları. Bu gizli konuşma, İblis'in, Tanrı'nın kozmos tasarımının gizli derinliklerine erişim konusunda özellikle ayrıcalıklı olduğunun kanıtıdır.

208 Şeytan'ın Trajedisi Ve Kurtuluşu

Ah! Tıpkı Cebrail, Mikail ve diğer meleklerin, gayb aleminde, "Âdem'e secde edin!" diye işittikleri gibi, gaybet ve tefekkür aleminin gizliliğinde, tekrar (İblis'e): "Benden başkasına secde etme! '... Açıktan 'Âdem'e secde edin' der ve gizlice ona: 'Ey İblis, cevap ver: Çamurdan yarattığın kimseye mi secde edeyim?

' Bu başlı başına farklı türden bir şey!

Ve o zavallı adam, kendisine gizli emrolunduğuna göre, "Ben çamurdan yarattığına secde etmem" dedi. "Lanetim senin üzerine!" dedi. İster lanet getirsin, ister rahmet getirsin, Senden gelir.'

Ayn Al-Qudat'ın İblis'in sınırlı özgürlüğüne yaklaşımının sonucu, Âdem'e boyun eğmeme seçiminin doğruluğunun bir kanıtıdır. Öte yandan, sınırlı özgürlüğü onu Tanrı'nın tasarımında saklı olan paradoksla da karşı karşıya getirir. Meleklerin hocası olan, hücresi arşın eteğinde bulunan zühd, Allah'ın iradesine özgürce uyması sonucu, “Sizin oğullarınızın (yani Sevgilinizin) oyuncağı olmuştur. sokak.”

Sınırlı da olsa eşsiz bir hürriyet armağanına sahip olarak ilan edilmesine rağmen, İblis, Allah'ın iradesini oluşturan karışık ipleri çözmeye muktedir değildir; seçim gücü kendi başına içgörü üretmez. İnsan, Allah'ın iradesini tanıma ve ona boyun eğme gücüne sahip olsa da, O'nun hükümlerinin derinliklerine inebilecek veya paradokslarını çözebilecek hiçbir insan yetisi yoktur:

Onu okyanusa attı, sıkıca bağlıydı ve ona dedi ki, 'Oradasın! ıslanmamaya dikkat edin!'

B. Kınamadan Rehabilitasyona

1. İblis: temel konuların tekrarı — I

Şimdiye kadar İblis motifinin birkaç farklı dalı, her birinin geliştiği bağlamlarda tanımlandı ve analiz edildi. Çeşitli suşların tek, ilerleyici, kronolojik bir gelişime bağlı olmadığı keşfedildi; çoğu zaman, bir veya daha fazla Sufi'nin eserlerinde ara sıra çaprazlama ve iç içe geçme ile paralel bir şekilde geliştiler. Bu farklı gelişim çizgileri, sadece İblis figürünün hayatı, kişiliği ve sembolik önemi hakkında benzersiz bakış açıları sağlamakla kalmaz, aynı zamanda İblis'in ahlaki karakteri konusunda da karşıt duruşlar alırlar. İblis lehine veya aleyhine olan bu hüküm, 2. Bölümde tartışılan Sufiler ile 3. Bölümdeki Sufiler arasındaki ayrım çizgisi olarak hizmet eder. Birincisine göre, İblis, Tanrı karşısında kibirini sergileyen ve bulaşmasını insanlık arasında yayan, ahlaken yozlaşmış bir varlıktır; ikincisi için, o, İlahi Olan'ın itaatkar, sevgi dolu aracı ve kendini feda etmenin mistik yaşamının modelidir.

İblis literatürünün yukarıdaki incelemesinde, evrimleşen bu türlerin yönleri, bireysel Sufilerin hayatlarında ve eserlerinde örneklendirilmiştir, ancak karşıtlıkları ve çelişkileriyle birlikte tüm bakış açılarının henüz bir tasavvuf külliyatında keşfedilmesi gerekmektedir. Bu sık rastlanan bir durum olmasa da, yine de özellikle Farid Ad-Din Attar'ın (MS 1220) ve daha az derecede Hakim Ebu-el-

210 Şeytan'ın Trajedisi Ve Kurtuluşu

Macd Macdud İbn Adam'ın çalışmalarında gözlemlenebilir. Senâi ! Gaznevi (fl 131 CE). Attar ve Senni İblis motifinin birçok imgesini ve sembolünü, kendi eserlerinde İblis'in nihai değeri ve Tanrı'nın yaşamı ve eylemleri hakkındaki nihai hükmü hakkında çelişkili görüşleri dile getirme noktasına kadar özetlemektedir.

Attar ve Senâi 'nin İblis'i ele alışlarının başlangıç noktası, birçok erken dönem dini yazarınkiyle aynıdır, yani İblis'in insanın varoluşuyla yakından ilgili olduğunun kavranması. Attar, kendi didaktik incelemelerinden birine Âdem ve Havva'nın İblis ve El-Hannas'la karşılaşması mitini dahil eder ve bu mit aslen Evliye Tezkiresi'nde atfedilir?

Sufi Muhammed İbn Ali Tirmizî'ye. Tazkiretü'l-evliya'deki mitsel hikayenin düzyazı sunumunun aksine, onun İlahiname'daki şiirsel uyarlaması, sonunda Attar'ın, Şeytan'ın insanın can damarındaki varlığını açıklayan hadise kesin olarak atıfta bulunan bir tefsirini içerir:

"Ben (İblis) onun içine attığıma göre, Âdem'in zürriyeti de benim belâma tâbi olacaktır.

Bazen Hannas'ın yardımıyla, fısıldayarak, insanın koynuna yüz rezillik tuzağı kuracağım.

Diğer zamanlarda onun içinde yüzlerce çeşit tutku uyandıracağım; Damarlarındaki kan gibi olacağım.

Bazen onu özellikle adanmaya teşvik edeceğim; ama bu bağlılıktan, samimiyetten değil, sonuçta ikiyüzlülük niyetindeyim.

İnsanı hak yoldan saptırmak için bin türlü sihir kullanacağım."

Şeytan senin içini yuva yaptığına göre,

iktidara oturdu ve tahtını kurdu.

Sizi Yolda oyalar ve bu eylemin yol açtığı ıstıraptan dolayı,

gözlerin kanlı bulutlar gibi oldu.

Bir buğday tanesine baktığı için üç yüz yıl ağlamak zorunda kalmak Âdem'in kaderi olsaydı,

İblis'in ne kadar gözyaşı döktüğüne bir bak,

Allah'ın lanetine uğrayan ve kıskançlığa kapılan!

Attar, Şeytan'ın insanın kan dolaşımında ikamet ettiği imajına ek olarak, onu insanın en iç çekirdeğinde yuvalanmış olarak tanımlar. Sufi, İblis'ten kurtulmak için kalbini zühd hayatının ateşinde temiz bir şekilde yakmalıdır ki, artık Şeytan'ın ineceği konuksever bir yer kalmasın." Senâi mistik aşkın gücünün çömezi elinden kurtardığı o gün Attar, Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem]'in bile, Tanrı'nın Kuran'ının duyurusunu duyunca mutlu bir şekilde İslam'a dönen şeytani bir yoldaşın ele geçirildiğini hatırlıyor.

212 Şeytan'ın Trajedisi Ve Kurtuluşu

Şeytan'ın baş müttefiki, diyelim Attar ve Senâi , insanın nefsi, alt ruhtur, tıpkı bir kukla gibi, tavus kuşu ve yılanın Cennette onun piyonları haline gelmesi gibi İblis'e teslim olur. Nefs, özellikle şehvet ve dünyevi zevkler üzerinde iyi gelişir.

Tutkuyla dolusun ve arzu seni aldatıyor; realitenin şehvetli şekli sizin İblis'inizdir.

Kendini bu İblis'ten uzaklaştırmak istersen,

formun boynunu tamamen kırmak.

Fakat pek çok uysal tabiat, nefsinin hidayetini takip eder, Şeytan'ın esiri olduklarını çok geç anlarlar. Nefsi boyun eğen veya zayıf bir hasım sanmayın; zehirli fısıltıları akrep sokmalarından daha öldürücüdür; saldırganlığı ve azmi, aslanları alt edebilen vahşi bir köpeğinki gibidir.

Yeter ki bu köpeğe benzeyen nefse sahip olunsun.

İblis kalbinden kaçmaz.

İblis'in cilvesi, sizin aldatmanız içindir; içinizdeki her arzu, sizin İblis'inizdir.

Arzularınızdan birini gerçekleştirirseniz,

içinizde yüz yeni İblis doğar, vb.

Attar'ın zihninde seçenekler açık. Mümin, nefsini zühd hayatına teslim etmeli ve ona boyun eğdirmelidir, aksi takdirde durmaksızın şeytanın ve onun nimetlerinin peşine düşer. Bu zühd arınma süreci, her Sufi yolcunun ruhunu, Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem]'in ruhunda, Allah'ın Kur'an'ın okunuşunun sesiyle şeytani nefsi İslam'a döndüğünde meydana gelene benzer bir dönüşüme hazırlar.

Nefs, Şeytan'ın en çok yönlü silahıysa, en çok kullanıldığı alan dünyadır, dünyadır. Dunyd, Şeytan'ın kendi vadisidir, rakipsiz bir efendi olarak hüküm sürdüğü bölgedir.

Şeytan vadisinden geç; Sevgiliyi aramak; perdenin dışında ne kadar kalacaksınız?

Kim dünya şeytanıyla ahit yaparsa, ahiret balı onun ağzına nasıl dokunacak?

Kim Şeytan'la burada ve şimdinin sevgilisi olursa,

son zamanlarda İntikamcı deriyi vücudundan soyar.

Kim burada Şeytan'la şarap içerse,

cehennem ateşinde kavrulacaktır.

Hâlâ Dostunla birleşmek istiyorsan, bu dünyanın Şeytanına bakmayı bırak.

İblis, dünyd'den başka hiçbir yerde böylesine yankı uyandıran zaferler elde edemez.

214 Şeytan'ın Trajedisi Ve Kurtuluşu

Bir kurnazlık ve aldatma adamı olan,

ne anne ne de amcadır; o İblis'tir.

Hem Senâi ve Attar, hileli aldatmanın adillerin ruhları üzerindeki tahribatına şiddetle tanıklık eder. Bunun için gökten bir Azazil düştü ve İblis oldu. Onun izinden gitmek, Cehennemde İblis'in bir arkadaşı olmak, belki de fırınına atılmış bir leş gibi olmaktır. İnsanoğlunun günlük sosyal münasebetlerinin tümü tehlikelerle doludur, çünkü dünyevilikten nasibini alan her şey İblis'in dokunuşuyla lekelenir. Tepsisine dizilmiş narin bâdem şekerleri gibi, İblis'in dünyasında tatlı ve hoş görünen şeyin, ağzına atıldığında, şekerle kaplanmış sarımsak karanfilleri olduğu görülür.

İblis çarşıları terk ederse,

çarşılar nasıl işleyecek?

Bütün dünya onun çarşısı olduğu için, şişirilmiş alım satım onun işidir.

Kapalıçarşı, her çarşı ona ve başka hiç kimseye ait değildir; O olmadan hiçbir dünya işi olmaz, bir an bile olmaz.

Gösteri, oyun ve aldatmada en üstün olan dünya adamı, İblis'in damgasını taşıyandır. Böyle bir adamla İblis'in artık mücadele etmesine gerek yoktur, çünkü ikisi de artık aynı birliğin üyeleridir. İblis, etinin her gözeneğine nüfuz etmiş ve başının her saçının köküne yuva

yapmıştır. Bu şekilde dönüşen öğrenci, arkadaşlarına sahtekarlık ve aldatma yapma becerisinde ustasıyla rekabet etmeye başlar:

Çünkü bu çağ aldatmayla dolu,

İblis, rızkını La Havle'den alır

Hile ve dolandırıcılıkta çok ustasın,

İblis bile senden kaçıyor!

İnsan, nefsinde İblis'e ne kadar benzerse, o, salih bir Müslümanın dış görünüşünü giymekte o kadar hünerli olur. Manevi rehber numarası yapma sanatında ustalaşmak, şeytani başarının zirvesine ulaşmış olmaktır, çünkü hiçbir şey saf ve şüpheci olmayan acemiyi sahte bir şeyhin sahte tavsiyesinden daha çabuk yozlaştıramaz.

Bu Yolda yüzbin Âdem yüzlü İblis vardır; bu yüzden her Âdem-yüzünü Âdem saymamaya dikkat edin.

Ayrıca, belirtildiği gibi, İblis'in doğasının daha kaba, yırtıcı yönlerini vurgulayan tasvirler de vardır, çünkü incelik ve kurnazlık yetersiz kaldığında İblis daha şiddetli taktiklere döner. Attar, bir avcı gibi pusuda bekleyen, yoldan geçen masumların üzerine atılmak için bekleyen bu İblis'ten bahseder. Veya İblis, Yol boyunca mücadele eden çömezi yoldan çıkaran bir nimet arkadaşı veya yol arkadaşı kılığında bir eşkıya olarak görünür.

216 Şeytan'ın Trajedisi Ve Kurtuluşu

Yine de Şeytan, kurban tarafında en azından zımni işbirliği olmadan avının üstesinden gelemez. Allah'la dolu bir kalp, İblis'e yer bırakmaz; tam tersine, şeytani misafiri orada kalıcı yurdunu kurmaya davet eden unutkan kalptir.

Kalbin ne zaman Tanrı'nın hatırasından boşalsa,

kovulmuş şeytan Yolda senin arkadaşın olur.

Rahman olan Allah'ı bir an unutursan,

o anda Şeytan'ın arkadaşı olursunuz.

Attar, inisiyeye Şeytan'ın işleriyle oynamamasını ya da Yol boyunca İblis ile hafifçe bile olsa gündelik ilişkilere girmemesini öğütler. Alanına atılan bir yanlış adım ölümcüldür; Bu, Eş-Şeytan'ın kendisinin hor görülen imajına tam bir dönüşümle sonuçlanır. Her şeyden önce, dindar bir arayıcı uyanık olmalı ve şeyhinden aldığı öğüdü ciddi olarak düşünmelidir. Ancak o zaman mistik yaşamın birçok karmaşık ve kafa karıştırıcı yönünü anlamak için yeterli içgörü elde edebilir.

Bu Yol hakkında bilgili değilseniz,

senin tek görüşün Şeytan olacak; Senin kutsamaların şeytani görünecek,

tüm ışığınız belirsiz görünecek.

Attar, hastalıklarını yaymak için dünyayı istila eden İblis'in takipçilerinin ordularına katılmaya karşı uyarılarında yorulmaz. İblis,

bu yozlaşmış insanlık kitlesini en sefil kulluğa indirger; herkese hizmetinin mantosunu verir ve her boyuna ateş tasmasını takar. Artık onların İd hayvla feryatları, Her Şeye Gücü Yeten'i şefkate sevk etmiyor, çünkü bu ruhani cesetler sadece ismen Müslüman'dır. Bu zavallı halk, dikkatleri dağılarak ebedî azaba giden yolda akılsızca İblis'in peşinden koşar, ruhları Şeytan'ın dünyevî zevk vesveseleri tarafından kemirilir. Dünyaya güvendikleri için onun çektiği eziyetlerin aynısını yaşayacaklar; onlar, tıpkı onun gibi, her zaman Tanrı'dan ayrı kalacaklar, Her Şeye Gücü Yeten'in eşiğinden şeytanlar gibi sürülecekler.

2. İsa Ve Kaya

Attar ve Senâi 'in eserlerindeki İblis motifinin çeşitli türlerinin özetlenmesinde, bir mitsel hikâye özel bir önem kazanır, İblis'in İsa'yı yastık olarak kullandığı için azarladığı hikayesi. Dunyd'a karşı tutumlarını özellikle iyi vurgular. El-Mekki, Ebu Hamid El-Gazali ve El-Kübra'nın eserlerinde bu fabl ile daha önce karşılaşma, önemli ölçüde farklı bir bağlamda gerçekleşti. Bu tasavvuf teorisyenlerinin dünyayla en ufak bir ilişkide bile gizli olan tehlikeye işaret ettiklerine şüphe yokken, aynı zamanda İblis'in karakterinin tek kişilik klişe resminden çok uzak görünen yönlerini ortaya koyuyorlardı. dünyevi kötülüğün boyutsal gücü. İblis, ayartıcı olmak şöyle dursun, bu kıssada, müridinin ruhsal gelişimiyle ilgilenen şeyh, bilge danışman olarak hareket etmektedir. Sonuç olarak, İblis, İsa'ya, dünyadan tahmin edebileceği

kadar kopuk olmadığını, çünkü teselli için hala dünyadan bir nesneyi, başını dayadığı taş yastığını kullandığına dikkat çeker.

Hem Senâi hem de bu kıssasın versiyonları! ve Attar, çalışmalarında İblis'in gösterdiği benzeri nitelikleri önemsizleştiriyor. Hikâyeyi genişletmelerinde ve ona ekledikleri şerhlerde, belli bir nesne ne kadar masum veya sıradan görünürse görünsün, asıl kaygılarının tasavvuf pratisyeninin maddi dünyayla herhangi bir ilgisi olmasını engellemek olduğunu gösterirler. Senâi 'nin bu hikayenin versiyonu, ortak yaklaşımlarını iyi bir şekilde göstermektedir:

Gelenekte, Tanrı'nın Ruhu'nun (İsa) bir gece, beklenmedik bir şekilde çölde olduğunu okudum.

Bir süre geçtikten sonra, uykulu hale geldi ve uyuyacak bir yer bulmak için acele etti.

Düşen bir kayayı gördü ve onu yastığı yaptı; daha fazla acele etmedi ve uyudu.

Bir süre uyudu; ama aniden uyandı

ve o ücra yerde İblis'i gördü.

O, 'Ey serseri! Ey lanetli köpek!

ne amaçla bana gizlice girdin?

Nasıl bir yere sığınırsın

Bu, İsa için korunan bir yerleşim yeri mi?'

O, 'Bana bela getirdin,' diye cevap verdi.

çünkü kendi sarayımda mallarıma sahip çıktın!

O zaman neden beni rahatsız ediyorsun?

Neden sarayımdaki mallara el koyuyorsun?

Dünyanın krallığı, hepsi benim sarayımdır; sen hakimiyete sahip değilsin, ben varım.

Ama malımı yağmaladığınızda,

dokunulmazlığın yüzünden beni çaresiz bırakıyorsun.'

(İsa) dedi ki: 'Sana ne bela verdim?

Mallarına karşı nasıl tasarımlar yaptığımı söyle.'

O, 'Yastığınız olan bu taş,

yorulduğunda, onu dünyadan almadın mı?'

İsa aceleyle kayayı uzağa fırlattı; Bunu yapınca İblis'in bedeni dağıldı.

Ancak yola çıkmadan önce son sözü İblis söylemelidir. İsa'nın kendisini dünyanın pençesinden kurtardığını doğrularken, aynı zamanda, İsa'nın onunla hiçbir işinin olmadığı suçlamasını yineler. Dünya İblis'e aittir ve onun mülküdür. Senâi 'nin tefsiri, görünüşte sevinçleri ve zevkleri olan bu Şeytan âlemindeki müdahalelere karşı önceki uyarılarını yineler.

220 Şeytan'ın Trajedisi Ve Kurtuluşu

Sana, inananın bu tür aptalca risklerin nihai sonuçlarını kavramasının imkansız olduğunu iddia ediyor. Gerçek umut, yalnızca dünyanın tamamen terk edilmesinde ve arzunun yok edilmesinde yatar.

Yorumuyla devam ediyor Senâi kusursuz dünyalıyı neyin özetlediği konusundaki vizyonunu anlatıyor; o, açgözlü iştahı ineğinkini aşan ve boğazı lağım benzeri bir çukurdan biraz daha fazla olan kaba, obez oburdur. Bu, dünyevi zevklerde temkinsiz acemileri bekleyen yozlaşmadır. Yapma Senâi tavsiyeler, şehvetliliği bir oyuncak olarak ele alır, çünkü ölümcül oranlarda güce sahiptir:

İsa gibi arzuya karşı cihad eden,

varlığının azabından kurtulacaktır.

Bu durumda, tavsiyeme uyun,

düşmanın gücüne karşı bir zırh giyin.

Düşmanın lanetli dünya; aklını onun tuzağından kurtar.

Attar, bu fabl mantıq at-tayr ve Musibatnâme olmak üzere iki ayrı eserde ele alır. Her iki örnek de olay örgüsü açısından hemen hemen aynıdır; yorum, elbette, belirli bağlama göre değişir. Attar'ın şiirsel versiyonu, Senai'nin daha güçlendirilmiş versiyonunun aksine, ayrıntı eksikliğiyle daha önce Bölüm 2'de bahsedilen düzyazı örneğine daha çok benziyor. Attar da Senai kadar vurgu yapmaz! İblis'in, İsa'nın mallarını yağmalamasının kurbanı olduğu iddiası üzerine. Özellikle,

İsa'nın İslam'da tüm peygamber-azizlere tanınan ilahi bağışıklığa sahip olması nedeniyle çalınan malını geri alamamasına ilişkin kritik ayrıntı tamamen yoktur. Ancak Attar, Senai'ye katılır! Hikâyenin tematik odağını, İblis'in şeyh ve İsa'nın danışmanı olarak rolüne çok az ilgi göstererek, dünyanın kınanmasına doğru yönlendirmede.

Meryem oğlu İsa uyuyakalmıştı.

ve başının altına yarım tuğla koymuştu.

İsa, dinlendirici uykusundan sonra gözlerini açtığında,

kovulmuş İblis'i başının üstünde gördü.

"Ey lanetli, neden orada duruyorsun?"

diye bağırdı.

"Çünkü tuğlamı başının altına yerleştirdiğin için!" diye cevap verdi.

Bütün dünya benim alanım gibidir; bu tuğlanın bana ait olduğu açık.

Benim krallığımda mal mülk ediniyorsun; benim bölgeme izinsiz girdin.'

İsa o şeyi başının altından fırlattı; yüzü yerde uyumaya karar verdi.

(İsa) o yarım tuğlayı fırlatıp atınca İblis dedi ki:

"Artık yanından ayrıldığıma göre, iyi uykular!"

222 Şeytan'ın Trajedisi Ve Kurtuluşu

Musibatndma'da Attar'ın yorumu kısa ve özdür. Ölüm insanın nihai kaderi ve mezar onun son dinlenme yeri olduğuna göre, insanın zamanını, sonunda toza dönüşecek olan bir yeryüzü cenneti yaratmakla meşgul etmesinin ne değeri var?

Kalıcı bir yuvanın harcı ve tuğlaları, dünyanın maddiyatından değil, yüreğin gözyaşından ve can damarından şekillenir.

Mantıq at-tayr, aksine, fablın kendisinden daha uzun bir yorum içerir. Ancak, özü aynıdır: dünya baştan çıkarıcıdır ama ölümcüldür, acemi bir ağa kolayca yakalanır. Dünyada kendilerini evlerinde bulanlar, Eski Ahit figürü olan, zenginliği ve açgözlülüğüyle tanınan Korah ya da gururu, kibiri ve zorbalığı ahlaksız insan ruhunun niteliklerini somutlaştıran Firavun, Nemrut ve Şaddad gibidir. .

Dünyanın tanıdık bir Sufi görüntüsünü hatırlatan Attar, onu erkeksi olmayan yırtıcılar için çürüyen bir ceset, leş olarak tanımlar. Ya da yine, masum güve-ruhu ışığıyla kendine çeken, ancak ruhu anında alevinde tüketen azgın bir ateş diyor. Ateşle ancak ateşle mücadele edilebilir; bu nedenle, azgın dünya ateşinin söndürülmesi için nefsin zühd ateşine tabi tutulması gerekir. Sufi ancak arınma alevinden geçerken ruh için zafer ümidini keşfeder.

Dikkate değerdir ki ne Senâi ne de Attar tefsirinde, İsa ile İblis arasındaki bu karşılaşmanın ayrılmaz bir parçası gibi görünen diğer ana temayı, yani İblis'in kurban edilmesi temasını geliştirmez. İsa, bu

hikayenin tüm versiyonlarında hırsızlık ve izinsiz girmekle suçlanıyor. Senâi'de tema bir adım daha ileri götürülür: İblis, topraklarını işgal eden ve mallarını mülk edinen İsa'ya misilleme yapmaktan acizdir, çünkü İsa, peygamberlik görevinden ve manevi hayatın bir örneği olarak rolünden dolayı Tanrı'dan özel bir korumaya sahiptir.

Ancak bu konunun tahlili, İblis ile insan arasındaki ilişkiye, özellikle de her birinin bu ilişkiden doğan kusurlara ışık tutması bakımından önemlidir. Konuyu açıklığa kavuşturmanın bir yolu, yukarıdaki İsa ve İblis hikayesiyle açıkça bağlantılı olan başka bir Sufi hikayesini incelemektir. Avantajı, İblis'in kurban olarak rolünü çok daha büyük bir kesinlikle geliştirmesi ve açıklaması ve kendisini maddi dünyada bulunan kötülüklerin enerjik bir kınamasıyla sınırlamamasıdır.

Bu hikayenin bir versiyonu Attar'ın Mantıq at-tayr'ında bulunur; ancak orada o kadar çıplak, iskeletsel bir biçimde sunuluyor ki, bu soruşturmanın amaçları için yetersiz. Fablın ve tematik içeriğinin daha kapsamlı bir incelemesi için İbn Arabi'nin Ruhu'l-Kudüs'üne dönmeliyiz.

Ebu Medyen efendimize -Allah ondan râzı olsun!- bir adam geldi ve 'Ey efendim, şeytan beni rahatsız ediyor. Belki onu benden uzaklaştırırsın' diye cevap verdi Şeyh ona, 'Sen gelmeden önce İblis bana senden şikayette bulundu' diye cevap verdi. Adam, 'Sana ne dedi?'

diye sordu. bana: "Ey şeyh, biliyorsun ki Allah dünyayı benim için yarattı ve onu benim tuzağım ve tuzağım yaptı. Bana onun üzerinde hakimiyet verdi, ama birileri gelip benim hakkımı çiğnedi ve benim olanı ondan aldı. Hakkımı almak için peşinden koştum. Allah'a yemin ederim ki, ayrım gözetmeksizin insanları kovalamadım ve onlardan hiçbirini aramadım. Kendi alanımı terk etmedim; Bahçemi ve malımı koruyorum. Ama benim olanı oradan alan benim hakkımı talep etmek için ona uydum. Ve falanca beni sana şikâyet edeceğimi biliyordum, bu yüzden onun peşinden gittim ve sana tüm hikayeyi anlattım. Bana gelince, ondan hakkım olanı bırakmam. O'nun dininden elimden ne gelirse alırım; yoksa malımı zühdün ve üstadların yaptığı gibi bana geri vermesine izin ver. Bu nedenle Allah, 'Kullarıma gelince, onlara hiçbir gücünüz yetmez. ' Mallarımı terk ettikleri için onlara karşı hiçbir suçum ya da hakkım yok. Ama bu adam benim haklarımı ihlal etti." '

'Kim sana haksızlık ediyorsa, sen de onun sana haksızlık ettiği gibi sen de ona haksızlık et. O halde zalim kim?'

Adam, 'Ben' cevabını verdi. Şeyh ona, 'Ona dünyasını geri ver, o da sana ahiretini döndürsün' dedi.

Ebu Medyen ve İblis'in bu hikayesi ve özellikle Senâi tarafından anlatıldığı şekliyle İsa ve İblis'in ilgili hikayesi, İblis geleneğinin, onun itaatini ve teslimiyetini onaylarken, kendi tarafında herhangi bir gerçek ahlaki kusuru küçümseyen bir geleneği yansıtır. Allah dünyayı yarattı ve İblis'e tüm aldatmacaları ve kötülük ayartmalarıyla ona sahip

çıkmasını emretti; İblis, Tanrı'nın iradesine boyun eğdi ve şimdi O'nun vekili olarak hareket ediyor. İnsanları dünyanın ayartmalarına kendilerini bulaştırmaya zorlamaz; tam tersine İblis, zamanının büyük bir kısmını vekilharç rolünü oynayarak, kendisine emanet edilen bu dünyevi bahçeyi gözetleyerek geçirir. Müdahale eden insandır, dünya malını çalmak için İblis'in mülküne serbestçe girmeyi seçen insandır. "Kötü kim?"

Şeyhe sorar, insandır, başkası değil.

Bu tema, büyük Sufi velilerin tarafsızlığına, mükemmelliğine ve bunun sonucunda ortaya çıkan dokunulmazlığına yapılan göndermelerle daha da pekiştirilir. Onlar, kendilerini İblis'in dünyasından herhangi bir iz bırakmayanlardır ve sonuç olarak, İblis'i sefil bir kurban durumuna düşürmeye en yetenekli olanlar onlardır, çünkü o artık onların seviyesiyle savaşacak kadar güçlü kutsal silahlara sahip değildir..

Dolayısıyla, İsa'nın tuğlayı kendine mal etmesine İblis'in öfkesi, hem İsa'nın hem de İsa'nın kozmik rollerine ilişkin bu özel bakış açısı göz önüne alındığında anlaşılabilir. İsa burada, güya tamamen vazgeçtiği bir varoluş alanıyla oynuyor. Kusursuz ve Şeytan'ın gücünün erişemeyeceği bir kişinin, bedel ödemeden, yani dünyanın ayartmalarına yenik düşmesine izin vermeden, Şeytan'ın mallarından faydalanması haksızlık değil mi?

Bu mitik kıssalardan hareketle, manevî hayatın bu konudaki kuralları açıktır: Yüksek bir kemal mertebesine ulaşmış ve fiilen dokunulmazlığa erişmiş olan sûfî velî, aynı zamanda dünya mallarını da İblis'e iade etmelidir. İblis'in hakkıdır. Ve bir kez bu malları iade ettikten sonra, Sufi üstad bir daha asla onlara karışmamalıdır, çünkü o ve onlar artık manevi varoluşun karşıt alemlerinin parçalarıdır. Her ne şekilde olursa olsun bu iki dünya uyumluymuş gibi davranmak, İblis'e yakışır bir aldatmaca yapmaktır.

3. İblis: temel konuların tekrarı — II

Senâi 'ün eserlerinde İblis motifinin başlıca suşlarının özeti! ve Attar, İblis'in baskın özelliği, gururu ve onun ve insanlık üzerindeki sonuçlarından bahsetmeden eksik kalacaktır.

Yeteneğin ölçüsünde, gururu pivot yapma

hayatınızın döndüğü; Azazil'e gururun ne yaptığını görün.

Onun ırmağından itaat suyunu kesti,

ve yüzüne bir lanet Nil çekti.

İblis'in gururunun yıkıcı gücünü hiçbir itaatli ibadet etkisiz hale getiremedi. Binlerce yılın meziyeti küller gibi rüzgâra savruldu; uzun zamandır ilahi hoşnutluğun meskeni olan kalbi, kanlı bir gözyaşı ve sonsuz ıstırap vadisine dönüştü. Bir kendini beğenmişlik, bir ihmalkarlık yüzünden, rükûya ayrılmış bir yerde rezilce asıldı. Allah'ın halifesinin önünde secde etmeyi reddetmesi, bir zamanlar meleklerin

görkeminde durduğu Cennet'ten kovulmasını sağladı ve onu, günahsız insanların kanını dökmek için yeryüzünde dolaşmaya, deforme ve lanetli olarak gönderdi.

Kendini beğenmişlik Şeytan'ın mesleğidir; kendine az değer veren gerçekten erkektir.

Şeytan, 'Ben Âdem'den daha iyiyim!' dedi.

Şüphesiz o, kıyamet gününe kadar lanetlidir.

İnsan, alçakgönüllülüğü nedeniyle kilden yapılmıştır; o ateş ve ışık yaratığı gururu yüzünden yitip gitti.

İblis, aşırı gururu yüzünden sürgüne gönderildi; Âdem af dilediği için hoş karşılandı.

Âdem tövbe ettiğinde soylulaştırıldı; Şeytan övündüğünde küçük düşürüldü.

Bir tahıl yere düşer; insanlar onu almak için acele ediyor.

Bir mısır başağı başını kaldırdığında onu keserler.

İblis'in tüm gururu, kendi üstünlüğüyle ilgili narsist meşguliyetinin sembolü olan tek **kelime "Ben"de özetlenmiştir. Onun "ben"i, ruhsal görüşünü o kadar çarpıtır ki, tüm gerçekliği kendisinin bir yansıması olarak görür. İblis'in sevebilmesi için kendini sevmesi gerekir; onun için Tanrı'yı araması, kendisinin ötesinde bir Öteki'yi araması, ruhuna egemen olan benmerkezci "Ben" yüzünden imkansızdır. İblis ile**

Firavun'u manevi kardeşler olarak birbirine bağlayan işte bu "Ben" ilanıdır, çünkü Firavun da kendini tüm varlıkların üzerinde efendi ilan etmiş ve kendini Yüce Allah'a denk tutmuştur.

İblis, sadece i'l günahının müellifi değildir, aynı zamanda, daha önce belirtildiği gibi, müminleri bu aynı ayartmaya yenik düşmemeleri konusunda uyaran da odur. Attar da İblis'in kişiliğinin bu iki yönünü algılar. Kendini ilahlaştırmanın 'Ben" nini kibirli bir şekilde haykıran İblis'in aksine, o bize, sadık bir şeyh gibi, çömezi verimli topraklardan fışkıran hayaller ormanında dikkatle yönlendiren danışman İblis'i sunar. gurur toprağı.

Yüce Tanrı Musa'ya gizlice konuştu,

"Git, İblis'ten hidayet iste."

Musa yolda İblis'i görünce,

İblis'ten hidayet almak istediğini dile getirdi.

(İblis) dedi ki: "Şu nasihati daima hatırlayın.

asla "ben" deme ki benim gibi olmayasın.'

Şeyh İblis, iyi öğütler vermenin yanı sıra, yoldaşı Firavun'u kendi ilahlık iddiasının küstahlığıyla yüzleştirmeye çalışır. Attar, İblis'in bir avuç kumla Firavun'a yaklaştığı ve onu bir inci yağmuruna dönüştürdüğü bir olayı anlatır:

(İblis) "Bu kumu al, sen de bir inci yap" dedi.

(Firavun) 'Ben böyle bir şeyden haberim yok' diye cevap verdi. '

Sonra lanetli İblis ağzını açtı.

ve dedi ki, 'Sen, böyle şatafatlı havalarınla!

Çirkin yüzümü gösterirsem, dilenciyi oynarsın.

Hangi bahaneyle kendini Tanrı yapıyorsun?'

Kibirli insan, Allah'a benzer bir mertebeye kavuşmak yerine, kendi bencilliği ve kibri içinde yuvarlanan başka bir İblis olmayı umabilir. Deforme olmuş bir Şeytan gibi, bir köpeğin özelliklerini alır; aslında, herhangi bir köpek çöpçüsünden daha düşük bir ritüel kirlilik durumuna batar. Ancak bu deformasyon, İblis'in aklî melekelerini bozmaz; tam tersine. Attar, İblis'in bilgisinin sınırsızlığından ve ölçülemezliğinden bahsederken Senâi İblis'in sadık Müslümanların dini hayatına dair kavrayışının derinliği üzerinde durur.

İblis ilim elde etmek için değil, övünmek ve aldatmak için vardır.

Senin dinin değerini şeytan daha iyi bilir,

çünkü sizin dininizi ele geçirmek için ayartıcılar sağlıyor.

Ey eşek, sen İblis'ten daha aşağılıksın.

çünkü sen din tüccarısın, o din alıcısı.

Onun tuzağına takıldığın için,

230 Şeytan'ın Trajedisi Ve Kurtuluşu

Allah'tan ve elçisinden kaçıyorsunuz.

Kim (İblis'in) konuşmasıyla sarhoş olursa,

kimse onu sonsuza kadar ayık görmez.

İblis'in bilgisinin genişlemesi, kurbanlarında tam tersi bir sonuç doğurur; akılları körelir ve yeni efendilerinin peşinden akılsızca sendelerler. Senâi gibi gözlerle! İblis'in verdiği ballı tembellik şarabından cehalet ateşiyle meshedilmiş halde içtiklerini anlatır. Bu insanlara artık gerçeğe tanıklık etmeleri için güvenilemez; İblis'in aldatmacaları karşısında şaşkına dönmüşlerdir.

İblis'ten hile ve hile arayan,

İdris'te hangi değeri kabul ediyor?

Senâi, can çekişen aklı canlandırmak için, aceminin onu peygamberin kutsal arkadaşı Salman'ın suretinde yeniden şekillendirmesi ve böylece onu İslam'a boyun eğmeye zorlayarak kalbin şeytanını kesin olarak yenmesi gerektiğini öne sürüyor. Attar ise, Sufi'ye, Şeytan'ın fısıltılarını değil, insanın kaderini ve ruhsal kökenini anlamanın anahtarını içeren İlâhi Akıl'da saklı sırlar hakkında Tanrı'nın fısıltılarını dikkatle dinlemesini öğütler.

Kökeninizin anlamını kavrarsanız, kral olacaksınız; değilse, şeytan gibi olacaksınız, Şeytan'ın kendisi gibi.

İblis'in ateşli özünü Âdem'in kırılgan bedeninin kili üzerinde övündüğünde ne yazık ki keşfettiği gibi, yaratılmış bir özün diğerine göre görünür üstünlüğü ile kökenin sırrının bilgisi arasında bir bağ yoktur. Gururlu ateşi, bu alçakgönüllü tozun asaleti yüzünden şimdi ıstırap içinde yas tutuyor; Sufi, İblis'in durumundan, şüphe edip isyan etmektense, adil olan Âdem'in önünde sorgusuz sualsiz boyun eğmenin daha iyi olduğunu öğrenmelidir. Ateşinin kabadayılığına rağmen, İblis, Âdem'in olgun ruhunun aksine bir ergen ruhuna sahipti; öyleyse neden İblis'i takip eden olgunlaşmamış şehvet düşkünlerine katılmak için Âdem'i terk ediyor?

Hem Senâi ve Attar, insan varlığının şeytani unsurlarıyla başa çıkmanın denenmiş ve gerçek bir yolu olarak, tasavvuf yolcusuna zühd hayatının geleneksel erdemlerini emreder. Tövbe et ve güvende olacaksın, yoksa bir köpeğin cesedinden daha değersiz olursun; fakirlik yaşarsanız, Şeytan'ın alaylarından korkmanıza gerek kalmaz. Bağırışları, yalnızca ilerlemenize karşı duyduğu hayal kırıklığının ve kıskançlığının işaretleridir. Kendinizi dünyadan ayırın ve yalnız bir gezgin olarak yaşayın; Eğer gerçek bir alçakgönüllülük istiyorsanız, yerinizi yıkıntılar arasında yapın, insanların şöhret ve itibarını aramayın. Zevksiz bir görev olmaktan çok uzak olan çilecilik yolu, ruhta Tanrı ile daha yakın karşılaşmalar için ateşli bir özlemi tutuşturur. Sufilerin zühd yolunda çektikleri her türlü acıyı veya kederi silen şey, bu sevgili ve sevgili ilişkisinin daima mevcut bilincidir.

232 Şeytan'ın Trajedisi Ve Kurtuluşu

Ey âşık, şükret, çünkü bir Sevgiliye sahipsin.

Şimdi mutlu bir şekilde kabuğunuzun içinden çıkın.

MÂdem O'nu Sevgilin var, üzülme; ama sakının, insanlığın sunduğu lokmayı yemeyin,

Ahiret ehli gibi lokma yemeyin ki, şeytan gibi ezilmeyesiniz.

Eğer yemek yiyecekseniz, sevgilinin buyurduğu lokmayı yeyin de vücudunuzdan yüz ay ve güneş çıksın.

Cesaret kırmaya gerek yok; Tanrı'nın sunduğu sevgiye güvenin ve kendinizi O'nun gücünden tamamen kurtarmak için Şeytan'ın kalesine saldırmak için gücünüzü toplayın. Kim Sevgilinin sevgisine ortak olursa, onunla sarsılmaz bir iman kazanır. Sevgiye dayalı böyle bir iman, Sufi'nin İblis'e karşı en güçlü silahı olacaktır. Tersine, inancı ılık ve kararsız olan adam savaşta hayatta kalmayı umamaz; Yolda körü körüne dolaşacak ve sonunda Şeytan'ın pençesinde ölecektir.

Vücudundaki Yunuslara şeref cübbesi verme, hayır, etme; Dininizin Yusuflarını kuyuya ve zindana atmayın.

Dürüst Yusuf'u Şeytan'a satarsan,

Onu kuyudan çıkardığın zaman, fiyatını ucuzlaştırma.

Bugün Kenanlı Yusuf'un cesedini satın alıyorsunuz; Ancak imanınızın Yusuf'u ile ekmek gibi ticaret yapmayın.

Sevgili, Sufi'den gelen gönülsüz bir cevaba müsamaha göstermeyecektir; Yol'a gerçek bir bağlılık, kararlı bir adanmışlığı içermelidir. Senâi mürid'e o kadar çok aşk şarabı içmesini tavsiye eder ki, ayağını hak yoldan ayıramayacak kadar sarhoş olur. Senâi, yoldan saparsa, tamamen farklı bir sarhoşluğun, Şeytan'ın sarhoş sersemliğinin üstesinden geleceği konusunda uyarıyor. Attar da sarhoş halinin müphemliğini algılar; her zaman aşk sarhoşluğunun bir işareti olmak zorunda değildir, ancak kişinin inançsızlık dünyasına bağlılığını ve tanrısal olan her şeyi terk ettiğini kolayca ilan edebilir.

Tasavvuf birliğinin aşk kucaklaşmasında kendini kaybetmeyi başaran sûfî, daha önce de belirtildiği gibi, İblis ile olan ilişkilerinde imrenilecek bir konuma gelmiştir. Artık avcı İblis'e av olmayacak; roller şimdi tersine döndü ve zavallı İblis'i mağdur eden usta mistik. Attar'a göre, kutsal halife Ömer, canı sıkıldığında parmaklarını İblis'in gözlerine sokardı. Kim halife olsun, isterse dilenci olsun, dünyayı kendisinden uzaklaştıran, İblis'i köleliğe indirgemiştir. Attar, camide uyuya kalan ünlü bir şeyhin hikayesini anlatıyor. İblis'i gören başka bir kul, ibadethanede ne işi olduğunu sordu:

Lanet olası cevap verdi: 'Bu anda bile, cahil adamı Yol'dan saptırmak istiyorum.

Ama ne gücüm var ne de hevesim,

çünkü uyuyan o bilge adamdan korkuyorum.

234 Şeytan'ın Trajedisi Ve Kurtuluşu

Eğer o bilge adam beni alıkoymasaydı,

o cahil adam elimde mum gibi olur.

Ancak en önemlisi, İblis'i savuşturmak için mistik mükemmellikte saklı olan güç değildir; çok daha kritik olan, mistik aşkın, onun kucağına düşmüş Sufi'yi dönüştürme gücüdür. SanzPi, aşkın dönüştürücü gücüne dair bu derin vizyonu tek bir mısrada özetler ve aynı zamanda Celaleddin Rumi'nin bir yüzyıl sonra aynı temayla ilgili tutkulu satırlarını önceden şekillendirir:

Aşk yolundan akan her bakışta kirpiklerinin uçları, Âdem'i, İblis'i ve kafiri Müslüman olarak ortaya çıkarır.

4. İblis: Şehitliğin Kurtarıcı Gücü

Şeytan'ın erkeklerin ve kadınların dini yaşamlarıyla olan ilişkisini yansıtan ana temaların özetlenmesi Senai'de tek başına sahneyi tutmuyor! ve Attar'ın eserleri. Ayrıca her iki yazar da, İblis mitinin merkezinde yer alan kritik olayların nihai önemine ilişkin kendi özel analizlerini sunar. Açıktır ki, hiçbiri İblis'i saf kötülüğün tek boyutlu bir sembolü olarak görmez; her ikisi de İblis'in kaderinin bir soylu figürünün ve ileri manevi gelişimin trajik düşüşü olduğunu kabul eder.

(İblis) dedi ki: Başlangıçta, bu dolu bardağımdan binlerce yıl içtim.

Sonunda bardağı ters çevirene kadar,

ve lanetin azabı onun altından çıktı.

İki dünyada, yukarıdan aşağıya,

rükû yeri yapmadığım yer kalmadı."

Tüm bu vefaya karşılık İblis'in gösterebileceği sadece şekilsiz şekli vardır. Önceleri cennet hurilerini yatak arkadaşı yapan o, şimdilerde hamamlarda şeytanları sık sık ziyaret ediyor. Ancak bu alçaltma durumunda bile Attar, İblis'in karakterinde eski erkekliğinin ve manevi mükemmelliğinin kalıntılarını keşfeder. Onu, sadakati ve fedakarlığı nedeniyle İblis'e ilâhî huzurun kapısında mabeyincilik mertebesi bahşeden Ayn el-Kudat'ı andıran bir üslupla anlatır.

(İblis) dedi ki: 'Uzakta durdum, kılıcım elimde; Kim gelirse gelsin o kapıdan süreceğim,

Yani kimse o kapının etrafında dolanmıyor.

Bütün dünyada, bu benim işim, o ve başka bir şey değil.

Uzaklarda ben, bulutlar gibi iki göz,

çünkü o yüz kendini bana reddediyor.

Uzakta durdum, yine de benden başka birinin bir an için bile bu yüzü görmesine tahammül edemiyorum.

Uzak durdum, çünkü O'nun Yolunda olsam da,

Onun eşiğine layık değilim.

Uzak durdum, O'ndan ne ayağım, ne başım (döndüm).

236 Şeytan'ın Trajedisi Ve Kurtuluşu

Ateşli olduğum için O'ndan uzak olmam daha iyidir.

Uzakta durdum, ayrılıktan dolayı kasvetli bir halde, çünkü bu birliğin yakınlığının ışıltısına sahip değilim.

Onun eşiğinden sürgün edilmiş olsam da,

Başımı O'nun yolundan bir zerre çevirmem.

Arkadaşın sokağına adım attığım andan itibaren,

Dostun yönünden başka hiçbir yöne bakmadım.

Artık sırrın anlamının yakın arkadaşı olduğum için,

Hiç kimseye -en küçük bir parça bile- bakmayacağım.

Daha önce Attar'a göre İblis'in Sevgilisine sadık kalma kararlılığının arkasındaki motive edici güce değinmiştik. İblis'in Âdem'e boyun eğmeyi reddetmesini sadece kişisel bir gurur eylemi olarak değil, daha da önemlisi bir bilgi arayışı, Âdem'in özünde saklı olan ilahi sırrı paylaşma arzusu olarak yorumlar. Allah meleklere secde etmelerini emrettiği zaman, onların bu sırrı öğrenmelerini engellemek içindi. Ancak, Tanrı'ya olan saplantılı sevgisinin teşvikiyle İblis, bu eşsiz fırsatın kaçmasına izin vermeyi reddetti. Bedeli ne olursa olsun, gnosise sahip olacaktı.

Attar birkaç kez İblis'in irfana duyduğu özlemi ve bunun Tanrı ile olan ilişkisi üzerindeki etkisini analiz eder. Argümantasyonun itici gücü, Attar'ın Tazkirat el-evliya'da alıntıladığı Emr İbn Osman Al-Mekki'nin

Ganjndma'sının bir pasajından türetilmiş gibi görünüyor. ve tefsir edip Mantik-i tayr'a dahil eder.

(Emr İbn Osman el-Mekki) dedi ki:

Allah, su ve balçıktan yapılmış Âdem'in bedenine o temiz ruhu üflediğinde,

Melekler ordusunun eğilmesini istedi.

Ruh hakkında herhangi bir bilgi veya herhangi bir ipucu elde etmesinler diye.

Dedi ki: "Ey göklerin ruhları,

Tam şu anda Âdem'in önünde eğilin!"

Hepsi başını yere eğdi.

Hiç kimse bu gizemi saf olarak görmedi.

Ama İblis kendini tuttu ve şu sözü söyledi:

“Kimse benden bir yay görmeyecek!

Eğer başımı vücudumdan atarlarsa,

bu benim için boynu bükmek kadar acı verici olmazdı.

Âdem'in sadece kil olmadığını çok iyi biliyorum; Bu daha harika sırrı görmek için başımı verirdim, korkma!” '

238 Şeytan'ın Trajedisi Ve Kurtuluşu

Böylece eğilmez, Âdem'in özünde saklı olan hazineyi ele geçirir. Tanrı, en iyi korunan sırrını yağmalamak için pusuya yatan bu hırsıza öfkelenir; ama İblis'e yüklediği lanet, yağmaladığı irfan karşısında sönük kalır.

“Ya Rabbi, bu kula bir mühlet ver; bu mahzun ruha bir çare ihsan et.”

Yüce Allah cevap verdi, “Size mühlet verildi; Boynuna lanet tasmasını taktım.

Seni 'yalancı' adıyla damgalayacağım; Kıyamet gününe kadar suçlanacaksın.”

Bunun üzerine İblis, “Bu hazine temiz,

MÂdem bana vahyedildi, ben ne korkarım lanetten?

O lanet de o rahmet de senindir; o kul ve o kader Senindir.

Kaderim lanetse, korkma; her zehrin panzehiri yok mudur?

Merhamet arayarak Senin yarattıklarını gördüğümde,

Senin lanetine kabaca katlandım.

Bazıları senin rahmetin gibi senin lanetine muktedir değil mi?

Ben lanetin kuluyum, aşağılanmayan biriyim.” '

Bununla birlikte, Attar'ın İblis'in eğilmeyi reddetmesini en kapsamlı şekilde ele alması, yukarıda bahsedilen iki eserde değil, Attar'ın hem

gnostik temaya hem de İblis'in ona sadakatine ilişkin ek temaya ilişkin en karmaşık analizini sunduğu Ushturndma'dadır. tek tanrılı ibadet. Aslında bu son motif, pasajın başlangıç ve orta bölümlerinde, çoğu zaman olduğu gibi, İblis'in Âdem'in kırılgan suretine üstünlük iddialarıyla bağlantılı olduğu sahneyi işgal eder.

Lanetli İblis, ateşten ve nurdan yaratıldı; Âdem, Tanrı'nın suretinden toprakta dövülerek yaratıldı.

Karanlıkta ışığı keşfedebilir,

ama ışıktaki karanlık keşfedilmeden gider.

Azazil kil Âdem'i görünce,

hemen saflığı içinde kendine baktı ve dedi ki: 'Ya Rabbi, ben saf nurdan yaratıldım; Bunu, faydasız çamurdan yaptın. Ben gerçeği konuşuyorum!'

(Kendini cazibe merkezi gören,

O, sûfîlerin saf halinden ayrılmıştır.)

"Senin eşiğinde bunca yıl geçiren ben,

ve Senin Yolunda ilerledin,

Senden başkasına nasıl boyun eğeceğim?'

240 Şeytan'ın Trajedisi Ve Kurtuluşu

Sonsuza kadar Senden başkasına boyun eğmeyecek,

ya beni kabul edeceksin ya da kovacaksın.'

İblis, Âdem'in zatında saklı olan hazinenin hiç farkında değil gibidir; aslında Allah onu cehaletinden dolayı azarlar ve Âdem'in üstün niteliklerini, sırların sırrına sahip olması da dahil olmak üzere, ayrıntılı olarak açıklar. Allah, ekicisine hasretle büyüyen bu çamurun içine bir tohum ektiğini kabul eder. Allah, bu tohumu ekmenin yanı sıra, tohumun yeşermesi için Âdem'in çamuruna sevgisini yağdırmayı diler.

Bu özel noktada Attar, Ganjndma'yı anımsatan metin diline dokunmaya başlar. Allah meleklere secde etmelerini emreder ama İblis reddeder:

Hepsi kafalarını yere koydular; Ancak lanetli İblis ayakta kaldı.

Yüce Allah dedi ki, 'Ey Yolun casusu,

Adam'a daha ne kadar bakacaksın?

Âdem'in önünde eğil, ey lanetli,

sonra bütün sırları onda görün.'

Ancak İblis, gnostik temayı takip etmez, daha ziyade onun sarsılmaz tektanrıcılığını yineler.

İblis, 'Ey kâinatın İlahı,

açık ve gizli kral,

Senden başkasına asla boyun eğmem.

Bir'in dışında hiçbir zaman dualite görmüyorum.

Yıllarca önünde eğildim,

Her zaman senin ulu emrine uydum.

Senden başkasına boyun eğmem; bu emire itaat etmeyeceğim.'

Allah, İblis'e pozisyonunun aptallığını göstermek için yine sözünü keser. Tanrı, ondan önce iki değil, sadece bir tane olduğunu açıklar, çünkü Âdem'in gizli özü Tanrı'nın Kendisindendir. İblis rükûdan imtina etmeye devam ederse, Allah'ın onun boynuna lânet tasması takmasından ve onu yalancı ismiyle işaretlemesinden başka çare yoktur. Arif temasına uygun olarak, bu tehditler, kazanmak üzere olduğu ödülle karşılaştırıldığında İblis'e boş geliyor.

Bundan sonra İblis pusuya yattı; sırrı gördü; Gerçeğin özüne ulaştı.

Dedi ki, 'Bu sır, tam şu anda ortaya çıkıyor.

Bu umut, tüm tasarımlarımın nesnesiydi!

Bana senin lanetin, rahmetinden daha hayırlıdır; Bütün bu merhamet, nasıl senin lanetinin yerini alabilir?

Ne dilersen onu yap. Konuşmama gerek yok,

çünkü senin konuşman karşısında çaresizim.

242 Şeytan'ın Trajedisi Ve Kurtuluşu

O lanet Senin, o rahmet senin; o kul Senindir, o kader Senindir.

Sözün kalbimi bilinçsiz kılıyor; bu acıdan sonsuza dek anlamsız hale getirildi.'

Ey Sevgilisinden kaçanlar,

O'nun huzurunda her şey birdir. Peki iyi ve kötü nedir?

Bu kısa seçkilerden, Attar'ın İblis'in Âdem'le kritik karşılaşmasının şiirsel tasvirlerine İblis destanından çeşitli türler ördüğü açıktır. Bu, özellikle İblis'in hem sadık bir tektanrıcı olduğu hem de ilahi marifetin sırrını ele geçirmek için Tanrı'yı aldatmayı planladığı Ushturnma'daki pasajda açıkça görülmektedir. Bu türler genellikle birbirini tamamlayıcı olsa da, aynı metne dokunduklarında tutarsızlıkların ortaya çıkması kaçınılmazdır. Attar, İblis'e baştan beri tüm planının Tanrı'nın irfan hazinesini ele geçirmek olduğunu söyleterek sunduğu seçimlerde bu zorluğu zekice aşmaya çalışır. Bununla birlikte, hikayenin ilk bölümünün tamamı, İblis'in her zaman Âdem'in olumsuz görüşlerini ifade ettiği tek tanrılı türdedir, çünkü tam olarak onda kilden başka bir şey görmez. Tektanrıcılığın bu itirazlarını, Allah'ı yoldan çıkarmak ve böylece Allah'ın irfanının çalınmasına zemin hazırlamak için bir cehalet taklidi olarak açıklamak, ideolojik çelişkileri yeterince ele almamaktadır. Yine de bu, geleneğin çeşitli düzeylerini bütünleştirmek için dahiyane bir girişimdir.

İblis'in sarsılmaz iradesinin, özellikle de marifetin elde edilmesinin elde ettiği bu güçlü tasvirlerin yanı sıra, Attar, Tanrı'nın iradesinin şiddetle zıt bir resmini çizer; Kendi. Attar'ın Âdem ve Havva'nın trajik düşüşüyle ilgili uzun hikayesinde, Ushturndma2{{]'de de bu tema hakimdir. O'nun ilahi planının ortaya çıkmasında hiçbir mantığa, hatta adalete ihtiyaç yoktur; önemli olan, aşkın Tanrı'nın bunu istemesidir. Bu gerçek onun toplam gerekçesidir.

Allah ne dilerse zamanla olur; bu gizem yüzünden, haber verilmeden beden ve ruh meydana geldi. Allah ne dilerse şüphesiz o olur; gören bilir; o yalnız.

Allah ne dilerse onu kuvvetle yerine getirir; Bunu bil ey cahil adam, eğer aklın varsa.

Allah ne dilerse onu tartışmadan yapar.

Ne kadar konuşursan konuş, hiç konuşma yok.

İlâhî takdirin kudreti karşısında bu ürkütücü direnme acizliği, Âdem'in Cennette Şeytan'ın vesveselerine yenik düşmesi örneğiyle sınırlı olmayıp, bizzat Şeytan'ın düşüşüne kadar uzanmaktadır. Bu nedenle, tektanrıcılığını ilan eden ve arif hazinesi uğruna Sevgilisinin elindeki yıkımı özgürce seçen âşık İblis'in önceki vizyonunun tam tersine, Attar, Tanrı tarafından kurban edilen bir İblis'ten söz eder. Günlerini, kaderinin anlaşılmazlığına ve ayrılığının ıstırabına ağıt yakarak geçiren bir İblis. Tanınmış mutasavvıf Ebu'l-Hüseyin Nuri'nin bir adamla

otururken keşfedildiği Tezkiretü'l-evliya'de açıklayıcı bir hikaye yer alır; her ikisi de kedere ve bolca gözyaşına boğuldu. Ancak kısa süre sonra adam ayrılır ve Nuri arkadaşlarının yanına döner:

O adamın kim olduğunu biliyor musunuz?

Hayır dediler. O, İblis'ti, hizmetlerini ve kaderini anlatıyordu, dedi. Ve ayrılığının acısını yaşıyordu. Ve gördüğün gibi, o ağlıyordu ve ben de ağlıyordum.'

Başka bir yerde Attar, bir zamanlar şanlı İblis'in hatıralarını daha ayrıntılı olarak anlatır. Musibatnama'da İblis, peygamberin göksel meskenine erişmeye çalışır. Sonunda Cebrail, ayrılığının ıstırabını anlatma şansı bulabilmesi için onun içeri girmesine izin verir. İblis, miracının olduğu geceyi peygambere hatırlatır ve ona gördüklerini sorar: Allah'ın arşı, kainatın sırları vs.

"Allah'ın arşının solunda gördün mü?"

dedi.

kötülük vadisi, kara çöl?'

O, 'Gördüm; yolumdan uzaktı.'

O ova benim toplanma yerimdi, dedi.

Devam etti, 'Şu devrilen bayrağı gördünüz mü?

O bayrak benim ey rehber.'

"Kırık minberi (minberi) gördün mü?”

diye ekledi.

Gerçekten de oraya bu zavallı ruh için konuldu.

O benim minberimdi ve bir meclis topladım; Kendimi altın ve yaratıkları bakır ilan ettim.

O minberin altında yüz bin yönden yedi yüz bin melek dinlenmeye geldi.

Onlara Tanrı'dan gelen gelenekleri okudum; Onlarla birer birer tanıştım.

Uzaylı olduğumu nereden bilebilirdim?

onların bilge ve benim deli olduğumu?

Şanslı olanın ben olduğumu sanıyordum; “Lanetim!” tasmasından habersizdim. '

Attar'ın İblis'in kaderinin trajedisi üzerine ağıtlarını tarif etmek için kullandığı belki de en çarpıcı görüntü, İldhindma'da meydana gelen akan, siyah nehirlerin görüntüsüdür.

O eşsiz adam dedi ki, 'Issız bir yolda,

Akan iki siyah nehir gördüm.

246 Şeytan'ın Trajedisi Ve Kurtuluşu

Bu suyun ne olduğunu keşfetmek için akışı takip ettim

öyle bir hızla akıyordu ki.

Sonunda bir kayanın kenarına ulaştığımda,

İblis'i toprağa düşmüş halde gördüm.

İki gözü kan akan iki bulut gibiydi; her gözden bir kan akışı akmaya devam etti.

Yağmur gibi ağladı ve ağıt yaktı; durmadan şu sözleri düzgün bir sesle söyledi:

"Bu hikaye ay gibi o yüzle ilgili değil, benim kendi talihsizliğimle ilgili.

İtaatimi kabul etmez; sonra suçu benim boynuma atıyor!

Böyle bir trajedi başka kimin üzerine düştü?

Hiç kimse böyle bir şeyi hatırlayamaz." '

İblis edebiyatının bu türünün en şiirsel cevheri, İblis'in Tanrı'nın anlaşılmaz iradesinin elindeki trajik durumunun tüm lezzetini en iyi şekilde yakalayan Senai'nin şiirinde bulunur.

O'nunla kalbim sevgi ve dostlukta birleşti; yüreğim sevginin Simurg'una yuva oldu.

Kapımda melek ordularından bir ordu duruyordu; benim rütbem, İlahi Taht tarafından konuşlandırılacaktı.

Ama yolumun üzerine kurnazlığının tuzağını kurdu; Adam bu tuzağın ortasındaki yemdi.

Beni lanetinin kıçı yapmak istedi; O, dilediğini yaptı; kil Adam bahaneydi.

Ben göklerdeki meleklerin öğretmeniydim; Ben sonsuzluğa olan umudumu bu Ebedi Olan'a bağladım.

İtaatkar tapınmayla yedi yüz bin yıl geçirdim; itaatimden binlerce, binlerce hazine toplandı.

Tablette birinin lanetleneceğini okumuştum; Herkesten şüpheleniyordum; Kendimden şüphelenmedim.

Âdem çamurdan, ben ise O'nun nurundan yaratılmıştır.

"Ben eşsizim!" diye bağırdım ve o eşsizdi.

Melekler, 'Bir kere bile eğilmedin' dediler.

Bunu nasıl yapabilirdim, çünkü bunu benim için hazırlamıştı.

Gel ey nefs, ve itaatkar işlerine bağlı olma, çünkü bu ayet şimdiki insanlara fikir vermek içindir.

O'nun hükmüyle geldiğimiz son noktayı anladım. Bunun üzerine iki gözümden yüz pınar aktı.

Ey aşk yollarında bilge olan, ben günahsızım!

248 Şeytan'ın Trajedisi Ve Kurtuluşu

Çünkü (benim) onların (Âdem ile Havva'nın) tarafına yol bulmaları da yolsuz olmadı.

İblis'in bu zıt görüşleri (mükemmel tektanrıcılığı özgürce seçen ve ilahi marifeti yakalayan İblis ile Allah'ın güçlü hükmünün kurbanı olan İblis'e karşı) şaşırtıcı bir şekilde Attar ve Senai'ye hizmet etmez, özgürlük ve kader hakkında daha kapsamlı tartışmalar için atlama noktaları olarak. Attar, İblis geleneğinin bu yönünün gelişimine hiç yer ayırmaz; Ancak Senâi , sorunu Divan'da bir keresinde gündeme getiriyor.

Boyun eğmeyi reddetmesi hakkında ne diyorsunuz?

Seçmek zorunda mıydı yoksa özgür müydü?

Eğer seçebilseydi, o zaman Tanrı güçsüzdür.

Eğer iktidarsızsa, o zaman Tanrı bir tirandır.

Sizin işiniz olmayan iş hakkında düşünmeyin.

Senin yolun olmayan bir yolda seyahat etme.

Attar, İblis'in herhangi bir seçim özgürlüğüne sahip olup olmadığı konusunda felsefi bir tartışmaya girmek yerine, enerjisini Al-Hallac ve Ayn Al-Qudat tarafından çok ustaca geliştirilen mistik karşıtlar bilimine odaklamayı tercih eder. Özellikle bu bilimin İblis'in kendi laneti anlayışına nasıl dokunduğuyla ilgilenmektedir. İblis'in Allah ile olan ilişkisinin yoğunluğundan dolayı Attar, lanetini olumsuz bir

karşılaşma olarak yorumlamadığına inanır; paradoksal olarak, bir yakınlık deneyimidir.

İblis'in lanetlendiği o saatte, ağzını övgü ve yüceltme ilahileriyle açtı:

"Senden gelen bir lanet, başımı Senden başkasına çevirmemden yüz kat daha güzeldir.

Eğer bir köpek bir darbe yüzünden kapıdan uzaklaşırsa, kemikten sonsuza kadar ayrı kalır.'

Ne diyeceğim?

(İblis) laneti işitince,

hepsi o lanet yüzünden gözyaşları içinde, sadece O'nu gördü.

Binlerce yıldır saf şarap içmiş biri,

(biraz değil, içtiği bardakları ağzına kadar doldurdu!)

O saf şarabı nasıl unutabilirdi?

Sonunda içtiği bazı pislikler yüzünden mi?

Lanetin kalıntılarını tatmasına rağmen,

bu lanette sadece Cupbearer'ı [saki] gördü.

O Cupbearer'ı binlerce yıldır saf şarapta gördüğüne göre, tortularda O'ndan başkası nasıl görülebilir?

Lanet o eşikten hüküm verildiğine göre,

250 Şeytan'ın Trajedisi Ve Kurtuluşu

ve onun adı 'lanetli' o Mevcud'dan geldiğine göre,

Bunun kötü ya da iyi olduğunu görmedi; sadece bunu gördü - O'nun eşiğinden geldiğini.

Bu lanet onun eşiğinden aldığı şeref cübbesi olduğundan,

yürekten kabul etti. Uzun ve kısa olan budur.

İblis'in aldığı bu lanet armağanı, Tanrı'nın ruhsal Yolun üstadlarına bahşettiği birçok armağandan yalnızca biri değildir; diğerlerinden üstündür ve benzersiz bir benzersizliğe sahiptir.

O'nun darbesinin serbest olduğuna inanıyorsun; ama binlerce yıllık itaat bedelidir.

O'na itaatin bin yıllık da olsa,

Bu, O'ndan bir saatlik lânetin bedelidir.

Birçoğu Tanrı'nın lütfunu aradı, ancak yalnızca İblis gözlerini Tanrı'nın gazabına perçinledi; bu lanet onu erkeklik bakımından diğerlerinden üstün kıldı ve ona Âdem'in oğulları ve kızları üzerinde güç verdi.

Lanet başka kimseye görünmedi,

çünkü o laneti satın almaya muktedirdi.

Tanrı'dan geldiği için, başkalarına ölüm gibi görünse de, bu lanet onun için zenginliklerle doluydu.

İblis, İlâhinâme'nin başka bir pasajında, lanetin kralın okuna benzetilmesi gerektiğini açıklar. Şüphesiz ok, hedef aldığı kişiyi dehşete düşürür, ancak ruh hedefi, kralın ona bakmaya tenezzül etmesine sevinmelidir.

Şu anda sadece okun farkındasınız; Gözlerin varsa nişan yapana bak!

İblis'in sevgi dolu bağlılığını azaltmayı reddetmesi veya Sevgili'ye fedakarca teslimiyetinden vazgeçmesi, Attar'ın İblis'in nihai sonu hakkındaki görüşlerini önemli ölçüde etkiler. Ancak burada, önceki vakalarda olduğu gibi, Attar, İblis'in rehabilitasyonu hakkında tutarlı ve sistematik bir teori sunmaz; o, zamanının tasavvufi dini literatürünün külliyatına çoktan girmiş olan çeşitli teorileri az ya da çok tekrarlar. Aslında Attar açıkça çelişkili görüşler sunar; zaman zaman İblis'i Cehennem'de sonsuz azaba mahkûm eder ve ilahi rahmetten tüm ümitlerini yitirdiğini bildirir; diğerlerinde ise İblis'in rehabilitasyonunun belirgin bir olasılık olduğunu öne sürüyor. Bu son perspektif, çeşitli biçimleriyle, burada bizi ilgilendiren şeydir.

Tanrı'nın ilahi iradesinin ezici gücünde, ilginç bir şekilde, bir umut belirtisi keşfedilir, aynı irade, kaprisli bir şekilde İblis'i pençesinde ezmiştir. Attar, Ash-ShiblT ile İblis arasında, İblis'in önce eski ihtişamını kaybetmekten yakındığı bir konuşmayı anlatır; ancak, hızla daha uygun kaygılara geçer:

Kalbim O'nun görkemiyle doldu; Ben O'nun birliğinin itirafçısıydım.

252 Şeytan'ın Trajedisi Ve Kurtuluşu

Yine de, tüm bu bağlılığa rağmen, sebepsiz yere, beni eşiğinden uyarmadan kovdu.

Eşiğin yaratıklarından hiçbiri cesaret edemedi

'Onu neden bu kadar aniden sürgün ettin?'

Bu yüzden, sebepsiz yere beni tekrar kabul ederse, bu garip olmaz, çünkü bu anlaşılamaz.

Sebepsiz yere O'nun tarafından kovulduğumdan beri,

Ayrıca sebepsiz yere O'nun tarafından geri çağrılabilirim.

Allah'ın fiillerinde nasıl ve niçin diye bir şey olmadığı için Allah'tan ümit kesmek doğru değildir.

Öfkesi, kovulmamı emrettiğinden,

lütfunun beni geri araması garip olmazdı.

Bilmiyorum; Tanrım, bilmiyorum!

Biliyorsun; Ne yapacağını biliyorsun.

Yüz okşamayla çağırdığın bir,

bir tane daha yüz vuruşla uzaklaşırsın.

Mâdem sebepsizce büyük bir servet ihsan ediyorsun, şimdi de sebepsiz bu lütfu bana ver.

MÂdem sebepsiz olarak varoluş armağanını verdin,

Aynı şekilde, sebepsiz yere beni cömertliğin içinde boğ.

Senin huzurun benim acı çekmeme bağlı olmadığı için,

Özgürlüğünüz hiçbir nedene bağlı değildir.

İblis'in rehabilitasyonunun olası temellerinin ikinci ve daha zorlayıcı bir ifadesi, İblis'in bir araç olarak rolü gerçeğine odaklanır. İblis'in durumu, Kenanlı Yusuf'un kardeşi Eski Ahit figürü Benjamin'in durumuyla karşılaştırılır; O da Joseph'in heybesine bir fincan saklayıp sonra onu hırsızlıkla suçlamasıyla haksız yere mağdur oldu. Bununla birlikte, Benyamin'in Yusuf tarafından manipüle edilmesi, Yusuf'un kardeşlerini teste tabi tuttuğu ve Yakup'un oğullarının nihai uzlaşmasına yol açtığı için amaçsız değildi. Aynı şekilde, İblis'in Allah'ın elindeki manipülasyonu, sonunda onun İlahi Huzur kapısındaki mabeyincilik makamıyla ödüllendirilmesiyle sonuçlanır. Orada bekler, içeri girecekleri dikkatle inceler ve sınar. İblis'in onayı olmadan kimse geçemez. Bu pasajda Attar, Ayn Al-Qudat'ın İblis algısını çok yakından yansıtıyor:

Böyle dedi o aziz adam, 'Tam olarak

Aynı şekilde (Benyamin'de olduğu gibi) Tanrı İblis'e davrandı.

Onu kapıdan kovdu ve bu sır uğruna,

Onu lanetle tüm dünyadan ayırdı.

Onu öfkesinin peleriniyle giydirdiyse,

onu dünyanın gözünden zorla gizlemek içindi.

Bu eşikte artık sürekli duruyor, elinde gazap silahı tutuyor.

Önce ondan sığınmadıkça,

İlahi Âlem'e ayak basamayacaksınız.

Bu amaçla gece gündüz kapıda görev yapıyor:

orada görünen o günahkarları ele geçirmek için.

Erkeklerin değerini test edecek mihenk taşı onun elindedir; Doğudan Batıya saflar halinde önünden geçerler.

Kim oraya sahte para getirirse,

İblis orağıyla onu oracıkta keser.

İblis paranın sahibine böyle söyler,

“Ey benden aldatma ödülünü çalan!

Tanrım, yarım saat içinde yüzüme döndü

binlerce yıllık itaatkar ibadetim; Oysa sizler, bir zerre taatten dolayı parıldayanlar, Allah'ın huzuruna çıkıyorsunuz! Utanmıyor musun?

Dünyanın yaratıkları beni lanetlerse,

ruhumdaki aşk bir atom eksiltmez.

Ama eğer biri seni lanetlerse,

bir saat içinde çektiğin acıdan yere yığılırsın."

İlk andan itibaren Yolun cesur adamları gibi olun; o zaman, ruhunu feda etmeye hazır, kendini kralın önüne at!'

Attar'ın ağırlığını İblis'in nihai rehabilitasyonunu destekleyenlerin tarafına verdiğine şüphe yoktur, her ne kadar kendisi bunun neden veya nasıl olacağına dair tek bir açıklama seçmese de. Kendi özel duruşu en iyi şu iki kısa ayette özetlenmiş görünüyor:

Uzaklaştırılsa da umutsuz da değildir; onun laneti, öyle görünüyor ki, sonsuz değil.

Şu anda umutsuzluğa batmış olsa da, sonsuzluğunu umutla geçirecektir.

5. İblis: Bir'e Dönüş

Şimdiye kadar incelenen ve İblis'in ihtişam içinde nihai restorasyonunu kabul eden teoriler, Tanrı'nın merhametli sevgisinin gücüne ve İblis'in kozmik rollerinde gösterdiği doğuştan gelen asalet, ahlaki doğruluk ve manevi mükemmelliğe olan kesin bir inanca dayanmaktadır. Bir başka teori de dikkati hak ediyor; ancak İblis'in Allah'ın huzuruna dönüşüne, sahip olduğu asli değer açısından değil, metafizik bir zorunluluktan yaklaşır. İbn Arabi'ye atfedilen Kur'an tefsiri, bu hususta en açık şekilde yolu işaret etmekte ve Azizeddin Nesefî'nin tamamlayıcı eklemeler yapmasıyla ortaya çıkmaktadır. Son olarak, Abdülkerim el-

256 Şeytan'ın Trajedisi Ve Kurtuluşu

Cilî ile metafizik temanın İblis'in ahlaki doğruluğu ve sevgi dolu bağlılığı temalarıyla ilginç bir entegrasyonu gerçekleştirilir.

Sahte İbn Arabi'nin tasavvufi hayatın psikolojisini formüle etmesinde, İblis figürü, vahm, hayal gücü ve kendini kandırma gücü ile eşittir. Metin, hayal gücü yetisinin, aynı zamanda vücuttaki en sıcak ruh olan hayvan ruhunun en ince kısmından yaratıldığını açıklar. Fakat bu İblis-kuvvet, temel hayvaniliği ve bunun sonucu olarak aşağılık olması sebebiyle, insan ruhunun daha yüksek kemâllerinden perdelenmiştir. Bununla birlikte, hayal gücü, kendini değerli kılma ve yüceltme iddialarıyla kendini kandırır, saf Akıl'a, akl'a karşı kibirle isyan eder.

Al-Insan al-kamil'inde Nesefi, sözde İbn Arabi'nin İblis-wahm kimliğine ilişkin algısının çoğunu yansıtır. Allah'ın alt âlemdeki temsilcisinin (Âlem-i sagir) yaratılışını, kozmik alemde (Âlem-ı kebir) meydana gelen aynı yaratılışla paralel bir olayı anlatır.

Bunun üzerine halifesini insanlar dünyasına gönderdi. Ve Allah'ın halifesi, Akıl, Kakl idi. Kakl, insanlar âleminde hilâfeti üstlendiğinde, rükû etmeyen vahm hariç, aşağı âlemin bütün melekleri Akla secde ettiler. Reddetti. Bu, kozmik dünyada Âdem'in halifeliği üstlenmesiyle aynıydı; Âdem'e secde eden İblis dışında bütün melekler secde ettiler. Reddetti.

Nesefî'den daha geleneksel bir tarzda, sözde İbn Arabi, melek İblis-ivahm'ın mitsel kökenini ve nihai düşüşünü anlatır. İblis, ne

yeryüzünde Allah'ın emrine boyun eğmek zorunda olan saf meleklerdendir, ne de Âdem'in asaletini gören, onun aklını kabul eden ve Allah'ın emrine sevgiyle itaat eden semavi Akıl meleklerindendir. İblis, ateşli, hayvan ruhunun özü olan El-Cenn'den türetilmiştir ve dolayısıyla cin denilen ruhlar ailesinin bir üyesidir.

Ancak İblis, semavi varlıklar arasında yetiştirilmiş ve onlardan kısmî ilim ve Akıl alemlerine yükselme kabiliyeti edinmiştir. Fakat kendini böbürlenerek aldattı ve akl'ın hükmüne boyun eğmeyi reddetti. O, çamurdan yaratılıştan ve hem göklerin hem de yerin meleklerinden üstün olduğunu ilan etti ve böylece kısmî bilgisinin sınırlarını aştı. **İblis'in akl'ın sırlarına nüfuz etme çılgınlığı, en başından yenilgiye mahkum edildi.**

Çünkü o, tabiatı gereği hakikatin bütününden perdelenmişti ve kıyasa boyun eğmeye mahkûmdu.

Bu, İbnü'l-Arabî'nin İblis'in tabiatının bileşimi hakkında sunduğu tek bakış açısı değildir. Başka bir yerde bunu belirli bir Kuran ayeti ışığında tartışır: "Ey İblis, iki elimle yarattığıma secde etmene ne engel oldu?'

dedi. (Kur'an 38:75). Adam-akl, Tanrı tarafından, her biri Tanrı'nın bir eli tarafından temsil edilen hem dünyevi hem de ilahi formların bir karışımı olarak yaratılmıştır. Ancak İblis'e bu birleşik mahiyet bahşedilmemiştir; o sadece dünyevi formun bir parçasıdır. Ancak Âdem, Tanrı'nın halifesi olarak, temsilcisi olduğu Kişi'nin biçimine

sahip olmalıydı, aksi takdirde kendisini bu göreve atayan kişiyle hiçbir bağı olmazdı. O'nun özündeki asalet, Âdem'i tüm yaratılmışların, hatta en saf meleklerin bile üzerine çıkarır.

Nesefi, aksine, yedi cehennem ve sekiz cennetten oluşan ayrıntılı bir kozmik yapıyı tanımlar. İlk cennetin cehennem karşılığı yoktu çünkü tüm karmaşık yaratılmış maddelerden yoksun bir alemdi; orada sadece Âdem ve Havva önceden yaratılmış bir tecrit halinde yaşıyordu. Tanrı yaratıcı kelime Ol'u telaffuz ettiğinde! Âdem ve Havva, yalnızca yaratılışın iyiliğiyle değil, aynı zamanda kötülüğün gücüyle de ilk karşılaştıkları ikinci cennete taşındılar. İblis-wahm ve Âdem-akl arasındaki kriz, dördüncü cennette doruğa ulaştı ve teslim olmayı reddeden İmgelem dışında tüm ruhsal ve bedensel güçlerin akl'a boyun eğmesini sembolize ediyor.

Nesefi, İblis'in reddetmesinin sebebinin ne olduğu hakkında ilginç bir gözlemde bulunur. O, doğası gereği kötü değildir veya kontrolsüz bir şekilde günaha çekilmez; daha ziyade özgür seçimlerinden dolayı suçlanır: gururlu itaatsizliği, kötü eylemleri ve yozlaşmış öğretileri. Bu nedenle, Nesefi, bu seçimleri taklit eden herhangi bir adamın bu süreçte şeytani ve İblis benzeri hale geldiği konusunda uyarıyor.

Nesefi, seçim gücünün tek bir gerçeklik olduğunu açıklar; bir kötülük tercihi ile saptırıldığında ise İblis adını taşır. Bununla birlikte, seçim iyilik için olduğunda, güç kendini melek, melek olarak gösterir. Nesefî, Sa'd Ad-Din Hamuya ve Ayn Al-Qudat gibi şanlı seleflere atıfta

bulunarak, meleği peçe açıcı, Şeytan ise perdeci olarak tanımlar; melek iyiliğe teşvik eder ve kötülükten uyarır; şeytan ise kötülüğe teşvik eder ve iyiden uzaklaştırır.

Hem sözde İbn Arabi hem de Nesefî, İblis'in karakterinin oldukça kasvetli resimlerini yapsalar da, ikisi de İblis'in eninde sonunda lehte dönüşü için kapıyı açık tutar. Sözde İbn Arabi, İblis'in kişisel olarak aşağılanmasının ve Âdem'in oğullarının ve kızlarının baştan çıkarılmasına olan ilgisinin ancak Kıyamet Gününe kadar devam edeceğine inanmaktadır. Bu, Allah'ın İblis'e insanlardan intikamını alabilmesi ve bu süreçte Allah'ın bir yargı aracı olarak hizmet edebilmesi için verdiği mühlet süresidir.

Sözde-İbn Arabi'nin şemasında iki diriliş vardır; nefsin tüm bağların kesilmesiyle vücuttan atılmasını gerektiren küçük veya "küçük" diriliş ve nihai veya "büyük" diriliş, ki bu tüm gerçekliğin tevhide, Tek'in birliğine dönmesi veya kaybolması. Bu diriliş teorisi, **İbn Arabi'ye atfedilen Tefsir'in metafizik yanlılığını açıkça göstermektedir. Evrenin nihai apokaliptik tamamlanışında, yani nihai dirilişte, iyi ya da kötü, hepsi tek bir panteist gerçek olan Tanrı'ya dahil edilecektir: "...ve o (İblis) lanetlenmeyecektir. .... O vakit hem sapıklık mühlet hem de lanet sona erer.'**

İblis'in yozlaştırma yetkileri, kendilerini dünyaya teslim edenlerle sınırlı olduğu gibi, şimdi, ahir zamanda hükümsüz kılınmıştır. "Başlangıçta

onları (yani müminleri) tamamen saptırmaya gücü yetmediyse, sonunda bunu nasıl yapabilirdi?"

Nesefî, Tefsir'in yaptığı gibi metafizik bir dille konuşmaz. Ancak o, Alem-i Cebarut'u, meleklerin ev sahibi dünyasını (ki bu, İlahi Mevcudiyet dünyasının hemen altındaki dünyadır), karşıtların artık var olmadığı vahdet, birlik dünyası olarak tarif eder.

Ey Derviş! Alem-i Ceberut'ta hem bal hem de kolosit aynı tada sahiptir; hem panzehir hem de zehir aynı kapta hazırlanır; hem şahin hem de tavuk birlikte yaşar; hem kurt hem de koyun birliktedir; gündüz ve gece, ışık ve karanlık aynı renk tonuna sahiptir; başlangıcı olmayan sonsuzluk ve sonu olmayan sonsuzluk, dün ve yarın aynı evde yaşar; İblis'in Âdem'e düşmanlığı yoktur; Nemrut ve İbrahim barışırlar; Firavun ile Musa arasında bir çekişme yoktur.

Burada İblis barışı ve çatışmanın sona ermesini bulur. Ve çatışma olmadığında, ayrılık acısı da kaybolur, çünkü jabarut dünyası bireyselliğin sona erdiği alandır.

İblis'in rehabilitasyonu üzerine başka bir bakış açısı, Abd Al-Karim Al-Cili'in Al-insan al-kdmil'inde formüle edilmiştir. Onun İblis için öne sürdüğü menşe teorisi önceki iki müellifinkinden farklıdır. El-Cili'in şemasındaki tüm melekler, Allah tarafından kozmik Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem]'in nefsinden yaratılmıştır - asil melekler Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem]'in nefsinin güzelliği, nuru ve

hidayetinden, İblis ve talebeleri ise gaddar güçten, karanlıktan yaratılmıştır. ve nefsini saptırmak.

İblis'in çöküşünün, mitsel tarihinin geleneksel anlatılarına uygun olarak, Al-Cili, onu tek görüşlü bir adanmışlığın meleği olan Azazil olarak tanımlar. Tanrı Âdem'i yarattığında ve meleklere eğilmelerini emrettiğinde, bu emir Azazil'e bir kaçamak alıştırması olarak göründü. **Âdem'e Allah'ın emrine göre secde edenin gerçekten Allah'a secde ettiğini anlamadı. Bu yüzden reddetti ve İblis adını aldı.**

Allah, onun itaatsizliğiyle karşılaşıp bir açıklama talep ettiğinde, İblis, çamurdan Âdem'e olan esas üstünlüğüyle övünür: "Bir mum alıp onu ters çevirirseniz, balçıktan farklı olarak alev yukarıya doğru yükselir; çünkü bir avuç toprak alıp havaya atarsan, hemen yere düşer."

İblis, lanetine rağmen bir gram pişmanlık duymaz ve reddetmesi için Allah'tan bağışlanma dilemez. Allah'ın sadece dilediğini yapacağından emindir; aslında o, Allah'ın dilemesi olmadan hiçbir şeyin olamayacağına ikna olmuştur. Öyleyse, Tanrı'nın iradesini değiştirmeye teşebbüs eden kimdir?

Hayır, Allah'ın hükmünü sevinçle kabul eder.

İnsanlar, İblis'in lanetlendiğinde o kadar heyecanlandığını ve sevincinin yoğunluğuna yenik düştüğünü, tüm dünyayı tek başına doldurduğunu söylüyorlar. Bazıları ona, 'İlahi Huzur'dan kovulduğuna göre nasıl böyle davranabiliyorsun?'

diye sordular. Onu ne yakınlaştırılan melek, ne de gönderilen peygamber giyer."

Ne var ki, sevinci içindeyken bile İblis, lanetinin gereklerini yerine getirmelidir. Allah, İblis'i uzaklaştırır ve onu kendinden uzaklaştırır; Ekinlerin ortasında bir korkuluk gibi onu dünyaya yerleştirir. Hayvanlar tiksintiyle ondan çekinirler; kuşlar dehşet içinde uçar. Bununla birlikte, ekinlerin korunması onun uyanıklığı sayesinde olur. Aynı şekilde yaratılmış dünyada da kadın ve erkek, İblis ile temasları yoluyla iyiyi ve kötüyü tanırlar. Burada da karşıtlar paradoksu onun merkezindedir; İlâhi âlemin meyvelerinin güzelliğini ve iyiliğini ancak ayartmanın çirkinliğini ve kötülüğünü bilerek anlayabiliriz. Bu, Ayn Al-Qudat tarafından çok iyi geliştirilmiş temanın bir çeşitlemesidir.

İblis, Allah'ın verdiği mühlet boyunca görevini itaatle yerine getirir; Bu, yaratılışından beri ona hükmedilen şeydir. Fakat İblis için Allah'ın takdirinde lânet ve ayrılıktan daha fazlası vardır. El-Cili, bu durumun ancak İblis'in ruhunun İlahi Rab ile yakınlık da dahil olmak üzere tüm mükemmellikleriyle yeniden giyineceği nihai kıyamete kadar süreceğini teyit eder.

Sonra İblis, Allah'ın huzurunda sahip olduğu ilahi yakınlığa geri dönecektir. Bu da Cehennem'in ortadan kalkmasından sonra gerçekleşecektir, çünkü Allah'ın yarattığı her şey kaçınılmaz olarak sahip olduklarına geri dönecektir. Bu, kararlaştırılan temel bir ilkedir, o yüzden not alın!

ÖZET VE SONUÇ

1. Özet

Önceki üç bölüm, İblis figürünün Müslüman dini yaşamının, özellikle Sufizm'deki evriminde oynadığı rolü canlı bir şekilde tasvir ediyor. İblis motifinin birkaç paralel kolu izole edildi ve tanımlandı, ancak geleneğin çeşitli türleri arasındaki süregelen etkileşime baskın çıkan veya baskılayan tek bir bakış açısı ortaya çıkmadı.

İblis efsanesi, İblis'in efsanevi biyografisinin tohumlarının, Âdem'in önünde eğilmeyi reddetmesinin dramatizasyonlarında ve ardından Âdem ve Havva'yı baştan çıkarmasında ekildiği İslami vahyin kalbinde, Kuran'da ortaya çıkar. Bu Kuran pasajlarının tefsirinin ateşlediği tartışmalar, İblis'in kökenini sorguluyor: melek mi yoksa cin mi?

Yoksa aslında aynı kozmik gerçekliğin iki adı mı?

Tartışmanın sonuçları kesin olmasa da, tartışma sürecinde İslam'daki manevi varlıkların doğası ve onların ve soyunun Müslüman müminlerin yaşamlarında üstlendiği işlevler hakkında çok fazla ışık tutuldu.

Yeni yaratılan Âdem'e secde etmeyi reddetmesinin İblis'in maruz kaldığı sonuçlar, herhangi bir Müslüman'ın yalnızca akıl ve akıl yürütmeye, özellikle de kıyas aracı olan kıyasa güvenmesi durumunda karşılaşacağı tehlikeye tanıklık eder. Kıyds, gururlu bir ruhla birleştiğinde, kombinasyon ölümcüldür, yani İblis'in aşağılanması. Kibirli üstünlük ilanından geriye eski ihtişamının belirsiz bir

hatırasından başka bir şey kalmamıştı; İblis'in tek tesellisi, Allah'ın merhametli kararıyla kendisine kıyamet gününe kadar mühlet vermesiydi.

İblis, bu mühlet zamanını verimli bir şekilde kullandı ve Âdem ile Havva'yı yasak ağaçtan yemeye ikna ederek intikamını dikkatle yerine getirdi. Ancak bu doruğa ulaşan karşılaşma, İblis ile insan arasındaki ilişkiyi sona erdirecek değildi. Her insan, hadisi tasdik eder, doğuştan şeytan tarafından delinir; dahası, Şeytan her insanın kan dolaşımında akar. Böylece İblis ve Âdem arasındaki mücadele, her erkek ve kadının yaratılıştaki şeytani güçlerle olan çatışmasında yeniden yaşanır.

Buna ek olarak, hadis literatürü, Şeytan'ın insan praksisi ile karmaşık ilişkisini ayrıntılı olarak özetlemektedir: O, insanın ruhsal hayatına nüfuz eder ve namazdan yemek yemeye ve kişisel hijyene kadar her türlü eylemin gerçekleştirilmesine müdahale eder. Şeytan'ın dünyadaki baskın varlığı, Şeytan'ın boynuzlarının, yani güneşin aralarında doğup battığı iki ışık huzmesinin ortaya çıkmasıyla kozmik ölçekte her gün doğrulanır. Müminlerin ümidi, ancak Şeytan'dan Allah'ın merhametli korumasına sığınmakta yatar.

Sufiler, İblis'in etrafında gelişen mitsel bilginin çoğunu özümsediler, ancak onun tarihinin sadece onların dini kaygılarını ele alan yönlerini vurguladılar. Örneğin, sûfîlerin meşgalesi, İblis'in melek mi yoksa cin mi olduğu, ne de çoğalma biçimleri üzerine değil; endişeleri, İblis ve çocuklarının insanların kalplerinde yaşayıp çoğaldıkları ve böylece

kendilerini insan varlığının liflerine sızdıkları gerçeğine odaklanmıştı. Her insan kötü niyetli bir ruha sahipti, Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem] istisna değildi. Bu şeytani güç üzerinde kontrol kazanmak, çileci yaşamda sıkı bir eğitim gerektiriyordu.

İnsanın iç çekirdeğinde Tanrı ile İblis arasındaki şiddetli mücadele, Sufi üstatların dikkatli analizlerinin konusu oldu. Ruhundaki çatışan ruhsal güçlerin hareketlerini doğru bir şekilde ayırt edebilmesi için deneyimsiz müridi yeterli bilgiyle güçlendirmeye çalıştılar. Kalb (kalp), melekten yardım alan Allah ile nefsten yardım alan İblis arasındaki bu savaşın arenasıydı; her iki tarafın da kullandığı başlıca silahlar, insan ruhunu dolduran iyi ve kötü dürtüleri olan havzardı. .

Bu havadislerin çoğu ahlaki açıdan belirsiz görünüyordu; sonuç olarak, ister Allah'ın lütfunun eylemi, isterse Şeytan'ın baştan çıkarıcı vesveseleri olsun, belirli bir dürtünün kaynağını tasavvuf yolcusuna tahmin etmede yardım etmek önemliydi. Acemi, ancak o zaman kafa karıştırıcı ve çatışan arzuların bataklığından kurtulabilirdi.

İblis'in oyunları kalb'ın iç arenasıyla sınırlı değildir, dış duyular dünyasının beslediği ayartmalar, üstün olmasa da eşit güçle donatılmıştır. İblis'in insan ruhunu dünya içinde tuzağa düşürmek için ördüğü ağlar lejyondur: tutku, oburluk, öfke, tembellik, ritüel kirlilik, bölücülük vb. Tanrı'nın merhametli koruma güvencesine güvenmek. Bununla birlikte, acemi tüm yaratılmış şeylerden uzak bir ruh

geliştirmezse, böylece nefsin gücünü dizginlemezse ve tüm dikkatini Tanrı ile yakınlık arayışına çevirmezse, bunlar bile etkisiz kalacaktır.

Ancak İblis'in en ürkütücü tecellileri, onun iyiliği manipüle etmesidir, çünkü o bir şeriat uzmanıdır ve tasavvufi birliğe götüren bütün makam ve halleri bilir. İblis'in en çok tercih ettiği rol, şüphelenmeyen Sufi'yi aldatan aldatıcı arkadaş veya sözde "şeyh" rolüdür. Kutsallık kisvesi altında heybetli bir tahtta oturmuş, şanlı bir görkemle ortaya çıkması ve böylece safları Tanrı'nın bir vizyonuna sahip olduklarına inandırmak için yeteneği neredeyse öldürücüdür.

İblis, bazen, daha büyük bir hayra kavuşmasını engellemek ümidiyle, insanı gerçekten iyi işler yapmaya teşvik eder. Böylece, ezanını kaçırmaması için Muaviye'yi derin bir uykudan uyandırdı, çünkü İblis, Muaviye'nin görevini ihmal ettiği için inlemelerinin ve ağıtlarının, kendisine gerekli namazı kılmaktan çok daha fazla sevap kazandıracağını biliyordu. Aynı şekilde, kutsal adam Barsisa'yı daha az iyi olan hasta genç kıza karşılık vermesi için kandırdı ve keşişin nihai yozlaşmasına ve lanetlenmesine zemin hazırladı.

Bununla birlikte, ironik bir şekilde, İblis'in iyi amellerle oynaması, görünüşte herhangi bir art niyeti olmaksızın, gerçekten manevi danışman rolünü üstlendiği durumlar yaratır. Bu kıssalarda, Sufi uygulayıcılarına Yol üzerinde karşılaşacakları tehlikeler konusunda onları uyarmak için en etkili tuzaklarını -öfke, arzu, açgözlülük, oburluk ve benzerlerini- açıklar. Şaşırtıcı bir şekilde, İblis, baş düşmanı

olan İsa peygambere, henüz üstesinden gelemediği, İsa'nın mükemmelliğe ulaşmak için bir kenara bırakması gereken dünyevi bir bağlılığa dikkat çekiyor.

İslam'ın manevi yazarları için İblis'in belki de en belirgin özelliği, her şeyi tüketen gururudur: “Ben ondan daha iyiyim!” “Ben”in günahının sarhoşluğu, İblis'in ruhunu o kadar bozdu ki, kendini Allah'a karşı koydu, Yüce'ye karşı bağımsızlık iddiasında bulundu. Bu mükemmellik kibri, beraberindeki özerklik iddiasıyla birlikte, sevgi dolu hizmetkarı, kendini adama tutkusu bariz bir öz-sevgiye dönüşen kibirli narsiste dönüştürdü.

İblis'in "Ben"i ile sembolize edilen gurur günahı, çağlar boyunca Sufiler tarafından ruhun manevi hayatı için insan tutkusunun herhangi bir günahından çok daha ölümcül olarak kabul edildi. Gururun İslam'ın en büyük günahlarından biri olduğunu kabul ederler.

Bununla birlikte, İblis geleneğinin eşit derecede önemli bir kolu, İblis figürünü bu kadar katı, olumsuz terimlerle tasvir etmeyi reddeder. Bazı Sufiler, kişiliğinin derinliğini takdir etmek için, masumiyet itirazlarını ciddiye almak gerektiğini iddia ediyor. İblis'in trajik durumunun çeşitli Sufi yazarlarının bu dramatik ifadeleri, özgür irade ve kader arasındaki, Tanrı'nın aşkınlığı ile O'nun makr'ı (kötülük) arasındaki ve peygamber-velilerin gücü ile Şeytan'ın gücü arasındaki ilişkiye dair eleştirel kavrayışların iletilmesi için önemli araçlardır.

268 Şeytan'ın Trajedisi Ve Kurtuluşu

İblis'in, kendisinin sadece Allah'ın kudretinin bir aracı olduğuna dair kanaati, zorlama iddiasının temelidir. O, ancak Allah'ın iradesine göre hareket ettiğini ve dolayısıyla haksız yere Allah'a muhalefet etmekle suçlandığını ileri sürer. Fakat evrende meydana gelen her şey nihai olarak Tanrı'nın iradesine atfedilebilirse, Sufiler, insanın özgürlüğünün nelerden oluştuğunu sorarlar. **İnsanı bir otomata indirgemeyi reddedenlerin başında Mevlana gelir.** Bununla birlikte, Tanrı'nın aşkın iradesi ile insanın seçme özgürlüğü arasındaki gerilim hiçbir zaman tam olarak çözülmez.

İblis, zorlama talebini kabul etmeyenlere, Âdem'in önünde eğilmeyi reddetmesine başka bir açıklama getirir. Allah'ın iradesinin sırlarından haberdar olduğunu ve bu durumda Allah'ın iradesinin O'nun emrine aykırı olduğunu iddia eder. **Kusursuz tevhidin karşılığını ister, ancak bir başkasına secde etmeyi emreder. Bu paradoks, kişinin ruhsal kavrayışının bir sınavından başka bir şey değildir ve kişinin kendi kurtuluşuna katılması için özgürlük armağanını kullanması için bir fırsattır.**

Ancak böyle bir durumla karşılaştıklarında sûfîler tavsiyede bulunurlar: Ne Cebrî, ne Kaderî olun, ne kadere ne de dizginsiz insan hürriyetine mümin olun. İblis'in yaptığı gibi birini diğerine tercih etmeyin, hem Allah'ın iradesinin hem de O'nun emrinin sorgusuz sualsiz kabul edilmesi gerektiği paradoksunu, insanın sonlu aklına çelişkiler olarak görünse bile kabul edin.

Tanrı'nın iradesi, İblis'in efsanevi tarihinde ortaya çıkan her şeyin arkasındaki rehber güçtür. İblis'in en güçlüsü gibi göründüğü zamanlarda, Allah onu peygamberlerin ve kutsal adamların elindeki bir oyuncağa indirgeyerek kontrolünü yeniden sağlar. Ne kadar incelikli veya şiddetli olursa olsun hiçbir kötülük, Tanrı'nın seçilmişlerinin ruhlarına dokunamaz. İblis'in, Allah'ın kendisine kısas armağanı bahşettiği kimseler karşısındaki acizliği, kusursuzluk, bununla birlikte, daha düşük manevi kazanımlara sahip Sufilerde yersiz bir güvenlik duygusu yaratmamalıdır. Şeytan'ın hilelerine karşı eskisi kadar savunmasızlar; üzerlerinde aldatmacalarını işlemeye devam eder, ruhlarını sonsuz ateşe çeker.

İblis geleneğindeki ek bir gerginlik, İblis'in feragatlerini dikkate almayan ve Tanrı'nın emrini reddetmeyi seçtiği için onu mahkum etmeyen bir grup Sufi tarafından beslenir. Bu manevi yazarlar, mistik hayatın belirli yönlerini vurgulamak için çatışan manevi gerçekliklerin yan yana getirilmesini gerektiren karşıtlık biliminin ustalarıdır. Bu Sufi teorisyenleri için İblis'in durumu, bu manevi ifade yönteminin mükemmel bir sembolüdür. İblis, tefekküre dayalı sevgisinin yoğunluğundan dolayı tek tanrılı bağlılığın modeli oldu. Ancak tek tanrılı ideale olan bu bağlılık, İblis'i boyun eğme emrine karşı gelmeye zorladı. Allah onu reddettiği için lanetledi ve onu İlahi Huzurdan ayırdı. Yine de Sevgili ona bakmaya tenezzül ettiği için -bu bakış lanetli de olsa- İblis onun yok edilmesini bir şehit tacı gibi kabul etti.

270 Şeytan'ın Trajedisi Ve Kurtuluşu

Mahkûm olan İblis'in, sevecen fedakarlığının Allah'tan aldığı mükâfat, Allah'ın huzurunun kapısında, insanın iman hırsını Allah'ın kudret kılıcıyla imtihan ederek buğdayı samandan ayırdığı mabeyincilik makamıdır. **İblis'in kara nurundan geçmeden hiç kimsenin ilâhî nur alemine, illa Allah'a ilerlemesi caiz değildir.** Çünkü Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem] Allah'ın vahyinin nurunu nasıl ortaya koyuyorsa, İblis'in kara ışığı da Allah'ın gazabının karanlığını ortaya çıkarır.

Allah'ın lanetinin getirdiği aşağılanma ve ayrılık, İblis'in mistik aşkının mihenk taşı oldu; onun için lanet hayatın gıdasıydı ve merhamet zehir gibiydi. İblis, ayrılmanın kendi bencil arzusunun değil, Sevgili'nin arzusunun yerine getirilmesi olduğu için ayrılmanın tercih edildiğini bilerek, mesafenin acısını özgürce seçti. Bazı Sufilerin uyarısı olan ayrılık ve lanet, kolay kazanılmayan ödüllerdir; ancak yıllar süren sıkı bir itaat ve ibadetten sonra elde edilirler. İblis için, Tanrı onu, yalnızca O'nun yakın takipçilerine ayrılmış olan bu en değerli armağanı almak üzere seçmeden önce, çağlar boyunca kusursuz tektanrıcılık ve bitmeyen bir bağlılık gerekliydi.

İblis'in mükemmel fedakarlığı ve şehadetiyle ilgili tasavvuf yazarlarının bu kabulleri, insan özgürlüğünün çok sınırlı bir tasdikiyle el ele gidiyor gibi görünmektedir. İblis'in ilahi bir araç olarak rolünün görkemini ve beraberindeki ahlaki doğruluğu ilan eden Sufiler, hepsini Tanrı'nın iradesinin açılımına bağlarlar. Sorumluluk O'na aittir; insanın çağrısı,

Tanrı'nın takdir ettiğini alçakgönüllülükle ve sevgiyle kabul etmektir. İnsanın özgürlüğünün kapsamı, Tanrı'nın iradesiyle sınırlanan genel alanlarla sınırlıdır. Eğer kişi kurtuluş için Tanrı tarafından belirlenmişse, o zaman kişinin özgür seçimi yalnızca kişinin bu hedefe doğru ilerlemesini olumlu yönde ilerletecek belirli işler arasında hüküm sürer. **Tersine, cehenneme giden insan da, özgürce tercih yapmakla yolunu değiştiremez ve Cennete kavuşamaz.** Bu noktayı açıklamak için, İblis'in reddetmesi, mitsel olarak, Tanrı'nın tasarladığı ve sadece O'nun ve İblis'in bildiği gizli bir planın doruk noktası olarak tanımlanır. Bu, İblis'in reddetmesinin, daha önce ebedi mükâfat için mukadder olan bir yaratığın isyanı değil, Allah'ın planının önceden takdir edilmiş bir unsuru olduğu iddiasını doğrular.

İblis geleneğinin çeşitli türleri nadiren tek bir yazarın eserinde birleşir. Bununla birlikte, Attar ve daha az ölçüde SanePi tarafından temsil edilen istisnalar vardır. Her ikisi de, İblis'in dünyadaki ve insanın iç yaşamındaki yaygın etkisini tanımlayan Kuran ve hadis temalarını özetlemektedir. Daha önce olduğu gibi, "Ben" günahının geniş kapsamlı etkisi öne çıkıyor. Eserlerinde aynı derecede dikkat çekici olan, İblis'in insanlık tarafından mağdur edilmesini tasvir eden temalardır. **O, Tanrı'nın insanlığı imtihanının devam edebilmesi için ilahi irade tarafından manipüle edilmesine izin veren, Tanrı'nın en çok kötülenen aracı olarak görünür.**

272 Şeytan'ın Trajedisi Ve Kurtuluşu

Şehitlikte şan vardır; sonuç olarak, İblis'in Allah'ın elindeki yıkımının tasviri ne kadar trajik olursa, o kadar asil görünür. Lanet, İblis'in eşsiz manevi mükemmellik nişanı olur ve bu lanetin azabına katlanırken, yenilenmiş bir iyileşme umudunu keşfeder. Çünkü Tanrı nedensiz olarak onu şeytan olarak damgalamış ve ayrılık acısına maruz bırakmışsa, sebepsiz olarak onu bir kez daha ilahi yakınlığı paylaşmaya davet edebilir. İblis, çağrının geri dönmesini sabırla beklemeli ve baş tektanrıcı ve göklerin efendisi olarak görevine devam etmelidir.

İblis'in rehabilitasyonu meselesine çok farklı bir açıdan yaklaşılabilir. Onun restorasyonunu, kurtarıcı şehitliğin doruk noktası olarak algılamak yerine, amansız, metafizik bir monizmin sonucu olarak anlaşılabilir. Her şey, dünyevi varoluşun geçici durumunda iyi ya da kötü olarak görünse de sonunda Bir'e döner. Bu dünya görüşünde İblis'in rehabilitasyonu kesindir; bununla birlikte, mitsel tarihinin draması böyle bir teoride bozulur, çünkü lanetinin paradoksu ile uğraşma şekli hakkında çok az endişeye ihtiyaç vardır. Varlığının nihai sonucu her zaman aynı olacaktır, farklılaşmamış tevhide dönüş.

2. Sonuç

Tasavvufta İblis figürünün genel önemini birkaç sonuç cümlesi ile özetlemeyi önermek acelecilik olur. Şimdiye kadar incelenen fenomenler, çeşitliliği ve çeşitliliği ile bu tür girişimlerin önüne geçmektedir. Ayrıca, bu çalışmanın kapsamı on altıncı yüzyılın çok ötesine geçmemekte ve Arapça ve Farsçadan seçilmiş tasavvuf

metinleriyle sınırlı kalmaktadır. Pek çok İslam dilinde -öğrenilmiş risaleler, şiir, ibadet eserleri, vb.- dikkatli bir çalışma ve analiz bekleyen pek çok malzeme bulunmaktadır.

Ancak, bu çalışmanın sınırlı da olsa perspektifinden bile, İblis geleneğinin çeşitli türlerindeki ana gelişim çizgilerini yakalayan bir veya iki kavram önerilebilir. Birincisi, Mircea Eliade'in ilgisini bu kadar çeken karşıtların çakışması ya da tesadüfi karşıtlıktır. **Eliade, bu tür görüntülerin hiçbir şekilde tek bir dini geleneğin deneyimiyle sınırlı olmadığını, insanın dini tarihi boyunca bulunabileceğini açıklar. "Cinsidenttia oppositorum ["karşıtların kesişimi" ya da "karşıtların birlikteliği"] , ilahi gerçekliğin paradoksunu ifade etmenin en ilkel yollarından biridir."**

Zıtlıkların çakışması, Birinci Bölüm'de aktarılan Kur'an tefsirlerinde ve öğretici hikayelerde ve ayrıca İkinci ve Üçüncü Bölümlerin Sufi yazılarında İblis'in kişiliğinin ele alınışında açıkça görülebilir. Hadis malzemesinin olası istisnası dışında, hadisin bütün büyük türleri, farklı derecelerde İblis doğasındaki ahlaki belirsizliği ifade eder. Doğru, birçokları tarafından kötü olarak mahkûm edildi; yine de, günahlarının tüm suçu nadiren kapısına tek başına atılır. Çoğu zaman, sevgi dolu itaatinden dolayı mahkûm edilen trajik kurban rolünü üstlenir.

Tesadüf oppositorum'un kullanımı elbette El-Hallac ve Ayn Al-Qudat'ın eserlerinde doruk noktasına ulaşır. Bu üstatlar açıkça sadece İblis'in kişiliğinin belirsizliği ile değil, aynı zamanda İblis motifinin bizzat ilahi

gerçekliğin kalbinde işaret ettiği paradoksla (örneğin, irâde ve emr) ilgileniyorlardı. Eliade, bu tür ifadelerin, insanı ancak paradoks, gizem ve mutlak özgürlük olarak kavranabilecek olan Aşkın'ın nihai anlaşılmazlığıyla karşı karşıya getirmeyi amaçladığını açıklar.

Kısacası, tesadüfi oppositorum'u [karşıtlıklar/zıtlar] içeren bu mitler, ayinler ve teoriler, insanlara Tanrı'yı veya nihai gerçekliği anlamanın en iyi yolunun, sadece birkaç saniyeliğine de olsa, kutsallığı anlık deneyim açısından düşünmek ve hayal etmekten vazgeçmek olduğunu öğretir; böyle bir deneyim sadece fragmanları ve gerilimleri algılayabilirdi.

Eliade, insanın dini tarihinde karşıtların çatışmasına yönelik birkaç genel çözüm gözlemler: bazı durumlarda karşıt kutuplar arasındaki çatışma bir "üçüncü terim" yaratırken, diğer durumlarda kutuplar sonsuz bir gerilim halinde bir arada bulunur. Bazı karşılaşmalar karşıtların tamamen aşılmasıyla sonuçlanırken, diğerleri karşıt kutuplar arasında hiçbir dolayımlamaya izin vermeyen radikal bir ikicilik içinde çözülür. İblis geleneği bu özel seçeneklerden herhangi birine tam olarak uymaz, ancak farklı gerilimler farklı gerilim çözümleriyle örtüşür. Bununla birlikte, en sık olarak, İblis motifindeki vurgu, ya karşıtların paradoksal, ebedi birlikte varoluşu ya da tasavvufi tüm kutupların ötesine çeken mistik birlik halinde karşıtların aşkınlığı üzerindedir.

Eliade, tesadüfi oppositorum fenomenlerine ilişkin analizinde İslami malzemeyle büyük ölçüde ilgilenmez. Çabalarının çoğu, ritüel seks

partisi, travestilik, androjenlik mitleri ve benzerlerinde deneyimlenen karşıtların aşkınlığına odaklanmıştır.4 Bununla birlikte, onun en kapsamlı analizi, nezaket ve kötü niyet arasındaki ikircikliliği tespit ettiği Hint deneyimine ayrılmıştır.

Bununla birlikte, Hint geleneklerindeki amaç, (tanrılar alemi dahil) tüm deneyim seviyelerinde karşılaşılan çelişkileri ve paradoksları aşmak ve tüm çatışmaların sona erdiği özgürleşme durumuna ulaşmaktır. R. C. Zaehner'i Hindu-Budist bir çevrede tesadüfi oppositorum deneyimi ile Batı geleneklerinin (Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam) nüfuz ettiği bir deneyim arasında keskin bir ayrım yapmaya motive eden gerçek budur. Zaehner, Hindistan'ın tüm karşıtların aşılması yoluyla kurtuluş arayışını, Musevilik, Hıristiyanlık veya İslam tarafından paylaşılmayan çok özel bir Mutlak kavrayışının göstergesi olarak yorumlar. Hindistan'ın Mutlak'ı çatışmayı mutlu bir barışa dönüştürürken, vahiy Tanrısı'nın Kendisi, karşıtların paradoksal bir gerilimidir. O, mutlu bir barıştır, ama aynı zamanda, korkunç gücün vahşi Tanrısı olan saevus deus'tur. Zıtlıkların O'nda çözülmesi, bu karşıtların geriliminin yok edilmesini gerektirmez; bu gerilim kalır ve Tanrının kendi eylemlerinde kendini gösterir.

Zaehner, Mutlak'ın algılanmasındaki bu ayrımın, her iki grubun da kötülüğe karşı tutumlarıyla yakından bağlantılı olduğu konusunda ısrar ediyor. Güçlü tek tanrılı gelenekler, günahı, yolları nihayetinde insan anlayışının ötesinde olan aşkın bir Tanrı'ya karşı bir itaatsizlik eylemi

olarak yorumlar. Hindistan gelenekleri ise kötülüğü daha çok maddeyle özdeşleştirir ve bu nedenle saf ruhu, insanın beden ve benlik olarak adlandırdığı yaratılmış maddelere kökten karşı koyarlar. Zaehner'in görüşüne göre, Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'ın saevus deus'u, Hintli muadili gibi, anlamı insan kavrayışına ulaşamayan, acı ve acı yaratarak dünyayı alt üst eden paradoksal iç gerilimlerden muaf değildir. Vahiy Tanrısı tarafından yönetilen evrende, erkekler ve kadınlar, ıstıraplarının kaynağını Tanrı'da belirlemeli ve onu sadece maddi aleme havale etmemelidir.

Tanrı'nın vahşeti ve O'nun insan ıstırabıyla olan yakın ilişkisi teması, R.C. Zaehner; Vahiy Tanrısı'nın gösterdiği tutarsızlıklara ve gerçek şiddete dikkat çekmekten asla yorulmaz. Örneğin Eski Ahit'te Yehova olarak, İsrail'in düşmanları üzerine yapılan katliam ve yıkımdan, yani Eriha sakinlerinin yok edilmesinden sevinç duyar.

Dolayısıyla, İslam'da da, Zaehner devam ediyor, Vahiy Tanrısı Allah, Kendisini korkutucu bir şekilde ikircikli olarak gösteriyor. O, hem şifa veren ışığın (nur) kaynağı hem de gazaplı ateşin (nar) sahibidir; O, Merhamet ve Merhamet Tanrısıdır (Ar-Rahman, Ar-Rahim); ama aynı zamanda O, haksızlığın öcünü şaşırtıcı bir gaddarlıkla alan galiptir (El-Kahhar), Zorbadır (El-Cebbar). Doğrusu O, aldatıcı oyunlardan geri durmaz; aslında O, kendisiyle kurnazlıkta yarışanların hepsinden üstündür: "Onlar kurnazdılar, Allah kurnazdı, ama Allah kurnazların en hayırlısıydı!" (Kur'an 3:54).

Zaehner, öncelikle Eski Ahit Yahudiliği ve İslam'da saevus deus'u [gazablı Tanrı] keşfederken, O'nu yalnızca bu alanlarla sınırlamaz. Zaehner'in Our Savage God'daki [Vahşi Tanrımız] zamanının çoğu, Hıristiyan geleneğinin yandaşlarını taptıkları Tanrı'nın belirsiz doğasına karşı yeniden duyarlı hale getirmeye adanmıştır. Hristiyanların, Tanrı'nın korkunç yanını çok uzun süre gizlediklerini, O'nun Eski Ahit'te zulmü ve Yeni Ahit'te Kendi oğlunu kurban etme isteğiyle tezahür ettiğini ısrar ediyor.

Modern entelektüel, cezai çılgınlığı Yeni'de kesin olarak doğrulanmış gibi görünen Eski Ahit'in çılgın Tanrısını kabul etmeyi reddediyor; çünkü önce Yahudileri, sonra diğer ulusları 'kurtarmak' için oğluna ölümüne işkence eden odur.

İsa'nın çarmıha gerilmesi, Tanrı'nın insana kendini çarmıha gerecek kadar adaletsiz ve çılgın olduğunu göstermesi anlamına gelir. Bizden yapmamızı istediği şey tam olarak bu....

...Entelektüeller için bu kesinlikle tam bir "aptallık" ve "aptallık"tır....

Zaehner'in tarzının teatral kalitesi, özellikle sonraki eserlerinde kolayca ertelenebilir. Şok geçiriyor ve çoğu zaman başarılı oluyor. Ve yazılarında amansızca yüksek bir duygusal perdeyi koruduğu için, dramatik fırfırlar arasından ayık fikirleri çıkarmak zor olabilir.

Bununla birlikte, Zaehner'in saevus deus kavramına ilişkin analizi, Eliade'nin temel tesadüfi oppositorum kavramıyla birleştiğinde,

özellikle her iki fikir de özellikle Tanrı ve Şeytan arasındaki ilişkiye uygulandığında, İblis motifine kesin bir ışık tutar. **Zaehner'in gözünde Şeytan'ın rolü, sorumluluğu Tanrı'ya ait olan emirleri itaatkar bir şekilde yerine getiren ilahi bir aracın rolüdür.** Ve şeytani aletin eylemleri acı ve yıkım ürettiğinden -insanlar buna kötü diyorlar- ve bu eylemlerin sorumluluğu nihai olarak Tanrı'da olduğundan, o halde Tanrı'nın insanın acı ve ıstırabına neden olduğu açıktır. Fakat Tanrı neden Şeytan'ı dizginlemedi ve kötülüğün dünyaya yayılmasını engellemedi?

Çünkü Tanrı'nın tam kalbinde kötülük var gibi görünüyor... Suçu insana, hatta Şeytan'a yükleyemezsiniz; suçlamak zorundasın, eğer suçlamak zorundaysan, tek sorumlu olan, göğün ve yerin Yaratıcısı olan Allah'a...

Zaehner, ikircikli bir Tanrı'nın bu paradoksal gerçekliğine, mekr, kurnazlık veya hilenin O'na atfedildiği İslami gelenekte (örneğin Hıristiyan geleneğinden daha fazla) itibar edildiğini hisseder. Allah, dilediği zaman erkekleri ve kadınları kendi mekrını kullanarak saptırır. Hıristiyanlık ise böyle bir özelliği Tanrı'ya çok yakıştırmaktan kaçınır; **bu nedenle, aldatma gücü yalnızca Şeytan'a devredilmelidir.**

Zaehner, İslam'da Tanrı'daki kutuplulukların ana akım dini yaşamın dokusunda kabul edildiğinden, Sufi öğretisinin acemiyi aşkın Tanrı ile olan ilişkisinin asla güvenli olmadığı ve iki kutuplu umut deneyimi ile karakterize edilmesi gerektiği konusunda uyardığını açıklar (reca) ve

korku (havf). Ümit ancak Allah'ın mekrine rağmen yaratıklarına karşı olan ilişkilerinde şefkat ve merhametinin hakim olacağı inancına dayanır.

Sadık mümin, Van Der Leeuw'un tanımladığı gibi, O'nun karanlık veya şeytani tarafını (Zaehner'in 6 'Tanrı'nın tam kalbindeki kötülük' dediği) tezahür eden bir tesadüfi oppositorum ve saevus deus olarak Mutlak'ı kavradıktan sonra nasıl tepki vermeli?) O'nun mutlak hesaplanamazlığı içinde?

Zaehner'in hareket tarzı, İblis'in trajik konuşmalarından önemli bir temayı çarpıcı biçimde hatırlatır: Tanrı'nın adaleti ve adaleti ile ilgili sorularla ya da O'nun iradesini (irade) O'nun emrinden (emr) ayırt etmekle boş yere mücadele etmeyin; gerçek mümine açık olan tek hakiki cevap islamdır, O Allah olduğu için Allah'a teslimiyettir. Bu eylemden diğer her şey akar. İslam olmadan hiçbir inanç eylemi, sevginin gerçek karşılığı olamaz, çünkü İslam her ikisinin de yerini alır.

Son olarak, Zaehner'in İslam dini hayatında saevus deus temasını detaylandırması, Al-Hallaj ve Ayn Al-Al-Hallac ve Ayn Al-Al-Hallac'ın yazılarında çok dramatik bir şekilde sunulan **İblis motifinin "lanet olası âşık" türünün** anlamı ile boğuşmaya yönelik herhangi bir girişimde özellikle önemlidir. Kudat. Çünkü "lanet âşık" motifi, hem Allah'ın müphemliğini (İradesini ifşa eder, yine de iradesi bir paradokstur) hem de O'nun gerçek zulmünü içerir: **İblis, yokmuş gibi görünse de, Sevgilisinin elinde onun suçu için suçluluk lanete ve yıkıma uğrar..**

Yine de İblis, Allah'tan geldiği için her şeyi sevgiden kabul eder. Bu onun için yeterli bir gerekçedir; neden ve niçin diye düşünmesine gerek yok.

Tanrı'nın sevgi dolu yıkımı testine tabi tutulan ve imtihanından zaferle çıkanın (özellikle Ayn Al'ın eserinde) şeytan figürü olması -ahlaki açıdan tarafsız veya dindar bir figür değil- olduğu gerçeğinin özel bir önemi var gibi görünüyor. -Kudat). İblis'in Allah'la yakınlığını kazanması, İblis'in manevi cesaretini övmekten çok, ilahi gerçekliğin en mahrem girintilerindeki korkutucu ikircikliliği vurgular gibi görünüyor. İblis Allah'ın en yakın ortağı, ilahi gücün kılıcını kullanan siyah ışığı, İlahi Huzurun beyaz ışığını saygısızlıktan koruyan kişi yaparak, Sufi İblis geleneğinin bu türü, Şeytan'ın kendisini Tanrı'nın işlerine dahil eder. , özellikle insanları en yakından etkileyen eserler, yani sonsuz ödül, ceza ve mistik birliğin mahremiyetinin yazılması.

Allah ile şimdi muzaffer olan "lanet âşık" İblis arasındaki ilişki ne kadar yakınsa, İblis o kadar çok zıt kötülüğün kuvveti yerine ilahi sıfatın rolünü üstlenir. Tanrı'nın Tanrı olması için, İlâhi Huzur'a yakın rolünde İblis'e ihtiyacı vardır; ve bu dinamik etkileşimde Tanrı, varlığının özündeki paradoksu, tesadüfi oppositorum'u ortaya çıkarır: O hem sevgidir hem de yıkımdır, kurtuluş ve lanettir; O Ar-Rahman ve saevus deus.[zalim tanrı]

EK

İblis'in mevcut çalışması kesinlik iddiasında bulunmaz. Bu, İslam tasavvufunda ve genel olarak İslam dini hayatında İblis geleneğinin kapsamlı bir analizine götüren sadece bir adımdır. Araştırma, umarım, hem yerleşik Sufi grupları arasında hem de daha popüler bir dindarlık biçiminin uygulayıcıları arasında modern dönemde sürdürülecektir. Ancak o zaman İblis'in rolünün doğru bir resmi ortaya çıkmaya başlayacak. Sufi İblis geleneğinin ünlü çağdaş dini ve siyasi kişilik üzerindeki etkisini ilk elden keşfetmek için ünlü şair-devlet adamı Muhammed [salla'llâhü aleyhi ve sellem] İkbal'in yazılarını incelemek yeterlidir.

Belirli bir Sufi bağlamının ötesine geçen diğer alanlarda önemli araştırmalar yapılmayı beklemektedir. **İsmaili Cemaati ile ilgili olarak kısaca değinilen İslam irfanında İblis'in işlevi, daha kapsamlı bir şekilde ele alınmayı hak etmektedir. İsmaililerden ayrı olarak, İblis'le ilişkisi onların maneviyatlarına daha da geniş ölçüde nüfuz eden başka bir topluluk, yani Yezidiler vardır. Yezidiler Kürdistan'dan geliyorlar ve teolojilerinin çoğu gerçeği yalanlasa da, Sünni İslam'dan geliştikleri görülüyor.** Onların kutsal kitabı artık Kuran değil, Vahiy Kitabı ve Kara Kitap olarak bilinen iki kısa risaledir. Ancak bunlar hiçbir şekilde Yezidi dini hayatında İslam'da Kuran'ın yaptığı gibi önemli bir rol oynamaz.

Yezidi teolojisinin sağlamlaşması için daha önemli olan, en saygın velileri olan ve Lalesh'teki mezarı topluluğun hacının odak noktası

olmaya devam eden Sufi şeyhi Adi İbn Musafir'in (MS 1162) ortaya çıkmasıydı. Şeyh Adi, İyi Tanrı'nın mutlak aşkınlığını ilan etti; oysa İblis/Eş-Şeytan'ı yaratan O'dur.

Ayrıca aşkın Yaratıcı Tanrı pasiftir ve evrenin günlük işleyişini sürdürmekle ilgilenmez. Bu nedenle, Melek Tawus, Tavus Kuşu Meleği adı verilen bu yürütme işlevlerini yerine getiren bir alter-egosu vardır. Kim bu Tavus Kuşu Meleği?

Lütuftan düştükten sonra eski ihtişamına kavuşan İblis/Şeytan'dan başkası değildir.

Yezidi sisteminde Melek Tavus'un öne çıkması nedeniyle Yezidiler şeytana tapmakla suçlanmıştır. Aslında tam tersi doğrudur: Kötülüğün ve cehennemin varlığını inkar ederler. Sendeleyen meleklerin şefi ve en iyisi, İyilik Tanrısı'na olan sevgi dolu bağlılığı sayesinde geri yüklendi. Onun kurtuluşu, kötülüğün kalıcı bir metafizik gerçeklik olmadığının kanıtıdır. Yezidilerin İblis/Eş-Şeytan adını bile telaffuz etmeleri yasaktır; sadece Melek Tawus olarak bilinir.

Kötülük sadece geçici bir sapma olarak görülmekle kalmaz, aynı şekilde Cehennem de kalıcı bir lanet hali olarak algılanmaz. Erkekler ve kadınlar, art arda reenkarnasyonlar yoluyla kötülüklerinin cezasını çekerler. Böylece, sonunda hepsi mükemmellik durumuna ulaşır.

Massignon'un belirttiği gibi Yezidiler, Hallac'ın hayatından ve öğretilerinden çokça ilham aldılar. Şeyh cadi ve takipçileri, hem

Hallac'ın hem de İblis'in, Allah'a olan sevgileri ve tek fikirli bağlılıkları nedeniyle affedildiğine inanıyorlardı. Yezidi panteonunda yedi ışık, bronz (veya demir) tavus kuşu vardır, yedincisi Mansur Al-Hallaj'dır. Dünyayı arındırmak için zamanın sonunda geri dönecek olan eskatolojik bir figür olarak kabul edilir. Ancak o zaman nihai kıyamet gerçekleşecek.

Al-Hallaj ayrıca popüler Yezidi irfanıyla derinden iç içedir. Yezidiler arasında kadınların ağzına döküldüğünde gurultulan dar boyunlu çömlekleri kullanmalarının yasaklanması bir Hallac efsanesine atfedilir. Öldürüldükten sonra Hallac'ın cesedi yakıldı ve külleri nehre atıldı. Hallac'ın kız kardeşi nehre geldi, su çekti ve içti, bunun üzerine hamile kaldı. Getirdiği çocuk Mansur'dan başkası değildi. Kadınlar da hamile kalmasınlar diye, gurultulu sesi Hallac'ın sesi olan bu tür kavanozları kullanmaktan kaçınırlar.

Değerli araştırmaların başka bir yolu, modern edebiyatta İblis miti ile ilgili Sufi olmayan eserlere odaklanacaktır. İblis/Eş-Şeytan sembolü, geleneksel kalıptaki didaktik ve ibadet metinlerinden İslami dini toplumun Marksist eleştirilerine kadar farklı edebi türlerde çeşitli biçimlerde ortaya çıkar. İkincisi, Sadık Celal Al-Azm'ın yazılarında büyük ölçüde temsil edilirken, birincisi Abbas Mahmud Al-Aqqad'ın çalışmasında örneklenmiştir.

Tawfiq Al-Hakim ve Mustafa Mahmud gibi seçkin yazarların, Eş_Şeytan'nın çeşitli boyutlarından çok çeşitli imgeler, semboller ve

temaların çağrıldığı denemelerinde, oyunlarında, kısa öykülerinde vb. bir orta yol ortaya çıkıyor. -Şeytan'ın zengin efsanevi mirası-. Kuran'daki İblis'e dayalı temaların araştırılması, ister Faust kılığında Şeytan'la karşılaşmaların ateşlediği ahlaki ve felsefi teorilerin açıklanması olsun, ister çağdaş İslam dünyasında yazarları, İblis imgesi hem dini hem de laik insanların zihninde canlı bir sembol olarak kalır.